

DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS

TEREMY VIKTÓRIA NÓRA

GÖDÖLLŐ

2023

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

**A településkép és a települési arculat alakítása
a magyar településtervezésben 2016-2022 között**

Teremy Viktória Nóra

Budapest

2023

A doktori iskola

megnevezése: Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola

tudományága: agrárműszaki

vezetője: Dr. Bozó László
egyetemi tanár, DSc, MHAS
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Környezettudományi Intézet,
Vízgazdálkodási és Klímaadaptációs Tanszék

Témavezető: Dr. Schneller István
professor emeritus, CSs habil.
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet,
Településépítészeti és Települési Zöldinfrastruktúra Tanszék

.....
Az iskolavezető jóváhagyása

.....
A témavezető jóváhagyása

Tartalomjegyzék

1.	Bevezetés.....	5
2.	Célkitűzések	7
3.	Anyag és módszer	11
4.	A kutatás során alkalmazott alapfogalmak értelmezése	18
4.1.	Településkép	18
4.2.	Települési arculat	21
4.3.	Illeszkedés.....	24
5.	A látástól a településtervezésig.....	27
5.1.	Látás – érzékelés: a településkép észlelésének folyamata	27
5.2.	Egyén – szelftudat: emlékezetből és észlelésből térélmény	32
5.3.	Csoportélet – közösség: az egyéni észlelésből közös látásmód, kultúra	38
5.4.	Közügy – tervezés: a közösségi érdekek és a „szép” kutatásától a szabályozásig	41
6.	Településképi szempontok a településtervezésben	48
6.1.	Településképi szempontok változása a hazai településtervezés történetében.....	48
6.2.	Településképi szempontok napjaink hazai településtervezésében.....	63
6.2.1.	A településtervezés településképet érintő hazai elemkészlete.....	63
6.2.2.	Szakmai elemzések és értékelések	106
6.3.	Kitekintés – településkép alakítása külföldön.....	110
6.4.	A településkép védelmi előírások lehetséges hatásai.....	112
7.	Következtetések és javaslatok.....	119
8.	Új tudományos eredmények.....	124
9.	Összefoglalás.....	127
10.	Summary	128
11.	Mellékletek.....	130

Jelölések, rövidítések jegyzéke

- TAK = Településképi Arculati Kézikönyv
- ÉTAK = Építészeti Tájegységi Arculati Kézikönyv
- Étv. = 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről
- OTÉK = országos településrendezési és építési követelményekről szóló 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet
- HÉSZ = helyi építési szabályzat

*„Haloványselymű reggel, felhős fény, szőke színek,
Lenn ódon, szürke minden, meleg szépiabarnával árnyalt,
Torpad zömök pillére sok régi, régi háznak.
Palakockákkal mustrás az esővert, ó kövezet.
Alattam utcák és tornyok és fellegvár messzi képe,
Súlyos hőhidak át a platinafényű vizen. -
E roskatag, királyi város méla pompája izen:
- - Sok csiklandón új látásnak ma friss idegekkel elébe!
Az erkélyen terítve...Itt ülök zsibbatag
Álom, s fürdő után még, lágy távolokba nézve,
Narfénycsík szállal át, - beletáncol a mézbe,
Jó volna itt maradni békén. De nem szabad!*

*Árkádos út, faragott, régi kövek!
Nosza! Két buzgó szemembe venni
Óbetűs írást, íves kapuboltot,
Mindent!
Lallala! Megindultam hát menni!”*

.....

*Prága, 1910
Kaffka Margit: A város*

1. BEVEZETÉS

A táj- és településtervezésben egyre nagyobb hangsúlyt kap a táji-, települési esztétikum meghatározása. A minket körülvevő vizuális egység a társadalom és a természet együttéléséből alakult ki és folyamatos változásban van. A táj változik, az ember folyamatosan alakítja, formálja tevékenységével. A társadalom életmódjának megváltoztatásával, a beavatkozástól függően eltérő gyorsasággal formálódik, de bizonyos jellemzői állandók maradnak. A hagyományos települések kialakult harmóniáját az újonnan megjelenő építési igények sokszor szétfeszítik, az illeszkedés és a tágabb környezethez való illesztés kérdése egyre fontosabb a környezetalakítás során, amelynek esztétikai spektrumai folyamatosan változó rendszert alkotnak. Az környezet emberi léptékű megőrzésére ma már vannak hazai és nemzetközi törekvések, normatív eszközrendszerek.

Az európai egyezmények kimondják, hogy a táj maga is fontos közérdekű szerepet tölt be kulturális, ökológiai, környezeti és szociális téren, és a gazdasági tevékenységeket segítő erőforrásként működik. A kulturális és természeti örökség bármely részének pusztulása vagy eltűnése súlyosan csorbítja a világ valamennyi nemzetének örökségét. A területek adottságainak megfelelőbb kihasználása pozitív hatással lehet a gazdasági fejlődésre, az alapvető szolgáltatásokhoz, az infrastruktúrához és a közjavakhoz való egyenlő hozzáférésre, valamint a természeti és kulturális kincsek körültekintő kezelésére. Az építészet a kultúra része, amely folytonosságon alapul, és mindenkor az aktuális adottságokat és lehetőségeket integrálja az épített környezetbe, ezzel megvalósítja a meglévő értékek, a hagyomány és a kreatív fejlesztés, a valódi innováció valóságos ötvözetét. (Nagy et al. 2015)

A településkép, tájkép, települési arculat a köznyelvben nem túl gyakran használt szavak, pedig a fogalmak jelentésével és tárgyával nap mint nap találkozunk, életünk szerves részét képezik. De vajon mit is jelentenek pontosan ezek a kifejezések? Meghatározásuk környezetünk minőségi jellemzőinek kutatásán és megértésén alapszik, a válasz a történelem során folyamatosan változik, a kor szelleméhez és az adott tudományterülethez igazodik. A minőségi jellemzők, az esztétika fontosságáról már az 1800-as évekből fellelhető filozófiai szakirodalom, a tájkép és a városábrázolás a művészetekben az ezeket ábrázoló képalkotással jelent meg, és minden korszak rendelkezik vizsgálható ideákkal és jellemzőkkel. A városképpel és települési arculattal foglalkozó hazai tudományos irodalom jellemzően a XX. század elejétől napjainkig jelent meg. Környezetünk látványalapú vizsgálatát is hangsúlyozó önálló területként határozható meg többek között a városmorfológia, a városépítészeti alaktan, a szekvenciális látványelemzés, a tájkarakterkutató, a településkép alakításának normatív meghatározása és a környezetpszichológia. A multidiszciplináris témakört az előzőekben felsorolt különböző területek saját aspektusból elemzik, de mindegyikben azonosítható az alapvető művészeti eszközrendszer: a lépték, az arány, a ritmus, a forma, a kompozíció, a szín és a fény szempontjai.

„A város rendezése, tágabb értelemben: a város építése – művészet. Előállítja és célozza a szépet, azzal hat a kedélyünkre, fejleszti az ízlést, nevel a nemes élvezetre. A tér művészete. Minden gyakorlati, technikai, anyagi oldala mellett, művészi elveknek, esztétikai szempontoknak hódol, hasonlólag az építő művészethez, a melylyel legközelebbi rokonságban áll.” (Palóczy 1903)

A környezetesztétikai vizsgálatok horizontális alapja a földfelszín, a táj, az emberi környezet minőségének megértése és annak tudatos kezelése, amely szorosan kapcsolódik a környezeti értékek megőrzéséhez. A szakirodalom nem ad egységes – minden településre – érvényes

eszközrendszert, hisz településeink egyediek és sokrétűek. Granasztói Pál (1972) szerint „*a város bennünk válik sok-sok részletből összbenyomássá*”. Ez az egyedi szuggesztív élmény vajon mennyire határozható meg örökérvényű eszközökkel? Milyen vizsgálatok által írhatjuk le településeink esztétikájának egyediségét? Gerő László (1953) szerint „*a városok felületi, külső megnyilvánulásában - a városképben - sok olyan adottság rejlik, amely a városra, lakóira, történeti fejlődésére jellemző, hiszen a város egész történeti múltját ezek a maradványok, a városképek tükrözik.*”

A kutatás a szakirodalmi áttekintés részeként a fogalmak jelentésének egyértelműsítése mellett az észlelés és az így kialakuló környezeti térélmény, a környezetünk tervezésének esztétikai kérdéseit elemzem. Szándékom, hogy pontosítsam a vonatkozó szakmai nevezéktant, összegezzem a településkép vizsgálatának eszközrendszerét, vizsgáljam a (környezet)esztétika szerepét, az érzékelés dimenzióit és elemeit. A környezet tervezése és alakítása során az esztétikával kapcsolatban három kulcskérdés merül fel (Lange 1994):

1. Hogyan lehet vizualizálni a környezet lehetséges változásait?
2. Hogyan lehet normatívan meghatározni a környezet „szépségét”?
3. Hogyan lehet a tervezési és engedélyezési folyamatba integrálni a vizuális szempontokat?

Jelen kutatás egy elsődlegesen településtervezési szempontú alkalmazott kutatás, amelynek feladata a meglévő nemzetközi és hazai tapasztalatoknak, a gyakorlatnak és a korábbi kutatásoknak a tágabb értelemben vett településkép és arculat megismerése és összevetése, tehát elsősorban Lange 2. kérdésére fókuszálva a kutatás átfogó célja a hazai településeken alkalmazott településkép-védelmi gyakorlat elemzése, amelyhez alapot a **településkép védelméről szóló 2016. évi LXXIV. törvény értelmében 2017-ben és 2018-ban** tömegesen elkészített Településképi Arculati Kézikönyvek (TAK) adnak. Ez a kormányzati akció a köztudatba illesztette a településképről való tudatos gondolkodást, azonban ezt főképpen a jogszabályok által meghatározott normatívákra koncentrált tartalommal teszi. Az új típusú tervek elkészítésére kevés idő állt rendelkezésre, ezért jellemzően a kötelező tartalmi elvárásoknak való megfelelés történt. Az elkészült tervek az építési szabályzatokat kiegészítő építésügyi eszközök, ebből kifolyólag a "településkép" értelmezése szűkös az alap kutatási problémám, hipotézisem szerint. Jellemzően nincs területi, táji és településléptékű gondolkodás, a hangsúly az építészeti részletek meghatározására helyeződik. Különösen az új településrészekre vonatkozó szabályok kidolgozatlanok. A 314/2012. (XI.8.) Kormányrendeletben a "településkép" és az "arculati jellemző" normatív jelentése rögzített, amelynek ilyen konkrét megfogalmazásával a szakirodalom korábban nem próbálkozott. A megismert szakirodalmak jellemzően más-más értelemmel töltik meg ezeket a fogalmakat, hiszen településeinkről és a „hely szelleméről” való gondolkodás a korszakok ideáival együtt folyamatosan változik. Azonosítani szükséges a településképi szempontú környezetalakítás várható hatásait. Az elemzések és összehasonlító értékelések alapján célokom a településkép alakítását befolyásoló hazai módszertanra vonatkozó javaslatok megfogalmazása.

„... a látvány erejéből indulunk ki, hiszen a környezetet elsősorban vizuálisan érzékeljük”
(Gordon Cullen 1961)

2. CÉLKITŰZÉSEK

A kutatás célja a hazai településképi elemzések és az esztétikai szempontú településtervezési gyakorlat áttekintése, a vonatkozó szakirodalmi háttér összegzése, a településképi „szabályozás” intézményesítésének megismerése – elsősorban a Magyarországon lezajlott folyamatok és kutatási eredmények alapján. Ehhez elengedhetetlen a 2017-2018 során elkészült településképi arculati kézikönyvek tanulmányozása. Céлом ezek komplex szemléletű összehasonlító értékelése és a feltételezhető hatások értelmezése. A kutatás hipotézisének alátámasztása, illetve megcáfolása céljából. Új műfaj révén, céлом az elkészült dokumentumok tartalmának megismerése, valamint a szakirodalmi és jogszabályi háttér összehasonlítása, az összefüggések megértése.

A téma választását a kutatás kezdetekor a szakmát jellemző és 2017-ben a településtervezői munkámat is meghatározó sok bizonytalanság és kérdés indukálta. Ahogy haladt a kutatásom, a kormányzati akció időszaka párhuzamosan elcsendesedett, a TAK-ok elkészültek, és kissé talán el is feledte (kipihente) a tervezői gyakorlat ezt a bizonytalan időszakot. Mostanra új kihívások felé fordul a figyelem: éppen az új építészeti törvény és az új műfajú településtervek készítése felé.

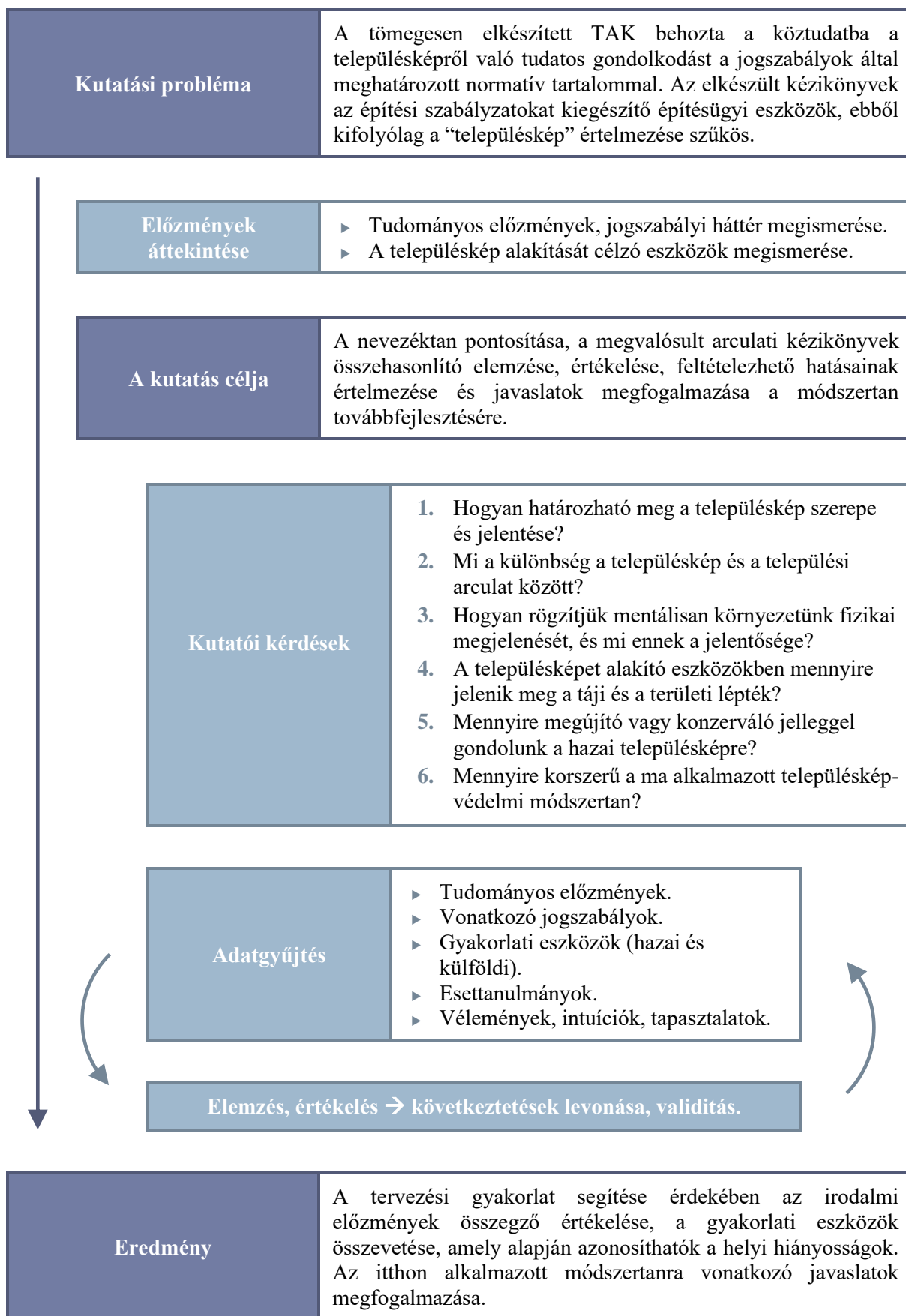
Ezzel párhuzamosan egyre több kutatás, elemzés vizsgálja, hogy vajon mi is történt, mire jók az elkészült dokumentumok. Ezek a kutatások egy-egy adott résztémát, vagy szempontot emelnek ki, és újra meg újra az tapasztalható, hogy még mindig hiányzik a téma megalapozott, komplex szemléletű áttekintése. Ahogy gyűjtöttem a szakirodalmakat nagyon sok megalapozó anyagot találtam, de egyik sem bizonyult számomra kellően aktuálisnak, átfogónak és egyben komplex szemléletűnek is. Ezért a kutatási céloom fokozatosan kibővült. Végül fontos céloommá vált, hogy az egyedi egy-egy esettanulmány helyett egy átfogó, holisztikus szemléletű, megalapozó, áttekintő kutatást, úgymond a téma – terjedelmi keretek közé szorított – alapkutatását kezdjem el, amelynek során az interdiszciplináris megközelítést helyezem előtérbe. Nem szorítkozom kizárólag a tájépítészeti és urbanisztikai kutatásokra, fontosnak érzem a témához kapcsolódó más tudományterületek (pl. filozófia, fiziológia, pszichológia, művészetelmélet stb.) eredményeit is összegyűjteni és összegezni.

A kutatás 5 legfontosabb téma köré szerveződik:

1. ábra: A kutatás fő témakörei (saját szerkesztés)

Ahhoz, hogy a fő kutatási problémát cáfolhassam vagy bizonyíthassam, céloom a nevezéktan megismerése és pontosítása, a megvalósult kézikönyvek összehasonlító elemzése és az eredmények értelmezése. A továbblépés érdekében szeretnék gyakorlati szempontból hasznos módszertani javaslatokat megfogalmazni, ehhez inspirációnak interjút és a külföldi gyakorlatok megismerését tartom szükségesnek.

2. ábra: A kutatás felépítése (saját szerkesztés)

Részletesen az alábbi alcélokat tűztem ki:

1. Céлом és elsődleges fontosságúnak tartom a kutatás címében is megjelenő és a témakörben alkalmazott alapfogalmak jelentésének tisztázását és meghatározását.
2. Céлом a környezetalakítás esztétikai kérdéseinek tisztázása, amelyhez alapvető szempont, a minket körülvevő vizuális környezet megtapasztalásának élménye, annak megértése és megismerése, hogy az ember, vizuálisan hogyan észleli és érzékeli környezetét, hogyan képes rögzíteni az őt körülvevő világot. Ezek alapján célom, hogy az eredményeket összegezzem.
3. Erre építkezve vizsgálom a gyakorlatban alkalmazott szempontokat és eszközöket.
 - 3.1. Céлом, hogy összegyűjtsem és áttekintsem a településképi szempontok alakulását a településtervezés történetében. Nem találtam kutatásom során olyan szakirodalmi előzményt, amely ezt a kutatásom szempontjából szükséges részletezettséggel áttekintett volna. Ennek pótlását azért tartom alapvető fontosságúnak, mert tanulságokat, illetve értékelési lehetőségeket biztosít a jelen kori tervezés számára.
 - 3.2. Céлом, hogy elemezzem a jelenlegi hazai településtervezésben a településképi szempontok megjelenését, megismerjem a jogszabályi kereteket és mintavételezéssel a helyben alkalmazott szempontrendszerket, eszközkészleteket.
 - 3.3. Céлом, hogy áttekintsem a külföldi gyakorlat során alkalmazott eszközöket is, annak érdekében, hogy a magyar gyakorlat és eszközök összevethetők, értékelhetők és a külföldi inspiráció alapján szükség esetén továbbfejleszthetők is legyenek.
 - 3.4. Céлом az eddigi szakmai kritikák elemzése és kivonatolása, elsődlegesen a Magyar Építész Kamara témához kötődő értékeléseinek áttekintése. Ezeket a kutatás szempontjából kivonatolom, annak érdekében, hogy mélyebb betekintést és áttekintést szerezzek.
 - 3.5. Céлом, hogy az előzőek összegző értékelésével azonosítsam a várható hatásokat.

Kutatásom kezdetén célom volt a végrehajtó, alkalmazási gyakorlat megismerése is. Azonban ez önmagában annyira komplex téma, hogy egy kutatás kevés a tervezési szempontok és a végrehajtási lehetőségek elemzésére, áttekintésére is. Továbbra is fontosnak tartom vizsgálni, hogy mi a történik az elkészített tervekkel miután a szerző, kutató átadja azt a megbízójának, hiszen a jó terv semmit nem ér, ha nincs utána érvényesítve, végrehajtva. Ezért a kutatás folytatásaként szükséges ennek elemzése is. **Én ebben a kutatásban elsődlegesen a tervezési és tervezői szempontokra szorítok, célom, hogy ezeket minél komplexebben elemezzem és ismertessem.** Ennek több oka is van. Ahhoz, hogy a végrehajtás megtörténhessen kell egy jó terv, tehát elsőként mindenképp a tervezési szempontokkal érdemes foglalkozni. Emellett szükséges kiemelni, hogy a településfejlesztés, építés egy viszonylag lassú, több éves folyamat, tehát a 2018 óta elkészített tervek végrehajtásával kapcsolatban még bizonytalanok a tapasztalatok, illetve aggályokkal kezelem azt a – jelenleg gyakorolt – hozzáállást, miszerint a környezeti kultúrát, a településképi elvárásokat szabályozással és kötelezéssel kellene érvényesíteni. Gyakorló településtervezőként ebben a témakörben van nagyobb tapasztalatom, és bízom benne, hogy kutatásom eredményeit a szakmagyakorlásom során is érvényesíteni tudom majd, és eredményeim a kollégáim, más tervezők számára is hasznos alapot, szemléltetést adhat.

Kutatási probléma		Tézis
A tömegesen elkészített TAK behozta a köztudatba a településképről való tudatos gondolkodást a jogszabályok által meghatározott normatív tartalommal. Az elkészült kézikönyvek az építési szabályzatokat kiegészítő építésügyi eszközök, ebből kifolyólag a “településkép” értelmezése szűkös.		T1
Kutatói kérdés	Célkitűzés	Tézis
 <p>1. Hogyan határozható meg a településkép szerepe és jelentése?</p> <p>2. Mi a különbség a településkép és a települési arculat között?</p>	<p>1. alkalmazott alapfogalmak jelentésének tisztázását és meghatározását</p>	T2
		T3
 <p>3. Hogyan rögzítjük környezetünk fizikai megjelenését, és mi ennek a jelentősége?</p>	<p>2. annak megértése és megismerése, hogy az ember, vizuálisan hogyan észleli és érzékeli környezetét, hogyan képes rögzíteni az őt körülvevő világot, az eredmények összegzése</p>	T4
 <p>4. A településképet alakító eszközökben mennyire jelenik meg a táji és a területi lépték?</p>	<p>3. a gyakorlatban alkalmazott szempontok és eszközök</p> <ul style="list-style-type: none"> - összegyűjtése és áttekintése - hazai eszközök mintavételezése - külföldi gyakorlat mintavételezése - szakmai kritikák megismerése - várható hatások azonosítása 	T5
 <p>5. Mennyire megújító vagy konzerváló jelleggel gondolunk a hazai településképre?</p>		T6
 <p>6. A tervezési módszertan mennyire felel meg a mai kor kívánalmainak?</p>		T7

3. ábra: A kutatói kérdések, célkitűzések és tézisek összefüggései (saját szerkesztés)

3. ANYAG ÉS MÓDSZER

A kutatás módszertani alapkonceptiója a kvalitatív és kvantitatív módszerek alkalmazása, kombinált értelmezés és a gyakorlati interpretáció. A kutatás a következtetések levonásához a gyűjtött új adatokat, információkat, megállapításokat is felhasználja. A következtetések levonása az indukció logikai módszerével történt.

Jelen kutatás döntéshelyzet nélküli adatgyűjtésekre támaszkodik. Ennek megfelelően a közönség célzott, döntési helyzetbe állítása helyett olyan, közvetett módszereket alkalmaztam, mint a dokumentumelemzés, képelemzés, interjúkészítés, beszámolók elemzése, kritikák, konferencia előadások elemzése, valamint a kézikönyvekben szereplő illusztrációk tartalomelemzése. Ezt azért tartom szükséges módszertani döntésnek, mert a településkép és a környezeti minőség befogadása pszichológiai értelemben rokon a művészet befogadásának folyamatával, amelynek mérése azért problémás, mert a kísérletek alapvető jellemzője, hogy döntési helyzetbe, kísérleti kontextusba állítja a résztvevőket, ezért ez befolyásolja a viszonyulási mértéket, így torzítja a kutatás eredményét a döntési helyzetbe állított alany pillanatnyi kifejezési szándéka. Ezzel szemben a művészet befogadása, amely ebben az esetben környezetünk megjelenésének befogadására is értendő, nem egy azonosítható döntési folyamat. (Illés 2008)

A kutatás irodalmi háttere a célkitűzésekhez illeszkedve három főtípusba sorolható: tudományos előzmények, jogszabályi háttér, valamint a gyakorlatban alkalmazott tervezési eszközök. Mindhárom irodalmi tényező szervesen meghatározza a településtervezést, ezért ezek áttekintése és kritikai értékelése nélkülözhetetlen. Az elemzett szakirodalmakat a kutatói kérdésekhez illeszkedve gyűjtöttem össze és a kutatási gondolatmenet szempontjából szűrtem, az eredmények fejezetben már a mondanivalóm szempontjából kivonatoltan rendeztem a legfontosabb állításokat. Nem célom egyik fejezetben sem a teljeskörű szakirodalmi előzmény bemutatása, hiszen ezekkel egy könyvtárat is meg lehetne tölteni. A hasonló tartalmak ismétlése, és többszöri hivatkozása helyett célom a gondolatok logikus sorozatba fűzése a kutatási célok elérése érdekében.

3.1. Tudományos előzmények gyűjtése és feldolgozása

A települési arculat - településkép meghatározása a környezetünk minőségi jellemzőinek kutatásán és megértésén alapszik. A minőségi jellemzők vizsgálata az esztétika tudományába, a filozófia diszciplínáinak hagyományos ágai közé sorolt, amelyről már az 1800-as évekből fellelhető tudományos irodalom. A hazai szakirodalom jelentős része az 1950-1980 közötti időszakban készült, többek között olyan, a települési értékvédelmet meghatározó alkotóktól, mint Pogány Frigyes, Granasztói Pál vagy Gerő László. Szemléletükkel alapjaiban meghatározták a hazai gyakorlat kezdeti településkép-védelmi, illetve alakítási előzményeit, a mai gyakorlat és kutatások alapjaként szolgálnak, gyakran hivatkozott munkásságuk. Az alapművek áttekintése mellett a kutatás során törekszem a legfrissebb hazai és külföldi tudományos eredmények komplex áttekintésére, ezért szerepelnek a városábrázoláshoz és rögzítéséhez kapcsolódó művészetelméleti, pszichológiai, valamint szociológiai kutatások is. Köztük az észlelés alapkutatásai mellett környezetpszichológiai, művészetpszichológiai és közösségfejlesztési kutatások is.

A vonatkozó szakirodalom kiválasztásakor arra összpontosítottam, hogy olyan elsődlegesen hazai előzmények legyenek összegyűjtve (a szükséges külföldi irodalmi kitekintésekkel), amelyeknek

idősoros rendszerezésével átfogó képet kaphatunk a hazai településkép-fogalomhoz és a településtervezést meghatározó eszközkészlet változásához: múltjához, jelenéhez. Az idősoros elemzési módszer előzményének tekinthető Gobster – Ribe – Palmer (2019) kutatása. A tudományos előzmények összegyűjtésében az egyetemi és fővárosi könyvtárak, antikváriumok, valamint a Budapest Főváros Városépítési Tervező Kft. könyvtárának állománya segített. Abban az időszakban, amikor a veszélyhelyzeti korlátozások miatt a könyvtárak nem voltak látogathatók, az online könyvtárak, kiemelten az Arcanum Digitális Tudománytár segítette kutatásom, amelyhez az egyetem biztosított hozzáférést.

3.2. Jogszabályok gyűjtése és feldolgozása

A környezetalakítás gyakorlata ma már szigorú jogszabályok közé szorított. Az alkalmazandó tervek és azokkal szemben támasztott követelmények törvényben, illetve kormányrendeletben rögzítettek. A kutatási célokhoz illeszkedve a jelenlegi jogi környezet áttekintése mellett az előzményeket, a mai jogszabályi rendszer fokozatos kialakulásának történetét is elemzem. A mai helyi környezetalakító tervezőközök egy része önkormányzati rendelet (pl. helyi építési szabályzat, településkép-védelmi rendelet), másik része az önkormányzat határozatával jóváhagyott dokumentum (pl. településfejlesztési tervek, Településképi Arculati Kézikönyvek).

Ezért a kutatás fontos háttérét adja a jogszabályi áttekintés, amelyhez a hatályos jogszabályok mellett a jogszabályi előzményeket, a korábban hatályos előírásokat is áttekintettem. Ehhez az állományokat a Budapest Főváros Városépítési Tervező Kft. könyvtára és az online Új Jogtár (uj.jogtar.hu) biztosította, amelyhez hozzáférést a Budapest Főváros Városépítési Tervező Kft. adott.

3.3. Gyakorlati eszközök gyűjtése és feldolgozása mintavételezéssel

A gyakorlati eszközök elemzését a kutatás során elsődlegesen a településkép, illetve a környezet alakítását szolgáló kézikönyvekre szűkítem. Elemzem, a szakmai indíttatásból kiemelt régiókra (pl. Balaton-felvidék, Órség, Fertő-tó) készített kézikönyveket; az Országgyűlés által 2016. június 11-én elfogadott, a településkép védelméről szóló 2016. évi LXXIV. törvény alapján készült, mintavételezéssel kiválasztott Településképi Arculati Kézikönyveket; a munka folytatásaként elkészített Építészeti Tájegységi Arculati Kézikönyveket; valamint a külföldi, elsődlegesen európai gyakorlatban alkalmazott, hasonló szempontrendszerű tervezési útmutatókat és kapcsolódó eszközöket (pl. ISOS, Cork County design guide).

3.3.1. Településképi Arculati Kézikönyv (TAK) elemzés

A hazánkban akciószerűen megvalósuló, tömegesen elkészített Településképi Arculati Kézikönyveket mintavételezést követően – elemeztem és összevettem. A mintaterületek meghatározásánál alapvető szempont volt, hogy **a mintavételben olyan városi tulajdonságokkal rendelkező, összetett, de méretükből adódóan még áttekinthető és nem túl nagy történeti kisvárosok szerepeljenek, amelyek különböző földrajzi adottságokkal rendelkeznek és már korábban is dokumentálták a természeti és művi értékeiket.** A kiválasztás módszertanának meghatározásakor fontos szempont volt, hogy a szűréshez szükséges adatgyűjtés egységes, országos adatbázisokból álljon rendelkezésre. A kritérium kialakítása során a szűrést alapvetően közigazgatási határ szerinti lehatárolással készítettem el; célom volt, hogy az összevethetőség érdekében bizonyos adottságok szerint hasonlóak legyenek a mintavételben szereplő települések,

ezt biztosítják a meghatározott kritériumok. A kritérium-határértékek kialakítása során figyelembe vettem, hogy az ország különböző pontjait, megyéit érintsék a települések, és a megmaradó minta releváns mennyiségű legyen a következtetések levonásához.

Kritérium	Forrása
1. A 2018. évi Helységnévkönyv szerint a település jogállása legyen város!	Központi Statisztikai Hivatal: Helységnévtár. Központi Statisztikai Hivatal Budapest. 2018.
2. Magyarország településhálózatában alsófokú központ legyen!	Központi Statisztikai Hivatal: Magyarország településhálózata 2. Városok-falvak. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 2015.
3. Közigazgatási mérete legyen legalább 1500 hektár!	Központi Statisztikai Hivatal: Helységnévtár. Központi Statisztikai Hivatal Budapest. 2018.
4. Lakossága legalább 5 000 fő és legfeljebb 20 000 fő legyen!	Központi Statisztikai Hivatal: Helységnévtár. Központi Statisztikai Hivatal Budapest. 2018.
5. Tájképvédelem szempontjából kiemelten kezelendő terület érintse!	Lechner Lajos Tudásközpont Nonprofit Kft. Területi és Építésügyi Szakértői Osztálya, Országos Területrendezési Terv, Tájképvédelmi szempontból kiemelten kezelendő terület övezete - 3/5. melléklet (2015. január 1-től hatályos). terport.hu/teruletrendezes (letöltve 2019. április 15.)
6. Történeti település legyen, települési formával szerepeljen az I. Katonai felmérésen!	Hadtörténeti Intézet és Múzeum (B IX a 527) Osztrák Birodalom I. katonai felmérése 1782-1785, maps.arcanum.hu (letöltés ideje: 2019. április 15.)
7. Legyen legalább öt darab műemlék a közigazgatási területén!	Lechner Lajos Tudásközpont Nonprofit Kft. Területi és Építésügyi Szakértői Osztálya, Országos Területrendezési Tervről szóló 2003. évi XXVI. törvény felülvizsgálata – Megalapozó munkarész, 2018, pp. 84., (felmérés ideje 2014) terport.hu/teruletrendezes (letöltve 2019. április 15.)
8. Legyen Településképi Arculati Kézikönyve!	Lechner Tudásközpont: Településképi Arculati Kézikönyv egyeztető felület. tak.lechnerkozpont.hu / települési önkormányzat honlapja (letöltve: 2019. április 15.)

4. ábra: A mintavételezés kritériumai, kizárási sorrendben (saját szerkesztés)

A kizárási folyamatot lépésenként, térképeken ábrázolva az M2. melléklet tartalmazza.

A mintavételezéshez használt mind a nyolc szempontnak összesen 59 darab település felelt meg. Ezek a települések az ország különböző pontjain helyezkednek el, eltérő földrajzi és táji környezeti adottságokkal rendelkeznek.

A mintavételezést követően a nyolc szűrő kritérium alapján beszerzett 59 darab kézikönyvet **kvantitatív módszerrel elemeztem. Korábban nem készült még ilyen összehasonlítás**, ezért az összevetési, vizsgálati módszertan megalkotása során meg kellett keresnem azokat a kapaszkodókat, kulcstémaköröket, amelyek a tartalomelemzéshez szükséges kategorizálást lehetővé teszik.

Témakör	Elemzési módszer
(1) TAK általános jellemzői, paraméterei; (2) a település bemutatása, (3) az örökség ismertetése,	Statisztikai mutatókkal elemeztem, kifejezetten a tartalmi szempontok terjedelmi megoszlására és a készítés, a teljes dokumentum mennyiségi paraméterei vonatkozásában.

(4) az építészeti útmutató, vagyis ajánlások és jó példák.	Az építészeti útmutató tartalomelemzése (karakterek, ajánlások és jó példák) bővebb kifejtést kapott, ennek eredményeit az 5.4. fejezetben részletesen ismertetem, mert a TAK fejezetek között ez a rész az, ami a jelenlegi tervrendszerben, a környezet vizuális szempontú alakítása szempontjából mond iránymutatást. Céлом ennek a szemléletnek a felülvizsgálata és szükség esetén formálására javaslatok megfogalmazása (2. Célkitűzések fejezet).
--	--

5. ábra: A mintavételezett TAK elemzési módszere (saját szerkesztés)

A kvantitatív módszerrel elkészített, statisztikai mutatókkal feldolgozott TAK elemzést (a tartalomelemzés részletes kimutatásait, diagramjait) az M5. melléklet tartalmazza. Az elemzett TAK-ok 2017-2019 között készültek, 78%-uk 2017-ben. A készítők 61%-ban gazdasági társaságok, 22%-ban illetékes önkormányzati munkatársak, 14%-ban magánszemélyek és 3%-ban nem tartalmazza a dokumentum a szerzőket. Végzettség alapján elsősorban építészek a szerzők, de gyakran tájépítész, illetve helytörténész is részt vett a készítésben.

A mintavételezett kézikönyvek változatos oldalszámmal rendelkeznek, amelyet a szerkesztés formátuma és a képek aránya határoz meg. Kevés az 50 oldal alatti kézikönyv, átlagosan 102 oldal körüliek, a medián 99 oldal. A dokumentumok gazdagon illusztráltak, átlagosan 280 illusztrációt és körülbelül 70 ezer karaktert tartalmaznak.

A 6.2. fejezetben az általános megállapításaim azoknak a mintavételezett TAK-oknak a tartalmát fejezik ki, amelyek szöveges tartalmat meghatároztak az adott témában; ez témakörönként pontos területegységi vonatkozásban az M5. melléklet részletes kimutatásában szerepel. A **TAK ajánlásokat tartalmi megfelelés szempontjából nem bírálom**, nem feladatom felülvizsgálni, hogy adott helyre vonatkoztatva mennyire helytálló a kézikönyvben szereplő megállapítás. A felmerülő témákat és ajánlásokat összegyűjtve, sorrendbe rendezve **szeretnék egy szempontrendszert összegezni**, egy „menülapot” összeállítani. Az összegzéseim nem tudnak minden részletre és egyediségre kitérni. Cél, hogy ez alapján az elkészült kézikönyvek kiegészíthetők, felülvizsgálhatók legyenek, illetve a jogszabályi rendszer vonatkozó előírásai és annak kötöttségei is átláthatóbbá váljanak.

Külön módszertani elemzést határoztam meg a mintavételezett TAK-okban ábrázolt **utcaképek fényképeinek elemzésére**, mert ezek fejezik ki, hogy a kézikönyvek szerzői szerint a települési arculatot illusztráló, példaként bemutatott közterületek milyen látvánnyal rendelkeznek. Ennek részletes módszertanát, kimutatásait és az elkészített elemzőábrákat az M8. melléklet tartalmazza, eredményeit a 6.2.1. fejezet foglalja össze. A térhatás a látható arányok vizsgálatával és nem az elemek (lineáris) fizikai méretével mérhető (Pogány 1976), ezért az elemzés tárgyát az utcaképeken rögzített látható arányok adják. A mintavételezett 50 db fényképen megkülönböztettem a kompozícióban foglalt kiterjedés alapján a tömegek (ebből a homlokzatok), a kerítések, a köztéri berendezések és közművek, a köztéri burkolatok, a növényzet, valamint az égbolt látványban elfoglalt arányát.

A mintavétel validitását a kutatásom folyamatában megjelenő szakmai értékelésekkel, elemzésekkel összevetve ellenőriztem, az eredményeim jellemzően összhangban vannak a Magyar Építész Kamara által kiadott értékelésekkel.

Példa nélküli, hogy egy-két év alatt több mint 3100 településre készültek kézikönyvek, amely többek között a központi támogatásnak, a Lechner Tudásközpont technikai segítségének is köszönhető. A rövid készítési határidő miatt az elkészült kézikönyvek tartalmi mélységét, színvonalát nagyon meghatározta, hogy az adott településen mennyire voltak korábbi dokumentációk az értékekre, jellemzőkre vonatkozóan. Annak érdekében, hogy ezek hiánya miatt ne legyenek téves adatok a kutatási eredményekben határoztam meg az 5., 6. és 7. kritériumot.

Mintavételem **kifejezetten egy adott települési léptéket fed le**. Feltételezhetően nagyobb városok, vagy aprófalvak esetén a jellegzetességek is megváltoznak. Tehát országos validitás csak a mintavétel jelentős bővítésével készülhetne. Kutatási célom, hogy **a kézikönyvekben megjelenő attitűdöket, szempontokat és témákat elemezzem, a módszertanra vonatkozóan javaslatokat fogalmazzak meg**. Erre a saját elemzéseim – a szakmai értékelésekkel kiegészítve – megfelelőnek bizonyultak, a következtetésekhez kellő alátámasztást biztosítanak.

3.3.2. Építészeti Tájegységi Arculati Kézikönyvek (ÉTAK) elemzése

A Lechner Tudásközpont egy ún. 3D-alapú adat-infrastruktúra kialakítása című projekt keretében hét megjelölt tájegységre készítettett el regionálisnak tekinthető kézikönyveket a TAK-ok mintájára. Ezek részletes tartalomelemzését az M6. melléklet tartalmazza. Mivel itt kevesebb darabszámú dokumentumról van szó, mint a TAK mintavétel esetében, az elemzés során a konkrét felépítésre, tartalomra és ezek rövid értékelésére fókuszáltam. Ebben az esetben nem volt értelme statisztikai kimutatások elkészítésének, ezért itt leíró értékelés készült.

3.3.3. Komplex mintaterületi esettanulmány

Megállapítható, hogy önmagában a TAK elemzés nem ad teljes képet a környezetalakítás szabályozásrendszerére vonatkozóan. A mintaterületi esettanulmány készítésének célja az volt, hogy kitekintsek a TAK keretei közül, és a következtetésekre, javaslatokra fókuszálva a vonatkozó többi terveszközzel együtt értelmezzem. Olyan mintaterületet kerestem, amelyre készült TAK, ÉTAK, tájkarakter-tipizálás kistáj léptékben is és ezeket megelőző szakmai, építészeti kézikönyv. Az országban egyetlen ilyen térség van, ahol ezek átfedésben vannak, emiatt a mintaterületi esettanulmányt a Fertő-táj területére készítettem el. Ebben az esettanulmányban a különálló tervek egymásra vetítésével komplexen értelmezem az eszközök egymáshoz képesti viszonyát, együttes használhatóságát, összhangját és hiányosságait. Ezt az esettanulmányt az M7. melléklet tartalmazza.

3.3.4. Külföldi módszerek, példák gyűjtése

A kutatás során fontosnak tartom, hogy külföldi kitekintést is készítsek. A TAK-ok is egy külföldi minta alapján készültek, az ír gyakorlat adaptációi. A külföldi példák gyűjtésénél elsősorban az európai gyakorlatokra fókuszáltam, ebből részletesen elemeztem a svájci, olasz, ír és angol gyakorlat során alkalmazott dokumentumokat. A részletes elemzést az M10. melléklet tartalmazza. A példák kiválasztása, elemzése és gyűjtése során arra fókuszáltam, hogy feltárjam az azonosságokat és különbségeket az eszközök között. A minták célja, hogy inspirációt adjanak

a hazai gyakorlat fejlesztéséhez. Ennek megfelelően nem törekedtem egy-egy ország teljes jogrendi, módszertani áttekintésére, a gyűjtés egy-egy eszközre, eredményre fókuszál. A mintavételezett dokumentumok között szerepel országos koncepció, stratégia, területrendezési terv, településrendezési terv, értékvédelmi kataszter, építészeti kézikönyv, szemléletformáló kiadvány és engedélyezési eljárás részét képező látványvizsgálati tanulmány is.

3.4. Vélemények gyűjtése és feldolgozása

3.4.1. Fókuszcsoportos interjú

Az interjúkészítés célja, hogy a meghívott kutatási alanyok (azaz a kézikönyvekkel dolgozó szakemberek) véleményét feltárja a kutatás tárgyával kapcsolatban. A fókuszcsoportos beszélgetés félig strukturált kérdőív alapján történik, tehát a kérdések és az azokra adható válaszok nem szigorúan követendők. A nyitott interjú lényege, hogy az interjúalanyok a saját, szubjektív élményeiket mesélik el. Az interjú eredményei nem reprezentatívak, illetve nem statisztikai jellegű, számszerűsíthető adatok, hanem olyan vélemények, megközelítések, állítások, érzések, jellemzések, amelyek elemzésével mélyebb betekintés nyerhető. Célja elsősorban a helyi tapasztalatok és háttérinformációk megismerése, valamint új, kreatív ötletek gyűjtése. Az interjú vázlatot az M11. melléklet tartalmazza.

Tervezetten a kutatás második felében gyarapítottam volna az interjúk számát, azonban az elmúlt két év korlátozásai ellehetlenítették a csoportos személyes találkozókat. A módszer eredményei az online térben jelentősen redukálódnak, hiszen technikailag nincs lehetősége a résztvevőknek megnyílni, kötetlen beszélgetést folytatni, ezért ez a módszer – a külső tényezők miatt – az előre tervezetthez képest háttérbe szorult.

Az elkészített interjúk a meghatározott célnak megfelelően elsődlegesen a háttérinformációk megismerésében segítettek, amely alapvetően formálta az interjú készítést követően a kutatás folytatását, tematikáját és az alkalmazott módszereket.

3.4.2. Szakmai kritikák, értékelések

A kutatással párhuzamosan a témához kapcsolódóan több szakmai konferenciát tartottak és több, a tapasztalatokat összegző kiadvány is készült. A konferenciákon részt vettem, a kiadványokat kivonatoltam és elemeztem a tapasztalatokat annak érdekében, hogy a következtetések levonásához minél több szakmai véleményt, tapasztalatot integráljak. Ezeket az 6.2.2. fejezet foglalja össze.

*„Hova szívem, lelkem
Mindig, mindenholnan vissza-visszavágyott,
Ujra láttam végre születésem földét,
A szép Kiskunságot!
Bejártam a rónát,
Melyet átölel a Tisza-Duna karja,
S ölében, mint kedves mosolygó gyermekét,
Az anya, úgy tartja.*

*Itt vagyok megint a
Nagyvárosi élet örökös zajában,
Oh de képzeletem most is odalenn az
Alföld rónáján van;
Testi szemeimet
Behunyom, és lelkem szemeivel nézek,
S előttem lebegnek szépen gyönyörűn az
Alföldi vidékek.”*

...

*Petőfi Sándor: A Kiskunság
Pest, 1848. június.*

4. A KUTATÁS SORÁN ALKALMAZOTT ALAPFOGALMAK ÉRTELMEZÉSE

4.1. Településkép

*„A városok felületi, külső megnyilvánulásában - a városképben - sok olyan adottság rejlik, amely a városra, lakóira, történeti fejlődésére jellemző, hiszen a város egész történeti múltját ezek a maradványok, a városképek tükrözik.”
(Gerő 1953)*

A szakirodalom szerint:

Egyszerűen és tömören megfogalmazva a településnek bármelyik vizuálisan érzékelt látványa településkép¹. (Granasztói 2000), amely a társadalmi változások térbeli kifejezése. A magyar város jellemzője, hogy a váltakozó sűrűségű beépítéssel a környezetét érvényre juttatja. (Gerő 1953). A kiemelendő jelentőségű építménykapcsolatok, településtörténeti jellemzők, amelyek mellett külön jelentőséget kell tulajdonítani azoknak a tájképi és természeti adottságoknak, amelyek hangsúlyozzák a település és környezetének szoros kapcsolatát. (Papp 1956) A településkép komplex történeti, társadalmi, földrajzi, gazdasági fejlődés eredménye, megértéséhez feltétlenül szükséges a különböző időállapotok összevetése (Barabás – Gilyén 1979). A településképben a lelki-szellemi és konkrét fizikai tulajdonságok ötvöződnék, amely karakterének leírásánál fontos az egyediség, önállóság megléte, a kiterjedés meghatározásánál pedig az azonosság (Cságoly et al. 1992). A kulturális összefüggésrendszer része, amelyben identitáshordozó sajátosságként jelennek meg a tájékozódást segítő és információkat hordozó jelek, tornyok, látványelemek (Nagy 2005). A 2010-es években a pszichológiai, környezetpszichológiai szempontok, valamint a művészetek térben és időben is érvényes általános eszközei felőli megközelítés jelenik meg (Cságoly 2013).

A jogszabály szerint:

2016-ban a településkép fogalmát a Kormány rendeletben rögzítette. „A településkép a település vagy településrész épített és természeti környezetének vizuális megjelenése” (400/2016. (XII. 5.) Korm. rendelet 4. § (4) bek.).

Saját értelmezés:

A településkép fogalmának meghatározása (és eszköztára) a történelem során folyamatosan változik, az adott kor szelleméhez igazodik. A különböző irányú megközelítések az eltérések és formálódás ellenére számos ponton találkoznak.² Minden esetben a minket körülvevő, folyamatosan változó dinamikus, térbeli, fizikailag lehatárolható, a különböző nézőpontokból egyesített, a sokféleség összességét kifejező vizuális egységet értjük. A minket körülvevő vizuális egység a társadalom és a természet együttéléséből alakult ki, és folyamatos változásban van. A táj

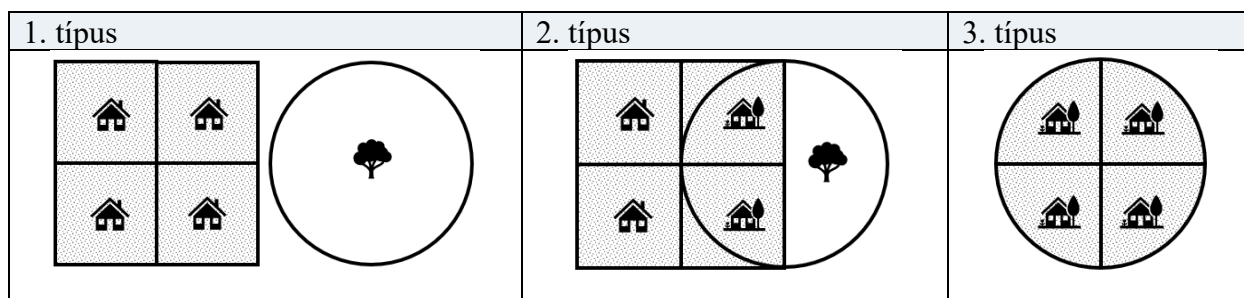
¹ Granasztói eredeti megfogalmazása a „városkép” kifejezést használja. Kutatásomban a fogalom értelmezése szempontjából a várost és települést szinonimaként tekintem, a hazai sajátos települési struktúrához illeszkedve.

² A haza szakirodalmi fogalmi idézeteiből és eszközkészletéből kivonatolt időrendi változást bemutató összegzést az M3. melléklet tartalmazza.

változik, az ember folyamatosan alakítja, formálja tevékenységével, életmódjának megváltoztatásával, a beavatkozástól függő eltérő gyorsasággal, de bizonyos jellemzői állandók maradnak. A településkép meghatározása során a természet és az ember kölcsönhatása által létrehozott sajátos együtteseket és képeket, a sajátos lenyomatok jellemzőit keressük.

A kapcsolódó fogalmak jelentésének tisztázása a kutatás szempontjából:

A **település és a táj** fogalmának meghatározása nem egységes a hazai jogszabályokban. Az egymásra épülő nemzetközi egyezmények, törvények és kormányrendeletek között nincs teljes összhang. (A vonatkozó fogalom meghatározások kivonatát a M4. melléklet tartalmazza). A jogszabályi környezet idősoros fogalmi elemzése alapján a táj és település viszonyának szempontjából háromféle attitűd határozható meg (6. ábra). Az első típus, amikor a település és a táj elkülönül egymástól, nincs közös metszete a két halmaznak. Ilyen típusú fogalom meghatározás szerepel például az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptióban. Második típus, mikor a településnek és a tájnak van közös metszete és különálló halmazrésze is; ez a megközelítés jellemzi az örökségvédelmi jogszabályokat. A harmadik típusú fogalom meghatározás a legújabb jogi értelmezés. A 2018. évi CXXXIX. törvény alapján a táj jól körül határolható részének természeti tényezők és emberi tevékenységek hatása és kölcsönhatása eredményeként kialakult, emberek által érzékelt sajátos rendszere, amely által a tájrészlet egyedisége megnyilvánul, és más tájrészletektől megkülönböztethetővé válik. A település pedig a település teljes közigazgatási területe. Magyarország teljes területe települési közigazgatási területekre tagolt, tehát minden „táj” valamelyik településnek része. Egyúttal minden település része valamely „tájnak” vagy „tájak” találkozásának. Jellemzően a nagyobb települések több tájkaraktert is érinthetnek, míg egy tájkarakter-egység több település területén is keresztül haladhat.

6. ábra: A településkép és a tájkarakter fogalmi viszonyának típusai (saját szerkesztés)

A táj az ember és a természet kölcsönhatása, a kulturális tevékenység eredménye (Möcsényi 1998). A fogalmak azonossága miatt a kutatás során a táj(kép) és a település(kép) szándékosan nem különválasztott fogalom. A szóhasználatban az 1990-es évek végén divatos „kultúrtáj”³ kifejezés sem jelenik meg. Ahogy Möcsényi (1998) mondja, „a kultivált természet a táj. Így hát a kultúrtáj kifejezés használata felesleges”. A táj és a település a településkép szempontjából azért sem

³ „Kultúrtáj: az ember és a természet együttes munkájának eredménye, olyan történelmi, régészeti, művészi, tudományos, társadalmi, vagy műszaki szempontból jelentős, részlegesen beépített terület, amely jellegzetessége, érvényessége révén topográfiailag körülhatárolható egységet alkot.” Európa Tanács Granadai konvenció (Román-Fejérdy 2011)

választható szét, mert a legtöbb látvány esetén együttesen érvényesül a kettő. „A talaj, a földterület hullámai – hallatlanul változatossá, bájosá teszik a városképet.” (Ferenczy 1938)

Mind a tájkép, mind a településkép **az emberi környezetről** szól, ezért fontos a környezet fogalmának is a megértése. A környezet az emberi életfunkciók színtere (Pogány 1976). Ahogy a településkép kormányrendeleti fogalma is jelzi, ezt a környezetet a szakirodalom és a köznyelv is több esetben épített környezetre és természeti környezetre tagolja. Ez a megkülönböztetés a környezeti elemek domináns arányára vonatkozik, az épített környezetben a művi elemek, a természeti környezetben az élő elemek (növényzet) és a természeti alakzatok (sziklaképződmények, domborzat) dominálnak. Tehát a látható elemkészlet megoszlására utal, nem pedig annak létrejöttére, alakítójára. Ez a kettő azonban térben jellemzően markánsan nem határolható el egymástól, legtöbb esetben a kettő egymásba fűződve, egymást áthatva van jelen (Pogány 1976). Vannak olyan tájak, amelyeket csak természeti elemek alkotnak, pl. ember által érintetlen hegycsúcsok, sivatagok – de ezek nem az emberi életfunkciók helyszínei, ezért a Pogány féle környezeti fogalom részeként sem tekinthetünk rájuk. A városokban sok esetben az épületek, a burkolatok, vagyis az épített környezet elemei dominálnak, de a városi parkokat vagy erdőket tekinthetjük az épített környezet részének? A jogszabályi definíció szerint az épített környezet a környezet tudatos építési munka eredményeként létrehozott, illetve elhatárolt épített (mesterséges) része, amely elsődlegesen az egyéni és a közösségi lét feltételeinek megteremtését szolgálja. (Étv. 2. § (5) bek.) Vagyis a törvény nem az elemkészlet megoszlása, hanem az alkotó jellege szerint kategorizál. Értelmezésem szerint, ha a városi park épített és ember által tervezett, kialakított terület, akkor az az épített környezet egy eleme. De ha egy természeti terület, például egy erdőrészlet a város növekedése miatt került olyan pozícióba, hogy ma már a beépített területek között helyezkedik el, akkor – amennyiben az nem telepített, erdőgazdálkodási terület – az a természeti környezet része. Budapest esetében több ilyen természeti terület is van (pl. Mocsárosdűlő vizes élőhelyei, Óbudai-sziget ártéri erdeje). Tehát ebben az esetben **a környezeti jellegek (épített – természeti környezetek) áthatják egymást, egymásba fonódnak és így alkotják az emberek életének helyszínét.**

A környezetünk vizuális egysége rögzíthető képalkotással, művészeti ábrázolással, legyen az egy tájleírás, költemény vagy fotó. A rögzítés azért fontos, mert az élet szerves fejlődésének hatására ez a környezet vizuális értelemben is folyamatosan változik. **Amikor a változás tudatos tervezés eredménye, akkor a környezetalakítást építészetnek nevezzük.** Az építészet tudatosan, a környezet módosításával törekszik a funkcionális használhatóság és az esztétikai érték növelésére (Mócsényi 1998)⁴. Pogány (1976) az építészetet a téralakítás, az életfunkciók térbeli megszervezésének tevékenységeként határozza meg. Ilyen értelemben a tájalakítás, a tájgazdálkodás, az épületek alakítása és az ezekkel összefüggő építési tevékenységek mind a településkép alakításának részei.

⁴ Pogány (1976) megkülönbözteti az építészetet és az építést. Az építészeti alkotásnak van esztétikai értéke. A funkcionális térszervezés mellett kifejezi a kor, a hely és az alkotó ember szellemét egyaránt.

4.2. Települési arculat

*„Mennyi csöndes szépség, mennyi tünemény!
Állok a kőkényes halom tetején.
Cigaretta füstje vékony lobogás,
merengek, míg végig sajog a parázs.
Vörös erdőkön át idekélnek
sötéten a vaskos rendeki hegyek.
S mintha dúlna harc, ott túl a halmokon:
égi fényt az égre szór a Balaton.”
... (Nagy László: Ősszel)*

A szakirodalom szerint:

Az arculat szó jelentése valaminek a jellegzetes külső képe, idegen szóval imázsa. (Eöry 2007) Az a kép, amelyet egy intézmény, személy, csoport mások számára kialakít önmagáról (Tolcsvai 2007), vagy települési értelemben a szemlélt környezetről, tájról. Ehhez eredendően és alapvetően nem társul haszonszerzési cél. Elsődleges célja az eszme és a saját benyomás, érzések rögzítése, továbbadása.

A befogadó környezet is lényeges, amely a saját szűrőin keresztül lát, vagyis a kibocsátott kép nem azonos a fogadóban kialakuló benyomással. (Osman 1997) Ahhoz, hogy a befogadó közönség hasonlóan értékelje a közvetített arculatot, mint az elemet, a tájat szemlélő közvetítő, szükséges a közös kultúra, a hasonló ismeretek és a tájékozottság. A „külső kép” vagy „mozaikkép” fogalmán nem csupán a vizuális jellegzetességeket, látványt kell érteni. Az arculatot meghatározza a létesítmények állapota, a társadalma, az utcák mindennapi élete, a használat (Preisich 1998), a szemléltetés idejében rögzített, érzékelt pillanatnyi összes benyomás: a fényviszonyok, az időjárási körülmények, az érzékelt zajok és illatok, az érzékelő aktuális hangulata.

Összetett jelentése miatt több szakterület is alkalmazza az „arcukat” kifejezést. Jellemzően elterjedt a vállalati stratégia, a menedzsment, marketing területén, ahol döntően az egyedi eszmeiség alapján kialakított arculattól gazdasági hasznot várnak. Célja, hogy minősítsen és bizalmat ébresszen (Kónyáné 2008). A gazdasági célok előretörésével vált napjainkra a köztudat részévé, hogy az arculatot a siker és elismerés érdekében közvetítik. Ez a megközelítés települési környezet vonatkozásában nem helytálló a településkép fogalmi meghatározásából adódóan, mert a települési arculat bizonyos értelemben önérték, azaz nem bizonyos céllal készült.

A települési arculat alakításában jellemzően sok különböző szereplő vesz részt. A városarcukat, a „hely brand”-építés, mint kommunikációs és gazdasági eszköz általánosan elterjedt. Az úgynevezett városmárkázás tevékenysége során cél az emberek gondolkodásának, a város nevéhez kapcsolt mentális jelentés üzenetének a megváltoztatása. Vagyis nem fizikai városfejlesztést jelent, hanem célzott kommunikációs és marketing tevékenységet, amelynek segítségével a városvezetők bíznak a lakosság identitásának erősödésében, a polgárok aktivitásának és a turizmus növekedésében, a városi élet serkentésében, beruházási kedv és népszerűség fokozásában, ezáltal gazdasági hasznot, népesség megtartást és népesség növekedést is remélnek. (Papp-Váry 2011) Simon Anholt városmárka-hatszög elemzési módszere (city brand hexagon) alapján a város márkáját és imázsát hat tényező szerint lehet meghatározni (Korelin-Schneider 2009):

- a város ismertsége és az ennek kapcsán kialakult mentális kép (presence),
- a város fizikai jellemzői, a város képe, klímája és tisztasága (place),
- lakhatási paraméterek és közszolgáltatások megléte és minősége (prerequisites),
- a helyi társadalom működése, nyitottsága és kulturális sokszínűsége (people),
- a városi aktivitás, események, rendezvények mennyisége és minősége (pulse),
- üzleti, munkahelyi, tanulási lehetőségek, fejlődés támogatása (potential).

Kienast et al. (2013) rögzítette, hogy a táj fontos gazdasági tényező. A svájci tájmegfigyelési program egyik eredményeként azonosították, hogy Svájc tájképe jelentősen hozzájárul a „Svájc” márka magas minősítéséhez. A környezet sokszínűsége és észlelése folyamatosan új tájélmények végtelen tárházát nyitja meg, ezért egyszerre kelt kíváncsiságot, ismertséget, biztonságot és otthont. Központi jelentősége van a megélhetés, az életminőség, a rekreáció és az utazási célpontok kiválasztása szempontjából is. A táj megítélése és értékelése állandó változásban van, a változó körülmények és értékek miatt. A közvélemény megítélését a média jelentősen befolyásolja, ezért közvetlen hatással van a médiában közvetített arculat a használatra, egy kampány vagy filmforgatás, amely a reflektorfénybe állíthat egy területet, ezáltal az utazási célponttá válik. A „hely brand” kialakítása során a célközönséget is azonosítani kell, mert a megítélést jelentősen befolyásolja a használati cél. Kienast et al (2013) svájci példáját idézve, a síelők és vállalkozók számára különleges jelentőségű, vonzó lehet egy turisztikai infrastruktúrával, éttermekkel rendelkező alpesi síközpont, míg a túrázók számára mindez kifejezetten taszítóan hathat, ha ők a csendes elvonulást, a természetközeli élményt keresik.

A város arculatváltozásának vannak helyi okozatai és vannak globális trendjei. Preisich (1998) az 1945-1990 közötti európai nagyvárosokra általánosan jellemzőnek azonosít három, a városarculatot markánsan meghatározó változást: a gépjárműforgalom radikális növekedését, a környezetből kiemelkedő magasságú új épületeket, az épületállomány leromlását. A településről megfogalmazott marketing üzenet mellett fontos települési arculatalakító eszközök a helyi közügyek, valamint a helyben biztosítandó közfeladatok körében ellátandó települési önkormányzati feladatok, különösen a településfejlesztés és a településrendezés.

A jogszabály szerint:

A települési arculati jellemző a települési környezet vizuális megjelenését meghatározó kulturális, léptékbeli, formai, anyaghasználati és minőségi jellemző. (400/2016. (XII. 5.) Korm. rendelet 4. § (1) bek.)

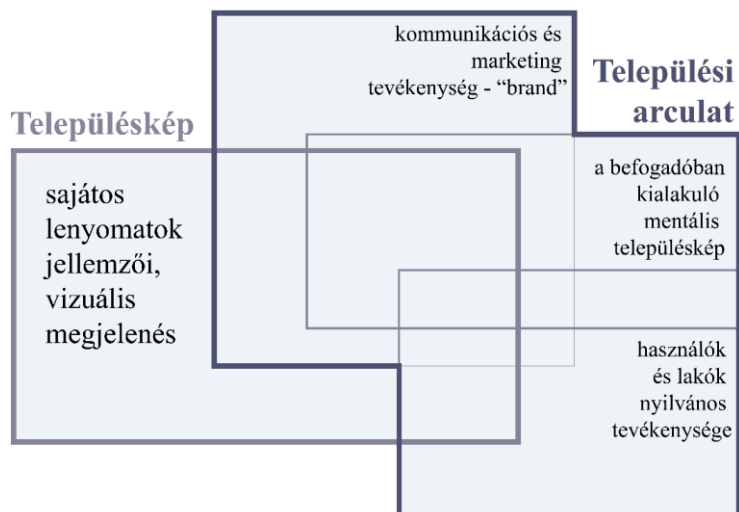
Saját értelmezés:

Az arculat mindig egy közvetített mozaikkép, amely az arculati elemek által üzeneteket és információkat hordoz. Ennek alapján a külső szemlélő, a közönség, a saját értékrendje szerinti értékeléssel következtetéseket von le, ítéletet alkot. Ezért az arculat meghatározásakor nemcsak a kibocsátott információ a lényeges, hanem az azt befogadó környezet is, amely a saját szűrőin keresztül lát, vagyis a kibocsátott kép nem azonos a fogadóban kialakuló benyomással, vagyis a település arculata összegezhető mentális településképként is.

Egy település megítélése, arculata a tudatos hely „brand” építés mellett, nem csak az irányítható folyamatok eredménye. Jelentős szerepe van a használóknak és a lakóknak is, akik indirekt módon alakítják a terület megítélését kommunikációjukkal, nyilvános tevékenységükkel. Mind a nyilvánosan megosztott képek, mind a közterületi viselkedés és a saját tulajdon gondozottsága, alakítása kiemelt szereppel bír egy település megítélése szempontjából. Mert a települési környezet vizuális megjelenését minden olyan elem meghatározza, amit a helyi társadalom nyilvánosan látható helyen tesz. Ily módon az arculat része a városháza, a templom, az összes épület, a közterületek burkolata és berendezése, a kert növényzete, a kerítés megjelenése, de még az erkélyre kitett napernyő, vagy a közterületen elejtett papírzsebkendő is, abban az esetben, ha ez meghatározó jellemző az adott helyen.

A településkép és a települési arculat jelentésének viszonya a kutatás szempontjából:

A településkép és a települési arculat összegezve két eltérő fogalom. A településkép alatt a teljes vizuális megjelenést értjük, a sajátos lenyomatok összességét, legyen az szép vagy előnytelen, gondozott, vagy gondozatlan, egyedi vagy általános. A települési arculat emellett egy összetett fogalom, amely egy mozaikkép. Ennek a mozaikképnek része a szervezet által tudatos kommunikációval felépíteni és kialakítani kívánt, meghatározott „brand”, része a település használóinak és lakóinak nyilvános tevékenysége által meghatározott jellegzetességek és része a befogadó egyén egyedi, mentális képe. Ezeknek az elemeknek vannak összemetsző elemei, közös halmaza, de vannak eltérései is (7. ábra), pl. a „brand” nemcsak fizikailag megjelenő vizuális elemeket tartalmaz, vagy a használók nemcsak a „brand” szempontjából kedvező tevékenységeket folytatnak.

7. ábra: A településkép és a települési arculat jelentésének viszonya (saját szerkesztés)

Az érthetőség érdekében említeném röviden és tömören Debrecen példáját. Településképe egy történeti cívis nagyvároshoz méltóan igen összetett és sokrétű. A városvezetés által közvetített „brand” célozza a turistákat, a lakókat, az üzletembereket. A turisták számára a látnivalók, programok, a befektetők számára a közlekedési kapcsolatok (repülőtér, vasút, autópálya), a gazdasági terület kínálat, a közműhálózatok fejlettsége, a munkaerőpiac, a lakók számára a zöldfelületek, az ellátó intézmények hálózata és minősége a kiemelt téma. Nekem az egyéni mentális településképemet (ami valószínű másokéval is hasonló) az egyetem előtti szökőkút, a tölcsér alakú főtér a templommal, a Vekeri-tó és még sok további elem határozza meg.

4.3. Illeszkedés

„Az a szépség, amely csupán harmóniából áll, az nem igazi szépség. Valami hiányzik belőle, nem teljes. Az igazi szépség megkívánja az ellentéteket is. A sötét és világos kiegészítik egymást. A szőlőnek nem csupán napfényre van szüksége ahhoz, hogy megérjen, hanem esőre is; nemcsak a nappalra, de az éjszakára is.”
(Körmendy (2013) idéz XVI. Benedek pápától)

A szakirodalom szerint:

Tudatunk az érzékelt elemeket együttesen és azok egymás közötti viszonyrendszere alapján értékeli (Pogány 1976). A hazai települések alakítása és tervezése során ma már alapvető elvárás és elvi követelmény az illeszkedés, vagyis „alkalmazni a környezeti adottságokat, hogy az új épület harmóniában legyen környezetével, vizuálisan illeszkedjen a tájhoz, a település arculatához és együtt működjön a tájjal” (Krizsán 2013). Ez a jelenség a Balaton-felvidéki építészeti útmutató szerint párbeszéd a tájjal, vagyis, hogy az új alkotás nem akarja környezetét uralni, elnyomni, hanem azt tisztelve és figyelembe véve megpróbál hozzá simulni, azt kiegészíteni saját környezeti pozíciójának és jelentőségének megfelelően.

Az Új Athéni Karta (Román-Fejérdy 2011) is rögzíti, hogy a várostervezés során a városi környezet valódi értéket képviselő hagyományos elemeit és identitását (például egyedi épületegyüttesek, történelmi városrészek, szabadterek, zöldfelületek) meg kell őrizni.

A környezet esztétikai vizsgálata során elsődleges a környezetet alkotó elemek egymáshoz illeszkedésének vizsgálata és értékelése. A városkép elemzésekor esztétikai vizsgálat során a vizuális hatások összegző láncolatának, a városi karaktereket meghatározó elemeknek, az egyediségét és a különbségeit mutatják ki, az emberi alkotások formáinak és a természeti adottságok elemzésének segítségével (Budai 2004).

Az elem illeszkedését az alkotás értelmezéséhez szükséges legfontosabb három tényező határozza meg: az idő, a tér és az ember (Pogány 1976):

- **Az idő** a korstílus, az adott kor szelleme, a társadalom fejlődési foka. A tervezés és építés során meghatározó, hogy a tevékenység korszakában milyen technológiák álltak rendelkezésre és mi az adott korszak divatja, ideája.
- **A tér** az alkotás helyét jelöli. Azt, hogy a helyen mik a jellemzők. Ilyen helyi stílust meghatározó tényező az éghajlati és földrajzi adottságok. Az etnikai és kulturális adottságok és a hagyományok figyelembevétele köti az adott helyhez az alkotást.
- **Az ember** pedig maga az alkotó, az ő szándékait, adottságait, az alkotó saját stílusát jelenti. Ez építészeti alkotásoknál jellemzően nem egy adott személyt jelöl, hanem az alkotásban résztvevők összességét.

Az idő tényezőjét emeli ki Hajnóczi Gyula (2020) 1991-ben megírt beszámolója. Áttekinti a különböző építészeti korszakok megítélésének változását, hangsúlyozza az emberi és az építészeti élethossz, a múlandóság összefüggéseit, amely a történelmi fejlődés során fokozatos kialakult

városképek generációs megítélését is mozgatja, változtatja. Úgy definiálja az építészetet, mint a „továbbépítés művészetét”.

„A továbbépítés alatt azt értem, ami – a használatos kifejezéssel élve – a környezethez való beilleszkedést jelenti. Nos, úgy vélem, hogy az új alkotás akkor illeszkedik helyesen az adott építészeti környezetbe, ha az evidencia élményét kelti. És ebbe beleértendő a kontraszthatás is, ha az nem olcsó mentegetőzés, hanem tudatosan átgondolt, és az adott helyen van értelme.” (Hajnóczy 2020)

Az így alakított környezeti képpel, olyan jelrendszer jön létre, amely kifejezi az adott közösség különbségeit vagy azonosságait. Kifejezhet többek között toleranciát, szabadságot, zsarnokságot, útkeresést, vívódást (Fekete 2006). Az alakításon és alkotáson nem csak új elemek megjelenését értem. Építési tevékenységnek számít az új épületek létesítése mellett a bontás is.

„Úgy jön létre, hogy a kölcsönös megértés jegyében integrálódik a másik ember tája a sajátunkba... A történelem folyamán az emberi tudat átalakul, és ezzel együtt átalakul a mindenkori valóság is. A táj története mindig tükrözi az emberi tudat történetét...” (Idézi Fekete 2006)

A táj úgy válik szülőfölddé, ha meghatározza az adott helyen élő közösség tudatát, ha a közösség azonosulni tud vele. A környezet megjelenése, megváltozása, a táji folyamatok, események hatással vannak az ember fejlődésére, nagy hatással van a gyerekkorra a mindennapi életet formáló eseményekkel. (Fekete 2006)

A jogszabály szerint:

A Magyarországon hatályos építésügyi jogszabályok alkalmazzák az illeszkedés kifejezését, hivatkoznak az illeszkedés követelményére, de nem definiálják értelmét. Az illeszkedés finom dimenzióit nem lehet pontos recepttel, normatívan rögzíteni. A mai környezetalakítási tevékenységet mégis alapjaiban meghatározzák és kötik a jogszabályi keretek, amely kapcsán beszélhetünk egy másfajta illeszkedésről, mint a szakirodalom vonatkozásában: egy előírt keretrendszeren belül tervi/jogszabályi illeszkedésről. Környezetünk objektumainak megjelenését, formálását számos jogszabály korlátozza és befolyásolja. Az építésügyi jogszabályok rögzítik, hogy mit, mekkorát, milyen és hova lehet építeni. Vannak országos, regionális és helyi követelmények. Ezeknek illeszkedniük kell egymáshoz ahhoz, hogy a környezet elemei harmóniában alakulhassanak, valamint ahhoz, hogy az építeni szándékozók eligazodhassanak. Emellett szükség van jogbiztonságra, amelyet egy stabil jogszabályi környezet tud garantálni.

Saját értelmezés:

A kutatási téma szempontjából az illeszkedés vizsgálatának, így jelentésének is az alábbi két értelmezési tartománya van:

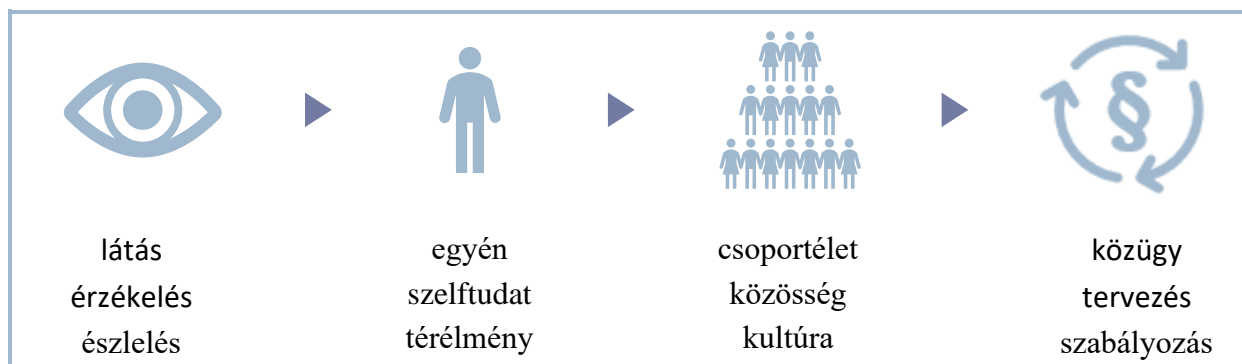
- egyrészt a vizsgált elem illeszkedése a fizikai környezetéhez, amely által létrejön a környezeti harmónia;
- másrészt a környezetalakítást meghatározó dokumentumok, jogszabályok rendszere, egymáshoz illeszkedése, amely által létrejön az építést megalapozó és keretező kiszámítható keretrendszer.

Fizikai környezetünk objektumait sosem érzékeljük, értelmezzük azok környezete nélkül. Még a múzeumi, úgymond steril környezetben kiállított műalkotást is a puritán, letisztult környezetével érzékeljük, a múzeumba látogatás élményével vegyítve. Emiatt a környezet tervezése során kifejezetten fontossá válik az illeszkedés kérdése. Ez azonban nem teljes hasonulást, egységesítést jelent. Egyrészt, mert akkor a településkép fogalmának alaptézise nem lenne figyelembe véve, miszerint a városképek a történelmi fejlődés lenyomatai, amelyben a hely története fizikai formát ölt. Másrészt az alkotás fizikai megjelenését mindig egy új tervezési cél, funkció és alkotói szándék határozza meg, vagyis az idő, a tér és az ember hármasságával jellemezhető. A történelmi települések esetében az alkotások jellemzően nem egy adott időpontban valósultak meg, ezért a három tényező tartalma, jelentése is többféle változáson ment át, mire kialakult a ma látható településképi együttes. Ezért a környezeti illeszkedés érdekében az idő, a tér és az ember hármasság követelménye mellett el kell sajátítani a továbbépítés művészetét is. Az így alakított környezeti képpel olyan jelrendszer jön létre, amely kifejezi az adott közösség különbözőségeit vagy azonosságait. Tehát az alkotó feladata az idő, a tér és az ember figyelembevételével, a tovább építésre törekvés, azonban az illeszkedés elfogadásáról az alkotást befogadó személyek, a közösség dönt. Akkor illeszkedik környezetéhez egy alkotás, ha – a mérhető, előírható paramétereken túlmenően – azzal az ott élők értékrendjük, hagyományaik szerint azonosulni tudnak, magukénak érzik. Mivel ezek a környezeti érzetek meghatározzák az ember fejlődését, a jövő generációi számára is kiemelt fontosságú, hogy az adott kor hogyan bánik környezetével, milyenné alakítja azt.

*„Mutatnék neki például **egy tornácot**. A mi "Anyám tyúkja" előadásunknak a díszlete az Örkényben egy tornác. Mégpedig nem csak azért tornác mert az nagyon jól kifordítja a színészt, mint fizikai tér a nézőtér felé, hiszen a verseket a nézőnek mondjuk és ez-ez megoldja. Továbbá tört állásokat tesz lehetővé, lehet könyökölni, feküdni, ülni, minden félét, nem kell állni, mint a szavalónak, **hanem azért is mert szép. Osztt kész. Mégpedig mindenkinek szép.***

Rendkívül kevés dolog van az országban amiben ez az ország egyetért, dehogy a vonatból kihajolva látok egy tornácot egy dombon, és az fehér, és hogy az szép, azt hiszem, hogy ezzel talán senki nem vitatkozik. Vagy hát tegye, de hát akkor nincs igaza..”(Mi lenne, ha ... | ep.06. - Mácsai Pál, Magyar Kultúra, 2022. augusztus 3)

5. A LÁTÁSTÓL A TELEPÜLÉSTERVEZÉSIG

8. ábra: A látástól a településtervezésig gondolatmenete (saját szerkesztés)

5.1. Látás – érzékelés: a településképp észlelésének folyamata

A településképp rögzítése kapcsán két alaphelyzetet kell megkülönböztetni:

- személyesen megélt hely érzékelése és szintetizálása – háromdimenziós térérzet,
- rögzített kép szemlélése és az alapján közvetített tartalom észlelése – kétdimenziós kép.

Az érzékszervek közül a továbbiakban az emberi látásra koncentrálok, mert a településképet elsődlegesen szemünkkel érzékeljük⁵. Sekuler – Randolph (2000) szerint a leggazdagabb környezeti információforrás a látás. A látás a fény és a szem közötti interakció eredménye (Sekuler-Randolph 2000), úgynevezett távoli érzékelést tesz lehetővé, vagyis lényeges információkat tesz távolról is elérhetővé. Ezeket megfelelő részletezettséggel a fény közvetíti, felfogásuk a szemünkkel lehetséges. A látott kép kialakulása egy igen összetett folyamat, amely során megkülönböztethető a színlátás, a formák és alakok észlelése, a tér-és mélység észlelése, valamint a mozgásészlelése. (Csépe-Győri-Ragó 2008) A háromdimenziós térérzet megalkotása során nem lehet figyelmen kívül hagyni a további érzékszervek miatti benyomásokat, érzékeléseket sem, a kétdimenzióban látott kép esetén a városképet észlelő nem tartózkodik a kép helyszínén, így a benyomásait meghatározhatják a további érzékszervei is, azonban azok nem köthetők a látott városképhez, ennek megértését a látása határozza meg.

„A megélt tapasztalat lényegét a haptikus és a perifériás érzékelés határozza meg. A fókuszált látás szembeállít bennünket a világgal, ezzel szemben a perifériás látás által a világ mintegy beburkol minket önnön fizikai valójába. Ezért a látás hegemoniájának kritikája mellett a tekintet és a látvány mibenlétét is újra kell gondolnunk.” (Pallasmaa 2018, Veres fordítása)

⁵ Emellett meg kell említeni, hogy a környezet észlelésében természetesen a további érzékszerveink is szerepet játszanak. A térélmény kapcsán nem szabad lebecsülni a hallás, szaglás és további érzékszervek szerepét sem. Erről ír részletesen többek között, Batár Attila (2005) „Láthatatlan építészet” című könyvében, valamint Körmendy Imre (2020) „A város és identitás” című tanulmányában. A kutatás témájához illeszkedve jelen elemzést kizárólag látásra szűkítem.

A **színlátást**, a szín, az ember és környezet összefüggéseit Nemcsics (2004) elemzi a színdinamika tudományterületén. A szín bonyolult fizikai, fiziológiai, pszichofizikai és pszichometriai észlelési folyamata nagyon leegyszerűsítve az alábbi főbb lépcsőkből áll: a sugárzó energia a visszaverő és áteresztő felületeken fénné alakul át, amelyet az emberi szem érzékelni képes és ezt a színingert továbbítja az agy számára, amely a feldolgozó mechanizmussal létrehozza a színérzetet. A környezet színeit egymással viszonyban állva érzékeljük, így a különböző színérzetekből alakul ki az érzékelt színek kompozíciója, amely nagy mértékben befolyásolja a környezet észlelését, megjelenését és használatát.

A színérzet geometriai szemléltetését hengerkoordináta-rendszerben mutatja be, mert a sugárzások spektrális eltérése miatt három irányú változás lehetséges:

- színezet: ezt nevezzük a köznyelvben színeknek (kéknek, zöldnek, sárgának stb.),
- telítettség: az azonos világosságú színtelentől való távolság,
- világosság: a fénysűrűséggel arányos érzet, amely kifejezi a visszavert és az elnyelt fény mennyiségét.

„Harmonikus kompozíciónak nevezzük a színek esztétikai céllal létrehozott, a szemlélőben kellemes érzést keltő együttesét.” (Nemcsics 2004) A színtan több ezer éves múlttal rendelkezik, első írásos emlékei körülbelül 2500 évesek. Ez idő alatt számos színrendszert, színgyűjteményt készítettek el, több kutatás is foglalkozik a színterek összehasonlításának, így a harmonikus kompozíció képletekkel leírásának, diagramon ábrázolásának kísérletével. Erre tesz kísérletet például a COLOROID-színrendszer, amely egy, a harmónia-színkülönbségekre épülő érzet szerinti színrendszer, amely a nappali fényvel megvilágított és normális színlátású észlelő által érzékelt felületszíneket rendszerezi.

A **formák és alakok észlelése** során a forma akkor tud kirajzolódni, ha az a háttérétől eltérő színekkel, árnyékokkal rendelkezik. Illetve a forma kiterjedésének megítélésére hatással van a saját színe is. A világos vagy telített színű felületeket az ember nagyobbban érzékeli, ezt a törvényt alkalmazzák többek között a lakberendezési és az öltözködési útmutatások is. (Nemcsics 2004) A forma és az alak észlelése azért alapvető fontosságú környezetünk észlelése során, mert létezni csak valamilyen formában lehet, mindennek megvan a maga alakja, amelyet jellemzően az ember a rögzített tudati séma szerint tartalommal párosít. A tartalom, így a jelentés, a funkció nem választható szét a formától. (Pogány 1976) Ezért tudja az ember környezetét és a kétdimenziós alkotásokat (fotó, festmény) is értelmezni.

A környezet esztétikai hatásának alapfeltétele a tartalom és a forma viszonya (Pogány 1976), vagyis a tartalom észleléséhez az ahhoz illeszkedő forma érzékelésének lehetősége. A forma észlelésének nehézségeit Csépe-Győri-Ragó (2008) három csoportba sorolja:

- ugyanannak a tárgynak a retinára vetülő képe jellemzően változik, ritkán látható a forma ugyanabból a szögből, irányból, távolságból, fényviszonyokból,
- a hasonló tárgyakat akkor is fel kell tudni ismerni, ha azok részleteikben eltérőek,
- a tárgyakat eltérő felismerési (kategorizációs) szinteken kell felismerni.

A tárgylátás alapja a perceptuális szegregáció folyamata, vagyis, hogy a tárgy formáját, körvonalát a környezetétől külön lehessen választani. Ehhez a folyamathoz szükséges a körvonal (ami határolja az alakzatot) azonosíthatósága, a forma hasonlósága korábban már megismert

tárgyakkal, a méret, a szimmetria, az orientáció és az ismertség. Az alakzat tárggyá formálódásának alapjait a Gestalt-elmélet rögzíti, amely szerint a formák értelmezésekor a legegyszerűbb alakzat a domináns; a hasonló dolgokat, az együtt mozgó elemeket, és az ismert dolgokat egységként csoportosítva észleljük; a geometriai szabály szerint elhelyezkedő pontokat összekötjük. Így tudjuk értelmezni a részben takarásban lévő elemeket, vagy az összetettebb formákat. Amikor a forma és a háttér egyértelműen nem választható szét, akkor a tartalom is bizonytalanává válik. A kutatók számos ilyen kétértelmű ábrát készítettek már, a tárgyfelismerés és a tárgyészlelés tanulásához. Ilyen közismert rajz a Rubin-váza, vagy Freud anyósa és felesége című ábra. Ezt az azonosulást alkalmazzák a vadon élő állatok bundájuk, tollzatuk mintázatának és színezetének környezethez illeszkedésével a rejtőzködés elősegítésével. Az adott kép érzékelését a befogadó aktívan, figyelme irányításával tudja változtatni, miután ezeket a kétértelmű, rejtőzködési mintázatokat felismerte, megtanulta. (Csépe-Győri-Ragó 2008)

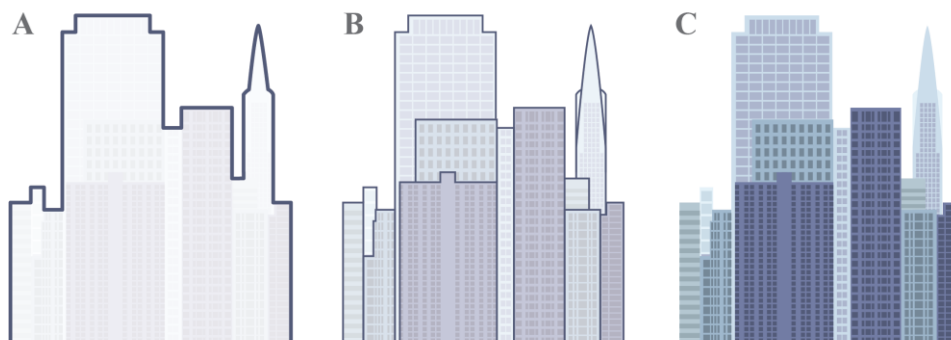
A tárgy azonosítását, környezetétől való elkülönítést nevezik detektációnak. A vizuális diszkrimináció által különíthető el az észlelés, avagy a szükségleteink szerint fontos és nem fontos elem; majd az tárgyészlelés folyamata annak azonosításával, vagyis felismerésével zárul. A tárgy a környezetétől eltérő fényerősség-különbség, vagyis a kontraszt miatt válik felismerhetővé. (Sekuler-Randolph 2000) Tehát az alakformálása, a látott kép rögzítése, valamint „az építészet is rászorul a kontextusra, ahogy a beszédben hallgatás és szó, a zenében szünet és hangzás egymást feltételezi.” (Schneller 2016)

A városképek általában nagyon sok léptékben tartalmaznak információt. A rögzített vizuális téri léptéket a néző választja meg céljai alapján. A látórendszer a látvány minden léptékét érzékeli, ha az ehhez szükséges minimális kontrasztküszöb teljesül a fényviszonyok között, ezért az észlelési cél megváltozásával a tudatosuló kép is, az észlelt minta megváltoztatható (9. ábra). (Sekuler-Randolph 2000)

„A városképben olykor csak vonalakat látunk vagy szintelen foltokat, mint a rajzokon, az árnyképeken. Máskor plasztikussá válik, mélységeket mutat, akár egy szobor, relief – sőt színessé, néha még színpompássá is válik, miként a festmények.” (Granasztói 1972)

A vonalas rajzok három különböző léptékű információt emelnek ki:

- a várossziluetet, ez a nagy lépték (A);
- az egyes épületeket, mint közepes léptékű információt (B); és
- az építészeti részleteket finom léptékben (C).

9. ábra: A formaészlelés az érzékelés célja szerinti eltérő vonalrajz léptékekkel (saját szerkesztés, Sekuler-Randolph 2000 alapján)

A **tér- és mélységészlelés** a színlátás folyamatához hasonlóan összegezhető bonyolult folyamat. A térelemei, textúrái és színei méretükkel és arányaikkal egymáshoz képest viszonyrendszert alkotnak, egyfajta fizikai teret létesítve. Ezt a teret az ember érzékelő mechanizmusokkal: a szemével, fülével, tapintással, mozgással és szaglással érzékeli, olyan téringeret összesítve, amelyből az agy a feldolgozó mechanizmusok révén térérzetet alkot. Tehát nem magát a teret érzékeljük, hanem az azt körülvevő tömegeket, azok kapcsolatát, viszonyát, textúráit és színeit, és ebből következtetünk. A tér az ezek által kiváltott hatásban érzékelhető (Nemcsics 2004).

A mélység és a távlatok észlelése kapcsán különböző távolságokat határozhatunk meg, ahol a mért távolságok középpontjában a szemlélő ember áll. A mélységészlelés úgynevezett énközpontú irányú észlelés, vagyis egy kétdimenziós koordináta-rendszerben leírható, amelynek középpontja az észlelő tekintete. Az emberi retina topografikus kérgi leképeződésű, a látókérgi idegi reprezentációban a tárgyak közötti kétdimenziós viszony őrződik meg. (Sekuler-Randolph 2000) Pogány (1976) az ember és környezetének viszonylagos összefüggései, az ember és város sajátos viszonylatai szerint határolja le az egymással is szoros kapcsolatban álló téri szférákat: ember mint individuum; a legintimebb emberi környezet, a lakás és a család tere; kulturális és szórakozási tevékenységek színterei, a lakókörnyezet; és önállóan értelmezi az ember munkájához való viszonyát. Építészeti szempontból eszerint megkülönböztethető tárgytervezés; épület- és kert tervezés; táj- és településtervezés. Edward T. Hall (1987) az emberek közötti kommunikációs szempontból a bizalmas, a személyes, a társasági és a nyilvános teret különbözteti meg a proxemika részeként⁶. Csépe-Győri-Ragó (2008) pszichológiai szempontból a bikulárisan érzékelt manipulációs teret, a monokuláris és részleteiben érzékelhető teret, a tájat szemlélő teret és legtávolabbiként az égbolt terét azonosítja. Szabó (2016) az urbánus környezet tipikus érzékelése szempontjából az építészeti, a városépítészeti és a tájépítészeti távolságot határozza meg.

Az észlelés harmadik dimenziója, a távolsági becsléssel, a mélységészleléssel jön létre. (Sekuler-Randolph 2000) A tér- és mélységészlelés a szemlélt elemek egymáshoz képesti méretének, a horizonthoz viszonyított helyzetének, az árnyékhatásoknak, a színhatásoknak és a szemlélt elem részletezettségének, élességének szintetizálása, amelyek összessége alapján vonható le a tér mélysége, a szemlélt tárgy távolsága a szemlélőhöz képest. (Csépe-Győri-Ragó 2008) A perspektíva kifejezés összegzi azt a jelenséget, melyben az elemek látványa a távolság növekedésével megváltozik. (Sekuler-Randolph 2000) A csökkenő viszonyítási pont miatt azokban a képekben, ahol kevés a szemlélt elem, a távolságot kevésbé pontosan érzékeljük, mint összetett, sok elemes látvány esetén.

A teret meghatározó elemeket alkalmazott színek és ezek összhatása bizonyítottan meghatározza a térészlelést. Ezeket a téziseket Nemcsics (2004) foglalja össze, eszerint:

- Leonardo Da Vinci 1556-ban a vonalperspektíva és a színperspektíva jelenségét is rögzíti, a kék színt és a színek világosságát a levegősség, a távolságot érzékeltető eszközöként jellemzi, amely összefügg a színek telítettségével is,

⁶ Szövényi Anna (2011) cikkében az épülethomlokzatok arányrendszerének elemzésével alátámasztja Gestalt és Hall elméleteinek építészeti és településképi alakítási vonatkozását.

- Itten 1961-es megállapítása alapján a tér mélység érzékelését befolyásolja a színek világossága és melegsége, az alapszínek mélységghatása az arany metszés arányával összefügg.

A településképek rögzítése során a statikus érzékelés csak kétdimenziós élmény esetén valósul meg. Minden más esetben, tehát a szemlélt településen tartózkodva, személyesen éljük meg a háromdimenziós élményt. Ebben az esetben a szemlélő és a környezet is folyamatos mozgásban, változásban van, ezért alapvető fontosságúvá válik **a mozgás és a mozgás közbeni észlelés**.

Csépe-Győri-Ragó (2008) a mozgásészlelést a kiváltó inger alapján négy csoportba sorolja:

- annak észlelése, hogy a tárgy fizikailag megmozdul a befogadó látómezőben;
- észlelhető látszólagos mozgás, amikor két fényvillanás között a mozdulatlan tárgy is mozgás képzetét kelti;
- mozgási utóhatás miatti mozgás észlelés, az egyirányú mozgás megszűnése utáni pillanatban;
- a mozgási illúzió észlelése, azok a jelenségek, amelyeknek az ideglettani háttere jelenleg nem ismert.

A mozgás észlelése közben egy környezeti elem helyzetváltoztatásának irányát és sebességét észleljük. Ez a képesség teszi lehetővé többek között azt is, hogy a városi életben a baleseteket, az ütközéseket elkerüljük és azt is, hogy a környezet változását, mozgását érzékeljük. A városképek rögzítése során a megmerevített kép statikussá válik, így a mozgás csak akkor érzékelhető, ha a képen a mozgó alak elmosódik, vagy ha tudatunk, az ismert környezeti minták alapján tudja, hogy az adott elem biztosan mozgásban van (pl. repülő madár).

A mozgás téri-idő eseményének észlelési célja az észrevétel, a tárgyak észlelése, a formák meghatározása és az észlelő szem mozgásának vezetése. A mozgás egy olyan cselekedet, amely segít megérteni a környezetet. Az észlelő mozgása pontosítja az észlelést, eloszlatja a statikus képérzékelés miatti téves észlelés lehetőségét, a mozgás távolsági jelzőmozzanatot vezet be, azáltal, hogy a tárgyak látómezője állandó változási helyzetbe kerül, így a kontrasztok és a különböző környezeti hatások segítik a pontosabb megértést. A látómezőn belül lévő tárgyak relatív látszólagos mozgását a mozgásparallaxis jelenségének nevezik. A jelenség azt jellemzi, hogy mozgás közben a fixációs ponthoz képest hogyan változik a környezet többi elemének észlelése. Ez pontosíthatja a távolság észlelését. (Sekuler-Randolph 2000)

Napjainkban a tájat, a környezetünket sokszor közlekedési eszközök ablakán keresztül, **változó sebesség mellett érzékeljük**. A gyaloglás ma már csak a rövid városi távolságok megtételének és a rekreációs természetjárás fő közlekedési formája. Az utazás közbeni tér-idő észlelés és a táji elemek utazási sebesség közbeni észlelésének megváltozásával több kutatás is foglalkozik, kifejezett kutatási témájává vált a filmművészetnek az elmúlt évtizedekben. Emlékezzünk a korai filmművészeti alkotások azon részleteire, amikor az autóban ülő szereplők beszélgetnek és a környezetük szemmel láthatóan külön, a valóságos észleléstől teljesen független megjelenítési móddal mozgott mögöttük. Az elméleti kutatási háttér fejlődésével párhuzamosan az ilyen képi helyzetek gyakorlati kivitelezése is sokat fejlődött, ma már az újabb filmalkotásokban teljesen valóságghű élményként jelenik meg az utazás. Kovács-Orbán-Kasznár (2009) tanulmányukban összegzik a filmkészítéshez kapcsolódó, a mozgás közbeni észleléssel foglalkozó korábbi

kutatások eredményeit. Ezek az eredmények a fizikai környezetalakítás, a tapasztalt térélmény szempontjából is relevánsak, hiszen céljuk, hogy a tapasztalható térélmény megértésével fejlesszék a mozgó táj képi megjelenítését. A szoros relevanciát az a Friedrich Nietzsche idézet is bizonyítja, amelyet a szerzők a vonatközlekedés kulturális észlelésre gyakorolt hatása kapcsán idéznek:

„Az élet mérhetetlen felgyorsulásával a szellem és a szem hozzászokott a részleges vagy pontatlan megítéléséhez, és mindenki olyan, mint az utazó, aki egy vasúti kocsiból ismeri meg a tájat és az embereket.” (Friedrich Nietzsche, idézi Kovács-Orbán-Kasznár 2009)

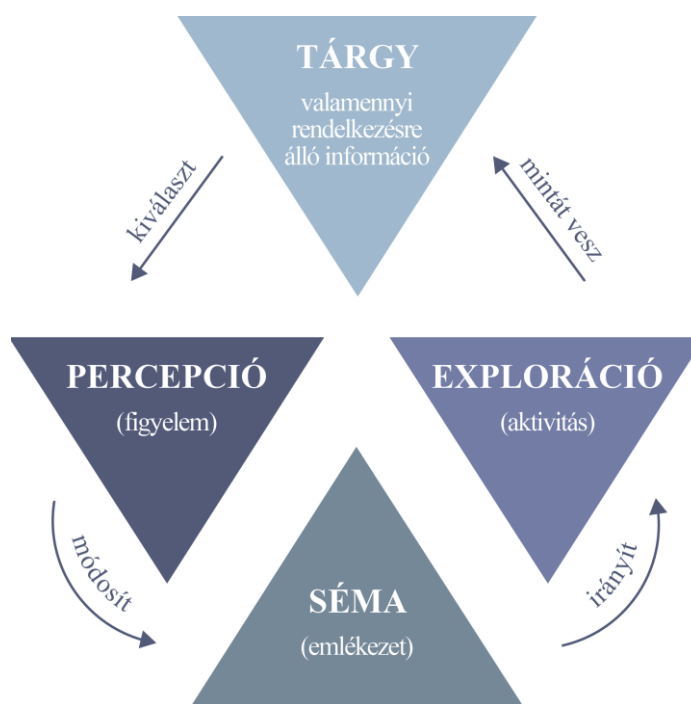
Schivelbusch 1977-es vonatutazással kapcsolatos tanulmányának eredményei alapján rögzítik, hogy **megváltozott a tér-idő észlelés módja**, átalakult a tér-idő kontinuum, a tér-idő-tudat a közlekedési eszközök által. Megszűnt a térbeli távolság, így korábban elérhetetlen áruk és tájak megtapasztalására nyílt lehetőség. Így azonban elmosódott az eredeti és a képmás közötti különbség is. Emellett kitérnek arra is, hogy az új építőanyagok olyan megjelenést és technikai fejlődést tettek lehetővé, amelyek alkalmazásával megjelenő új épületek – a korabeli leírások szerint – hasonló sokk élményt okoztak a városi térélményben, mint a vonatút közben átalakuló tér-idő észlelés. A vonatból szemlélve a tájkép egy festett felületté vált, elveszítve annak tartalmát, a statikus szemlélet helyét felváltotta a gyorsan változó látvány, míg a megélt táj helyett a földrajzi hely vált meghatározó jelentőségűvé, tehát az úti cél elérése a kiindulópontból. (Kovács-Orbán-Kasznár 2009) „Felgyorsuló életünkben nemcsak a sebesség fokozódik, hanem az életidő is telítődik. Ha az idő minden, életünk másik közege, a tér háttérbe szorul, leértékelődik. Filmszerű látvánnyá válik az életünk közege, háttérét alkotó környezet.” (Schneller 2005) Szentkirályi (1980) a komplex, megbonthatatlan tér-idő folytonosság szemléletét a XX. századi gondolkodásmódra általánosan jellemzőnek tartja.

5.2. Egyén – szelftudat: emlékezetből és észlelésből térélmény

Bármilyen kép rögzítése az emberi szervezet bonyolult működésének eredménye. A folyamat része az érzékelés (fizikai jelek olyan jellé alakulnak, amelyek az agy számára feldolgozhatók) és az észlelés (az érzékelési mintázathoz ingereket rendel az agy). Az észlelés egy összetett, bonyolult folyamat, amelynek megértéséhez több tudományterület eredményeinek, a különböző (pszichológiai, biológiai, elméleti) megközelítések integrálása, együttes értelmezése szükséges. (Sekuler-Blake 2000) Az észlelés a személyes tapasztalatok, a tanulás, az ismert mintázatok bővítése által válik egyre értelmesebbé. (Csépe-Győri-Ragó 2008)

Csépe-Győri-Ragó (2008) számos észleléseleméletet összegez, ezek legfontosabb kutatási témája az észlelés feldolgozási törvényszerűségeinek azonosítása és az észlelő környezeti alkalmazkodási folyamata. A bemutatott elméletek közül Neisser perceptuális ciklus elméletét (10. ábra) emelem ki, amely szerint az észlelőrendszer a környezetben potenciálisan elérhető információknak csak egy részét éri el. Az információk szűrése a korábbi tapasztalatokhoz igazodik, a feltérképezést saját rögzített sémák irányítják. Az újabb és újabb észlelések alapján ezek a sémák is változnak. Az ismétlődő sémák, az ismételt tudás pedig (a pszichológiai alapfogalmak jelentésében) maga a

felismerés, amelyek azonosításához elkülönítés is szükséges. Tehát például a sok hanghatás közül ki tudjuk választani azt, amire koncentrálnunk, amit szeretnénk megérteni.

10. ábra: Neisser Perceptuális ciklusa
(saját szerkesztés, Csépe-Győri-Ragó 2008 alapján)

A képlátás folyamata, minden elemének összessége adja a vizuális térélményt, ami „a jelenség és a jelenés alanyának közös produktuma”. (Meggyesi 2016:1) Vagyis két elemből áll: térérzet (tudattartalom) és ennek az érzetnek a valóságos térhez való viszonya. (Nemcsics 2004) Ez a térélmény Pogány (1976) szerint kétféleképpen értelmezhető. Egyrészt morfológiai szempontból, amikor a fizikai megjelenés, annak forma jegyei és jellemzői az elemzés tárgya, másrészt esztétikai szempontból, amikor ezeket a szemlélő ember szempontjából, az élményt és a létrejövő tudati folyamatokat is elemzi. Benedetto Croce szerint a megismerés egyrészt intuitív képzetalkotó, másrészt logikai fogalomalkotó. Ezt az intuícióelméletet egészíti ki (vagy bírálja) Fülep Lajos, aki szerint ehhez a megismeréshez, vagyis, hogy a jellemzőre emlékezzünk, a jellemzőt meg is kell látnunk. (Szalai 2011)

Argejő (2011) tanulmányában áttekinti, hogy hogyan változott a városkép rögzítésének üzenete és elemkészlete a középkor kezdetétől a XIX. század végéig. Úgy véli, hogy a festményeken megjelenő városkép egyaránt lehet a korszak értékvilágának reprezentálása, illetve az alkotó megélt szubjektív élménye. Megkülönbözteti az „időmetszeti” képet, amin a pillanatot láthatjuk, és az „ideáltipikus” képet, ami az adott korszakra jellemző összes sémát, mintázatot sűríti egy képpé.

Burckhardt (1977) a tájlátványát a vonatablakból látható mindennapos eseményként írja le, amelyhez rögzíti, hogy az észlelés kreatív és torzító hatása miatt ez a táj, amit utazás közben szemlélünk, csak a tudatunkban létezik. A táj jelentéshordozó jelrendszere, a társadalom szerkezeti változásaival együtt fejlődik és kopik. Idézi Marchall McLuhan médiakutatót, aki szerint a környezet láthatatlan, láthatjuk a színeket, de a mögötte lévő jelentést meg kell érteni, „a naiv nem látja a tájat”. Vagyis a lényeg nem maga a látott elemkészlet, hanem annak kulturális, társadalmi

értelmezése, az a kulturális örökség, amellyel meglátható és megérthető a táj. Burckhardt (1977) ezt követően a tájélményt meghatározó társadalmi eseményeket összegzi. A jelrendszer gazdasági és spekulatív célú rögzítését, a turisztikai brossúrák által közvetített arculatot kritizálja, hiszen sokszor a „látogató jelenlétével pusztítja el azt, amit keres”. A második világháború utáni gazdasági fellendülés során a vidéki lét elveszítette hagyományos környezeti jelrendszerét. Az átalakuló életmóddal megszűnt a hagyományos agrárgazdálkodás jelentős része, eltűntek a faluképet meghatározó kukoricacsutkák, háztáji állatok, így a vidéki térélmény is alapjaiban megváltozott. Miközben a szülőföld és élettér változik, a társadalmi figyelem a helyi átalakulások helyett a távoli, korábban nem ismert, egzotikus úticélok felé fordul az új utazási lehetőségek elérhetősége miatt. Végül két, a társadalmi változásból eredő veszélyt azonosít: egyrészt, hogy a természet biológiai egyensúlya felborulhat, másrészt, hogy az ember a természet része, de a tevékenysége a természet szabályrendszerein kívül esik, így önszabályozásra lenne szüksége.

Burckhardt két évvel későbbi tanulmányában (1979) arról ír, hogy a tájat (mivel ez csak mentális tudatunkban létezik) azért látjuk szépnek, mert az észlelés során csak a számunkra kedves mintázatokat jegyezzük meg a fizikai környezet elénk táruló „palettájából”. A tézis bizonytalansága a korábban ismeretlen, új tájak felfedezésekor tapasztalt szépség érzete: van aki szerint ilyenkor is a berögzült mintázatokat azonosítjuk (pl. kalandregény vagy mesekönyv térbeli megtestesülése), van aki szerint a felfedezés és az újdonság élménye okozhatja az szépség érzetet, míg mások a hagyományosan elfogadott szépségérzet miatti kontrasztban, ellentétben látják az esztétikai érték kibontakozását. A táj műszaki beavatkozásainak esztétikai értéke relatív, amely relativitását az idő múlása sokszor meghatározza. Van, hogy csak megszokjuk, így elfogadjuk, de olyan is van, hogy egy romban kifejezetten a múlt örökségét látjuk, így jelentése miatt széppé válik.

Körmendy (2013) cikkében arra keresi a választ, hogy vajon miért látjuk az elhagyott, öreg, romos, rozoga épületeket szépnek. Ehhez számos irodalmi és tudományos idézetet rendez sorrendbe, amellyel alátámasztja, hogy sokszor környezetünk mintázataiban nem a tökéletességet keressük. A komplex magyarázatból én két gondolatot emelek ki: ennek oka lehet egyrészt az ismert mintázatokhoz való kötődés, másrészt az elmúlás és múlandóság elleni küzdelem is. Valamint Granasztói (1972) állítása is szorosan kapcsolódik ehhez a gondolatmenethez, miszerint minden városképben felfedezhetjük annak múltját, ez él a városlakóinak tudatában. A múltbeli tevékenységekből levont tanulságok, tapasztalatok határozzák meg a jelent is és ezek alapján következtethető ki a lehetséges jövő is. Tehát az emberi biztonsághoz és tájékozódáshoz a múlt ismerete alapvető fontosságú. Ezzel szemben az egyidejűséget kifejező (történeti lenyomatok nélküli) városkép a korszak társadalmi erejét és stabilitását fejezheti ki. Azt, hogy az adott korszak „ereje” a későbbiekben is elfogadott lesz-e a társadalom számára, az alkotás idejében nehéz megbecsülni. Ez az elfogadás a vizuális képen túlmutat.

Schneller István (2005) összegzi az úgynevezett egzisztenciális térelméleteket, amely szerint „az emberi egzisztencia nagymértékben függvénye egy jelentésteli és koherens környezeti imázsnak, amelyet az ember a környezettel való kölcsönhatásban fejleszt ki, hogy benne megfelelően boldoguljon. Ez a környezeti „imázs” folyton alakuló valami, mert nemcsak a környezet struktúrája által determinált, hanem – mivel az ember folyton meg is változtatja környezetét – igényei és kívánságai új és új elméletekkel és gyakorlatokkal gazdagítják.”

Az eddigi oldalakon felvetett gondolatokból is kiolvasható, hogy környezetünk „képének” rögzítése összetett és sok kihívással telített. A gépjárművek, vonatok elterjedése előtt utazás közben az elérni kívánt cél és az ehhez megtett út ugyanolyan fontos volt, így az utazás közbeni tájmegismerés, -szemlélés élményével is rendelkeztek az emberek. A felgyorsult sebességgel nem a tárgyak, elemek észlelése veszett el. Az megmaradt. Viszont a kontextus, az elveszett (például a városi metróval a föld alatt közlekedünk, még az ablakon kinézve sem láthatjuk a táj változását). A kontextus értelmezése nélkül azonban elvész a tárgy jelentése is. Ezért intelligensen meg kell próbálni helyreállítani a környezet észlelését. (Burckhardt 1996) Áttekinthetőség szempontjából „a problémát a legélesebben a nagy, a növekvő, és főként a gyorsan növekvő városok vetik fel, ahol a fejlődés új, nagyobb dimenziókba csap át, és ahol a méretek, a részletformák mind kevésbé áttekinthetők.” (Granasztói 1972)

Alexander et al. (1977) is felhívják a figyelmet a kontextus fontosságára. Könyvükben kísérletként 253 városi mintát azonosítanak, amelyeknek leírják a jellegzetességeit, problémáit és megoldási javaslatokat is megfogalmaznak hozzájuk. A minták bemutatásának sorrendjét azok eltérő léptéke adja: város, városrész, épületcsoport, épület, szoba, építés mintái. Ezeknek az eltérő szinteknek az együttes értelmezése és a közöttük lévő kapcsolat adja meg és működteti a város nyelvét. Világnézete rendszerelvű, tehát egy adott beavatkozást nem lehet önmagában értelmezni, környezetünkben nem tud elszigetelten létezni. A beavatkozás az összes szint mintáját módosítja, így lesz teljesebb a környezeti nyelv.

Szalai (2011) ebben a rendszerben az építészetet „multimodális kommunikációs rendszerként” azonosítja, vagyis az épített környezet elsősorban viszonylatok rendszere, amelyben a környezeti (építészeti) kódok egyszerre jelölnek és jelöltek, vagyis „az épített környezet fogalomkörébe vonható képződmények, jelenségek, az adott helyen és időben az ember szociális és kognitív világáról szóló információkat tartalmaznak és közvetítenek”. Az elemek, a környezeti kódok csak kontextusban hordozzák a jelentést; „mint „összetett egész” szervezésében egyik szint, összetevő sem független. Mindegyik rész funkciói összefüggenek, és kölcsönösen egymásra utaló viszonyban vannak egymással”. Összehasonlítja az építészetet és nyelvet (utalok itt Alexander et al. nyelvi hasonlatára is), amely alapján megállapítja, hogy az épített környezettel az emberi kultúrában csak a beszélt nyelv „vetekszik”, kifejezőerő, hajlékonyság, bonyolultság és átfogó jelleg szempontjából, azonban időbeliségben jelentős az eltérés közöttük: a nyelv unilineáris, az építészet viszont állandóságot és tartósságot okoz. Összegzi Mukarovsky 1938-ban leírt megközelítését, amely szerint ezeknek a környezeti kódoknak, formáknak az alábbi öt egymásra épülő szintje van:

- használati szint, a funkcionális vonatkozásokkal,
- történeti szint, korfüggő, az adott korra jellemző normák,
- közösségi szint, a társadalmi jellemzők, lehetőségek,
- esztétikai szint, maga a jelzés, a létrejövő forma,
- egyéni szint, az individuális törekvések.

Ehhez kapcsolódik Schneller (2005) által összegzett Norberg-Schulz egzisztenciális térhez kapcsolódó elmélete, amely szerint a különböző korok egzisztenciális terei a középpont és hely, az irány és út, a terület és birodalom fizikai megvalósulásából és kombinációjából áll össze, amely

a táj, a város, az épületcsoport, az épület vagy a dolog különböző, fokozatosan változó rendszerszintjein mutatkozik meg.

A korábban részletesen tárgyalt elemzéseket és szempontokat a környezetészlelési spektrum-modell (11. ábra) foglalja össze. A folyamatosan változó rendszer középpontjában a környezetet észlelő egyén áll. A modell alapvetően egy tengelyen, két végpont között mozog, amely tengelynek egyik végén a művészi értékű környezet formálásának egzakt, tanítható szabályai szerinti rendszer, másik végén a szubjektív és állandóan változó, megismételhetetlen, egyéntől függő szabály nélküli rendszer áll. A környezeti harmónia megtalálásához szükséges a részletek szintetizálása és az értékelő saját ítélőképessége. Az emberi környezet együttes értelmezésében válik teljessé, amelyhez keretet ad a tájékozódás (a helyünk megtalálása, viszonyítás az ismerthez) és a kölcsönösség, amely szerint a rész változása az egész változását is eredményezi. Tehát ha elhelyeznek egy új épületet, az elemként hatással van a tájra. Ennek a hatásnak a mértéke már az elemző ítélőképességétől és tájékozódásától függ, amely szubjektív és egzakt szabályok rendszerében is értelmezhető. (Pogány 1976)

11. ábra: Környezetészlelési spektrum-modell (saját szerkesztés)

A részletek összessége határozza meg a környezetet, amelynek megértéséhez egyéni ítélőképességre és szintetizálásra van szükség. Tehát értékelni mindig csak a kontextussal közösen értelmezett valóság szerint tudunk. Így lehetséges, hogy a mesterséges életkeretből a természeti környezet vizuálisan ki van rekesztve, de a teljes elszigeteltség a természettől sohasem valósulhat meg. Az embereknek alapvető és természetes ösztöne a tájékozódási igény, amely segít úrrá lenni a környezetben, segíti helyünk megtalálását. (Pogány 1976) A tájékozódás összehasonlításra és viszonyításra alapul, a viszonyítás alakítja ki a méretekkal kapcsolatos alapvető ismereteinket. Azt, hogy ez a viszonyítás mennyire meghatározza az esztétika tudományát, Erdélyi foglalta össze az esztétika egyik alapművében, amely szerint „a szépről való tudomány... a mű- és természeti szépet a tér üregében állítja viszonyba egymáshoz”. (Erdélyi 1888)

Ebben a modellben a környezeti elemek fizikai megjelenése azért alapvető fontosságú, mert a tájékozódás során „a látvány erejéből indulunk ki, hiszen a környezetet elsősorban vizuálisan érzékeljük”. (Cullen 1961) A vizuális érzékelést kiegészíti a mentális tudat, a korábban ismert mintákra és információkra emlékezés, amely segítségével képesek vagyunk a szintetizálásra és az ítélet megalkotására. Ezért is lényeges kérdés, hogy milyen mértékben változtatható meg az

ember környezete úgy, hogy a tájékozódási képességét még ne veszítse el. A tájékozódás ebben az esetben nemcsak azt jelenti, hogy az utcán járva tudom, hogy melyik házszám előtt állok és tudom, hogy melyik irányba kell tovább indulnom azért, hogy elérjem célokom. Ennél többet jelent. Azt is jelenti, hogy az ember tudata, kulturális öröksége, identitása folyamatosságában tud változni, alakulni, harmóniában az érzékelt környezetével.

Így a tájékozódásra folyamatosan szükség van, hiszen a rendszer, így a modell is folyamatos változásban van. Az ember változtatja a helyét, mozog, a környezet is mozgásban, fejlődésben van, így a modellben nincs nyugvópont. Vagyis „én alakítom a környezetemet, de ezt követően ő is alakít rajtam.” (Meggyesi 2016:1)

A témakörhöz a pszichológiának két területe szorosan kapcsolódik. Egyrészt a környezetpszichológia, amely szerint az ember térben elfoglalt helyét számos tudatos és nem tudatos érzékelés határozza meg, egyén és környezete állandó egymásra utaltságban, tranzakcióban van. (Düll, 2017) Másrészt a művészetpszichológia, amely az alkotás, a műelemzés és a befogadás lélektanát elemzi. (Illés 2008) Mindkét tudományterület jelentősen nagyot fejlődött az elmúlt évtizedekben. Illés (2008) összegzi a művészetpszichológia kutatási területeit, eredményeit. Eszerint a kutatók kritikával illetik a korábbi tanok szerinti aranymetszés biztos esztétikai élményét, és a Gestalt pszichológia tanait is. A mű értékelését összefüggésbe hozzák a befogadó művészetben való jártasságával, a befogadó hangulatával, személyiségével és vizsgálják, hogy a szemlélt mű milyen hatással van a befogadóra, hogyan alakítja szemmozgását, tudatalattiját (pszichoanalízis) és hangulatát. Idézi Cupchik és Scherek, Siegel és Heinz Werner kutatásait, amelyek a szemlélt tárgy és annak kontextusának összefüggéseit vizsgálják. A kutatások alátámasztották, hogy a kísérletben résztvevő személyek észlelését és véleményét a tárgyak kontextusa alapvetően befolyásolja, vagyis a (téri, időbeli és személyi) kontextus meghatározó szerepű a tárgyak, műalkotások észlelésében.

Az egyéni absztrakciót, vagy a belső lényeg megragadását, a társadalmilag kialakított közegyetértés befolyásolja. A társadalom általi szükségletek és érdekek határozzák meg az egyének értékelését.

„Az érték az egyén és a társadalom közötti szociálpszichológiai közvetítések láncában a legerősebb szem. Értékké bármi lehet a társadalomban, de nem tekinthető bármi értéknek. E paradoxonnal arra kívánunk rámutatni, hogy az értékek körét egyfelől behatárolják az emberi élet szükségletei, ám ezek a szükségletek a mindenkori társadalmi viszonyokban konkretizálódnak, alakulnak át pszichológiailag hathatós hiányérzéssé, s a hiányérzetekből eredő motivációkká.” (Mészáros – Bogdán – Cserekye 2012)

5.3. Csoportélet – közösség: az egyéni észlelésből közös látásmód, kultúra

„A megismerést, a feltárást, a befogadás mélységét gyakran akadályozzák előítéleteink, illetve attitűdjeink szerveződése, ugyanakkor árnyalják is a művészetekhez, a világhoz való viszonyunkat, véleményünket, magatartásunkat, ítéleteinket, döntéseinket. Ha ismerjük a befogadó motivációit, eljuthatunk az alkotások keltette emóciók, a hatás vizsgálatáig, strukturálisan elemezhetjük a megfelelés és a különbözőség okait.”
(Tibori 2013)

A befogadás szociológiájának és pszichológiájának kutatási eredményeit foglalja össze Tibori (2013). Igazolja, hogy az egyéni befogadásra, személyiség formálódására hatással van a családi és társadalmi háttér az örökletes tényezők mellett. „Az kétségtelen, hogy a személyiség alakulására bizonyos mértékig hatással van az öröklődés, de az életút során gyengül a hatása.” (Farkas 2010) A környezet-pszichológiai helyidentitás koncepcióban a fizikai környezet azonosságtudatunk, szelférzésünk, azaz személyiségünk szerves részévé válik, amely a korai tanulás fázisától, önmagunk és a körülöttünk lévő dolgok egymástól való megkülönböztetésétől és ezekkel való azonosulási képességünkől, a memória használatától kezdődik. (Dúll 2009) Dúll Andrea ennek igazolására és érthetőségére számos példát hoz, amelyek közül számomra az egyik legszemléletesebb Neisser ökológiai irányultságú teóriájához kapcsolódik, miszerint „ha valaki megérinti a vállamat, akkor csak a rajtam levő ruhához nyúl, mégis úgy élem meg, hogy hozzám ér.” (Dúll 2009) A szelfidentitás alakulását a személyek és tárgyak mellett a helyek is meghatározzák, a helyek fizikai tulajdonságainak egyénre gyakorolt hatását, emocionális kötöttségét jellemzi a helyidentitás-elmélet. Vannak ebből a szempontból kitüntetett helyek: a szoba, az otthon, a környéke, a szülőváros, stb. A helyidentitás egyik sajátossága, hogy komponensei az életciklus folyamatában változásban vannak. Dúll hivatkozta Cooper, otthonnal kapcsolatos megállapításait, amely szerint „az otthoni terek perszonalizációja igazi tükörként szolgál a használó személyes és szociális identitása számára”, vagyis a családon belüli társas együttélési szabályok mentén kialakul a közös „szelf tükör”. (Dúll 2009) A hasonló személyekkel, tárgyakkal, helyekkel találkozó emberekben ezért hasonló vonásokkal rendelkező, közös identitás tudat alakul ki, amely segíti az együttélést.

Lázár és Koković (2017) szerint az egyén szocializálódási mechanizmusa négy lépcsőből áll:

- 1. az egyén ismétli a társadalmi mintákat – a szocializált egyéni viselkedés összhangban van a társadalmi mintákkal,
- 2. az egyén reagál a helyzetekre – a szocializálódással megélt frusztráló és kellemes élmények a társadalmi mintákkal való összehangolódás,
- 3. az egyén alkalmazkodik a helyzetekhez – a helyzeteket olyan kihívásokként éli meg, amelyek lehetővé teszik az egyén szocializálódás révén történő fejlődését, ebben a folyamatban a társadalmi minták a helyzetek ellenőrzése elsajátításának és felettük való uralmának kerete,
- 4. az egyén megérti a helyzetet – a szocializálódás hangsúlyozza a kommunikációt és a szocializációs helyzetekben a jelentés fejlődését.

Az emberi viselkedési együttes egymással szorosan összefüggő, biológiai eredetű összetevője a csoporttéttel kapcsolatos viselkedési formák megjelenése, a csoporttevékenységek összehangolása, valamint a konstrukciós tevékenység. (Vercseg 2018) Ennek fizikai közegét adja az építészet, amely során „nincs értelme polgárpukkasztónak lenni, mert az ott élőket segíteniük kell a mindennapok küzdelmeiben és örömeiben. A legjobb tehát, ha harmóniát sugároznak, biztonságot nyújtanak. Ehhez szükséges az illeszkedés, mert a legtöbb épület egyedül nem sokra megy, de egy utcasornyi egyszerű épület már erőt sugároz, nyugalmat áraszt... A csupa egyedi, környezetétől elütő épület a szélsőséges individualizmus kifejeződése, a város azonban a testvérsíriségé.” (Körmendy 2021) Ezáltal a konstrukciós tevékenység által alakul ki a közös életmód, a közös hiedelem, a rendszerszervezés, amely gyakorlatilag a kultúrateremtés. (Vercseg 2018)

„Kultúrán, értem tehát mindazt, amit az antropológusok is: egy adott, egy helyen együtt élő nép életmódját. Ez a kultúra a művészetében, a társadalmi rendszerében, a hagyományaiban és szokásaiban és a vallásában nyilvánul meg. De mindezek a dolgok összességükben nem alkotják a kultúrát, habár gyakran gyakorlati okokból úgy beszélünk róla, mintha alkotnák. Ezek a dolgok egyszerűen a részei, amelyekre egy kultúra - akárcsak az emberi test - bontható. De, akárcsak az ember is, valamivel több a teste különböző testrészeinél, úgy a kultúra is több a saját művészeinek, hagyományainak és vallási hiedelmeinek az összességénél. Mindezek a dolgok kölcsönhatásban vannak, és az egyiknek teljességében való megértéséhez értened kell az egészet.” (Eliot, idézi Lázár – Koković 2017)

Lázár és Koković a kultúrát szociológiai és antropológiai megközelítésből elemzik, a jelenség összetettsége miatt óvatos megközelítéssel határozzák meg a kultúra jelentését. Szerintük a kultúra az intézmények, a szabályozott viselkedés, az egyének és a társadalmi csoportok között létrejövő viszonyok megvalósítási módja. Kutatásukat az alábbi definícióval összegzik: „Egy lehetséges meghatározás úgy szólna, hogy a kultúra az emberek anyagi, intellektuális és művészi alkotásainak, valamint viselkedési és tevékenységi módjuknak az összessége, amellyel a társadalmi viszonyokat és társadalmi tevékenységeket megvalósítják, továbbá minden alkotói kifejezőképességnek, amelynek nem feltétlenül kell megvalósulnia. Ugyanis, úgy ítéljük meg, hogy a kultúrába beletartozik az emberek életminőségének javításához hozzájáruló összes lehetőség is, minden jövődöbéli alkotói cselekedet és újítás, amelyet potenciálisan lehetővé tesz a kultúra elért szintje. A kultúrának azonban van legalább egy lényegbevágó jellegzetessége, amelynek nem kellene vitathatónak lennie. Ez a történelmi hitelessége. Aligha elvitatható, hogy a kultúra történelmi alkotás, mint ahogyan elvitathatatlan a társadalmi és emberi történelem is.” (Lázár – Koković 2017)

A kultúra tényezőjeként azonosítják a(z)

- tapasztalatot és szokásokat (események megélése, transzmisszióval az értékelés átadása, ami idővel kollektív viselkedésmódot (szokásokat) alakít ki),
- erkölcsöt (a társadalmi szabályok individuális elfogadásának képessége (elemei: a szabályok, az ítélet és a szankció)),
- értékeket (általános meggyőződés arról, hogy mi a hasznos, helyes, jó és szép, ezek pozitívak és tartósak)

A Nemzeti Építészetpolitika (NÉP) kiadvány⁷ preambuluma első bekezdése szerint „az építészet közvetlenül meghatározza környezetünk minőségét, ezáltal az emberi lét méltóságát. Az építészet alakítja a közízlést, hat a közérzetre és formálja a kultúrát, ebből a szempontból rendkívül fontos társadalmi kohéziós erővel bír. Az építész helyet és szellemet teremt, így lesz a természeti és épített környezet a nemzeti kultúra szerves része. Az épületek, a közterek, a köztéri alkotások, a mérnöki műtárgyak, a települések és a természeti környezet együttesen alkotják azt a kulturális tájat, amely közös nemzeti értékünk.” (Nagy et al. 2015) Az érték maga is egy nehezen definiálható kifejezés, ennek megértéséhez Mészáros – Bogdán – Csereklye (2012) fogalmának idevonatkozó részét idézem, amely szerint „az értékek egyfelől a személyiség legmélyebben beágyazott, eligazodást szolgáló támpontjai, melyek beágyazottságuk révén szilárdságot, következetességet, biztonságot képesek nyújtani az emberek számára a társadalomban zajló életben; a világ kollektív értelmezésére, látására szolgáló „legkisebb közös többszörösök”.” (Mészáros – Bogdán – Csereklye 2012)

Vercseg (2018) szerint a civil társadalom kulturális kontextusa a közösség, amely a közösségelméleti megközelítések alapján háromféle lehet: közös helyen, vagyis szomszédságon alapuló (place), közös érdeklődésen és érdekeken alapuló (interest/elective), illetve közös szellemiségen alapuló (communion). Mindhárom típus szoros összefüggésben lehet az építészettel, a környezetalakítással. Közösségelmélettel és közösségfejlesztéssel foglalkozó kutatóként Vercseg (2018) részletesen elemzi a közösség és társadalom közötti különbségeket, az athéni demokrácia kialakulásától, a parasztikultúrán át, az urbanizáció hatásait is elemzi és végül mindezek tükrében elemzi a modern közösség és társadalom jellemzőit. Szerinte a „kulturális közeg rendkívüli jelentőséggel bír, ám a közgondolkodásban talán kevésbé tudatosult elemekből áll. A talaj, amelyből vétettünk, ahol felnövekedtünk és élünk: a kultúránk. A történetileg létrejött képződmények, amelyek mindenkire érvényesek: anyanyelvünk, történelmünk és történelmi emlékezetünk, történelmileg kialakult alkatunk. Termelési és közösségi szokásaink, családi és közösségi történeteink és hagyományaink. Történelmi örökségünk, eszméink, értékeink,

⁷ A 1032/2015. (I.30.) Kormányhatározat alapján a Miniszterelnökség Építészeti, Építésügyi és Örökségvédelmi Helyettes Államtitkárság és a Lechner Tudásközpont Nonprofit Kft. 2015-ben adta ki. A kiadvány röviden összegzi az építészet társadalmi jelentőségét, az építészeti és természeti örökség szempontjait, a minőségi tervezés és kivitelezés kritériumait, áttekinti a jogszabály környezetet, a főépítési rendszert, említi a területrendezés és városépítészet, az okos város kérdéseit. Külön kitér a környezettudatos tervezésre, a környezetesztetikai nevelés fontosságára és zárásként összegzi az építészeti kutatás, a népszerűsítés folyamatát és szól pár szót az építészeti múzeumból is. A rövid szövegeket magyar építészeti alkotásokról készített fényképekkel bővítik, így válik a dokumentum egy, a magyar építészet aktuális állapotát (és részben hagyományait is) összegző szakma politikai albummá.

normáink, vallásunk, szimbólumaink, identitásunk, közösségi mítoszaink, rítusaink, magatartásformáink, az uralomhoz való viszonyaink, társadalomban való gondolkodási és cselekvési képességünk, munkáink és alkotásaink, és kapcsolataink egymással és a külső világokkal.” (Vercseg 2018) Mindezen elemek tudatosulása, az identitás megőrzése érdekében intézményekre és közös eseményekre van szükség. Vagyis ahogy Lázár – Koković (2017) megfogalmazza, „a kultúra társadalmi transzmisszió útján szerezhető, az idősebbtől a fiatalabb nemzedékre, a szülőkről a gyerekekre, az intézmények révén a társadalom tagjaira való átvitel.” Ők a kultúrának az alábbi hat különböző funkcióját határozzák meg:

- mindenekelőtt az emberek egzisztenciális szükségleteinek kielégítését szolgálja;
- kommunikáció: információátvitel és információcsere, a közös képességek és jelrendszer;
- szocializáció: az emberi biológiai egyedből társadalmilag kívánatos egyénné való átalakulás folyamata: fiziológiai funkciók feletti ellenőrzés, motorikus és értelmi funkciók, majd személyiségformálódás, képezítés, társadalmi szerep a kultúra átvitelével;
- normatív: szabály teremtés és ezzel összhangban viselkedés, amelynek célja a hatékony társadalmi szerveződés és tevékenység;
- a világ és az emberi egzisztencia megfogalmazása: a kihívások és egzisztenciális kételyek, frusztrációk ellen irányuló közös ösztönzések, misztériumok (pl. vallás, mítoszok, irodalom, mese, népi mondások, film és tv sorozatok);
- érzelmek kifejezése és szenvedélyek levezetése: szabványok a kifejezéshez, érzelmek kinyilvánításának társadalmilag elfogadott módjai.

Az egy helyen élő különböző közösségeknek eltérő érdekei lehetnek. Vercseg (2018) rögzíti, hogy ezek összehangolása, a csoportok érdekeinek védelmével, az erkölcs és az igazságosság alapján az állam feladata a közjóra való törekvés.

5.4. Közügy – tervezés: a közösségi érdekek és a „szép” kutatásától a szabályozásig

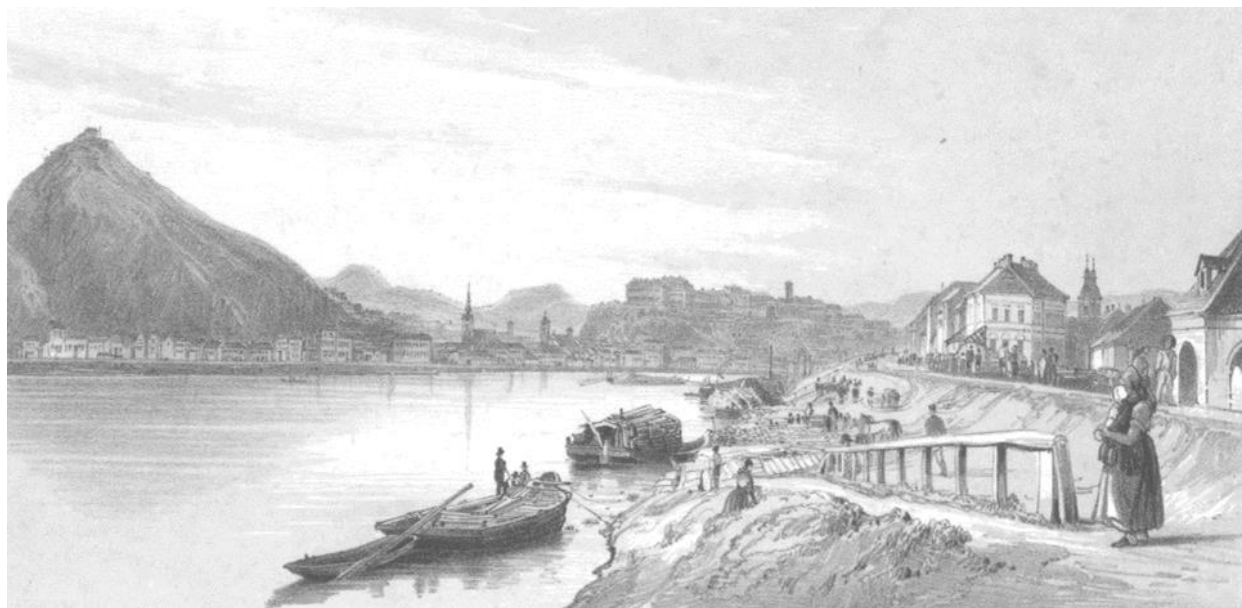
„A közjó növelése legfőképp az állampolgárok boldogulásának, jólétének fokozásával jár, összhangban az állam erejének állandó növelésével. A közjó érdekében az állam szinkronba hozza az állampolgárok hétköznapi tevékenységét és a közös célokat. A racionális központi döntésekhez szükséges ismeretanyagot is az állam biztosítja – statisztika. Az állam alapvetően az oktatáson/nevelésen keresztül képes befolyásolni az egyéni viselkedést (jó esetben ez a legfőbb útja a társadalom fegyelmezésének (diszciplinálásának).” (Vercseg 2018)

Ezzel összefüggésben idézhető a NÉP egy másik részlete: „Különös hangsúlyt kap a Nemzeti Építészpolitikában az anyagi, szellemi és természeti erőforrások gondos használata – ahogyan ezt az Alaptörvény is rögzíti –, a jövő nemzedékek iránt érzett felelősség. A Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeinek ápolása és megóvása fontos feladatunk. Az építészet ezért közérdek, azaz minden ember közös ügye, valamint minőség, kötelesség és felelősség is egyben.” (Nagy et al. 2015)

A településtervezés kihívása, hogy a közösségi érdekeket megpróbálja deffiniálni, majd eszközöket alkalmaz ezek védelmére. A települési arculat vonatkozásában ezzel kapcsolatban a művészi értékek megragadására gondolhatunk, amellyel a környezetesztétika, mint filozófiai diszciplína régóta próbálkozik. Eberhard (1817) az esztétikát (vagyis az „aesthetikát”) az érzések, a tökéletesség érzékelésének, valamint a gyönyörködtetést, a kedves érzéseket okozó tevékenységek leíró tudományaként határozta meg. Legfontosabb feladatai között rögzíti a tökéletesség azonosítását és átadását, ennek érdekében a természet folyamatainak követését. Akkor érezhetjük az esztétikai tökéletességet, ha a tárgy, vagyis a rész összhangban van az egészszel. Szép lehet az az egyetlen elem is, ami önmagában tökéletes, de ezt nem tekinti igazi szépségnek. Valódi szépség a környezeti összhanggal (vagyis illeszkedéssel) érhető el, és ennek megfogalmazását sorolja az esztétika tudományába.

A kutatás során fellelt legkorábbi hazai városkép ábrázolási gyűjtemény a fővárosról készült 1845-ben, amelyben Alt Rudolf 32 rajzát rövid leírások is kísérik. Hartleben (1845) az előszóban leírja, hogy a városképi könyv célja, hogy a műkedvelő közönség elé terjessze a gyűjteményt, így ismertette az elmúlt évek fejlődését. A gyűjtemény XIV. városábrázolása „Buda, a Dunáról föl felé tekintve.” című kép (12. ábra), amelynek leírása Buda látképének festőiségét, a természet és a növekvő város egymásba szövődését írja le.

„A Gellérthegy meredeken emelkedik szédítő magosságra, kopár tetejét a Duna hullámaiban visszatükrözve. A hullámoktól fáradtságosan kiküzdött keskeny partszegélyen szegényes házsor vonul el, Buda déli részét képezve. A Gellérthegy ellenében a várhegy emelkedik, a királyi palotával homlokán, mely a lombos tetőről büszkén tekint le a Ráczváros házcsoportzatra, melyek azon völgyet töltik be, mely hatalmas folyammeder gyanánt választja el egymástól a két hegyet. Török minarethez hasonlítva emelkedik a házcsoportzatok közül a rácz templomtorony karcsu alakja, diszes kúpját a folyamban visszatükrözve.” (Hartleben 1845)

12. ábra: „Buda, a Dunáról föl felé tekintve.” című kép (Hartleben 1845)

A művészi megfogalmazású keretes leírás az építészeti részletek helyett a városi sziluettet mutatja be, amelynek esztétikáját a természeti és épített elemek egyensúlya adja. A rakpartok kiépítésével,

a dunai hidakkal, a város növekedésével a látkép napjainkra jelentősen megváltozott, de az 1800-as évek közepén megfogalmazott leírás időtlen maradt, esztétikai tartalma a mai napig érvényes.

Erdélyi (1888) a fellelt szakirodalmak közül az egyik legkorábbiiban rögzítette a műremek hármaskövetségét, amely szerint a műremeket az emberi munkásság állítja elő, az emberi érzékért és valamilyen céllal teszi ezt.

„Hát igaz, hogy a városrendezés főfeladata és tárgya főleg gyakorlati problémáknak a megoldása körül forog. Az utak, utcáktól képzett forgalmi hálózatnak a megállapítása, terek, parkok kijelölése és megalkotása, a középületek helyeinek kitűzése, a magán-építkező tevékenység számára alkalmassá teendő terület fenntartása, stb. stb. ezek mind a gyakorlati élettel kapcsolatos ügyesbajos dolgok, fontosak is és fölötte nagy anyagi érdekek gondozásával is járnak... A városrendezése tágabb értelemben: a város építése – művészet... A városépítő művészetnek feladata az utcáknak, a tereknek, az őket határoló házakkal és egyéb berendezési tárgyival akként való kialakítása, hogy e közműveket nemcsak a célszerűség szempontjából hozza egymással kapcsolatba, de azonfelül azokat kellően megválogatva, térarányaiban egymáshoz mérlegelve: jól rendezett, összhangzó és a művészi szép hatásával ékeskedő egészé olvassza össze.” (Palóczy 1903)

Tóth (1938) szerint a magyar városok városrendezésének egyik célja, hogy a természettől elszakadt emberek számára visszaadja a szépséget, mert a városkép nagy egésze a polgárság szeretetének és áldozatkészségének az alapja. Így a legfontosabb városesztétikai kérdésként azonosítja a természeti adottságokat, a műemlékvédelmet, a tűzfalak takarását, az utak fásítását és virágosítását, valamint a parkok létesítését.

Mitrovics (1939) azonosítja, hogy az esztétikai értelmezés tulajdonképpen műelemzés, amely egyrészt az elemzett tárgyból (jelenségből) indul ki, azt értékeli; másrészt a széphatás egyetemes törvényszerűségeit keresi.

Lynch (1960) a városkép összetevőjeként említi a mozgást, mert mozgás közben ismerhetők meg az utcák, így a város tájékozódási csatornái és az elemek érzékelési közege is. A városi mentális térképek készítéséhez átvett módszertana ma már a hazai tanulmányokban is sokszor hivatkozott, számos helyen megjelent. Módszertana szerint a város kisebb-nagyobb jellegzetes, egymástól eltérő megjelenésű és tartalmú területi egységekből áll, amelyek az utcákon járhatók be, és amelyeket természetföldrajzi, övezeti, vagy fizikai választóvonalak határolnak. Ezeken átjárókon és kapukon keresztül léphetünk át (mentális fogalmakként értelmezi a kapukat és átjárókat). Ebben a rendszerben a találkozási pontok, a városi centrumok és csomópontok az uralkodó központi helyek. A környezet gazdagságának és változatosságának jelképeiként azonosítja a jellegzetes terepalakulatokat, emlékműveket, tornyokat, építményeket és homlokzatokat, amelyek a városban élők számára az azonosulás és tájékozódás jelei, jelképei. Losonczy (2016) kutatásában Atlanta és Budapest mentális térképezését vizsgálta Lynch eszközkészletével és arra a megállapításra jutott, hogy a térélményhez a kulcs-ingerek kiválasztásának alapkritériuma, hogy azok a környezetben megfelelő sűrűséggel és a közlekedési sebességnek megfelelő ütemben táruljanak fel. Vagyis a városi térélmény környezetspecifikus és sebességfüggő.

„Az utca számunkra minden esetben lineáris eseményterek láncolata, aminek dramaturgiája van.” (Meggyesi 2016:1) A promenadológia, vagyis a séta tudománya arra tesz kísérletet, hogy ezt a

sétálás közben megélt térélményt rögzítse, valamilyen formában átadja. Ennek része az észlelt látványsorozat továbbadása, amelyben a szemlélő szubjektuma is megnyilvánul, vagyis igyekszik átadni az általa észlelt hangulatot, érzéseket, élményeket. A gyakorlati cél, ezáltal a folyamat is három fázisra tagolódik (Meggyesi 2016:2):

- az útvonal bejárása, a tudatos végigjárás által a térélmény átélése,
- az átélt térélmény rögzítése (mintázatok és egyediség azonosítása) és továbbadása mások számára, ez az alkotás fázisa,
- javaslatok megfogalmazása a zavaró tényezők kiszűrésére.

A promenadológiai tanulmányok jellemzően tartalmazzák a megélt útvonal leírását, a látványokat bemutató fényképeket, rajzokat, skicceket és egyéb grafikákat. Ezek tekinthetők hagyományos eszközeinek, de más művészeti eszközökkel is átadható a térélmény. Meggyesi (2016:2) arról számol be, hogy a sétálás élménye tánccal, zenével, költészettel és más, egyéni közlési formával is továbbadható. Ez összecseng Jacobs (1961) hasonlatával, aki a városok utcáit a baletthez hasonlítja, mint a város sajátos művészeti formája. Az utca rendje és folyamatos változása hasonlata szerint olyan, mint egy balett, ahol mindenkinek megvan a saját megkülönböztetett része, szerepe, amelyek csodálatos módon erősítik egymást. Az utca balett előadása sosem ismétli önmagát, mindig tele van improvizációkkal.

Korompay (1956) szerint a városkép rögzítése során arra kell törekedni, hogy a rögzített kép által a városra jellemző arculat átadható, kifejezhető legyen. Ehhez nem elegendő a vizuális észlelés benyomásainak rögzítése, a kialakulás okozati kapcsolatait, a szerkezet városképformáló jelentését is azonosítani és terjeszteni szükséges. A természeti adottságok, földrajzi fekvés meghatározza a városkép jellegét, ezért ennek megértése nélkül a város kompozíciója, térélménye sem értelmezhető. Veszprém városképének rögzítéséhez a promenadológia eszközkészletét használja. Bejárja a várost, benyomásait és élményeit szövegesen, fényképekkel és téri helyzeteket ábrázoló rajzokkal adja át az érdeklődők számára. Ezt az úgynevezett szekvenciális látványelemzést Gordon Cullen munkásságához kötik, bár Cullen (1961) utcaképi sorozatrajzaival egy idealizált képet mutatott be, amelyben a kontrasztos fény-árnyék viszonyok mellett a köztéri berendezések kaptak nagy hangsúlyt. Granasztói (1972) meglátásaival összhangban Korompay bemutatja a város külső nézeteit, azt, hogy az épületegyüttes hogyan tárulkozik fel és mutatkozik meg távolabbi hegyekről, dombokról, és részletesen elemzi az úgynevezett belső városképet is, az utcák bejárásával, végigsétálása során feltáruló és váltakozó látványokkal.

Az építészeti szakirodalom szemmagasságból készült képeket és felülnézeti ábrákat, műszaki rajzokat általában mindig együttesen közöl az adott alkotásról a leírás mellett. A technológiai fejlődés révén, a drón videózás, fotózás elterjedésével egyre általánosabbá válik a madártávlat, a felülnézeti tájkép. Repülő magasságból tekinthetünk a városra. Granasztói (1972) is elmondja, hogy a város arculatának és azonosítása során nem elegendő a külső és belső városképek megismerése. Ahhoz, hogy megértsük a város komplex térközét, látványait, egy magaslati helyről kell rátekintenünk. Így lehet a bejárás közben érzékelt részleteket helyükre tenni. Az alaprajzról, a térképről olvashatók le a részletek, az utcák egymáshoz képesti viszonya, egymásba fonódása, a ritmus, az arány és a tömegek rendszere. Az alaprajz adja meg az átláthatósághoz, megértéshez szükséges viszonyítási rendszert. Amellett, hogy ennek számos előnye van, meg kell

említeni, Jan Gehl (2020) által „Brazíliaváros- szindrómának” nevezett jelenséget, amely szerint a kizárólag felülről szemlélés és tervezés esetén elvész az emberi lépték, a sétáló ember szempontja.

A városkép vizuális képzeteinek eltérő léptékeit Meggyesi (2006) az alábbiak szerint foglalja össze:

- térkép, amikor repülőről nézzük a várost,
- külső városkép, amikor a várossziluetet messziről tekintjük,
- utcakép, az épületek között járva, a városképi események váltakozásának megélése,
- humán zóna, amikor az épületek földszintje határozza meg a városészlelést,
- részletek világa, amikor legkevésbé érzékelhető az egész.

Az elmúlt évtizedekben a technológia és digitalizáció fejlődésével a képalkotás és képmegosztás mindenki számára elérhetővé vált, a profi fényképeszeti technológiával felszerelt mobiltelefon ott van a zsebben és az internet elérés is a többség számára biztosított, így egy-egy városfotó készítésére és megosztására gyakorlatilag bármikor lehetőségünk van. A közösségi média felületeit elöntik a képfelvételek, címkézéssel (hashtag jelöléssel) a szerző mondanivalója is megjelölhető. Szabó (2018) rövid tanulmányában keresi annak az okát, hogy a mindennapi képözön hogyan határozza meg az észlelést, hogyan vált uralkodó szerepűvé a társadalomban. Idézi Guy Debord kutatási eredményeit, aki szerint az érzékelt világot felváltják a képek által közvetített benyomások és ez alapvetően meghatározza az ipari forradalom utáni társadalmi folyamatokat. A tanulmány eredményeit úgy összegezném, hogy a mások által közvetített látvány fogyasztójává vált a társadalom. A képek elérhetősége alapvetően nem okoz gondot, a társadalom előnyére válik az információ-közvetítés, a tájékoztatás, a nagyobb ismereti tőke elérése érdekében. Az alkotók számára is hasznos inspirációs forrás és nélkülözhetetlen eszköz lehet a mondanivalójuk bemutatásához, továbbadásához, illusztrálásához. Akkor válik a „képdömping” problémává, ha a képeken közvetített tartalom észlelése felváltja a valós, helyszíni megtapasztalás élményét, emellett bekövetkezik egy „képinfláció”, ami az egykor jelentős képek helyett jelentőségüket veszített képek sorozatát állítja elénk, amellyel csak a harsányság tud versenyezni, és kiváltja a folyamatos új jelkívánást, ezért az ismert és megszokott, a tájékozódást és helykötődést jelentő sémák értéktelenné válnak.

Egy kép, a környezettől elszakított részletet ábrázol, így más hatást kelt, mint a természetes összefüggés, a közvetlen látvány. A fényképész feladata és célja jellemzően az, hogy egy adott tárgyat, részletet rögzítsen. (Sevcsik-Heffele 1980) A fényképek a fénykép készítője által megkomponált, tudatosan alakított arculatot közvetítenek. Egy városfotó a fényképész által észlelt részletet adja tovább, ami nem válthatja fel a saját megtapasztalást. Ahogy Hervé (1968) írja, egyetlen kétdimenziós kép sem tudja összesűriteni a háromdimenzió bonyolult rendszerét, játékát. A fényképész összetett feladatát azonosítja, amely szerint egy fényképet úgy kell elkészíteni, hogy amellett, hogy az saját nyelvén, mint fénykép is szép legyen, a rögzített téri élmény lényegét úgy alakítsa képpé, hogy közben hűen visszaadja az alkotójának szellemét és a sugárzó érzelmi hatásokat. Úgy véli, a fénykép szépsége és annak igazságtartalma egyenes arányosságban van, vagyis akkor tekinthető szépnek egy kép, ha az igazság átadására törekszik. Ez az állítás kiemelten fontos a városképek kapcsán.

Mitrovics (1939) az egyetemes elvek azonosítását határozza meg az esztétikai tapasztalás főfeladatának. Úgy véli, az ember önmagát keresi a környezetében, ezért a művészetben (építésben, alkotásban) is önmagát juttatja kifejezésre. Az egyetemes széphasítás, az alkotások, tárgyak műalkotási, művészeti mértékének mérésével több korábbi kutatás is próbálkozott már. A különböző tudományterületek kutatásai közül a településkép szempontjából Budai (2004) elemzése emelhető ki, ő a környezetesztétika elemzési és tervezési kérdéseit képletekkel jellemzi, amelyek kimutatják az alkotói szubjektum, a befogadó, az objektum, az érzékelt forma, a jelzés érték és a tartalom különböző szempontjainak egymásra hatását. Valamint meg kell említeni Karancsi (2016) kutatását, aki indexelési módszertannal teszi számszerűsíthetővé a környezeti esztétikát.

Egy alkotás lehet-e attól jobb, hogy a kutatási eredmények alapján tudatosan arra törekszik, hogy mindenki által befogadható és szerethető legyen? Tetszik-e a szép? Illés (2008) kísérlete bizonyította, hogy a befogadók értékelése során a szépség és a tetszés nem mindig jár együtt. Tehát ha egy befogadó úgy ítéli meg az adott alkotásról, hogy szép, attól még azt is eldöntheti, hogy ennek ellenére neki nem tetszik. Vizsgálata alapján a műértésben laikus befogadók elsődlegesen tartalom-orientáltak az értékelés során, a nonfiguratív alkotásokat tőlük távol állónak értékelik. Tehát az ismert tartalom meghatározza a vizuális érzékelés ítéletét⁸.

„Ha egy építészeti alkotás kapcsán megértjük, hogy konkrétan mit is jelentenek és miként teljesülnek ezek az elvárások, akkor egyúttal megismerhetjük azokat az eszközöket, amelyeket az építészet használ, átláthatjuk azt a folyamatot, amelyben az építészeti terv megfogant, körvonalazódik...” (Cságoly 2013) Cságoly (2013) Vitruvius De architectura című alapművének (Kr.e 27 és 14 között írhatta) hármasságából, a Firmitas (idő), az utilitas (hasznosság), a venustas (szépség) elvéből indul ki. Az elmúlt évezredekben az építészetben és az emberi környezetben is sok minden megváltozott. Az egyetemes hármasság követelmény napjainkban is érvényes, azonban feltételezhetően ma már nem elégséges. Benkő (2017) idézi az építészeti mű szellemi meghatározottságának Cságoly szerinti hármasságát: a hely (genius loci), az idő (Zeitgeist) és az emberi szellem (spirit) hármasságát, amely kifejezi a komplex környezethez való viszonyt.

„A művészi eszközök közösségében közös alap, a művészetek közös lényege nyilatkozik meg. A szépség titka pedig ott rejtőzik valahol ennek a közös lényegnek a közelében. Amikor az építészeti alkotással kapcsolatban a „miért szép?” kérdésre keressük a választ, akkor ebben segítségünkre lehet, ha megismerkedünk ezekkel az általános művészeti eszközökkel, konkrétan az építészetre vonatkoztatva azokat.” (Cságoly 2013) Cságoly (2013), mint általános művészi eszköz az építészeti „szépség” (a venustas jelentésében) körbejárásához elemzi a lépték, az arány, a ritmus, a forma, a kompozíció, a színek és fények jellemzőit. Nehéz ezeket az eszközöket egymástól különállóan kezelni, szétválasztani, hiszen összességében adják meg a környezet értelmezési szempontjait. Az építészeti formálást két lényeges fázisra tagolja Cságoly (2013): az imitációra

⁸ Ezen túl az alkalmazott kutatások a tetszés - nem tetszés, vagyis a szubjektív megélés kutatásával nem igen érhetnek el valódi eredményeket a bizonyítandó tétel alapjellege miatt. Illés (2008) ezt úgy fogalmazza meg, hogy a művészet mérése azért problémás, mert a kísérletek alapvető jellemzője, hogy döntési helyzetbe, kísérleti kontextusba állítja a résztvevőket, így ez befolyásolja a viszonyulási mértéket, ezzel szemben a művészet befogadása nem egy azonosítható döntési folyamat.

(vagyis a megfigyelt jelenség külső formájának utánzására) és az absztrakcióra (vagyis a megfigyelt jelenség belső lényegének megragadására és elvonatkoztatására).

A technika fejlődése révén a környezetünktől elvárt igények is megnövekedtek. Ma már az ember életterétől nemcsak a külső hatásoktól való védelmet (menedéket), a veszélyforrások csökkentését, a biztonságos életet és a tájékozódást várja el, hanem a szellemi igények kielégítését is. Az esztétikai értéket a tartalom (használati funkció, rendeltetés) és forma (méret, arányok, lépték, szín, stb.) egysége adja. (Nemcsics 2004)

Az esztétika tudománya⁹ áthatja az emberi környezetet, minden emberi tevékenységnek – így az építészetnek is – megvan a maga esztétikai oldala, amely létrejöhet tudatos tervezés, de véletlenszerűség eredményeként is. A köznyelvben a mai napig megmaradt az a szóhasználat, hogy az esztétika a szép szinonimája, pedig az esztétikum fogalmába ma már a különböző minőségek is beletartoznak. A környezeti esztétikum az embert körülvevő tárgyak és jelenségek összbenyomásából létrejövő minőség. (Karancsi 2004)

A tökéletlenség szépségének az elfogadása¹⁰, az egyszerűség, a természetesség és a múlandóság értéként való felfedezése és ennek az otthonossággal való összekötése ma már több kultúrában is megjelenik, például a dán hygge, a német gemütlich vagy a japán wabi sabi jelentésében. Ahogy Kempton (2018) írja a japán wabi sabi értelmezéséről, „a tökéletlenség elfogadása nem jelenti azt, hogy alacsonyabbra kell tennünk a léceket”, hanem egy másfajta látásmódot, gondolkodásmódot jelent. „A tér, amelyben élünk, arra is kihatással van, ahogy élünk, és ahogy mindennapi foglalatosságaink közben érezzük magunkat. Ha másként akarunk élni, környezetünk és lakóterünk módosítása fontos szerepet tölthet be a változásban... Az otthon arra való, hogy éljünk benne, és maga az élet sem tökéletesen rendezett.” (Kempton 2018) Kempton (2018) úgy fogalmaz, hogy a japán szépség jelentése két elemből áll: a látványból és a megtapasztalásból, vagyis az ízlésből és az ízből. Tehát visszatérve a városképhez és annak szépségéhez, „a városok felületi, külső megnyilvánulásában - a városképben - sok olyan adottság rejlik, amely a városra, lakóira, történeti fejlődésére jellemző, hiszen a város egész történeti múltját ezek a maradványok, a városképek tükrözik.” (Geró 1953)

„A városokat a polgárok alkották, s alkotják ma is, s a mindenkire egyaránt érvényes „szabályok” a polgárok egyenlő jogait (törvény előtti egyenlőségüket) fejezik ki; a város utcáinak, tereinek, épületeinek összhangja meg az összetartozást. Ez utóbbi létezik akkor is, ha nem veszünk róla tudomást, vagy semmibe vesszük: a város a munkánkból és adóinkból épül és működik, részvételünktől szépül és vigyázó használatunktól lesz időálló.” (Körmeny 2021)

⁹ Az esztétika (aesthetika) korai történetét, irányzatait és fő elméleteit Jánosi Béla foglalta össze (1899, 1900, 1901).

¹⁰ Bagi Zsolt (2014) előadásában úgy összegzi, hogy mára „az esztétikát eltemettük”, vagyis a korábbi hagyományos értelmezés szerinti filozófiai diszciplinát. Ma az esztétika jelentésének revitalizációjával találkozunk, amely az esztétikai modernitás kritikáiból merít erőt. „Az esztétika nem diszciplína, hanem egy specifikus tett, cselekvés: egy megszakítás vagy felfüggesztés, amelyet nevezhetünk érdekeltség nélküli tetszésről alkotott ítéletnek...” (Bagi 2014)

6. TELEPÜLÉSKÉPI SZEMPONTOK A TELEPÜLÉSTERVEZÉS BEN

6.1. Településképi szempontok változása a hazai településtervezés történetében

A városépítészeti együttesek tudatos tervezése a barokk reprezentációs igényből fakadt. Ezután a népességrobbanás miatti városba áramlás tette szükségessé nagy átfogó együttesek tervezését, kialakítását. Folyamatosan jelentkezett az utópikus gondolkodás az ideális városról. Magyarországon az első olyan szervezet, amely tudatosan biztosította az új építkezések városrendezési szempontból átgondolt jellegét és stílusegységét, ezzel elősegítette a klasszicizmus polgári szemléletűvé válását, József nádor által 1808-ban létrehozott Szépítő Bizottság volt. (Ráday 1982) A városok növekedése, az életmódváltozás és a technikai fejlődés már a XIX. század elején is szükségessé tette a települések tervezését, ennek intézményesítését. (Körner-Nagy 2004)

A városépítés két megoldásra váró alapvető problémája volt a régi városok „megjavítása” és a modern városi élet ideális színterének meghatározása. Komor (1928) szerint a városépítésnek három tényezője van:

1. közlekedési és városélettani viszonyok és szükségletek,
2. az ország érvényes városépítési törvénye, szabályzata,
3. művészi szempontok.

Mindezt lényegesen meghatározza a terep, amelyen a város épül. Megállapítja, hogy a régi városépítési tevékenység, tehát a példaképek másolása helyett olyan új szemléletre van szükség, ami a kor szükségletein alapszik. „Óvakodni kell hatásos városképek komponálásától, mert a külsőségek és nem szerves szükségletek kielégítéséből származó városrendezések születték a városépítés művészet voltának negációját.” (Komor, 1928)

Bierbauer (1935) a városépítést és városrendezést a városi közigazgatási feladatok egyik legfontosabb részeként határozza meg, mint a polgárság életkereteit megteremtő feladat, amely

- egyfelől a közösséget szolgálja – közművek tervezése és létesítése által,
- másfelől a magán építési tevékenységet irányítja és szabályozza a közösség érdekei szerint.

Rögzíti, hogy a várostervezésnek a valós igényekre (statisztikai megalapozottságra) kell reagálniuk, az „esztétikai álmoképek” követése helyett. A jövőbeli városépítések számára irányzékként teszik közzé a – ma már alapvetőnek mondott – statisztikai adatokat, amelyekkel tényszerűen kívánják a hazai városok akkori arculati jellemzőit rögzíteni. Ezek az adatok kitérnek a városok területére, népességére, sűrűségére, egy lakóra vetített zöldterület nagyságra, az épített házak mennyiségére és jellegére, a művelési ágak megoszlására, közművesítettségre, közlekedésre, lakosságra vonatkozó adatokra (születések, halálozások száma, foglalkoztatottság, stb). Az adatok változásai alapján a városokra jellemző tendenciákat rögzíti.

Tóth (1938) szerint a városrendezés csak akkor érheti el a célját, ha visszaadja az embereknek azokat a városi értékeket, amelyeket az elmúlt évek elvettek tőlük. A városfejlesztés és – rendezés akkor lehet eredményes, ha a gyakorlati eszközöket és az esztétikai értékeket egyensúlyba hozza, mert a város lakói számára csak így biztosítható a nyugodt, egészséges és szép élet. Ennek érdekében rögzítik a jogszabályok a városkép megszüpítésével, a műemlékek védelmével kapcsolatos előírásokat és a rendezési tervek vonatkozta a természeti előnyök érvényesítésének, valamint a városterjeszkedés megakadályozásának elvárását. (Tóth 1938).

Fodor (1942:1) a modern városok egymással szorosan összefüggő, három fő jellemvonásaként a bűzös iparterületektől eltávolodni igyekvő lakosságot, az úthálózat tömeges forgalmának kiszolgálását és a város szétterpeszkedését határozza meg. A helyzet helyreállításához, az emberek életminőségének javításához törvényi előírások, hatósági feladatok és jogkörök szükségesek, a területi korlátozások mellett a lakóterületek jellegének szabályozása (épület terjedelme, telekhatártól való távolsága, a szomszéd védelme) is szükségessé vált ennek érdekében. Szabályozni szükséges a tereprendezés lehetséges mértékét, a látkép és kilátásvédelmét, az utcai kialakítást. (Fodor 1942:1) Az esztétikai szempontú környezetalakítás ebben a korszakban a fővárosban, a Fővárosi Közmunkák Tanácsának működésében hangsúlyos volt. A városszépítés érdekében az 1937. évi VI. t.-c. városrendezési törvény lehetőséget ad városképi hasznot nem hozó épületrészek kártalanítás nélküli eltávolítására, vagyis a feltűnő helyeken lévő ízléstelennek vélt, vagy a környezetből kirívó épületek átalakítására. (Fodor 1942:2)

Fischer József, Granasztói Pál, Kismarty-Lechner Jenő, Major Jenő, Weltzl János a *Tér és Forma* 1944. évi 11. számában közös közleményt adott ki az építészet háború utáni hazai feladatairól. Első feladatként azonosítják a háború miatti hiányok pótlását és a károk helyreállítását, amely nem jelentheti a múlt hibáinak megismétlését és a jövőbeli fejlődést gátló, maradandó épületek létrehozását sem. Hosszabb távú építési feladat megtalálni a lakáskérdés intézményes megoldását (új épület típusok, települési formák bevezetése), üzemek és irodák egészséges megoldását, közigazgatási, közművelődési és közegészségügyi építkezések korszerű megoldását, és szükséges mindezekhez a racionális telepítés országos kereteinek meghatározása. (Fischer et al 1944)

A települési, városrészi léptékű értékvédelmi törekvések a II. világháború után a legtöbb európai országban a környezetalakítás szempontjából uralkodó irányzattá váltak. Szoros együttműködés, intézményesített összefonódás alakult ki a városrendezés és a műemlékvédelem között. (Dercsenyi 1970)¹¹ Ennek célja a települések örökségének azonosítása a helyreállításhoz szükséges útmutatásként. A helyi társadalom identitásának erősítése és a lakosságot ért tragédiák feldolgozása érdekében a korábbi környezeti minták visszaállítása – amely mellett az új építési lehetőségeknek is keresték a helyét – főleg a háborús károkkal érintett területeken volt kiemelten hangsúlyos. Ezt támasztja alá, hogy Magyarországon a háború után, az 1949. évi XIII.

¹¹ A műemléki helyreállítási szemlélet 1931-től, az Athéni Karta (Román-Fejérdy 2011) hatására kezdett tágulni, a korábbiakhoz képest jobban nyitni a városrendezés, a városképi egység irányába az objektumra szűkített látásmód helyett. Gerevich Tibor 1942-ben olyan törvénytervezetet készített elő, amelyben a műemlékvédelmet, a művészeti és történeti-építészeti emlékeket kiterjesztette volna a táji környezettel, történelmi jellegű földművekkel, ám ez a javaslat nem került a parlament elé. (Fekete 2005) Ahogy műemlékvédelem létezett korábban is, úgy a korábbi településtervezésben is kiemelten fontos volt az esztétikai szempontok érvényesítése, azonban kevésbé volt jellemző a meglévő épített környezethez való illeszkedés és az átfogó keretjellegű, nagy területre kiterjedő szemlélet (kivéve egy-két nagyvárost, például a fővárost) A városrendezési tervek inkább pályázati alapú, városi léptékű, konkrét beavatkozásokat megalapozó, előkészítő tervekként jellemezhetők. (Ezt támasztja alá Palóczi Antal 1892-ben az Építészeti Szemlében megjelent írása is). A városképvédelmi (pontosabban helyreállítási) szempontok országos szintű előretörését és fokozott érvényesítését egyértelműen a háború okozta pusztítás utáni helyreállítás (fizikai és szellemi helyreállításra egyaránt gondolhatunk) okozta.

törvényerejű rendeletben rögzítették a műemlékekkel kapcsolatos jogi követelményeket. (Preisich 1998)

A települések környezeti esztétikájának, látvány fókuszú felmérésének első kormányzati törekvése az 1950-es évek elejére tehető, amikor országosan több mint 70 település városképi elemzése készült el, amelynek fontos része volt a műemléki védelemre méltó építmények felmérése. (Simon 2017) A felmérés eredményei a városrendezési tervekbe beépültek, azok „városképi és műemléki vizsgálatok” című előkészítő munkarészeivé váltak. A kutatást kezdetben az Építésügyi Minisztérium és a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja koordinálta, majd a VÁTERV folytatta (Dercsényi 1970). Ez a kutatás – céljához illeszkedve – jelentős részt objektum léptékkal foglalkozott, azonban a városképek megismerése a környező táj és az épületek által dominált tájrészlet távolból való szemlélésének bemutatásával kezdődik. Így amellet, hogy felhívták a figyelmet a városkép javítása érdekében szükséges beavatkozásokra, megalapozták a műemléki nyilvántartást és a városi zöldfelületek fontosságára is felhívták a figyelmet.

Az 1955-ben kiadott, kibővített műemlékjegyzékben három kategóriát különböztettek meg a korábbi országos értékelés metodikájához illeszkedve. Leltározták a megőrzendő műemlékeket és a városépítési szükség esetén elbontható műemlék jellegű és városképi jelentőségű emlékeket. (Preisich 1998) 1957-től az Építésügyi Minisztérium alá tartozott a műemlékvédelem és a városrendezés is, így a két szakterület együttműködése tovább folytatódott. (Dercsényi 1970)

Az 1960-as években a városképi elemzések a rendezési tervek részévé váltak, a városalakítás szempontrendszerében meghatározó szerepet töltöttek be. A történeti városszövet lazítása és az új városrészek kiszabályozása során egyaránt meghatározóvá váltak a kompozíciós elvek. Az 1961-es Országos Építésügyi Szabályzat (5/1961. (III. 19.) ÉM rendelet) első kötete a Városrendezés és műemlékvédelem címet viselte. A településképvédelmének és a további örökségvédelmi kérdéseknek a településrendezési terveken keresztül kellett érvényesülniük.

1964-ben a Velencei Karta (Román-Fejérdy 2011) határozta meg a műemléki települések fogalmát és kibővítette a műemlék fogalmat. Műemlékként nevesíti a kulturális jelentőségű városi vagy falusi együtteseket is, ha ezek sajátos kultúrának, jelentős fejlődésnek vagy történelmi eseménynek a tanúi.¹² Az építésügyről szóló 1964. évi III. törvény¹³ adta meg a lehetőséget a települések, városrészek miniszteri határozattal történő védetté nyilvánítására, és elrendelte, hogy az ország meghatározott területeire regionális terveket kell készíteni a tervszerű területfelhasználás, a településhálózat ésszerű rendszerének kialakítása, a főbb építmények térbeli és időbeni összehangoltságának biztosítása érdekében. A városok és községek tervszerű fejlesztése céljából rendezési programot, majd ahhoz illeszkedő általános rendezési tervet (ÁRT) és szükség szerint részletes rendezési tervet (RRT) kellett készíteni, amelynek készítésének szükségességéről a városi tanács végrehajtó bizottsága, vagy az építésügyi és városfejlesztési miniszter dönthetett. A törvény rendelkezett a típustervek készítéséről is, amely szerint a többször

¹² A Velencei Karta értelmezése, megfogalmazása óta napjainkig sok vita tárgya, sokfajta értelmezése ismeretes. (Zsembery 2015)

¹³ Építésügyi jogszabályok gyűjteménye, Közigazgatási és jogi könyvkiadó, Budapest, 1972

ismétlődő, azonos vagy hasonló rendeltetésű szerkezetekre, építményrészekre és építményekre típustervet kell készíteni, és az kötelezően alkalmazandó állami építkezéseknél, illetve, ha jogszabály elrendeli, akkor más építkezések esetén is. A 2033/1967. (VI. 27.) Kormány határozat az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium tevékenységi körét három fő feladatcsoportban határozta meg: az építésüggyel (építőipar és építőanyag ipar) kapcsolatos ágazati feladati ellátása; városfejlesztéssel, lakás és kommunális ágazattal kapcsolatos feladatok ellátása; tulajdonosi (felügyeleti) jogok gyakorlása.

Az 1/1967. évi (I. 31.) ÉM rendelet fogalmazta meg a „műemléki jelentőségű terület” jelentését, amely a fogalom meghatározás szerint a település olyan összefüggő része (városrész, tér, utca, utcaszakasz), ahol nagyszámban előfordulnak védett épületek, és ahol a jellegzetes településszerkezet e városrész történeti kialakulását, fejlődését bizonyítja. Ezeken a területeken az értékek számbavételén és nyilvántartásán túl a helyreállítás és a városszerkezet védelme is fontos feladat. Vagyis az utcák és terek vonalvezetésének, a teleknek és a beépítési vonalnak, az épületek tömegének (szintszám és tetőidom) helyreállítása és védelme¹⁴. Ezért a védett területekre (budai vár, Sopron vagy Pécs történeti városmagja, stb.) a részletes rendezési tervekhez képest is nagyobb mélységű rendezési tervek készültek (jellemzően 1:1000, kivételes esetben 1:500 léptékben), amelyek a szokásos tartalom mellett kitértek a zavaró létesítmények kitelepítésére, az útburkolatokra, a homlokzatok színezésére és további városkép javító munkálatokra is. Ezt egészítették ki a végrehajtás operatív cselekvését meghatározó rekonstrukciós tervek (Dercsényi 1970).

A 6/1967. (VII. 12.) ÉVM számú rendelet az Országos Építésügyi Szabályzat követelményeit módosította az újabb építési törvényhez illeszkedve. Rögzítette a rendezési tervekben kijelölhető területfelhasználási kategóriákat (lakó-, üdülő-, intézmény-, ipar-, közlekedési-, zöld-, mezőgazdasági rendeltetésű, erdőgazdasági rendeltetésű és egyéb rendeltetésű területek), valamint a lakó- és üdülőterületeken alkalmazható 7-féle építési övezetet. Természetvédelmi területen és körzetben kizárólag a természetvédelem érdekeit szolgáló építményt, tájvédelmi területen és körzetben pedig építményt csak rendezési terv alapján engedett elhelyezni. A természeti értékek védelme érdekében a város szempontjából jelentős természeti adottságok, növényzet, történelmi emlékek védelmének elrendelésére is hozzájuk védőterület kijelölésére is felhatalmazást adott.

Külön rész rendelkezett a városkép- és kilátásvédelméről, amely szerint a városkép védelmét az építésügyi és városfejlesztési miniszter, az építésügyi hatóság és a rendezési terv rendelheti el. A szép tájrészleteket, műemlékeket, műemlék jellegű területeket és városképi jelentőségű épületegyüttesek, épületek és egyéb építmények közterületről feltáruló látványát a rendezési terv és az építésügyi hatóság előírásai szerint kell védeni. Az egyes épületekből való kilátás védelme érdekében a rendezési terv megállapíthat előírásokat.

Az építésügyi hatóság a városkép kialakítása vagy megóvása érdekében:

- meghatározhatta a létesítmények méreteit és elhelyezkedésének módját,

¹⁴ A gyakorlati alkalmazás hiányáról ír Körmendy Imre (2015) „Adalékok a történeti városközpontok témájához Eger példáján” című cikkében.

- megtilthatta a városképet romboló létesítmények vagy egyes részeinek, díszkivilágításra szolgáló berendezésnek, hirdetőberendezésnek, fényreklámnak a megépítését,
- előírhatta a közterület burkolatának, műtárgyainak és tartozékainak, valamint a közterület felett elhelyezett műtárgyaknak a városkép követelményeinek megfelelő anyagból, illetőleg formában történő kialakítását, kiképzését és színezését.

A városkép védelme érdekében az építésügyi hatóság felhatalmazást kapott arra, hogy elrendelhesse

- a városképet rontó, zavaró épület(rész) és egyéb építmény kijavítását, felújítását, helyreállítását, átalakítását vagy lebontását,
- az épület homlokzatának és tetőzetének a városkép követelményeinek megfelelő kialakítását, kiképzését és színezését, meghatározott anyaggal burkolását és fedését, valamint a falak utólagos vízszigetelését,
- üzlethelyiség homlokzatának, továbbá a kirakatszekrények, hirdetőberendezéseknek, fényreklámoknak és feliratoknak egységes kialakítását,
- az építési telek bekerítését,
- az építési telek közterületről látható részén és a közterületen a városkép előnyösebb kialakítása céljából szükséges tereprendezési és kertészeti munkák elvégzését,
- az építési telek közterületről közvetlenül látható részén és a közterületen lévő bódék eltávolítását,
- illetőleg megtilthatja az építési telken és közterületek lévő fák és más növényzet ritkítását, nyesését vagy kivágását is.

A kilátás védelme érdekében a hatóság meghatározhatta épületek és egyéb építmények méreteit és elhelyezésének módját, megtilthatta építési telek beépíthetőségét és elrendelhesse az építési telek növényzetének kezelését. Később, az OÉSZ 1974-es módosítása lehetővé tette, hogy az országostól eltérő övezeteket és előírásokat alkossanak meg a történeti városrészek területére.

A fenti előírások ellenére, ebben az időszakban – a példaértékű történeti városmag rehabilitációs kezdeményezésekkel párhuzamosan – a városkép védelme nem volt általánosan, minden városrészi beavatkozás során alkalmazott alapelv. Román (2000) rögzíti, hogy az 1960 utáni, a gazdasági fellendülés által jellemzett időszakot a szigorúan centralizált politikai akarat határozta meg, ahol az építető legnagyobb mértékben maga a hatóság volt, így az urbanisztika jelszavává válhatott a múlt eltörlése. Ennek az időszaknak a mindenki által ismert példái a tömegesen telepített házigyári lakótelepek vagy a pontszerűen elhelyezett magasházak, a kötelezően alkalmazandó típustervek, amelyek a korábban ismert városképhez semmilyen értelemben sem illeszkednek. Az újonnan megjelenő magasépületek tájidegen beépítései, a városok lakosságának jelentős növekedése miatti térbeli terjeszkedés megszakította a történeti városok táji kapcsolatát (Román 2000). Nem is volt cél az illeszkedésük. A nagyobb épületegyüttesek esetén – például új városközpontok, lakótelepek – az együttesen belül érvényesítették a kompozíciós és kor ideáinak megfelelő esztétikai elveket, ennek érvényesítése érdekében gyakran teljes városnegyedet elbontottak, akkori megnevezéssel „szanáltak”. A tervezés, az épülettömegek elhelyezése és a környezetük kialakítása során kiemelten fontos volt a környezetesztétikai tervezés alapelveinek (kompozíció, lépték, ritmus, szín, stb.) alkalmazása, a vizuális kapcsolatok és látványtengelyek kialakítása, azonban ezek csak az együtteseken belül érvényesültek. A környezethez és a történeti

tájhoz való illeszkedés nem merült fel szempontként, mert a társadalom életminőségének javítása mellett új identitásépítést is megkívántak valósítani ezekkel a központilag irányított nagyléptékű beruházásokkal¹⁵. Ez a kettősség egészen a rendszerváltásig meghatározta a városkép és a településtervezés kapcsolatát.

Eközben a nemzetközi egyezmények egyre hangsúlyosabban kezelték a történeti tájvédelmének fontosságát, mind a természeti, mind a kulturális örökség vonatkozásában. Magyarország 1985-ben csatlakozott az UNESCO Világörökség egyezményéhez a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló 1985. évi 21. törvényerejű rendelettel (az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete Általános Konferenciájának ülészakán Párizsban, 1972. november 16-án elfogadott egyezmény kihirdetéséről). Ebben rögzítették, hogy a változó társadalmi és gazdasági körülmények fenyegetik a kulturális és természeti örökséget, annak megsemmisülését és pusztulását okozhatják. Az egyezmény kulturális örökségnek tekinti az emlékműveket, az épület-együtteseket és helyszíneket. Természeti örökségként határozza meg a fizikai és biológiai, a geológiai és fiziográfiai alakulatokat, a természeti tájakat. A védelemhez nemzetközi intézményrendszert, támogatást és nevelési programokat határoz meg.

Az Országos Építésügyi Szabályzat településképvédelemről rendelkező előírásait 1986-ban, a 2/1986 (II. 27.) ÉVM számú rendelettel jelentősen módosították. Új részként illesztették a szabályzatba a „városépítészet, települési környezet” vonatkozó előírásait, amely szerint a települések és a táj szerves kapcsolatáról, a táj domborzati jellegének megőrzéséről, a jellegzetes növényállomány megtartásáról gondoskodni kell a területfelhasználás, az építmények elhelyezése és kialakítása, valamint a művelés és vízrendezés során. Meg kell őrizni a települések jellegzetes szerkezetét, beépítésének jellegét, a történeti településrészek sajátos építészeti arcukat, elő kell segíteni azok hangsúlyos megjelenését az új építmények és épületegyüttesek elhelyezése során. A szabályzat külön hangsúlyozza, hogy az építményeket a környezetükbe illeszkedően kell elhelyezni és megvalósítani, valamint a települések történetének jellegzetes emlékeit is meg kell ővni és a környezetüket ennek megfelelően kell kialakítani és fenntartani. Tehát az előírásokat egyértelműsítették és szigorították olyan értelemben, hogy már mindenképp a környezetet, a történeti adottságokat is figyelembe kell venni az építési beavatkozások tervezése során. Az alkalmazhatóság egyértelműsítése, az egységes gyakorlat kialakítása érdekében az ÉVM Építészeti és Településfejlesztési Főosztálya kiadta a Területrendezési tervezési segédlet 20. kötetét 1986-ban, „A történeti településszerkezet-, településkép- és műemlékvédelem” címmel (Készítette: G. Korompay Judit és Rodé Katalin).

A rendezési tervben (annak hiányában a helyi tanácsrendelet előírásaiban) gondoskodni kellett a természeti és az épített környezeti adottságok megőrzéséről és továbbfejlesztéséről, a városkép, a rálátás és kilátás védelméről, valamint a kedvezőtlen adottságok megszüntetéséről. Ennek

¹⁵ Településképi szempontból ez a disszonancia Salgótarján kivételével minden nagyobb hazai településen a mai napig érvényesül. Salgótarján azért nevesítik különleges kivételnek, mert korábban a területen nem volt igazán városias forma. Az átépítés olyan mértékű volt, hogy gyakorlatilag ebben a korszakban jött létre. A városképi minőséget az akkor létrehozott együttesek határozzák meg, amelyek a korszak építészetének különlegesen magas színvonalú, értékes alkotásai (Granasztói 1978). A kifejezetten változatos domborzati és táji adottságokkal rendelkező településen a fejlesztési terveket, az építészeti kompozíciót meghatározták a táji kapcsolatok figyelembe vétele.

érdekében az egyes területfelhasználási egységekre a szabályzatban országosan általánosan meghatározott előírásoktól eltérően is rendelkezhetett

- meglévő településrészek, településközpontok felújítása, átépítése és korszerűsítése esetén,
- kialakult jellegzetes településszerkezet megtartása, régészeti és műemléki jelentőségű terület, műemléki környezet védelme érdekében,
- nemzeti park, tájvédelmi körzet, természetvédelmi terület megóvása érdekében.

Egyszerűsítik és csökkentik az építésügyi hatóság felhatalmazásait. Már csak a szabályzat keretei között írhatta elő

- építmények elhelyezési módját és méretét, úgy, hogy a kilátás védelme érdekében a kilátás irányába eső építési telkek megengedett beépítését nem akadályozhatja meg,
- épületek homlokzatának és tetőzetének kialakítását,
- közterületek mentén az épületek földszinti kialakítását,
- építmények takaratlanul maradó és közterületről közvetlenül látható határfelületeinek kialakítását,
- közterületek burkolatának, műtárgyainak, köztárgyainak, növényzetének, továbbá a díszvilágító és hirdetőberendezések kialakítását,
- közterületről közvetlenül látható részén a tereprendezési és kertészeti munkák elvégzését, a kerítések és támfalak kialakítását.

Az országos építésügyi követelmények módosítását követően, egy évvel később, 1987-ben a Történelmi Városok Védelmének Nemzetközi Kartája (Román-Fejérdy 2011) a Velencei Karta kiegészítéseként meghatározza a történelmi városok jellegzetességeinek megőrzését szolgáló módszereket és eszközöket, az egyén és társadalom harmóniájának segítése, a városok természeti és épített környezetének védelme érdekében. A karta minden olyan városra érvényes, ami dokumentált történelemmel, valamint hagyományos és sajátos városi értékekkel rendelkezik. Alapelveként rögzíti, hogy a városok védelme csak akkor lehet hatékony, ha a településrendezés szerves részeként kezelik, minden szinten számolnak vele. A városok történelmi értékeként azonosítja a városszövetet (telkek és utcahálózatok összessége), a beépített és zöldterületek kölcsönös viszonyát, az épületek megjelenését, a város természetes és művi környezetével ápoltságát, kölcsönhatását, a város ismertetőjegyeit. Rögzíti a lakók felelősségét és hogy ösztönözni kell a nemzedékek felelősségvállalását, amelyhez szükséges a megfelelő felvilágosítás és a lakosság részvétele az örökségvédelemben. Nem zárja ki, sőt támogatja a kortárs elemek megjelenését, ha azok nem zavarják a történelmi együttesek harmóniáját, akkor gazdagíthatják a városképet. Szükség van a kor igényeinek megfelelő infrastruktúrára és közművekre, de a gépjárműforgalmat és parkolóznakat szigorúan szabályozni kell.

A rendszerváltást követő átalakulások a településtervezés és értékvédelem intézményére is jelentős hatással voltak. Új szervezeti és jogszabályi kereteket alkottak. A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény a települési önkormányzatok feladatkörébe rendelte a helyi érdekű közügyek kezelését, helyi közügyek a lakosság közszolgáltatásokkal való ellátását, a közhatalom önkormányzati típusú helyi gyakorlását, mindezekhez a szervezeti, személyi és anyagi feltételek megteremtését jelenti. (1.§ (2) bekezdés) 1992-ben a környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter irányítása alatt hozták létre az Országos Műemlékvédelmi Hivatalt. (Fekete 2005) Ezt követően az Országgyűlés megalkotta az 1996. évi LIII. törvényt a természet védelméről, a természeti értékek és területek fenntartására, kezelésére,

javítására, megőrzésére. Rögzíti, hogy a természet hatékony védelmének létrehozását igényli a természeti örökség és biológiai sokféleség oltalma, az ember és természet közötti harmonikus kapcsolat, amelyek az emberiség fennmaradásának alapvető feltételei. A tájvédelem teljes feladatkörét az állami természetvédelmi szervezet feladatai közé delegálja a törvény. Korábban (a rendszerváltás körüli időszakban) a természeti védelem alatt nem álló tájak kezelését a földművelésügyi tárca, majd a területfejlesztését felelős hivatal felügyelte. Az új törvény által a tájvédelem és a természetvédelem úgymond egyetlen hatóság kezébe került. Emellett mindenki számára kötelezővé tette a tájak megőrzését, az új beavatkozások tájba illesztését. (Duhay 2004)

Az ország kiegyensúlyozott területi fejlődése és a térségei társadalmi-gazdasági, kulturális fejlődésének előmozdítása, valamint az átfogó területfejlesztési politika érvényesítése, az országos és a térségi területfejlesztési és területrendezési feladatok összehangolása érdekében az Országgyűlés – az Európai Unió regionális politikájára figyelemmel, alapelveihez, eszköz- és intézményrendszeréhez való csatlakozás követelményeire is tekintettel – megalkotta a területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvényt (Tftv.). A törvény meghatározza a területfejlesztés és területrendezést célját és feladatait. Ekkor még a helyi önkormányzatok önállósága és a köztes szintek hiányoztak, csak az Országgyűlés avatkozhatott be törvénnyel a helyi önkormányzatok hatáskörébe.

Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény (Étv.) új tervszközöket vezetett be: meghatározta a településekre készítendő településfejlesztési koncepciót, településszerkezeti tervet, helyi építési szabályzatot és szabályozási tervet. Az Étv. a tervműfajok mellett részletesen szabályozza a tervekészítés folyamatát és a szükséges egyeztetéseket, véleményezéseket, valamint rögzíti az önkormányzatok sajátos jogintézményeit a településrendezési feladatok megvalósítása érdekében. A településrendezési szabályozást egyrészt, mint folyamatszabályozás (településfejlesztési döntések végrehajtása kapcsán), másrészt mint építésügyi szabályozás (építési tevékenységek keretei) alkalmazza (Nagy 2005). A törvény végrehajtó rendelete az országos településrendezési és építési követelményekről szóló 253/1997. (XII. 20.) kormányrendelet (OTÉK)¹⁶, ami meghatározza a települési tervek és az építésügy országosan alkalmazandó részletes kereteit, szabályait. A településszerkezeti terv kötelező alátámasztó munkarészeként határozza meg a tájrendezési javaslatot, a település művi és természeti elemeinek egymásra hatására vonatkozó javaslatát. A helyi építési szabályzatban az építési jogok megállapítása mellett a település egységes zöldfelületi rendszerének kialakításáról, valamint az épített környezet alakítani és helyi éghajlati jellegét meghatározó elemeinek a megőrzéséről gondoskodni kell. Az Országos Építésügyi Szabályzat településképvédelemre vonatkozó illeszkedési követelményeit ezzel hatályon kívül helyezték.

Az 1997. évi LIV. törvény a műemlékvédelemről kapcsolta össze a műemlék védelmet a településfejlesztéssel, azonban az előírások csak az épített örökségre vonatkoztak (pl. történeti

¹⁶ Az OTÉK és az Étv. a mai napig hatályban van. Kihirdetésük és 2022. január között az OTÉK-ot 55 alkalommal, az Étv-t 105 alkalommal módosították, így a ma alkalmazott jogszabályok több helyen jelentősen eltérnek az eredeti közlönyállapotuktól.

kertekre nem). Az ingó műemlékekről és egyéb kulturális elemek védelméről, vagyis a kulturális örökségről az 1997. évi CXL. törvény rendelkezett. (Fekete 2005)

A korszak számos terve közül a Budapest Karakterterv kiemelendő. A Schneller István megbízásából készített terv a főváros településképi karakterorientált szabályozását alapozta meg, amely a főváros karakterterképének elkészítése mellett módszertani útmutatót is tartalmaz. A metodikát később más hazai településeken is alkalmazták, az a településtervezési eszközkészlet részévé vált. A terv a fizikai állapot értékelése mellett a szellemi vonatkozást és az idő tényezőt is figyelembe veszi. A karaktert időben értelmezhető fogalomnak tekinti, amelynek kialakulása időbe telik. A karaktertípusok az azonosság alapján határozhatók le, míg ezek megkülönböztetését az egyediség, az önállóság, a szellemi és konkrét fizikai tulajdonságok meghatározása teszi lehetővé. Az eltérő karakterek meghatározásához és lehatárolásához analitikus vizsgálatokat (beépítés típusa, magassága, kora, funkciója), analogikus elemzéseket (nagyvárosi, kisvárosi, kertvárosi, külvárosi, falusi típusok) és kronologikus térképeket készít, amelyeknek fontos kiegészítő része a domborzati viszonyok, a környezet és növényzet viszonyának elemzése, a zöldfelületek funkciója és minősítése is (Cságoty et al. 1992)

Rubóczky (1997) Ashworth – Voogd könnv. recenziója kapcsán összegezte, hogy a piac figyelembevételének eredményeként növekedhet egy város használhatósága és szépsége. Leszögezi, hogy az akkori területrendezési tervek gyakorlata változtatást igényel, és a kínálatra való koncentráció (tehát a meglévő környezeti adottságokra fókuszálás) helyett keresletorientáltnak kell lennie, amelyhez vállalkozói, lakossági és turista arculat megkülönböztetése és mindezek egyensúlyának szem előtt tartása szükséges.

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény kulturális örökség részeként rögzíti a régészeti érdekű területeket, régészeti emlékeket, régészeti lelőhelyeket, ezek védőövezeteit, a műemlékeket, műemléki értékeket és a műemléki területeket, valamint a kulturális javakat. Utóbbiak az élettelen és élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet, Magyarország történelmének kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei és egyéb bizonyítékai, valamint a művészeti alkotások a törvény értelmében. (7. § 10-11. pont) Az új törvény felhatalmazása alapján 2001-ben alapították meg a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalt, az Országos Műemlékvédelmi Hivatal, a Kulturális Örökség Igazgatósága és más intézményekkel történő összevonással. A „kulturális örökség” kifejezés a műemlékvédelem helyett nem csupán annak tárgyának kibővítését jelentette. A törvény egy olyan szemléletmód változást alapozott meg, amelynek célja az integráció, a kontextus fontosságának előtérbe helyezése. Tehát az objektum védelem helyett a környezet értelmezése, a műemlék elem környezetével együtt, a városképben integráltan kezelendő. Ez a kiterjesztett szemlélet magában hordozza azt a veszélyt, hogy minden „örökséggé” válhat.¹⁷ A túlzás pedig a kiemelkedő értékek jelentés veszteséhez vezethet. A túlzó kiterjesztés és így jelentés veszteség ellen ható lehetőség lenne

¹⁷ A műemlékek számának változásának példája, hogy Budapesten 1916-ban 16 műemléket, 1967-ben 689 első osztályú műemléket (Preisich 1998), 2022. év elején közel 1300 műemlék védett objektumot és több mint 1200 helyi védett objektumot (muemlekem.hu adatai alapján, lekérdezés ideje: 2022.03.02.) tartottak nyilván.

az örökségvédelem nagyobb fokú társadalmosítására¹⁸, ezzel kapcsolatban azonban az új törvény nem hoz áttörést. (Fekete 2005)

2003. áprilisában fogadta el az Országgyűlés az Országos Területrendezési Tervet (2003. évi XXVI. törvény), amellyel meghatározta az ország egyes térségi területfelhasználásnak feltételeit, a műszaki-infrastrukturális hálózatok összehangolt térbeli rendjét. Az ebben foglalt elhatározásokhoz a településrendezési tervekben illeszkedni kell, a követelményeket helyi szinten is érvényre kell juttatni. Országos övezetként meghatározza a tájképvédelmi területet, ahol a térségi és megyei rendezési tervekben meg kell határozni az építmények tájba illesztésének szabályait, a település helyi építési szabályzatának ehhez illeszkedve tartalmaznia kell a tájképet zavaró építmények és területfelhasználási módok tilalmát, illetve illesztési szabályait. Az érvényesítés igazolására látványtervet kell készíteni.

59 ország részvételével nemzetközi konferenciát tartottak 2005-ben Bécsben, az UNESCO Világörökség listáján szereplő vagy felvételre javasolt történeti városok kortárs építészetének (minden jelentős tervezett vagy megvalósuló beavatkozás az épített környezetben) megjelenési lehetőségeiről. Ennek eredménye lett a Bécsi Memorandum (Román-Fejérdy 2011), ami a Velencei Karta, a Firenzei Karta és a Washingtoni Karta folytatásaként értelmezhető. „A városképi mai és egykori társadalmak önkifejezésébe és fejlődésébe van beágyazódva, és mindig lokális jellegű. Karakter-hordozó elemekből áll, amik kiterjednek a térhasználatra, a környezetmintákra, a vizuális kapcsolatokra, a topográfiára, a talajra és a növényzetre, valamint a műszaki infrastruktúra minden elemére, beleértve az apró tárgyakat és szerkezeti részleteket (járdaszegély, útburkolatok, vízvezető árkok, világítótestek stb.).” (Bécsi Memorandum 8. pont) Rögzítik, hogy a védelem és fenntartás mellett lehetőséget kell adni a kortárs-fejlődésre, a városképi fókuszú településfejlesztésre, vagyis a terveknek illeszkedniük kell a történeti szövet és építészet sajátos típusaihoz. Nem fogadja el a faszádizmus irányzatát, a kortárs beavatkozásnak ki kell egészíteni a történeti városkép értékeit. Ehhez fontos a „területi vagy táji kontextus” megfelelő értelmezése, az érdekeltek bevonása, célkitűzés az urbánus környezeti minőség, a város gazdasági sikereinek, valamint társadalmi és kulturális vitalitásának elősegítésére.

2005-ben csatlakozott Magyarország az Európai Táj Egyezményhez. Az egyezmény az örökség azonosítása során a figyelmet a ritkaságokon túl a mindennaposra fordítja, a helyi jelenségekre és a helyi emberek életének közvetlen környezetére. Az eddigi örökségvédelmi törekvések sorozatához illeszkedve, még erősebben ragaszkodik a helyi közösség értékeléséhez az értékek azonosítása során, törekszik a védelem mellett az életminőség javítására. A tájat mindenhol kulturális jelenségként, így a kulturális örökségvédelem részeként határozza meg. (Fairclough 2008) Ez a tervezési rendszerre vonatkozóan két konkrétumot biztosan jelent: a hagyományos örökségvédelmi eszközök mellett egyrészt szükségessé vált egy egységes szemléletű tájkaraktérvizsgálat, amely a táj(egységek) sajátosságait számba veszi, másrészt az értékek és sajátosságok megőrzésében kiemelt szerepe van a területi terveknek, ezért a településrendezési terveknek. (Fejérdy-Wollák, 2008) A tájat alapvetően közpolitikai részeként kezeli, nem relatív minőségében, hanem örökségvédelmi szempontból szükséges jelleg szerint tipizálja, három főkategóriába:

¹⁸ Az örökségvédelmet érintő magas fokú társadalmi részvételre jó példa az angol „National Trust” intézménye, ahol az erős civil szerveződés kiegészíti az egyébként gyengébb törvényi rendelkezéseket. (Fekete 2005)

különleges és kiemelkedően értékes tájak, mindennapos és közönséges tájak, valamint lepusztult tájak. Több odafigyelést általánosan az utóbbi két kategória igényel, mert az emberek többsége ilyen típusú területen él. (Fairclough 2008)

2007-ben az Európai Unió településfejlesztésért felelős miniszterének közreműködésével elfogadták a Lipcsei Kartát (Román-Fejérdy 2011), amellyel a tagországok vállaltak az integrált városfejlesztés és ehhez szükséges szabályrendszer megalkotásának kötelezettségét. (László 2018)

2008. júliusában módosították az OTvT-t (2008. évi L. törvény) és bevezették a „térégi jelentőségű tájképvédelmi terület övezetét”, ahol csak olyan területfelhasználási egység jelölhető ki, amely a természeti adottságok és a kulturális örökség által meghatározott tájképi értékek fennmaradását nem veszélyezteti. A módosítás alapján a településrendezési tervekben ki kell jelölni a településkép-védelmi terület határát. A településkép-védelmi terület szerkezete, karaktere, utcaképe, sziluettje (külső településkép), illetve a táji környezettel való látványbeli kapcsolata (kilátás, rálátás) megőrzésre, védelemre érdemes érték, ezért a tájképi értéket képező kulturális örökség szempontjából kiemelten kezelendő területeket, az ökológiai hálózat területeit, az országos és a helyi védelem alatt álló természetvédelmi területeket, azok környezetét, valamint a település arculatát, karakterét meghatározó fontos területeket tartalmazza. (2. § 29. és 21. §)

Az Országgyűlés 2011-ben alkotta meg a világörökségről szóló törvényt (2011. évi LXXVII. törvény)¹⁹ az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete 1972. november 16-án kelt, az 1985. évi 21. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló egyezményrel összhangban, annak hatékony végrehajtásához. A törvény bevezette az UNESCO fogalomhasználatát, meghatározta a kezelés és kezelési terv, illetve a finanszírozás alapvető követelményeit, valamint rögzítette a világörökségi helyszíneket és az azokkal összefüggő állami feladatokat ellátó minisztereket és feladataikat. A világörökségi területek kezelése kiterjed azok használatának, fejlesztésének, bemutatásának, helyreállításának biztosítására, valamint a megőrzéssel és használattal kapcsolatos tevékenységek összehangolására, amelyekről a Kormány a kezelési tervet rendeletben hirdeti ki. (2011. évi LXXVII. törvény 7. és 8. §) Magyarországon a világörökségi kezelési tervek egyrésze hiányzik, másrésze pedig annyira régen készült, hogy már nem aktuális, a mai kor kihívásaira nem tud reagálni. A törvény 2013-as módosítása (2013. évi LI. törvény) iktatta be, hogy a világörökségi és a várományos területek használata, bemutatása és fejlesztése során

- meg kell őrizni az eredeti értékeket, látképet, az egyedi megjelenést különösen látvány és térbeli kapcsolatok, arányok tekintetében;
- nem lehet veszélyeztetni a hitelességet, a sértetlen fennmaradást és integritást;
- a kulturális, történeti, természeti értékekhez méltón illeszkedni kell;
- az egyetemes és nemzeti értékek csökkenése közvetlenül és közvetve sem megengedett;
- a közérdeknek megfelelő hiteles és méltó funkcióknak és jellegnek kell érvényesülnie;
- a zavartalan látogatást és hozzáférést biztosítani kell. (3. § (4) bekezdés)

Szintén 2011-ben fogadta el az Országgyűlés, az új önkormányzati törvényt (2011. évi CLXXXIX. törvény), amely felváltotta az 1990. évi LXV. törvényt. Az új törvény kiterjesztette és

¹⁹ A törvényt 2011 júniusa és 2022. januárja között 24 alkalommal módosították.

konkretizálta az önkormányzati feladat- és hatásköröket, a kibővített listában többek között már szerepel a településfejlesztés, településrendezés, a helyi természetvédelem és a kulturális örökség helyi védelme is. (13. § (1) bekezdés)

2012-2013-ban újabb nagyobb építésügyi jogszabályi változások voltak, módosítottak az építési törvényt és ekkor jelentek meg az építési törvény ma is érvényes végrehajtó rendeletei:

- az építésügyi és építésfelügyeleti hatósági eljárásokról és ellenőrzésekről, valamint az építésügyi hatósági szolgáltatásról szóló 312/2012 (XI.8.) Korm. rendelet²⁰, és
- a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről szóló 314/2012 Korm. rendelet.²¹

Ezekkel összhangban változott az OTÉK is. Az összehangolás mellett lényeges OTÉK változás, hogy hangsúlyosabbá váltak az építményekkel kapcsolatos fenntarthatósági szempontokra vonatkozó követelmények és az építménymagasság fogalmát felváltotta az épületmagasság fogalma (ezeket használjuk ma is, bővebben a 6.2. fejezet tartalmazza).

2013-ban zajlott az OTrT (2003. évi XXVI. törvény) felülvizsgálata. Ennek eredményeként 2014. év elejétől törölték a településkép-védelmi terület településrendezési eszközökben való kijelölhetőségét, valamint 2015-től megszűnt a kétszintű tájképvédelem. Az országos tájképvédelmi övezetet tájképi egység (a látvány szempontjából meghatározott karakterrel jellemezhetően előforduló és vizuálisan összetartozónak tekinthető természetes és antropogén tájelemek együttese) és tájképvédelmi szempontból kiemelten kezelendő terület (a táj látványa szempontjából sajátos és megkülönböztetett fontosságú, megőrzésre érdemes esztétikai jellemzőkkel bíró természeti adottságok, rendszerek, valamint az emberi tevékenység kölcsönhatása, változása következtében kialakult területek) alkotja. Utóbbi területre a helyi építési szabályzat előírhatja az építmények tájba illesztését bemutató látványterv készítését, valamint rögzíti, hogy a közlekedési és energetikai infrastruktúra-hálózatok csak úgy helyezhetők el, ha nem veszélyeztetik a tájképi egységes és a hagyományos tájhasználatot. Az országos övezetek között megjelent a világörökségi és világörökségi várományos terület, a „kulturális örökség szempontjából kiemelten kezelendő terület” övezetét pedig törölték.

A rendezési tervekbe integrált látványvizsgálati módszert az elmúlt évek jogszabályi változásai alapjaiban változtatták meg. 2015 januárjában, az 1032/2015. (I. 30.) Kormány határozattal kezdődött el az a – napjainkban is tartó, építésügyi – kormányzati reform, amelynek kapcsán átalakulnak többek közt a településtervezés jogszabályban meghatározott eszközei, a környezetalakítás műfajai és az engedélyezési eljárások. Településképi szempontból az eddig megvalósult elemek közül ki kell emelni, az úgynevezett plázastop-törvényt, ami az Étv. módosításaként 2015. februárjától új és szigorú eljárásrendet vezetett be a 400 m² alapterület feletti kereskedelmi építmények létesítéséhez, valamint a lakóépületek építésének egyszerü bejelentését.

Az építésügyi átszervezés részeként a következő nagy jogszabályi változást, a magyarországi települések jellegzetes és értékes arculatának megóvása, kialakítása, az épített és a természeti

²⁰ 2012. november és 2022. január között több mint 50 alkalommal változott.

²¹ 2012. november és 2022. január között több mint 40 alkalommal változott.

környezet egységes védelme, egyben az építési beruházások gyors és sikeres megvalósíthatósága érdekében megalkotott településképvédelméről szóló törvény (2016. évi LXXIV. törvény) megjelenése, és az ezzel kötelezővé tett új műfajok jelentették. A törvény végrehajtása érdekében 2016 decemberében módosították a 314/2012. (XI. 8.) Kormányrendeletet, amelybe így bekerültek a településképvédelemhez kapcsolódó új követelmények, előírások és eljárások részletes előírásai.

A településképvédelméről szóló 2016. évi LXXIV. törvény új műfajként létrehozta a Településképi Arculati Kézikönyvet és a településképi rendeletet, amelyeket a törvény alapján minden hazai településre el kellett készíteni. A vonatkozó előírások alapján a rendezési tervekben már nem fogalmazhatók meg településképi követelmények, azoknak a településképi rendeletben van a helyük. A kompozíció és a látvány azonban nem választható külön ilyen élesen egymástól, ezért az új településképi tervszközöknek szoros összhangban kell lenniük a rendezési eszközökkel.

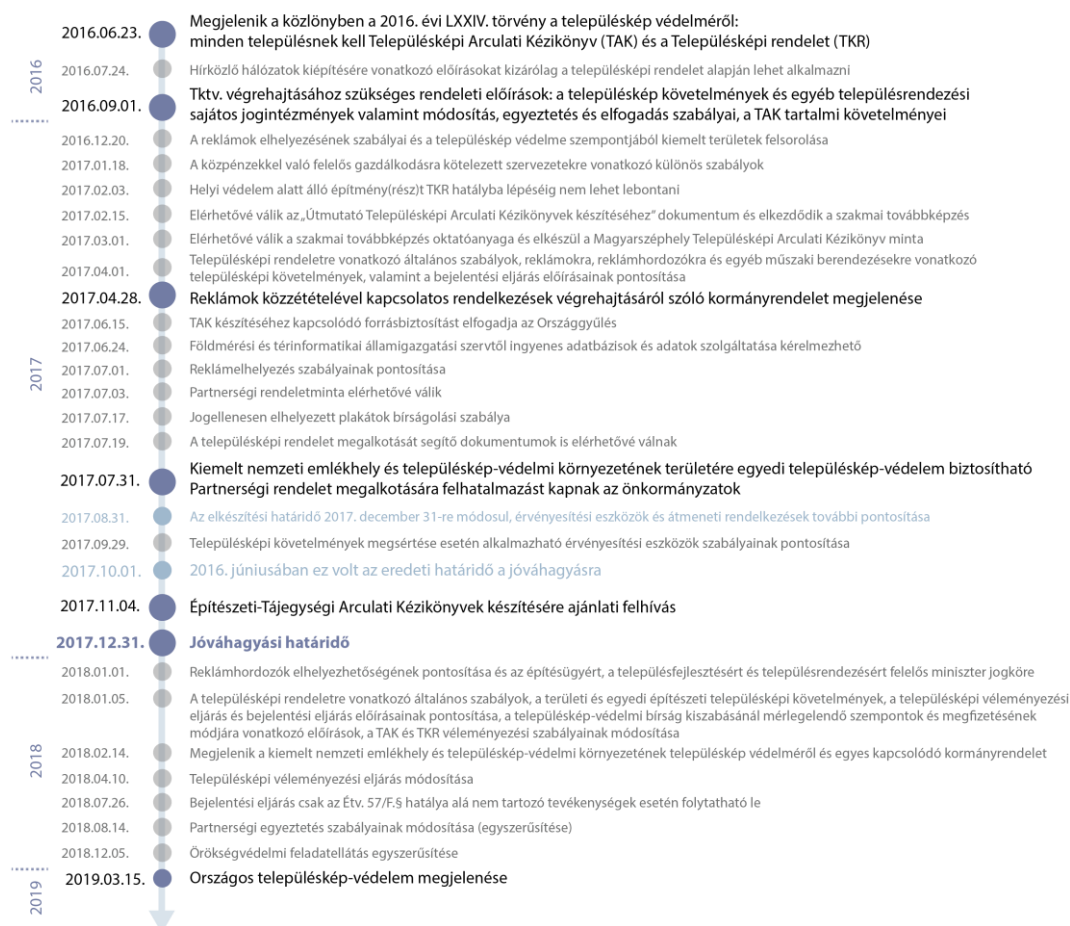
Az új törvény célja az építési beruházások támogatása és a hazai városok és községek sajátos településképi védelme és alakítása társadalmi bevonás és konszenzus által, tehát

- egy önkormányzati rendeletben kerüljenek egyértelműen megállapításra a településképvédelmének elemei;
- egyértelműen legyenek meghatározva a településképi követelmények alkalmazásának felelősségi viszonyai; valamint
- az önkormányzat biztosítson széleskörű tájékoztatást a településképi követelményekről, ezzel elősegítve a településképvédelmének és alakításának eredményes érvényesülését az építmények tervezése és kivitelezése során. (1.§)

A hazai települések a Lechner Tudásközpont szakmai támogatásával megkezdték a teljes közigazgatási területre vonatkozó Településképi Arculati Kézikönyveik kidolgozását. 2019. március közepéig a települések 99%-ának (3175 db településnek) valamilyen formában már volt Településképi Arculati Kézikönyve. (Kolossa 2019)

A Kézikönyv a település teljes közigazgatási területére, közérthető kiadványba szerkesztett formában kötelezően tartalmazza a település rövid bemutatását, az örökség, az értékek leírását, az eltérő karakterű településrészek meghatározását és jellemzését, valamint az ezekből eredő településképi ajánlásokat. Ezeket jó példákkal is illusztrálják, amelyekkel előképet mutatnak. A Kézikönyvek lehetőséget adnak a jellegzetes települési karakterjegyek meghatározására, elsősorban a szemléletformálást segítik, a településképi rendelet alátámasztását is biztosítják, és a településképvédelem eszközeinek alkalmazása során hivatkozási alapként szolgálnak. A kézikönyvben – a településképi követelmények megalapozására – meg kell határozni a településkaraktert meghatározó településképi jellemzőket, a településképi szempontból egymástól jól elkülönülő településrészeket arculati jellemzőikkel és értékeikkel. A fogalommeghatározása szerint az arculati jellemző kulturális, léptékbeli, formai, anyaghasználati és minőségi szempontból határozza meg a környezet vizuális megjelenését. A karakterek meghatározásához és lehatárolásához pontos módszertani ajánlást a kézikönyvekhez készített útmutató (Babos et al. 2017) nem tartalmaz.

A kézikönyvek és településképi védelmi rendeletek elkészítéséhez megszabott rövid határidőn belüli időszakban is számos jogszabályi változás, módszertani pontosítás történt (13. ábra). Ezekhez a változásokhoz a tervezés közben folyamatosan alkalmazkodni kellett.

13. ábra: A településképi védelem jogszabályi változásai a 2016 június és 2019 március között (saját szerkesztés)

A települési kézikönyvek elkészültét követően a Lechner Tudásközpont egy ún. 3D-alapú adat infrastruktúra kialakítása című projekt keretében felhívást tett közzé hét megjelölt tájegységre (Tokaj és környéke, Vértes, Pilis, Fertő-Hanság, Dél-Alföld, Mecsek, Órség-Vend vidék) vonatkozóan az Építészeti Tájegységi Arculati Kézikönyvek elkészítésére. A projekt felhívása a tájegységek térképi lehatárolását és a kiválasztott vidékek indokolását nem tartalmazta, a megnevezés pontos tartalmi meghatározása a tervezők feladata volt. A tervezési folyamatot követte később a Szatmár-Beregi Építészeti Tájegységi Arculati Kézikönyv is.

A tájegységi kézikönyvek a települési kézikönyvek módszertanát alkalmazva készültek 2018-ban, hasonló felépítéssel és terjedelemmel. A tájegységi kézikönyvekben jelentősen hangsúlyosabban jelenik meg a táj, a természeti környezet, azonban ennek mértéke dokumentumként eltér. Több térségi kézikönyv – a települési mintára – megőrizte az erős építészeti vonatkozású tartalmat. Ezek a dokumentumok összegzik a tájegységre elkészült települési kézikönyvek tartalmát, kivonatolják az értékek és jellemzők térségi szintű összefonódását, ismétlődő építészeti stílusjegyek bemutatását, amelyek segítik az építetők tájékoztatását és a fejlesztési döntések meghozatalát. Kolossa (2019) értékelése alapján a tájegységi kísérlet két korábbi kritikára ad választ, amelyek szerint egyrészt a települési kézikönyvek nem tudják bemutatni a táji összefüggéseket, másrészt a

kistelepülések esetén nehéz jó példát találni, így a közös inspiráció segítheti azok fejlesztéseit, értékőrzését is. A kísérleti műfaj legitimálása érdekében 2019-ben módosították a településkép védelméről szóló törvényt, kiegészült az úgynevezett országos településkép-érvényesítési eszközökkel, mely eredményeként egyes kiemelten értékes területekre egyedi kézikönyv készítését írhatja elő a kormány. A meglévő dokumentumok mellé tervezik elkészíteni a világörökségi területek és a Balaton kiemelt üdülőkörzet építészeti tájegységi arculati kézikönyveit is (Kolossa 2019).

A TAK-ok és településképi rendeletek megalkotásával párhuzamosan, 2016 októberében indult a teljes országot lefedő tájkarakter alapú tipizálás, a természetvédelem egyik kiemelt országos programja, „A közösségi jelentőségű természeti értékek hosszú távú megőrzését és fejlesztését, valamint az EU Biológiai Sokféleség Stratégia 2020 céljainak hazai szintű megvalósítását megalapozó stratégiai vizsgálatok” megnevezésű program keretében²². Az országos tájkarakter alapú tájtipizálás a Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program keretében, a Földművelési Minisztérium támogatásával, több szakmai kutató és tervező műhely együttműködésében készül. Míg a településképi dokumentumok elkészítésében elsődleges feladat a lakosság bevonása, a társadalmasítás és a szemléletformálás annak érdekében, hogy a települési közösségek hatékonyan óvják és fejlesszék környezeti kultúrájukat, a tájkarakter kutatás célja a szakemberek munkája által a hazai ökológiai rendszer mélyebb megismerése, a természeti tőke térbeli eloszlásának egységes szempontrendszer szerinti vizsgálata. Mindez szakmai támogató eszközként alapot biztosíthat a biológiai sokféleség megőrzéséhez, csökkenésének megállításához, valamint a táj változásának országos léptékű nyomon követéséhez, és lehetővé teszi az EU Biológiai Sokféleség Stratégia 2020 céljainak hazai szintű megvalósítását, a természeti és táji értékek táji léptékű megőrzésének stratégiai megalapozását. (Csöszi et al. 2017) A tipizálás eredményeként egy módszertani útmutató készül a tájkarakter-típusok meghatározásához, azaz egy hazai tájkarakter-típus határozó, továbbá a sikeres tájvédelemhez szükséges komplex térinformatikai adatbázis. (Konkoly et al. 2017)

A kulturális örökség védelméről szóló (2001. évi LXIV. törvény) törvény végrehajtó rendeletét a 2018 nyarán fogadta el (68/2018. (IV. 9.) Korm.rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról). Az előírások rendelkeznek az illetékes hatóságról, az eljárási határidőkről, a tanácsadó testületekről, a régészeti lelőhelyek és műemléki értékek nyilvántartásban vételéről és védett nyilvánításáról, a régészeti értékek, kulturális javak és műemléki értékek védelméről. Kötelezően előírja az örökségvédelmi hatástanulmány készítését, az értékleltár, a települési és a döntéselőkészítő örökségvédelmi hatástanulmány tartalmát.

2018 decemberében az Országgyűlés elfogadta Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről szóló 2018. évi CXXXIX. törvényt (MTrT), ezzel hatályon kívül helyezte a 2003. évi XXVI. törvényt, a korábbi OTTrT-t. A térségi övezetek között továbbra is szerepel a tájképvédelmi terület övezete és a világörökségi és világörökségi várományos területek övezete. Utóbbit a településrendezési eszközökben kell lehatárolni, a tájképvédelmi területet a

²² A tájkarakter elemzés ekkor már jelentős szakirodalmi háttérrel rendelkezett, a különböző szemléleteket Eplényi Anna (2012) foglalta össze, a hazai módszerek fejlődését és kialakulását 1917-től, Teleki Pál munkásságától eredezteti.

területrendezésért felelős miniszter állapítja meg, olyan területek, amelyek a természeti adottságok, rendszerek, valamint az emberi tevékenységek kölcsönhatása következtében a táj látványa szempontjából sajátos és megkülönböztetett fontosságú, megőrzésre érdemes esztétikai jellemzőkkel bírnak. Az értelmező rendelkezések között rögzíti a tájjelleg (tájkarakter) fogalmát, valamint alkalmazza a tájképvédelmi szempontból kiemelten kezelendő terület övezete fogalmát is, amely egyedileg meghatározott és lehatárolt övezet, amelybe jellemzően a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet beépítésre nem szánt, sajátos karakterű szőlőhegyeinek, szőlőterületeinek, történelmileg kialakult mozaikos tájszerkezetének, egyedi tájértékeinek megőrzendő területei tartoznak.

A Magyar Közlöny 2021. évi 84. számában jelent meg a 2021. évi XXXIX. törvény a településtervezéssel összefüggő egyes törvények módosításáról. Az új jogszabály több mint 30 törvényt módosított, köztük az építési törvényt is. Az törvény általános indokolása²³ alapján a módosítások célja, hogy egyszerűsítse a településfejlesztés és településrendezés dokumentumainak tartalmi elemeit és elkészítési menetét. A papír alapú egyeztetési és adatszolgáltatási eljárásrend helyett kötelezően bevezeti a digitalizált eljárást, az E-tér használatát. Az új előírások alapján egy települési önkormányzatnak egy településtervet kell készítenie, amely egy darab településfejlesztési és egy darab településrendezési tervből (és annak megalapozó, illetve alátámasztó munkarészből) áll. Kisebb pontosításokkal módosult a világörökségi és a településkép védelmi törvény is. Az új törvényi előírások végrehajtó rendelete a 419/2021. (VII. 15.) Korm. rendelet a településtervek tartalmáról, elkészítésének és elfogadásának rendjéről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről. Az új kormányrendelet a településkép védelem témájában részleteiben módosította a követelmények és eljárásrendek (utóbbit jelentősebben) előírásait, az településképi rendeletek új jogszabályi környezethez illeszkedő módosítására 2027. június 30. a határidő.

6.2. Településképi szempontok napjaink hazai településtervezésében

Ebben a fejezetben a településkép alakítása szempontjából meghatározott főbb, a településkép alakításával kapcsolatos témakörökbe rendszerezve mutatom be a vonatkozó jogszabályi követelményeket, a mintavételezett TAK-ok tartalomelemzésének eredményeit és indokolt esetben a szakirodalmi elemzés releváns részleteit. A részletes módszertani leírást a 3.3. fejezet tartalmazza. Az összegzés egy korszak lenyomata.

6.2.1. A településtervezés településképet érintő hazai elemkészlete

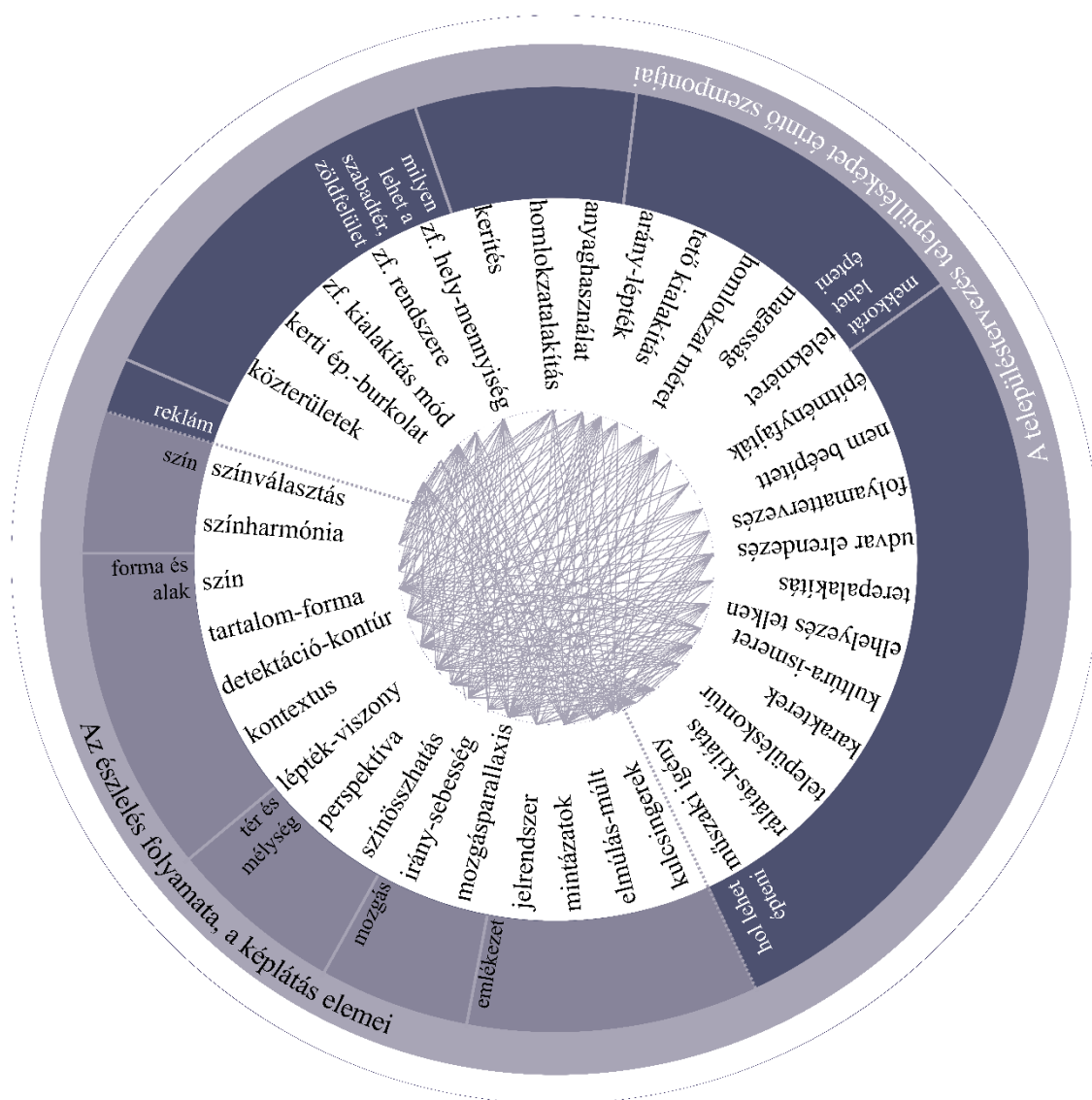
A településtervezés településképet érintő elemkészletét a jogszabályi elemzés és mintavételezési tartalomelemzés alapján 5 fő szabályozási témakörbe rendeztem, tagoltam:

1. Hol lehet építeni?
2. Mekkora lehet építeni? – tömegalakítás
3. Milyen lehet építeni? – építészeti minőség
4. Milyen legyen a szabad tér, a zöldfelület?
5. Milyen lehet az üzenethordozó? – a reklám.

²³ Magyar Közlöny Indokolások Társa 2021. évi 60. szám 718-732. p. Szerk: Salgó László Péter

Ez az öt főtemakör, összesen további 25 altémakörre tagolható. Ez a tagolás az elemezhetőség és összevethetőség érdekében szükséges. A mintavételezett dokumentumok nem azonos felépítéssel és igen eltérő tartalommal rendelkeznek, ezért a saját rendszerezés alapvetően szükséges volt a következtetések levonásához. A részletes elemzéseket az M5. melléklet tartalmazza.

Ennek a fejezetnek a tagolása eltér a kutatás korábbi fejezetében elemzett, észlelési folyamat elemeitől. Itt már szabályozási megközelítésből tagolódik a témakör, de az egyes szempontok között erős az összefüggés, a viszonyrendszer igen komplex. A szabályozás normatívizálható szempontok szerint tagolja a minket körülvevő komplex környezetet, annak érdekében, hogy elvárásait, követelményeit megfogalmazhassa. Ez az előírás rendszer azonban összességében határozza meg környezetünket és a környezet észlelését. Ugyan úgy, ahogy a formát nem észleljük annak kontúrája és színe nélkül, az építészet sem létezhet forma, arány és szín nélkül. Ezt a komplex összefüggés rendszert szemlélteti a 14. ábra.

14. ábra: A képlátás elemeinek (5.1. fejezet) és a településtervezés településképet érintő elemeinek (6.2.1. fejezet) összefüggése (saját szerkesztés)

6.2.1.1. Hol lehet építeni?

6.2.1.1.1. Egyes területek műszaki igénybevételének lehetséges mértéke és feltételei

Magyarországon területet használni, építmény elhelyezésére felhasználni, telket alakítani, építés alapjául szolgáló tervet elkészíteni, építményt építeni, átalakítani, bővíteni, felújítani, helyreállítani, korszerűsíteni, elmozdítani vagy lebontani, továbbá az építmény rendeltetését megváltoztatni az OTÉK, valamint a helyi építési szabályzat rendelkezései szerint szabad (OTÉK 1.§ (1) bek.); amelynek során „gondoskodni kell

- a település és a táj szerves kapcsolatáról, az építmény környezetbe illeszkedő elhelyezéséről, a település ökológiai rendszerének védelméről,
- a település, a településrész értéket képviselő építészeti arculatának megőrzéséről,
- a település építészeti értékeinek megóvásáról, és az építészeti minőség emeléséről, és
- a településrendezési tervben meghatározottak szerint az építészeti és régészeti örökség, a tájrészletek látványának (rálátás), valamint a telekről feltáruló kilátás védelméről annak mértékéig, hogy az érintett telek szabályos beépítését ne akadályozza.” (OTÉK 2. §)

A települési önkormányzatoknak a rendezési tervükben a településük teljes közigazgatási területét az OTÉK szerinti „**általános területhasználat**” kategóriákba kell sorolniuk. A területhasználatok két főtípusba sorolódnak: egyrészt vannak beépítésre szánt területek²⁴, másrészt vannak beépítésre nem szánt területek²⁵. Előbbiben az építési telkek megengedett beépítettsége legalább 10%, utóbbiban legfeljebb 10% lehet (OTÉK 6.§ (1) bek), amelynek számítása során a telken álló épületek 1,00 méternél magasabbra emelkedő részeinek 1,00 méteres vízszintes síkban mért vetületi területeit kell figyelembe venni. (OTÉK 1. számú melléklet 114. pont) Azt, hogy mit jelent „épület”, az építési törvény definiálja (Étv. 2. § 10.). Minden egyéb épített elem az „építmény” fogalmába tartozik, amely az épületnél egy tágabb fogalomkör. (Étv. 2. § 8.) A beépíttség mértékének meghatározásán túl, az országos követelmények számos további részlet szabályhoz kötik az új épületek elhelyezhetőségét (pl. OTÉK 33. § (1) bekezdés). Továbbá rögzíti, hogy természetközeli területek övezetében épületet elhelyezni nem lehet (OTÉK 30/A. § (2) bek.), valamint a tájgazdálkodási mezőgazdasági területen a helyi építési szabályzatban kizárható épület elhelyezése (OTÉK 29. § (2d) bek.). Fontos hangsúlyozni, hogy a fent leírtak az épületek elhelyezhetőségének korlátozására vonatkoznak, nem érvényesek azokra az építményekre, amelyek nem tartoznak az építési törvény „épület” fogalmának körébe.

A területek igénybevételének másik szabályozó törvénye a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény, amely alapján „természeti értékek és területek csak olyan mértékben igénybe vehetők, hasznosíthatók, hogy a működésük szempontjából alapvető természeti rendszerek és azok folyamatainak működőképessége fennmaradjon, továbbá a biológiai sokféleség fenntartható legyen.” (5. § (2) bek.) A törvény értelmében természeti terület az a földterület, amelyet elsősorban természetközeli állapotok jellemeznek (4. § c) pont) és természeti érték a természeti erőforrás, az

²⁴ Beépítésre szánt terület: a település közigazgatási területének a beépített, illetve a további beépítés céljára szolgáló, építési telkek kialakítására alkalmas, építési övezetbe sorolt területrésze. (Étv. 2.§ 3.)

²⁵ Beépítésre nem szánt terület: a település közigazgatási területének a közlekedési- és közmű-elhelyezési, a hírközlési, a zöldterületi, a mezőgazdasági, az erdő-, a vízgazdálkodási, a természetközeli és különleges célra szolgáló övezetbe sorolt területrésze. (Étv. 2.§ 2.)

élővilág és a fennmaradásához szükséges élettelen környezete, valamint más természeti erőforrásnak nem minősülő környezeti elem, ideértendő a védett természeti érték is. (4. § a) pont). A tájvédelem részeként a táj hasznosítása során meg kell őrizni a tájak természetes és természetközeli állapotát, illetve gondoskodni kell a tájak esztétikai adottságait és a jellegét meghatározó természeti értékek, természeti rendszerek és az egyedi tájértékek fennmaradásáról. (6. § (2) bek.). Utóbbiakat a településrendezési tervben fel kell sorolni (6. § (5) bek.). A törvény a 7. §-ban részletezi a táj jelleg értékeinek és esztétikai adottságainak megóvása érdekében szükséges tájba illesztési, táj jelleghez igazodási követelményeket. Ezeket a törvény nem csak az épületekre, hanem építményekre, nyomvonalas létesítményekre, berendezésekre és egyéb tájalakító tevékenységekre is vonatkoznak. A tájvédelemhez kapcsolódnak az építési törvény 7. § (3) bekezdésének előírásai, amely c) pontja alapján a „a települések beépítésre szánt területeinek összességét - ott, ahol az fizikailag lehetséges - beépítésre nem szánt területekből álló gyűrűvel kell körül venni, a települések összenövésének elkerülése érdekében”.

Tehát a településkép alakításának egyik legfontosabb területi vonatkozású szabályozási eszköze a települési önkormányzat településrendezési terve, az építési jogokat korlátozó, adó és biztosító helyi építési szabályzat, amelyben kijelölhető és helyi előírásokkal rögzíthető az egyes területek műszaki igénybevételének lehetséges mértéke és feltétele. Ez a rálátás és kilátás, a sziluett szabályozás és a települési kontúrok megőrzésének egyik alapvető eszköze.

Winkler szerint (1996) az Őrségben a sűrű, szervesetlenül elhelyezett beépítés a maga léptéktelenségével az épített elemek aránytalan településképi növekedésével jár, amely által kiszorul a településképből a hagyományos táj és növényzet. Az Őrség Építészeti Tájegységi Arculati Kézikönyve (2019) is rögzíti, hogy **a táj sziluettjének megváltoztatása** nem kívánatos és kerülni kell minden olyan beépítést és művelési ág váltást, amely ez ellen hat, kerülni kell a táj karakterét megváltoztató nagy építmények építését és a domborzat megváltoztatásával járó tereprendevezéseket.

A mintavételezett TAK-okban (a mintavételezés részletes módszertani leírását a 3.3. fejezet tartalmazza) általánosan jellemző, hogy a **terepalakításra** vonatkozóan rögzítik, hogy új épület elhelyezése esetén a meglévő terepadottságokhoz kell illeszkedni. Erre vonatkozóan országos építési követelményként az OTÉK rögzíti, hogy „az építmények megvalósítása során a telek természetes terepfelületét és az értékes növényállományt **megváltoztatni nem szabad**, kivéve, ha az a rendeltetészerű építmény-, illetve telekhasználat műszaki követelményeinek (megközelítés, csapadékvíz-elvezetés stb.) biztosítása érdekében szükséges. A telek természetes terepfelületét az építési helyen kívül tereprendevezéssel megváltoztatni a helyi építési szabályzat előírása szerint lehet. Amelynek hiányában a terepszint a közvetlenül szomszédos telkek terepszintjéhez képest nem térhet el.” (OTÉK 45. § (1) bek.). Tehát a helyi szabályokat a település rendezésiterve rögzíti ebben az esetben is. A teljes településekre vonatkozó általános ajánlások mellett, a tereprendevezés kérdése gyakran a pincés-présházás karakterületeken kap részletes kifejtést a TAK-okban. Bátaszéken például a hagyományokhoz illeszkedő telepítéssel, a homlokzati oromfalba vágott bejáratnak csatlakoznia kell a nem bolygatott terephez (Kokas – Pap – Lukács 2017), Balatonlelle Kishegy területén pedig a lejtő felőli bejáratnál javasolják a pinceszint kialakítását (Pór 2017). Budakalász és Pomáz kézikönyve is hangsúlyozza, hogy a jó építész különböző eszközökkel tud a táj megváltoztatása nélkül épületet a terepre illeszteni. Ha az ezzel járó kööttségek nem

illeszkednek az építető életformájához, akkor a szerzők azt javasolják, hogy sík terepen keressen telket. (Dénes et al. 2017, Dénes et al. 2018:2)

Néhány esetben térnek ki a szerzők a **rálátás és kilátás fontosságára**. Hegyvidéki területeken az utcakép védelem helyett a terület jelentős tereplejtése miatt a sziluett, az átlátások és a kialakult terep védelme a hangsúlyosabb (Mátyás-Varga 2017). Balatonfüreden a jellemzően vegyes, városias beépítésű karakterterületen az ajánlás saját műfaji határait is túllépi, rögzíti, hogy a településkép szempontjából fontos táji elemek látványát megzavaró beavatkozást nem szabad végezni. (András – Németh – Wallner 2017) Szigorú telepítési követelmény Biatorbágyon, Torbágy értékvédelmi területén, hogy a jellemző szerkezet megtartása érdekében átépítések az új épületet, épületrészt az eredeti helyére kell telepíteni. (Koszorú et al. 2017). Bonyhádön rögzítik, hogy a kiskertek karakterű területre a település több pontjáról is rá lehet látni, ezért a rétegvonalakkal párhuzamos tömegek tagolását javasolják a teljes földbevágás vagy szintkiemelés helyett. (Baracsi et al. 2017) Sümegen a Várhegy tájképi megjelenése és a meredek lejtők védelme kiemelt hangsúlyt kap, mert az egyedi hangulat, a kiemelkedő látvány mellett fontos tájékozódási iránypont is a vár, ezért nem építhető olyan építmény, amely ezt a látványt megzavarná (Papp 2017).

Hollókő kézikönyvében²⁶ az örökség táji, természeti értékei hangsúlyosan megjelennek, amelynek részeként elemzik a szerzők Szőlőhegy látképét, ami az 1860-ban kialakított telekrendszernek, szalagparcellának köszönhetően jött létre. A parcellákon kialakult sajátos termelési rendszer sajátos szerkezetével a tájvédelmi körzet és a világörökség területének szerves része (Kiss et al 2017). Hollókő fontos attribútumaként határozzák meg a hagyományos gazdálkodás során kialakult hagyásfás legelős keskenyparcellás-kertes táji környezetét, és a középkori eredetű vár tájképet meghatározó elhelyezkedését. „A település és a táj egysége, a léptékek arányossága, összhangja a táj adottságain alapuló eltartóképessége és a település nagysága, kiépítése a korábbi élet és gazdálkodás harmóniájára utal. A Várhegy, a „Szőlőhegy”, a dombok aránya (tömege), a település lejtőre szerveződése, tájtagoló elhelyezkedése és a környezettel arányos kiterjedése utal a korábbi, fokozatosan kialakult szerves egységre.” (Kiss et al. 2017)

6.2.1.1.2. A hely megismerése és megértése

Ahhoz, hogy meghatározzuk hova lehet építeni, először is szükséges a **hely megismerése**, többek között éghajlati, geológiai, kulturális adottságai, öröksége szempontjából, mert egy település beépítettsége, területi kiterjedése a népesség számán túl összefügg a környezetalakítás szellemiségével, a területek használati módjával, a jelenleg folytatott tevékenységekkel, azok fejlődési irányával és múltbeli örökségével, a helyi kultúrával. (Nagy 2005) A TAK metodikában a 'település bemutatása' és az 'örökségünk' című fejezetek feladata ezeknek az információknak az összegzése, továbbadása. A mintavételben a település bemutatása fejezet jellemzően rövid terjedelmű és gazdagon illusztrált, átlagosan 6 oldalból és 12 illusztrációból áll. A bemutató leírások gyakran populáris, népszerűsítő szövegek, amelyek a települési honlapok nyitóoldalán olvasható általános bemutatáshoz hasonlítanak leginkább (van, hogy szó szerint ugyanaz). A tartalmat átlag 33%-ban a településtörténet, 15%-ban a településszerkezete, 10%-ban a táj és

²⁶ A 3. fejezetben bemutatott mintavételnek nem része, mégis meg kell említeni a kézikönyvben alkalmazott módszertan miatt.

természeti környezet, 9%-ban az elhelyezkedés és megközelíthetőség és további 9%-ban a turisztika és látványok határozzák meg (M5.2. melléklet). A mintavételezés alapján előfordul, de nem jellemző tartalom a kulturális és társadalmi jellemzők, a lakosságszám, a gazdasági erősségek és a környezet vizuális megjelenésének leírása. Az illusztrációt a település madártávlati felvételei, jellemző utcanézeteinek és kiemelt fontosságú épületeinek fényképei jelentik. Az örökségünk fejezet átlagosan 22 oldal körüli terjedelemmel (medián 16 oldal) rendelkező, műemléki kataszter jellegű leírás. Szerkesztési módjában tematikus leírás, kataszterhez illő felsorolás vagy fényképalbum is előfordul. Jellemző a kiemelt értékek (általában műemlékek) szöveges bemutatásának kifejtése. Az elemzett 59 darab kézikönyv összesen több mint 2900 konkrét települési értéket nevez meg. A tájékozódás és használhatóság szempontjából hiányosság, hogy ezeket csak a kézikönyvek 44%-a ábrázolja térképen. A tartalmi megoszlást az épített értékek határozzák meg, átlagosan a terjedelem 47%-ában. A fejezet másik fele legnagyobb arányban a településkarakter általános leírását, a természeti értékek bemutatását, település- és építéstörténetet, valamint nem védett, egyéb értékek ismertetését tartalmazza. A fejezetek terjedelmének átlagosan csak 10%-a mutatja be a kulturális értékeket, szellemi örökséget (pl. borkultúra, gasztronómia, helyi szokások, kézműves mesterek vagy hagyományos rendezvények). A fejezet jellemzően archív felvételekkel illusztrált, gyakran tartalmaznak egykori képeslap részleteket, a tájegységre, a településre is jellemző hagyományos épülettípusokat, valamint a település büszkeségeinek, emlékeinek bemutatását. Például egykori mesteremberek vagy kézműves hagyományok illusztrálását, de napjainak eseményeiről, gasztronómiájáról, a jelentős fesztiválokról, ünnepekről is tartalmazhat a rész fényképfelvételeket.

6.2.1.1.3. Egyediség, eltérő jellegzetesség lehatárolása

A területek „általános használatának, vagyis az építési szabályzatban az építési és övezeti rendszer megállapításának alapja a hazai településrendezésben alkalmazott zonális, karakter alapú megközelítés.

A települések a különböző jellemzők alapján tipikus részekre, **eltérő karakterekre** tagolódnak. A karakterterületek felosztását az egyediség, önállóság megléte, kiterjedését pedig az azonosság határozza meg. (Cságoly et al. 1992) A mintavételezett TAK-okban az eltérő karakterű területek lehatárolása fejezet átlagosan 19 oldal körüli terjedelemmel segíti a település kialakult, fizikai környezetének megismerését és megértését. A fejezet jellemzően egy térképpel kezdődik, amelyen lehatárolásra kerültek a fizikai jellemzők alapján eltérő karakterű területek. A karakter lehatárolásánál a kézikönyvek készítését segítő útmutató szerint nem szabadott elveszni a részletekben, az apró különbségekben. Az átláthatóság és a jellegzetességek meghatározása érdekében településenként 5-10 karakter meghatározását javasolták. (Babos et al. 2017) A mintavételezett településeken átlagosan 8 eltérő karaktert határoznak meg a kézikönyvek szerzői. Ezek között jellemzően legalább egy, a történeti városközpont lehatárolása, amely a település egyik legfontosabb fizikai, környezeti vonzerejét adhatja. Illusztrációként hangsúlyos a térképi lehatárolás grafikai megjelenítése, valamint az eltérő karakterű területek vizuális bemutatását szolgáló utcaképek, épületek, építészeti részletek. A készítési útmutató rögzíti, hogy „az eltérő karakterű területek nem azonosak a helyi építési szabályzatban meghatározott övezeti rendszerrel, közvetlen összefüggést ne keressünk!” (Babos et al. 2017) Ez nem minden kézikönyv esetében valósult meg. A mintavételezett TAK-ok között is van olyan kézikönyv (pl. Kisbér), ahol a

karakterterkép helyén a településszerkezeti terv tervlapja van. A karakterterületek megnevezéseikben jellemzően megfeleltethetők az OTÉK általános használati kategóriáinak, ezért az övezeti rendszerhez igazodó lehatárolásokat és megnevezéseket tartalmazzák. Vagyis jellemzően a karakterterületek nevei magukban hordozzák az építésügyi besorolást is, tehát „városközponti”, „telepszerű”, „kertvárosias”, „falusias”, „kertes mezőgazdasági”, „beépítésre nem szánt területek” stb. megnevezések jellemzők, amelyek több esetben kiegészülnek helyi jellegzetességekkel, vagy konkrét városrészi megnevezésekkel. Olykor a karakterterület neve csak a városrész megnevezése és a leírásból derül ki a beépítés jellege (pl. Budakalászon Luppya-sziget karakter, Fóton Tótújfalu vagy Kisalag karakter területek). Van olyan kézikönyv is (pl. Sárvár), ahol a karakterterképen lehatárolt és településképi szempontból eltérő jellemzőkkel bemutatott településrészek megnevezése nem azonos az építészeti útmutatóban megnevezett terület neveivel. Ezért az ajánlások területi vonatkozása sem minden esetben egyértelműen azonosítható.

A TAK-ok és településképi rendeletek megalkotásával párhuzamosan, 2016 októberében indult a teljes országot lefedő tájkarakter alapú tipizálás, a természetvédelem egyik kiemelt országos programja, „A közösségi jelentőségű természeti értékek hosszú távú megőrzését és fejlesztését, valamint az EU Biológiai Sokféleség Stratégia 2020 céljainak hazai szintű megvalósítását megalapozó stratégiai vizsgálatok” megnevezésű program keretében²⁷. Az országos tájkarakter alapú tájtipizálás a Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program keretében, a Földművelési Minisztérium támogatásával, több szakmai kutató és tervező műhely együttműködésében készül. **Míg a településképi dokumentumok elkészítésében elsődleges feladat a lakosság bevonása, a társadalmisítás és a szemléletformálás annak érdekében, hogy a települési közösségek hatékonyan óvják és fejlesszék környezeti kultúrájukat, a tájkarakter kutatás célja a szakemberek munkája által a hazai ökológiai rendszer mélyebb megismerése, a természeti tőke térbeli eloszlásának egységes szempontrendszer szerinti vizsgálata.** Mindez szakmai támogató eszközként alapot biztosíthat a biológiai sokféleség megőrzéséhez, csökkenésének megállításához, valamint a táj változásának országos léptékű nyomon követéséhez, és lehetővé teszi az EU Biológiai Sokféleség Stratégia 2020 céljainak hazai szintű megvalósítását, a természeti és táji értékek táji léptékű megőrzésének stratégiai megalapozását. (Csósz et al. 2017)

A természet és az ember kölcsönhatása által létrehozott egyedi helyi entitások, sajátos együttesek tipizálását és lehatárolását szolgálja a tájkarakter kutatás, amely a tájalkotó elemeket, a tájhasználatokat és a tájfunkciókat összegző platformként fontos döntéshozó eszköz. Viszonyítási alapot hoz létre a folytatott környezetalakító tevékenységek és a tervezett beavatkozások megítéléséhez a táj kialakult jellege²⁸ alapján (Konkoly-Gyuró et al. 2017). A tájkarakter kutatás Swanwick fogalmát használja, amely szerint a tájkarakter olyan egyedi helynevet viselő terület, amelynek sajátos, egyéni identitása van akkor is, ha ugyanazok az

²⁷ A tájkarakter elemzés ekkor már jelentős szakirodalmi háttérrel rendelkezett, a különböző szemléleteket Eplényi Anna (2012) foglalta össze, a hazai módszerek fejlődését és kialakulását 1917-től, Teleki Pál munkásságától eredezteti.

²⁸ Tájjelleg (tájkarakter): A természeti és antropogén tájalkotó tényezők együtt hatásából kialakuló, adott tájrészletre jellemző mintázat vagy rendszer, amely egy tájat más tájrészletektől megkülönböztethetővé tesz. (218/2009. (X. 6.) Korm. rendelet)

általános természetföldrajzi jellemzői, mint más tájaknak. Az önálló tájkarakter típusba sorolt tájakon a természeti és az antropogén jellemzők is hasonlóak, függetlenül attól, hogy hol található. A helyi jellegzetességek azonosításával és értékelésével a tájkarakter elemzések nagymértékben segítik a helyi környezetalakítás tervezését, támpontot nyújtva az olyan fejlesztési döntések meghozatalához, melyekkel a karakter megváltozhat, erőteljesebbé válhat vagy épp meg is sérülhet. (Konkoly-Gyuró et al. 2017). Ahhoz, hogy ez sikeresen alkalmazható legyen, a különböző táji léptékben érzékelhető karakter jellemzőket tudatosan, egymásra épülő rendszerben szükséges az egyre kisebb léptékű tervezések témájához adaptálni (például nemzeti karakterterület, (kis)térségi karaktertípus, települési karakter, a beavatkozás által érintett terület jellegzetességei).

Az **egyedi tájkarakter** a hagyományos növénytakaró, a geomorfológiai alakzatok, a történeti művelési módok, a birtokviszonyok, a speciális nyersanyagadottságok, a gazdasági hasznosítás, a jellegzetes építkezések, a beépítési módok egyedi, jellegzetes kombinációjának eredménye. (Sallay 2015) Az országos tájkarakter alapú tipizálás eredményeként elkészült egy módszertani útmutató a tájkarakter-típusok meghatározásához, azaz egy hazai tájkarakter-típus határozó. A vizsgálatok alapján lehatárolhatók lesznek a beavatkozást igénylő területek, valamint megfogalmazhatók a tájkezelési, -védelmi és -fejlesztési javaslatok és a hatósági folyamatokat kiegészítő módszertani keretek. A tájkarakter-típusok meghatározása országos adatbázisok felhasználásával készül, s alapvetően törekszik minél inkább objektív módon meghatározni az indikátorokat. A több mint harminc lehatároló indikátor természeti, antropogén, felszínborítási (komplex) és percepcionális tematikus indikátorcsoportokba tagolt. Az indikátorok a kapott részeredmények alapján két csoportba tagolódtak tovább: egy részük a jellegindikátorok leképzését, másik részük leíró indikátorként az alátámasztást segítik. Ezek egymásra vetítésével lehetséges a mozaik egységek lehatárolása, amelyek összevonása alapján azonosíthatók a tájkarakter-területek. (Konkoly-Gyuró et al. 2017) A tájkarakter-típusok meghatározása során alkalmazott indikátorok közül a beépített területek feltérképezését szolgáló antropogén indikátorok írják le a települési términtázatot. A beépített területekre fókuszáló vizsgálat földhivatali alaptérkép alapján határolja le a három különböző típust: a belterületet, a külterületen álló szigetszerű beépítéseket és a beépített komplex gazdálkodású területeket. Ezeknek méret és eloszlás vizsgálata alapján von le következtetéseket a települési tér jelenségére. A kutatás részeredményei alapján Magyarország területének csupán 6,2%-a települési tér. (Illyés et al. 2019) Ezt az eredményt 2020-ban, a kutatás folytatása szerint pontosították, eszerint Magyarország közel 2%-a beépített terület, 2,33%-a burkolt terület, 6,4%-a települési zöldfelület és 6,8% egyéb beépítéshez kapcsolódó, művelt zöldfelület.²⁹

Az országos lehatárolást követően, a kutatás részeként további részletes **kistáji, illetve helyi szintű** vizsgálatokat végeztek mintaterületekre. A részletesebb elemzésekhez az eszközkészlet is bővült, hangsúlyosabb lett a helyi tapasztalat: a szakértői terepi bejárás és a helyi érintettek megkérdezése, bevonása. A részvételiséghez alkalmazott módszerek a kérdőívek, az interjúk egy-

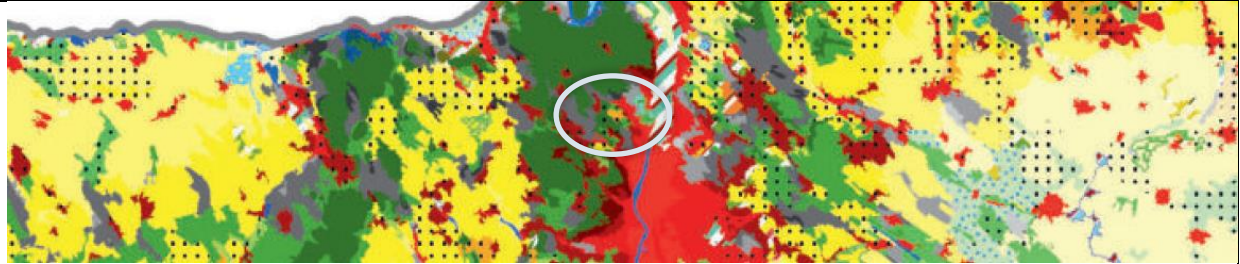
²⁹ A frissebb kutatás eredményeket Illyés Zsuzsa ismertette a Magyar Tudományos Akadémia szervezésében, 2020. november 27-én megtartott előadássorozaton, „A beépített términtázat eloszlása és a tájkarakter közti összefüggések” című előadásban. (készítette: Illyés Zsuzsa – Varga Dalma)

egy személlyel, a csoportos interjúk, a műhelymunka és a közös tájséta. A kistáji karakter meghatározás során összegzik a tájjellemzőit, a táj értékeit, a pozitív és negatív változási folyamatokat, a veszélyeket, amelyek alapján azonosítják a célkitűzéseket és megfogalmazzák a védelmi, kezelési és fejlesztési javaslatokat. Ezeket a részletesebb vizsgálatokat végül visszacsatolják az országos tipizáláshoz, így a mintaterületekre egy komplex tájkarakter rendszer jön létre, amiben megkülönböztetnek tájkarakter főtypust (pl. „agrártáj”), tájkarakter-típust (pl. „szántódomináns, homogén síksági táj”, vagy „gyepdomináns, mozaikos síksági táj”), illetve kistáj szintű tájkarakter altípust (pl. „szántódomináns, homogén síksági táj kistelepülésekkel”, vagy „szántódomináns, erdősávokkal tagolt, alacsony síksági táj majorokkal és kistelepülésekkel”). (Konkoly-Gyuró et al. 2021)

A kistáj szintű, léptékű elemzések párhuzamosan tekinthetők az elkészült Építészeti Tájegységi Arculati Kézikönyvek (ÉTAK). Ezek részletes tartomelemzését az M6. melléklet tartalmazza. **Az ÉTAK-ok a TAK-ok módszertanával készültek el, de egy-egy település helyett egy-egy kiemelt tájegységre fókuszálnak. Az elkészült kézikönyvek felépítését, tartalmát és a tájegység lehatárolását is a szerzők határozták meg, ezért alkotóműhelyenként eltérőek. Jellemző hiány, hogy a dokumentum nem tartalmaz karaktertérképet, nem jeleníti meg az ajánlások térképi vonatkozását.** Röviden külön-külön bemutatja a tájegység településeit és a jellemző karaktereket. A viselkedéskultúra, az alapelvek, a hálózatban gondolkodás és a tájgondozás az ÉTAK-okban legtöbb esetben hangsúlyosabban jelenik meg, mint a mintavételezett TAK-okban. A tartomelemzés alapján az ÉTAK-ok a TAK-okhoz hasonlóan épített elem fókuszúak és jelentős hiányosságuk, hogy nem tartalmazzák az értelmezéshez szükséges, megfelelő térképeket, karakter lehatárolásokat.

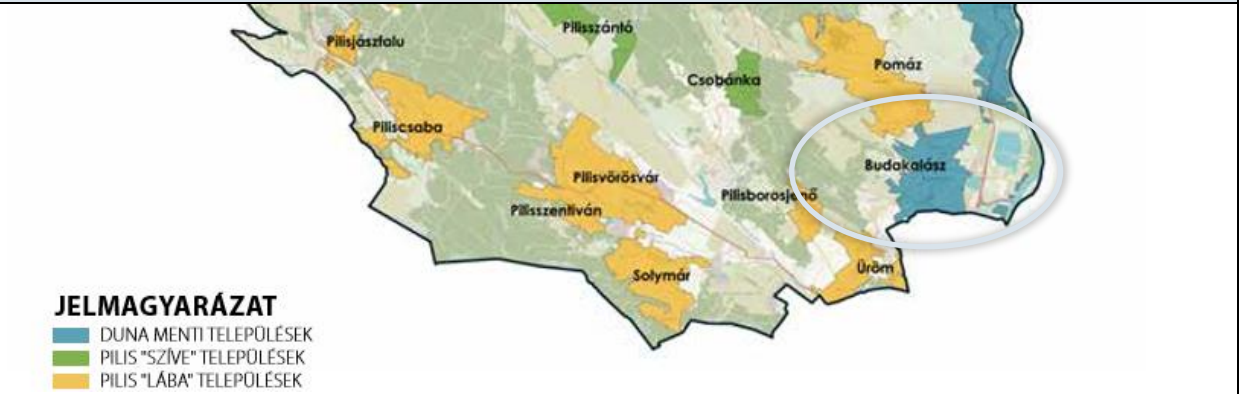
A TAK, ÉTAK és tájkarakter kutatás karakter lehatárolásainak összevetéséről készített esettanulmányok közül Budakalász térségének példáján látható a karakter lehatárolások megközelítésének alapvető módszertani különbsége (15. ábra). Az országos tájmozaik egységek településdomináns és erdődomináns kategóriákba tagolódnak, az ÉTAK karaktertérképe csak a beépített területeket jellemzi, Budakalász beépített területét a „Duna menti települések” közé sorolja. A TAK településképi szempontú karakter lehatárolása 12 féle karaktert határoz meg, figyelembe véve a rendezési tervekben rögzített építési lehetőségeket (például a jelenlegi mezőgazdasági területet gazdasági jellegű területbe sorolja). A karakter egységek határai nem egyeznek meg, és **a három különböző léptékű tervben meghatározott karakter típusok sem feleltethetők meg egymásnak** a szubszidiaritás elve szerint. Ugyanezt az eredményt hozta Fertő tájegységre elkészített esettanulmány is, ahol az országos tájkarakter kutatás során a kistáj szintű elemzés is elkészült (M7. melléklet).

Az országos tájmozaikjegységek térkép és jelmagyarázat részlete (Konkoly-Gyuró et al. 2021)

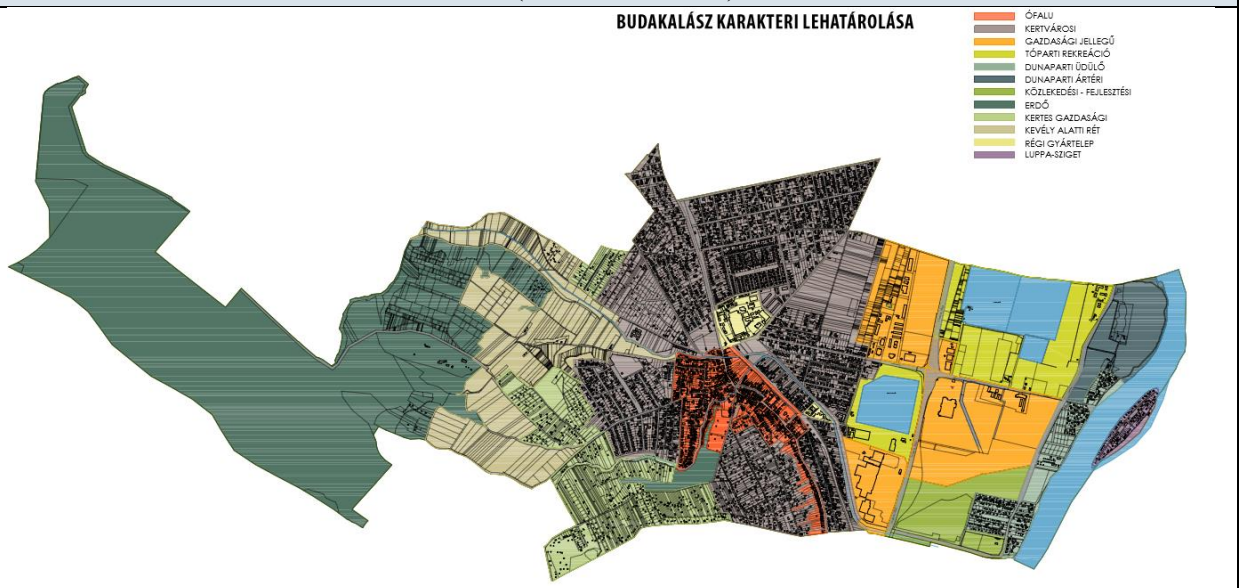

TÁJKARAKTER MOZAIKOK		
100010 - Településdomináns, homogén síkság	200020 - Szántódomináns, homogén hegyláb, völgy	450130 - Gyep-erdőmozaikos dombság
100020 - Településdomináns, homogén hegyláb, völgy	200030 - Szántódomináns, homogén dombság	450140 - Gyep-erdőmozaikos közephegység
100030 - Településdomináns, homogén dombság	200040 - Szántódomináns, homogén közephegység	460110 - Gyep-vízmozaikos síkság
100040 - Településdomináns, homogén közephegység	200110 - Szántódomináns, mozaikos síkság	460120 - Gyep-vízmozaikos hegyláb, völgy
100110 - Településdomináns, mozaikos síkság	200120 - Szántódomináns, mozaikos hegyláb, völgy	460130 - Gyep-vízmozaikos dombság
100120 - Településdomináns, mozaikos hegyláb, völgy	200130 - Szántódomináns, mozaikos dombság	500010 - Erdődomináns, homogén síkság
100130 - Településdomináns, mozaikos dombság	200140 - Szántódomináns, mozaikos közephegység	500020 - Erdődomináns, homogén hegyláb, völgy
100140 - Településdomináns, mozaikos közephegység	230110 - Szántó-kertmozaikos síkság	500030 - Erdődomináns, homogén dombság
	230120 - Szántó-kertmozaikos hegyláb, völgy	500040 - Erdődomináns, homogén közephegység
	230130 - Szántó-kertmozaikos dombság	
		500110 - Erdődomináns, mozaikos síkság
		500120 - Erdődomináns, mozaikos hegyláb, völgy
		500130 - Erdődomináns, mozaikos dombság
		500140 - Erdődomináns, mozaikos közephegység
		560110 - Erdő-vízmozaikos síkság
		560120 - Erdő-vízmozaikos hegyláb, völgy
		560130 - Erdő-vízmozaikos dombság
		600010 - Vízdomináns, homogén síkság
		600020 - Vízdomináns, homogén hegyláb, völgy

Pilis ÉTAK, a Pilis térség települései térkép részlete (Dénes et al. 2018:1)

Budakalász TAK - karakterek lehatárolása (Dénes et al. 2017)

15. ábra: Karaktertérképek azonos területre – Budakalász és térsége példáján)

A zonális leképezés és ehhez történő illeszkedés mellett kiemelten fontos **az adott helyszín megértése**, amelynek fontosságára hívhatják fel a figyelmet az építészeti formálással foglalkozó kézikönyvek. Itt a normatív jogi kööttségek mellett lehetőség van a szemléletformálásra, a tervezési, viselkedési kultúrára vonatkozó ajánlások megfogalmazására, vagyis a Balaton-felvidéki építészeti útmutató által megfogalmazott két alapvető hangsúly tiszteletben tartására: egyrészt gondossággal őrizni és alakítani a környezetünket, másrészt érzékelni a helyet és a közösséget (Krizsán 2013). E két hangsúly mellett az építészeti útmutatóban megjelenik még az életvitel alkalmazkodása a helyhez, a hosszú távú megoldások támogatása, az innováció és minőség, valamint a megfizethetőség szükségessége. Utóbbiak talán kevésbé érintik az eredetileg feltett kérdést, hogy „hova lehet építeni?”, de mindenképp összefüggésben van a helyes válasz megfogalmazásával ezeknek a szempontoknak is az átgondolása mind a településrendezési tervekben lévő helyi szabályok megfogalmazása és megértése, mind a saját magunk építési tevékenységének meghatározása kapcsán.

6.2.1.1.4. Telken belüli elhelyezés

A telepítés kérdéskörének legkisebb területi vonatkozású léptéke, **a telekről és a telken belüli elhelyezésről** szól. A mintavételezett TAK-ok a telepítéssel összefüggő ajánlások nagyrésze és a helyi építési szabályzatok előírásai is kifejezetten erre a léptékre vonatkoznak. A telek „egy helyrajzi számon nyilvántartásba vett földterület”. (Étv. 2. § 21.) Egy olyan jogi alap, amelynek határa a fizikai környezetben sok esetben nem látszik, máskor a tulajdonos által kerítéssel markáns határvonalként tájalakító és településkép alakító elemként határozottan megjelenik. Azonban, ha határait fizikai értelemben nem is jelölik ki, az építési tevékenység alapvetületi elemeként erőteljesen meghatározza a beépített területek kialakult képét. Az épületek léptékét, ritmusát és helyét. Magyarországon minden egyes földrészlet földhivatali nyilvántartásba van véve. A mai telekrendszer évtizedek alatt lassan formálódott, a tényleges használathoz szükséges és elégséges méretekkel, a tulajdonosi háttérrel összhangban. Mindez alapvetően befolyásolja a telkek alakjait és méreteit (Nagy 2005). A rögzített nyilvántartás változó telekhasználati igényekhez történő igazítása céljából alkalmazható a telekalakítás sajátos jogintézménye. Ma már telket csak úgy szabad alakítani, hogy az a terület rendeltetésének megfelelő használatra alkalmas legyen, továbbá annak alakja, terjedelme, beépítettsége és megközelíthetősége a jogszabályoknak megfeleljen. (Étv. 23. § (1) bek.) A telek településképi jellemzőket meghatározó fontossága fokozódott, amiatt is hogy a mai építésügyi jogszabályok az építési paraméterek (pl. beépítési mérték), az építési hely és a beépítési mód meghatározásához vetületi alapként a telket alkalmazzák. Ezért a telek mérete és formája alapvetően befolyásolja, hogy hova és mekkora épületek épülnek.

A telken belüli elhelyezés (így a telekstruktúra is) alapvetően meghatározza egy utcakép, egy terület **kompozícióját, ritmusát**. Az emberi rendteremtés eszköze a kompozíció, amely az alkotás elemeinek tudatos rendezése, rendezettség. Egyesíti a léptéket, az arányt, a ritmust és a formát. Építészeti értelemben a kompozíció értelmezhető a környezeti elemek közötti rendezettségre, a környezeti elem saját részeinek (pl. homlokzati elemeinek) vagy az alaprajz, elrendezés komponálására is. A ritmusnak általában két lényegi része van: ritmusképző elem és az intervallum. Ritmusról akkor beszélhetünk, ha felismerhető a szabályosság. Tehát legalább három elem és két intervallum ismétlődése szükséges hozzá (a felismerést a második ismétlődés biztosítja). „A ritmusok adják a környezet vizuális alaphangjait”, erre épül az arányok harmóniája,

a formák szépsége. A kompozíciók összetettségének tudatosabb érzékeléséhez a megalapozó ritmusokat kell megismerni. (Cságoly 2013) Ezek megismerése és meghatározása alapvetően az építési szabályzat feladata, mert ebben kell rögzíteni az építési helyet és a beépítési módot. A településkép védelem részeként megállapítható olyan területi építészeti követelmény, amely meghatározza a beépítés telepítési módját, belterületen a telekstruktúra és utcakép, külterületen a tájkép meghatározására. (419/2021. (VII. 15.) Korm. rendelet 38. § (2) bek.) A mintavételezett TAK-ok az ajánlások részben 6 település kivételével (Keszthely, Körmend, Kunszentmiklós, Sátoraljaújhely, Tolna és Zalaszentgrót) mind tartalmazzák a telepítésre vonatkozó javaslatokat. Jellemzően az alapvetések általánosan kerültek megfogalmazásra. **Legtöbb esetben ilyen ajánlás a kialakult szomszédos beépítésekhez illeszkedő elhelyezés, a területen jellemző előkert mélység alkalmazása, az utcavonal illeszkedő folytatása, a terepadottságokhoz illeszkedés, illetve a telek oldalhatárával párhuzamos épület elhelyezés.** Siklós esetében például általános telepítési ajánlás, a kialakult utcakép követése az épület elhelyezésekor, mely alapján a főépületet az utcai telekhatártól az utcaképhez illeszkedő távolságra szükséges telepíteni, hogy az utcafronttól közel egyenlő távolságra lévő épületek egységes, nyugodt ritmust eredményezhessenek. A túlzottan hátra húzott épület megtöri az utcai ritmust, sőt a telek intimebb használatú részét, udvarát is lecsökkenti. (Löke et al. 2017) Békés és Szeghalom esetében azt is rögzítik a szerzők, hogy a telek geometriai adottságait is figyelembe kell venni és az átlagosnál szélesebb telek esetében is fontos az utcakép ritmusának megőrzése (Pap 2017:1, Pap 2017:2). Több esetben az eltérő beépítési módok általános bemutatása tapasztalható, majd jellemzően a karakterterületekhez kötött ajánlásokként jelennek meg, amelyek között kiemelt hangsúlyt kapnak a szabadonálló, oldalhatáronálló és a zárt sorú beépítési mód esetén javasolt épületelhelyezési részletek (pl. építési vonal megtartása, tűzfalak takarása, épülethézagok tiltása). **A kézikönyvek jellemzően nem térnek ki azokra az esetekre, amikor az adott telek szomszédjaiban eltérő mélységű előkertek vagy eltérő beépítési módok jellemzők. Nem adnak támpontot olyan helyzetekre sem, amikor nincsenek az adott területen olyan szomszédos épületek, amelyekhez illeszkedni érdemes, vagy hogy hogyan kezelhető egy olyan helyzet, amikor a szomszéd épület telepítése nem felel meg a helyi szabályozásnak vagy a kézikönyv ajánlásainak. Ilyen esetben is szükséges illeszkedni hozzá?**

A hazai települések mai formája legtöbb esetben több évtized szerves fejlődése során, különböző korszakok beépítési kollázsaként alakult ki, ezért teljesen egységes kialakítás nem kifejezetten jellemző. Vannak eltérő esetek, amikor valamilyen helyi katasztrófa (pl. Hollókő, Devecser, Kolontár) vagy azonos időben telepített nagyobb területegységet érintő fejlesztés valósult meg (pl. városszéli nagy lakóparkok), de alapvetően heterogén településkép jellemző. Homogén megjelenésű övezetek, szerves fejlődés eredményeként akkor alakultak ki, ha a telekméreteket, a telekhasználatot és emiatt a beépítés jellege is azonos egy adott településrészben. Ilyen esetben nem csak a telkek beépítése, hanem az utcahálózat és a településrész szerkezete is ismétlődő mintázatú (Meggyesi 1996). Meggyesi Tamás kutatása (1996) alapján e történeti településszerkezetek tovább fejlődésének folyamatosságát és **a hagyományos lakókörnyezeti kultúrák védelmét szükséges az építésügy eszközeivel biztosítani**, amelyhez a szerző a beépítés típusokon belül különböző változatokat, építészeti variációkat állapít meg a táji, etnikai, anyaghasználati sajátosságok figyelembevételével. „Hagyományos lakókörnyezeti kultúra” fogalma a telekhasználat, a melléképületek, az udvar és a kert kialakítását jelenti, amelyhez

hozzátartozik a kerítés és a kapu is és azt is feltételezi, hogy a szomszédos telkek is hasonlóak. Tehát az adott objektumot nem választja el környezetétől, azzal és a település egészében elfoglalt helyzetével együtt közösen értelmezi. A beépíthetőséget a településszerkezeti összefüggések szerint determinálja, amely az életmód, a földrajzi, éghajlati, társadalmi és történelmi helyi adottságok összességéből alakul ki. (Meggyesi 1986) Ezzel összefüggésben is fontos hangsúlyozni, azt a – néhány TAK-ban megjelenő – szemléletet, amikor **a telek településszerkezeti pozíciója** alapján fogalmazzák meg az ajánlásokat: például más ajánlás vonatkozik a városközponti és a forgalmas főutak menti telkeken a telepítésre, mint a csendes, forgalommentes mellékutcák telkeire (pl. Hajdúnánás, Abony, Vésztő).

Winkler Gábor az Őrség, Vend-vidék, Vasi Hegyhát területére vonatkozó építkezőknek szóló útmutatójában (1996) a telek kiválasztása és beépítése kapcsán rögzíti, hogy a meglévő beépítési formák kialakulását több tényező is befolyásolta. A társadalmi státusz (közneemes, vagy jobbágytelkek gazdája) mellett az építkező származása (magyar vagy vend) és a telek adottsága is meghatározta az épület elhelyezését. Figyelembe vették a lejtőket, a lezúduló csapadékvizek nyomvonalát, a domborzatot, a vízrajzot, a telek bejáratának elhelyezési lehetőségeit, az úthoz kapcsolódást, a tájolást és a telken belül meglévő növényzetet is. Kialakult az önálló zárt egységeket alkotó porták környezethez igazodó laza beépítése a felszíni adottságokhoz és az utak nyomvonalához illeszkedve. Az ezt követő fésűs telekosztás után a keskeny házhelyekre sűrű, nagy tömegű tömbházak épültek, amelyek megbontották a falukép ritmusát. Az útmutatóban (Winkler, 1996) ajánlják a település történetileg kialakult szerkezetének megőrzését, valamint a zsúfoltság elkerülése érdekében egyes épületek utca vonaltól beljebb húzását, és így az utca térfalának ritmusának megőrzését és a domborzati adottságokhoz igazodást. Szentgotthárd falusias területeire vonatkozóan is rögzítik, hogy azon a környéken történelmi leképeződései a szabálytalan elrendeződéseknek van, így – más tájakon hiába helytálló a szabályos rendbe sorakoztatott utcakép – a helyi ritmus leképezésének és megőrzésének nem ez a jó iránya, itt a sorokba rendeződés helyett a szórványos, házcsoportos jelleg volt a meghatározó. (Kiss 2017)

Ehhez kapcsolódóan meg kell említeni, hogy a telepítésre vonatkozó követelmények, ajánlások a **szomszédos telek használhatóságát védik**. A szél és napjárás, a tájolás, a benapozottság az új épület telepítésekor a szomszédos épületekkel közösen értékelendő, hiszen a két tömeg ilyen értelemben oda-vissza hat egymásra. Az épületek legalább az országos tűzvédelmi szabályzat szerint meghatározott tűztávolság szabadon hagyásával telepíthetők egymás mellé (OTÉK 36. § (1) bek.). Lényeges továbbá, hogy az épület kedvező telepítése a megfelelő alaprajzi elrendezéssel és megfontolt kerti növénytelepítéssel jelentősen segíti az otthon energiahatékonyosságát (Szekó et al. 2018). Épület telepítésekor a környezethez illeszkedés szempontjai, hogy a kedvező utcakép elérése érdekében az új épület a kialakult építési vonalhoz igazodjon és a szomszédos ingatlanok benapozását, kilátását, megközelítését nem zavarhatja (Vargáné et al. 2017).

Egy telken belül több épület elhelyezésére vonatkozóan a kézikönyvek szerzőinek szemlélete egységes, a kompakt, rendezett és kiegyensúlyozott telepítést (ez főleg üzemi területekre és tanyás, külterületi beépítések területeire vonatkoztatják), a főépülethez szervesen csatlakozó gépjárműtárolót és a közterületről takartan elhelyezett vagy a főépülettel egy tömegben kialakított melléképületeket ajánlják a hagyományos udvarelrendezéshez igazodva. Farkas-Kecskeméti 2017, Ferik et al. 2017:2, Csene-Papp 2017).

Az épület elhelyezésekor a **kert kialakítása** szintén fontos szempont, hogy a település zöldfelületi rendszerét ne szakítsuk meg (Szekó et al. 2018). Például Biatorbágy településre vonatkozó általános ajánlás, hogy az épületek elhelyezésénél figyeljünk a tájra, alakítsunk ki nagy kerteket és figyeljünk a szomszéd telek benapozottságára (Koszorú et al. 2018); míg Dunaföldvár telepítési ajánlásai több karakterterületen említik, hogy a ház mögött, az épület tömegével lehatárolva alakítható ki a védett, intim kert. (Heller-Gyergyák 2017) Martonvásáron a telekhatáron is átlépve, általánosan azt javasolják, hogy az új épületeket úgy helyezzék el, hogy a tömbbelsőben, a szomszédos telkekkel közösen egybefüggő zöldfelület alakuljon ki. (Feri et al. 2017:2)

Tehát a telepítés megtervezése során nem csupán az épület helyét kell kitalálni, hanem a teljes telek elrendezését a melléképületekkel és a kert kialakításával a környezet adottságainak figyelembevételével.

6.2.1.1.5. Folyamatok azonosítása – jövő tervezése

A telekhasználatok és az udvar elrendezések típus jegyei a használók életmódjának megfelelően alakulnak, változnak. Ilyen értelemben azonosítható a mintázatok változása, a beépítés evolúciója. A **folyamatok azonosítása** azért kulcsfontosságú, mert a Magyarországon jellemző történeti települési jellegzetességek, arculati együttesek évtizedek szerves fejlődése, az adott kor építetői igényei alapján alakultak ki. Az igények megváltozásával az alkalmazott formák is változnak. Ezért amikor a környezet esztétikai alakításáról, a beépítésekről, az épületek elhelyezhetőségéről gondolkodunk, akkor nem lehet a pillanatnyi állapotban megragadni. Elemezni kell a történeti kulturális jellemzőket és az értékelések szerint meghatározni a jövőbeli fejlesztési irányokat. Ezért az erre vonatkozó tervek sem ragadhatnak meg a jelen állapot bemutatásában, és a kialakult szerkezethez való illeszkedésben. A rendezési tervek ennek megfelelően határozzák meg, a jogbiztonság érdekében garantálják az építési lehetőségeket, kijelölik a jövőben lehetséges környezetalakítás mértékét, ennek területét, határértékeit és feltételeit. A TAK készítése során rendezett több szakmai fórumon is felmerülő **bizonytalanság, hogy az átalakulásra, átépítésre tervezett területeknek hogyan kell megjelennie a kézikönyvekben**. A mintavételezett TAK-ok között 11 olyan kézikönyv van (Albertirsa, Balatonfüred, Biatorbágy, Budakeszi, Csorna, Fót, Körmend, Pásztó, Pécel, Püspökladány, Sárvár), ahol a karakterterületek megnevezésében is szerepel **a karakter változására való utalás**, ennél több esetben a karakterterület leírásából derülhet ki az olvasó számára, hogy mi a tervezett irány. Ezek az átalakuló területek lehetnek elsődlegesen a településen a teljesen új építészeti minőség, struktúra kialakulásának helyszínei. Az ezekre a területekre vonatkozó ajánlások jellemzően a tömegalakítás szempontjait hangsúlyozzák.

A mintavételezett kézikönyvek a jelenleg nem beépített területeket jellemzően nagy vonalakban, sematikusán vagy egyáltalán nem érintik. A karakterterületek között van, hogy meg sem jelennek, máskor „külterület” karakterként jelöltek, jobb esetben a fő jellemzők szerint tagolódnak például mezőgazdasági vagy erdő területre. Azonban ez a tagolás sem mindig elegendő, hiszen az erdők és a mezőgazdasági területek is sokfélék lehetnek. „A tájak egyedisége a gazdálkodás tekintetében is önálló jellegű térségeket teremt.” (Illyés 2015) A mintavételezett kézikönyvek 62%-a ábrázolja a településképi szempontból meghatározó területek lehatárolását a teljes közigazgatási területre, 28%-a csak a belterületet ábrázolja, 10% pedig nem tartalmaz

térképet. Az elkészült települési kézikönyvek az építési szabályzatokat kiegészítő építésügyi eszközök, ezért a gyakorlatorientált megközelítés erősíti a “településkép” szűkös értelmezését. Elsősorban a már beépített területekre koncentrálnak a szerzők, a külterület és az úgynevezett városi szabadterület³⁰ csak kis mértékben, vagy egyáltalán nem jelenik meg, annak ellenére, hogy a jogszabályi meghatározások szerint ezek egyértelműen a tartalmi követelmények részét képezik. A szabadterület elválaszthatatlan a település megjelenésétől, az egyedi településképtől. A településkép értelmezésének efféle beszűkítése figyelmen kívül hagyja a táj fogalmának jellemző meghatározását. Ebből a szempontjából üde kivétel Várpalota TAK (Pisák et al. 2017), ahol külterületi karakterterületenként végig elemzik a telepítés és terepalakítás szempontjait.

A tájvédelem és a településkép – települési arculati összefonódását Illyés (2015) megfogalmazása rögzíti, amely szerint **a tájvédelmi tevékenységnek két alappillére van:**

- a tájalakítási folyamatoknak, az egyedi tájértékeknek, a tájak esztétikai és funkcionális adottságainak és jellegének feltárása;
- a társadalmi csoportok tájat érintő döntéseiben közreműködés a fenntarthatóságot és esélyegyenlőséget képviselve.

„A hazai rendszer tekintetében a tájvédelem helyi közérdekű képviselete szinte teljességgel hiányzik”. (Illyés 2015) **Mindkét pillér támogatásának megfelelő helyi dokumentuma, egyik eszköze lehetne a TAK a településkép védelmi törvény előírásai alapján.**

³⁰ „A városi beépítetlen területek, amelyek döntően növényzettel fedettek és a települési zöldfelületi rendszer részét alkotják. A zöldfelületekkel jellemezhető városi szabadterületek legalapvetőbb egységei az erdő- és mezőgazdasági területek, a városi parkok, közparkok, közkertek, amelyek a lakossági rekreáció színterei.” (BFVT Kft., Budapest Városfejlesztési Konceptiója Helyzetelemzés. 2011, pp 162.)

6.2.1.2. Mekkora lehet építeni? – tömegalakítás

Az építési törvény alapján mind építmény elhelyezése, mind pedig a külső megjelenést befolyásoló átalakítása, bővítése, felújítása, helyreállítása során különös figyelmet kell fordítani a településkép, a tájkép a beépítési vagy az építészeti jellegzetesség és látvány, a helyi jelleg védelmére, az épített örökség védett értékeinek érvényesülésére. (Étv 31. § (5) bek.) Tehát a telepítés kérdésköre mellett az objektum külső megjelenésének, tömegének tervezése is fontos településkép-védelmi szempont, amely szorosan összefügg a tervezéssel érintett elem fenntarthatóságával és illeszkedésével.

Az objektumok tervezési programját leginkább a megrendelői és felhasználói igények alapján alakítják, ideértve a tervezett funkciót, rendeltetést is. Az OTÉK 50. § (2) szerint építményt és annak részeit a rendeltetési céljának megfelelően, és a helyszíni adottságok figyelembevételével kell megvalósítani úgy, hogy az

- ne akadályozza a szomszédos ingatlanok és építmények, önálló rendeltetési egységek rendeltetésszerű és biztonságos használhatóságát,
- méreteivel, elhelyezésével, építészeti kialakításával illeszkedjen a környezet és a környező beépítés adottságaihoz,
- ne korlátozza a szomszédos telkek beépítését,
- ne károsítsa a szomszédos beépítést és annak építészeti jellegzetességeit,
- tegye lehetővé az építészeti örökség és az építészeti értékek megóvását,
- építmény elhelyezési módja, beépítési magassága, homlokzata, tetőzete és azok kialakítása tegye lehetővé a településkép és a környezet előnyösebb kialakítását, a táj és településkép értékeinek érvényesülését,
- építészeti megoldásával járuljon hozzá a táj- és a településkép esztétikus alakításához.

A településkép-védelem részeként az építési tevékenységgel érintett építmények tömegformálására vonatkozó egyedi építészeti követelmények is megállapíthatók, az értékes, harmonikus településképhez való illeszkedés biztosítása és a minőségi településkép kialakítása vagy védelme érdekében. (419/2021. (VII. 15.) Korm. rendelet 36. § (1) bek.). A részlet szabályok szerint azonban a tömegformálásra vonatkozó követelmény csak az épület tömegére terjedhet ki, tehát nem minden építményre vonatkoztatható. Előírhatók a megengedett legnagyobb szélességi és hosszanti méretek vagy ezek aránya, a tetőzet kialakítási módja, a tető gerincének a telek homlokvonalához képesti iránya, valamint a tető felépítményeivel, nyílászáróival és egyéb műszaki berendezéseivel kapcsolatos követelmények. (419/2021. (VII. 15.) Korm. rendelet 36. § (4) bek.)

6.2.1.2.1. Az épület- és a telekméret összefüggése

Az elhelyezhető épületek alapterületének és magasságának kiterjedését a településrendezési terv szabályozza. Az épület tömegének vízszintes kiterjedésének megengedett legnagyobb mérete az építési tevékenységgel érintett telek méretével arányos, mert a **telek** beépítettsége az épületek alapterületének és a telek méretének arányszáma. Ha nagyobb a telek mérete, akkor az azon elhelyezhető épület alapterülete is nő. Vagyis az építési szabályzatban 10%-os megengedett legnagyobb beépíthetőséggel szabályozott övezet területén 100 m²-es telekméret esetén 10m²-es alapterületű épület, 1000 m²-es telekméret esetén 100 m²-es alapterületű épület helyezhető el. A területre egységes szabályozás vonatkozik, azonban az eltérő telekméretek miatt mégis markánsan

eltérő léptékű tömegek alakulhatnak ki, ha a területen nem egységes méretű telekrendszer a jellemző. A helyi építési szabályzatban meg kell állapítani a telekalakítás szabályait, a kialakítható építési telek legkisebb területét, legkisebb telekszélességét és legkisebb telekmélységét (419/2021. (VII. 15.) Kormányrendelet 5. melléklete). Tehát a minimum telekméreteket kötelező, a legnagyobb telekméretet meg lehet állapítani, azonban meglévő telkek esetében a telekegyesítés, a telekhatár-rendezés abban az esetben is engedélyezhető, ha az új telek, illetve telkek területnagysága, egyéb mérete nem felel meg a területre vonatkozó jogszabályok előírásainak. Ez az előírás telekhatár-rendezés esetén csak akkor alkalmazható, ha a kialakuló telkek méretei a korábbiakhoz képest az építésügyi előírásoknak jobban megfelelnek. (85/2000. (XI. 8.) FVM rendelet 3. § (2) bek.) Tehát a kialakult telekrendszerhez nem illeszkedő nagy méretű telkek kialakítását a települési önkormányzatok nem tudják hatékonyan korlátozni a rendezési tervükben.

Erre a problémakörre kevés mintavételezett TAK tér ki. Kivétel például Szerencs kézikönyve, ahol az eredetileg aprótelkes részen gyakran jelentkezik ez a probléma. Az új igények miatt több telek összevonása után a környezethez nem illeszkedő, eltérő **léptékű épületek** épülnek (Szerencs 2019), de azt is be kell látni, hogy a túl keskeny telkekre telepített széles épületek a szomszédos ingatlanokhoz túl közel kerülhetnek és az épületek között hiányzó tér miatt bontják az utcakép ritmusát, az ökológiai viszonyokat. Mivel a tömegformálás lehetőségeit alapjaiban befolyásolja a telek szélessége és területe, ezért a hasonló paraméterekkel rendelkező telekállomány esetén jelentősen könnyebb illeszkedő tömeget építeni, mint nagyon keskeny vagy eltérő arányú építési helyen (Csire et al. 2018). A telekmérettől független épület tömeg kialakítás érdekében Pomáz Ófalu területén a TAK alapján nem fogadható el a több telek egyesítését követően a telekmérettel arányosan növekvő „óriásház” elhelyezése (Dénes et al. 2018:2).

6.2.1.2.2. A magasság szabályozása

A tömegalakítás másik alapvető kérdése a **magasság** szabályozása. A helyi építési szabályzatban a megengedett legnagyobb beépítési magasságot az épületmagasság, a homlokzatmagasság vagy a párkánymagasság alkalmazásával kell meghatározni, amelyek indokolt esetben egy építési övezeten, övezeten belül együtt is alkalmazhatók. (OTÉK 7. §) Az épületmagasság egy olyan átlagérték, amely az épület valamennyi, külső és belső, sík vagy kiterített íves homlokzati felülete összegének (F) valamennyi, e felületek vízszintesen mért hosszának összegével (L) való osztásából (F/L) ered. A homlokzatmagasság is átlagérték, ebben az esetben az épület homlokzatának magasságát a hozzá tartozó F/L érték alapján kell megállapítani. Mindkét érték számítása során figyelmen kívül kell hagyni a részlet szabályok között meghatározott épületrészeket. A párkánymagasság az épület homlokzati síkja és a rendezett terepszint metszészvonala, valamint magastetős épület esetében az épület homlokzati síkja és a tetősík metszészvonala, míg lapostetős épület esetében a homlokzati falsík és a legfelső zárófüdém felső síkjának metszészvonala közötti függőlegesen mért távolság. (OTÉK 1. melléklet)

A beépítési magasság mellett az épület megengedett legmagasabb pontja is meghatározható (OTÉK 7.§ (3a) és (3b) bek.), amely az OTÉK az épületnek a terepcsatlakozáshoz, lejtős terepen a lejtőoldali alacsonyabb terepcsatlakozáshoz, valamely magas ponthoz vagy valamely síkhoz viszonyított, helyi építési szabályzat által megállapított legfelső pontját jelenti. Ennek meghatározásánál a tető azon díszítő elemei, amelyek huzamos tartózkodásra szolgáló helyiséget nem tartalmaznak - kupola, saroktorony -, valamint a tetőfelépítmények és az épület tetőzetén

elhelyezett antenna, kémény és szellőző, valamint tartozékaik figyelmen kívül hagyandók. (OTÉK 1. melléklet 32.) A létesíthető legmagasabb pont sziluettvédelem szempontjából azért fontos, mert a beépítési magasság épületmagasság és homlokzatmagasság esetén is átlagérték, ezért nagyobb és összetettebb formálás esetén nagy tömegmozgatást tehet lehetővé.

A 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet alapján – amely a mintavételezett TAK-ok készítésének idején határozta meg a jogszabályi kereteket – a területi építészeti követelmények a beépítés jellemző szintszámának vagy az épület legmagasabb pontjának meghatározására is vonatkozhatott. Ez azért is fontos, mert a mintavételezett TAK-ok között 45 esetben éltek ezzel a lehetőséggel a szerzők, és a kézikönyvekben meghatározták a szintszámra, magasságra vonatkozó ajánlásokat.

A mintavételezett TAK-okban a szintszámára és magasságra vonatkozóan, ha van ajánlás rögzítve, akkor az jellemzően szigorú, mert az utcaképből magasságával kilógó épületeket szinte lehetetlen a környezetükhöz illeszkedővé tenni (Gutman-Farkas 2018). Legtöbb esetben az az elvárás, hogy a kialakult környező beépítéssel azonos (sem nagyobb, sem alacsonyabb) magasságú és szintszámú épületek épüljenek (pl. Ferik et al. 2017:1, András-Németh-Wallner 2017, Pór 2017, stb.). Ez a harmonikus utcakép kialakulása, megőrzése és a szomszédos beépítések benapozási követelménye miatt is fontos (Pap 2017:1). Ha az utcakép egyébként változatos, és többféle magasság jellemzi, akkor főként a közvetlen szomszédos épületek figyelembevétele az elengedhetetlen (Zsembéri-Luczi 2018, Kőszeghy Art Tervezők 2018). Sárváron a közintézmények számára adnak eltérési lehetőséget a kialakult jellemző magasságtól (Aczél-Márton 2017). Abony esetében az ajánlások megengedőbbek, a településközpont területén a telekszomszédnál legfeljebb egy utcai szinttel magasabb, a főutak mentén legfeljebb egy tetőtér szintnyivel magasabb lakóépületek kialakítását tartják elfogadhatónak (Farkas 2017). Bonyhádon a hagyományos falusi karakter területén megengedett a félszint eltérés a szükséges tetőtér beépítés miatt, de csak abban az esetben, ha biztosított az illeszkedés, a rendezett utcakép (Baracsi et al. 2017). Budakalászon és Pomázon a Kertváros azon területein, ahol a szélesebb telkek miatt a beépítés szellősebb, ott megengedik a földszintes és a két szint magas épületek váltakozását, valamint Ófalu területén a térdfal megemelését, csak az utcafronttól hátrébb húzott épületrészekon javasolják a jellegzetes homlokzatok megőrzése érdekében (Dénes et al. 2017, Dénes et al. 2018:2).

Balatonfüreden az épületek magasságára vonatkozó általános ajánlásként rögzítik, hogy az épület legmagasabb pontja, illetve a legmagasabb homlokzat sem lehet jelentősen magasabb érték, mint az beépítési magasság. Erre a követelményre az OTÉK fogalmai miatt lehet szükség, hiszen az épületmagasság és a homlokzatmagasság is átlagérték, és attól, hogy átlagértékként az épület illeszkedő magasságot mutat, a legmagasabb épületrész lehetne településképi szempontból zavaró (pl. toronyjelleg). Hasonló tömegkompozíciós követelmény, hogy az utcai épületszárnyaknál nem lehetnek magasabbak az udvar felőli épületszárnyak Történeti fürdőtelep és környezete karakterterületen. (András-Németh-Wallner 2017) Az épületmagasság átlagértékének gyakorlattá vált „kijátszására” utal Pomázon a Kertvárosra és Társasház karakterre megfogalmazott ajánlás, amely szerint nem fogadható el az épületmagasság összetett értékének csökkentése érdekében az alacsony, hosszú tömegekkel való játék. (Dénes et al. 2018:2). Sárváron az épületmagasság

átlagértékének betartása miatt kialakítható kedvezőtlen tömegformálás elkerülése érdekében az épületrészek magassága általánosan 10%-kal térhet el az átlagértéktől, amelytől nagyobb homlokzatmagasság különbség városképi illeszkedését engedélyezési tervvel kell igazolni (Aczél-Márton 2017).

A sűrűbb, városiasabb karakterű területeken az épületek magasságának kapcsán felmerül az utcai légtérarányok védelme, azaz hogy az új beépítések a megfelelő utcai légtérarányt³¹ vegyék figyelembe (pl. Balassagyarmat főutca nagyvárosias jellegű beépítése esetén (Moór 2017)). Országos építési követelmény, hogy a nagyvárosias lakóterületen, a kisvárosias lakóterületen és a településközponti vegyes területen - zárt sorú beépítés esetén - az épületmagasság meghatározása során a település sajátosságainak megfelelő utcai légtérarányt kell biztosítani (OTÉK 7. § (5a) bek.). Az utcai légtérarányt az OTÉK a szabályozási követelmények meghatározásának szempontjaként rögzíti, vagyis a megengedett legnagyobb párkánymagasság és előkert nélküli beépítés esetén a kapcsolódó közterület átlagos szélességének, előkertes beépítés esetén a kapcsolódó előkerti építési határvonalak közötti távolság arányaként. (OTÉK 1. melléklet 133a.)

A kézikönyvek a magassági illeszkedés szempontjából jellemzően megkülönböztetik az üzemi területeket, amelyeknél a technológiai okokból elengedhetetlen magas építmények létesítését megengedik (pl. Kokas-Pap-Lukács 2017). Balatonfüred gazdasági, szolgáltató területein a 10 méternél magasabb építmények vagy műtárgyak elhelyezését tájeshatárítási vizsgálatot kell alátámasztani, amelyben igazolni szükséges, hogy a tervezett építmény a környező épületek, az utcakép, a várossziluett, a növényzet, a domborzat és a táj adottságai szempontjából nem rontja a településképet (András-Németh-Wallner 2017). Pécelen felhívják a figyelmet arra, hogy a kisvárosias lakóterületeken az épületek legmagasabb pontjának meghatározásakor a domborzati viszonyokat érdemes figyelembe venni (Makkai-Martha 2017).

Hollókő TAK szerzői a településképi örökség részét képező látvány védelme érdekében készítették el az Ófalura való rálátási irányok elemzését, amelyen lehatárolták a beépített területeket és a tájképileg érzékeny terület határát. A jellemző rálátási irányokkal lehatárolt területekre rögzített előírás szerint, az ezen a területen belül tervezett új épületek látványban nem emelkedhetnek a meglévő, környező beépítés felé, valamint a domborzat látványát (hegygerinc és völgyek sziluettje) sem zavarhatják. (Kiss et al. 2017).

6.2.1.2.3. A tető kialakítása

A tetőtér átalakítások településképi-védelmi szabályozása azért is kiemelten fontos téma, mert az Étv. 2019. évi módosítása óta a 2019. március 15-e előtti hatósági használatbavétellel rendelkező épületek esetén a rendezési terv tetőtér-beépítést tiltó előírásait nem kell alkalmazni, a tetőtér-beépítését a szintterületi értékbe nem kell beszámítani és további követelmények alól is mentesül (pl. gépjármű telken belüli elhelyezés kötelezettsége, létesíthető lakás rendeltetések száma, stb) a részletszabályok szerint (Étv. 60/H. §), emiatt a települési önkormányzatoknak nem igazán maradt eszköze a nem kívánatos tetőtér-beépítések megelőzésére. Jellemzően a **tetőtér beépítések utcaféképi megjelenése, tömegformálásra és tetőkialakításra** tett hatása megjelenik a

³¹ Megfelelő utcai légtérarány: a helyi építési szabályzatban meghatározott megengedett legnagyobb, vagy annál legkisebb utcai légtérarány. (OTÉK 1. melléklet 84a.)

mintavételezett TAK-okban. Több településen is egyetértenek abban, hogy az épületszintek „elrejtése” (pl. tetőszerű szerkezetekben) általában kedvezőtlen építészeti megoldásokhoz, kevésbé harmonikus településképekhez vezet. (Pap 2018)

A **tetőidomok** településképi fontosságát az is alátámasztja, hogy minden mintavételezett TAK-ban van a tetőidomokra (tetőforma, tetőhajlásszög, nyílásképzés) vonatkozó ajánlás. A tetőgerinc javasolt irányát jellemzően a kialakult állapot vagy a domborzat határozza meg. A támogatott tetőhajlásszög jellemzően a hagyományos 25-35-45 fok között szabályozott, legtöbbször nyeregtető vagy sátoztető formájában, amely megfelel az ország éghajlati viszonyainak, így a hagyományos települési kultúrának is (Pap 2017:1). Lapostető³² megengedése jellemzően a gazdasági területeken³³, a társasházak és a telepszerű beépítések esetén jellemző, itt több esetben is javasolt zöldtetők és tetőteraszok kialakítása (Ferik et al. 2017:1, Csité et al. 2018), a lapostetős épületekre utólagos magastető ráépítését jellemzően nem ajánlják. Az alacsonyabb hajlásszögű, mediterrán stílusú tetőidomokat jellemzően nem javasolják a kézikönyvek, kevés helyen engedik meg ilyen tetőhajlásszög létesítését, a mintavételben ilyen kivétel Fótliget karakterterület Fóton, ahol már elterjedt az ilyen típusú tető alkalmazása (Obelisztk Stúdió 2017); illetve Pásztón az Új fejlődő lakóterületek, ahol a 15-45 fok közötti tetőhajlásszög is alkalmazható (Ferik et al. 2018). A mediterrán stílushoz hasonló az elutasítás mértéke az „alpesi típusú”, 45 fok feletti tetőhajlásszögnek, amely a kézikönyvek alapján idejét múlt és tájidegen a mintavételezett településeken.

Tetőformák kialakítására vonatkozóan a kézikönyvek szerzői az egyszerűséget, a letisztult geometriai formákat, a kevés tagolással rendelkező tetőidomot és a szomszédhoz való illeszkedést javasolják, utóbbi kifejezetten zártosított beépítések esetén hangsúlyos. Az összetettebb tetőidomokat csak a már kialakult villanegyedekben javasolják. Külön hangsúlyozzák több esetben, hogy épület felújításakor törekedni kell az eredeti tetőforma megőrzésére. A manzárdtetőre több esetben is rögzítik, hogy tájidegen (Balatonfüred, Albertirsa, Kunszentmárton, Békés, Csongrád).

A kézikönyvekben több területen sem javasolják a **tetőterek beépítését**, helyette inkább az épület hátsókert irányába történő földszintes bővítése a támogatott megoldás, az utcakép védelme, a kertkapcsolat erősítése, a ház bútorozhatósága és klímavédelme érdekében (Dénes et al. 2018:2). Tetőtérbeépítés esetén a tetőablakok létesítése több esetben is csak az udvar felől megengedett, és jellemzően a tetősíkba illeszkedő nyílászárót javasolnak. A tetőtérbe rejtett többszinteket kifejezetten idegennek tartják a jellemző kisvárosias hagyományoktól (Moór 2017). Balmazújváros Központi településrész karakterén és Mohácson kerülendő a sok kisméretű tetőfelépítmény, amelyet a szerzők „kutyaól”-szerű felépítménynek neveznek (Kótai 2017:1, Székó et al. 2018).

³² A lapostető lejtése legfeljebb 10%, a magastető olyan tető, amelynek lejtése a 10%-ot meghaladja. (OTÉK 1. melléklet 84.)

³³ ez az új típusú, beépítésre szánt gazdasági területeket jelenti; a beépítésre nem szánt területeken jellemző mezőgazdasági célú gazdasági épületeken egyöntetűen a magastetős kialakítását javasolják a hagyományos tájkép védelme érdekében.

6.2.1.2.4. Az épület arányrendszere és léptéke

A dolgok, jelenségek egymáshoz való viszonyításának eszköze a lépték, vagyis a vizsgált elem befoglaló méreteinek viszonyítása külső elemek méreteihez (Cságoly 2013). **Az épületek tömegformálására vonatkozóan a magasság és a tetőidom korlátozása mellett elvétve lehet ajánlásokat találni az épületek arányrendszerére és léptékére vonatkozóan** pedig településképi illeszkedés szempontjából nem mindegy, hogy a 45 fokos nyeregű egy 6 méter széles oromfalas homlokzatra, vagy egy 18 méter széles homlokzatra kerül-e. Egy-egy TAK-ban általánosan megjelenik, hogy az épületek léptékükben illeszkedjenek a meglévőkhöz, de ennél konkrétabb részletekre a szerzők kevés esetben fogalmaztak meg ajánlásokat. A mintavételezett TAK-okban a homlokzatszélességet kizárólag Budakeszi Történeti településrész, az Átalakuló, új településrész és a Teleszerű beépítés karakterterületein (Gläser-Gáspár 2017), Pásztón (Ferik et al. 2018), Pomáz Ófalu területén (Dénes et al. 2018:2), Balatonfüred általános mezőgazdasági területén (András-Németh-Wallner 2017) határozták meg. Az terjeszkedő, priamis szerű, tömegugrásokkal tagolt formák kerülendők Keszthely Lakóházas karakterű területén (Csité et al. 2018), Balatonlellén (Pór 2017) és Tapolca keleti városrészén (Mátyás-Varga et al. 2017).

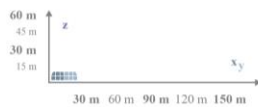
Pedig az **épületek léptékváltása és fokozatos növekedése az építészet egyik meghatározó tendenciája és kihívása** is egyben. 1949-ben (a II. világháború utáni első népszámláláskor) Magyarországon összesen 2 millió 467 ezer, 2016-ban 4 millió 405 ezer lakóegységet számoltak. A lakóegység szám növekedés 2010 után csökkent le, addig 10 éves periódusonként átlagosan nagyságrendileg 300 ezerrel nőtt a számuk 2016-ban az ország teljes lakóegységének körülbelül 72%-a (3 millió 189 ezer) volt városban, ebből 1 millió 821 ezer darab a fővárosban, megyeszékhelyeken vagy a többi megyei jogú város területén. (Kovács 2016) A lakóegységek számának növekedése mellett a lakóegység méretének növekedése is jellemző tendencia. A lakóépületek alaprajzi növekedésének evolúcióját a '80-as évekig bezáróan Meggyesi (1986) foglalta össze, ebből jól látható a helységek számának növekedése és az alaprajzi rendszer összetettségének fejlődése. Schneller (2011) összegzi, hogy 2010-ben Budapesten nagyságrendileg 38 ezer lakás épült lakóparkban, ami mintegy kétmillió négyzetmétert jelent. Ez összesen nagyságrendileg 1000 átlagos bérház szintterületének felel meg, vagyis egy hagyományos városi szövetben mintegy 10 kilométer hosszúságú városi térfalat jelentene, de ehelyett a léptékváltás részeként új beépítési formákban kaptak helyet ezek a szintterületek.

A technológiai igények átalakulásával a gazdasági épületek vonatkozásában is megfigyelhető a léptékváltás, az épülettömeg növekedés tendenciája. Létrejönnek az összeszerelő és logisztikai csarnokok, ahol meghatározó a szállítási igényesség. A kamionokra szervezett építészet mérhetetlenül megnöveli az épület területigényét és a körülötte lévő szilárd burkolatú területet. A gyors megtérülésre való törekvés a leegyszerűsített lebutított tömegformáknak kedvez. Az épület méretek ezért a táj tagoltságának léptékét közelítik, illetve írják felül.

Erre a folyamatra egységes léptékű légifotókon és azokból képzett vetületeken keresztül mutat konkrét példákat a 16. ábra, ahol a koordináta rendszer vízszintes tengelyén jelennek meg az egyes példák utcafronti (sötétebb színnel jelölt), illetve arra merőleges (világosabb színnel jelölt) homlokzati vetületei (az átfedésben lévő homlokzati szakaszokat sraffozással jelölve), míg a függőleges tengelyen jelennek meg a beépítések vertikális kiterjedése.

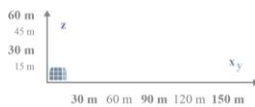
Budapest III. kerület,

Békásmegyér - Ófalu

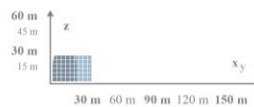
Budapest III. kerület,

Csillaghegy - kertváros

Budapest VI. kerület,

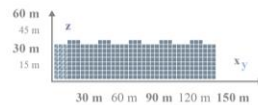
Térezváros - bérházak

Lakóépületek lépték
növekedésének példái

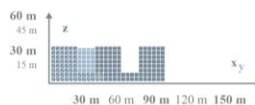
Budapest III. kerület,

Békásmegyér lakótelep

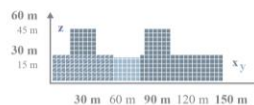
Budapest XIII. kerület,

Marina part

Budapest IV. kerület,

Károlyi városnegyed

jelmagyarázat

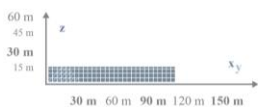
x - utcáfronti homlokzati sík vetülete

y - utcáfrontra merőleges homlokzati sík vetülete

z - vertikális kiterjedés

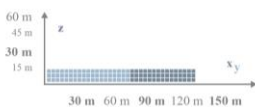
Budapest,

Óbudai Hajógyár

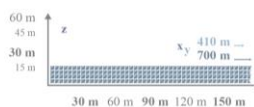
Budapest, Európa Center

Üzleti és Logisztikai Ipari Park

Göd, Samsung

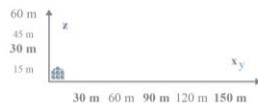
SDI Magyarország Zrt. telephely

Gazdasági célú épületek
lépték növekedésének
példái

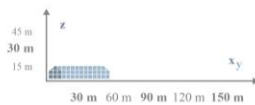
Balaton-felvidék, Palóznak

hagyományos prészázás beépítése

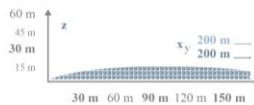
Badacsonytomaj,

Laposa Birtok

Somlóvásárhely,

Kreinbacher Birtok

jelmagyarázat

x - utcáfronti homlokzati sík vetülete

y - utcáfrontra merőleges homlokzati sík vetülete

z - vertikális kiterjedés

16. ábra: Az épületek méretének növekedésének példái (saját szerkesztés)

Az épületek légterének növekedése nemcsak alaprajzi értelemben történt meg, hanem a magassági viszonyokat, a települési látképet is jelentősen átalakították. A magasházak, toronyházak nagyvárosok esetében alakítják a településképet, a mintavételezett településeken (ritka kivételektől eltekintve) ez jelenleg nem jelent kihívást. A magyar falvak házai hagyományosan egyforma léptékűek, amelytől eltérő léptékű a templom, mint a hit és a közösség központja, amelynek templomtornya kimagaslik a települési sziluettben, a tájképben. Hasonlóan hangsúlyos vertikális elemek a víztornyok, a közmű építmények és a természetjárás sajátos építményei, kilátói is. A kortárs művészet gyakran alkalmazza meghökkenés, érzelmi hatás kifejezésére a megszokottól eltérő léptékek alkalmazását (pl. Felsőtoldon a Kéz-kilátó). A vertikális jelek jelentéshordozó táji elemek, amelyek illeszkedés hiányában a környezetérzékelés minden dimenziójában, rétegében diszsonáns helyzetet okozhatnak.

„A kirívó méretek, a környezetétől durván eltérő lépték nem a dicsőséges kivételességet jelentik most számára, hanem a szomorú társtalanságot. Mint egy torzszülött óriás, esetlenül és magányosan feszeng a tőle gyökeresen különböző közegben, reménye sincs arra, hogy bármiféle kapcsolat létrejöhessen közte és környezete között.” (Cságoly (2013) idézete az Attila utcai toronyház kapcsán)

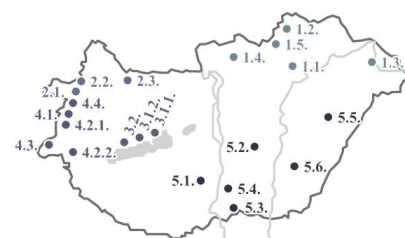
Az épületek tervezésekor figyelembe veendő arányokkal és léptékkel kapcsolatos fő szempontokat Krizsán (2013) az alábbi 6 pontban összegzi:

- „A népi építészetet az emberi arányok jellemzik. Az ajtónyílás, ereszmagasság, belmagasság összhangban van az ember magasságával. Ez az egyik dolog, ami a báját adja ezeknek az épületeknek.
- Ma általános, hogy az új épületek „léptéken felüliek” környezetükhöz képest. Nagyobb alapterület és magasság a jellemző, és az arányok visszabillentésére nem tesznek lépéseket.
- Az új épület léptéke az egyik legalapvetőbb tervezési kérdés. A legfontosabb, hogy a ház a lehető legjobban illeszkedjen környezetéhez. Általánosan elmondható, hogy minél nagyobb a ház, annál jobban befolyásolja a környezetét.
- Egy nagy lakóház, függetlenül attól, hogy egy-vagy kétszintes, el fog ütni a tájtól.
- Az épület arányaiban kisebbnek tűnhet, ha tömegét kisebb részekre bontjuk.
- Nem ildomos egy meglévő, kisebb épület mellé egy arányaiban nagyobbat emelni. Vegyük figyelembe az új épület hatását a környező házakra.” (Krizsán 2013)

6.2.1.3. Milyet lehet építeni? – építészeti minőség

A beavatkozás helyének és az illeszkedő tömeg megfelelő meghatározását követően szükséges a tömeg megjelenésének részleteit is végig gondolni. Krizsán (2013) szerint, ha a tömegformálás jó, a részletek is könnyebben a helyükre kerülnek. A karakter fontos és meghatározó elemei az építészeti részletek (17. ábra). A tömegformálásnál leírtak szerint a tömegalakítás egyik fontos szempontja a racionalizálás és egységesítés. Az egyforma tömegek harmonikusak, a formálási szabadság elsődlegesen a részletekben teljesülhet ki. A hagyományos építészetben is, amikor az építési technológia még nem engedett szabad szerkesztést és túl nagy tömegformálást, az épületek egyediek voltak: egyedivé tették őket a településre és az építettőre jellemző karakterjegyek, homlokzati díszek, részletmegoldások.

A fejezet mottójaként szolgáljon a legtöbb mintavételezett kézikönyvben megjelenő legfontosabb üzenet: a kevesebb néha több és az egyszerűség nem igénytelenség!

1. Észak-magyarországi hegyvidéki típus

- 1.1. Mezőkövesd
- 1.2. Égerszög
- 1.3. Kérsemjén
- 1.4. Hollókő
- 1.5. Sajópuszti

2. Kisalföldi típus

- 2.1. Völcegy
- 2.2. Fertőszéplak
- 2.3. Nagybajcs

3. Közép-Dunántúli típus

- 3.1.1. Vilonya
- 3.1.2. Akali
- 3.2. Szigliget

4. Nyugat- és Dél-Dunántúli típus

- 4.1. Cák
- 4.2.1. Szombathely
- 4.2.2. Gősfá
- 4.3. Vasalja
- 4.4. Ólmod

5. Alföldi típus

- 5.1. Szekszárd
- 5.2. Nagykőrös
- 5.3. Bácsalmás
- 5.4. Sükösd
- 5.5. Debrecen
- 5.6. Endrőd

17. ábra: Hazai területtípusok hagyományosan jellemző homlokzati kialakításai
(saját szerkesztés, Meggyesi, 1986)

Az építmények minőségi kialakítására vonatkozó követelmények meghatározására a településrendezési terveknek nincs felhatalmazása³⁴. Egyedi építészeti követelmény a településképp védelme érdekében megállapítható az építési tevékenységgel érintett építmény anyaghasználatára és homlokzati kialakítására. Ezek a követelmények kizárólag a közhasználatú területről látható építményrészekre vonatkozhatnak (kivéve helyi egyedi védett építmények). Kerítések esetében ez a közterületi telekhatáron lévő kerítésekre vonatkozik. (419/2021. (VII. 15.) Korm. rendelet 36. § (2) és (6) bek.) A mintavételezett kézikönyvek ezt a kitéfelt jellemzően nem alkalmazzák. Az építészeti követelményeket a teljes építményre vonatkoztatják, nem differenciálják, hogy az közterületről látható vagy nem látható. Ennek okára többféle magyarázat is van. Egyrészt lehet, hogy a szerzők nem tartották fontosnak ezt a megkülönböztetést érzékeltetni az ajánlások között, mert a törvény előírását a jogi hierarchia miatt egyértelműen alkalmazandónak ítélték. Másrészt olyan bizonytalanság is lehet e mögött, hogy normatívan nem határozható meg, hogy mi az, amit közhasználatú területről látok a környezet folyamatos változása miatt. Ideérttem például az évszakok változását – a lombhullató fák miatt más épületrészek látszódnak télen és nyáron, és ideérttem az építési tevékenységek miatti változásokat is – például a szomszéd magas kerítése kitakarhatja az adott épületrészt, de ha a kerítést elbontják vagy magasítják, akkor a látható épületrész is megváltozik.

6.2.1.3.1. Az anyag- és színhasználat

Az anyaghasználatra vonatkozó követelmény kiterjedhet az építmény, sajátos építményfajta³⁵ építőanyagának településjellegű befolyásoló anyagot, felületképzést vagy színt meghatározó valamely minőségi jellemzőjére. (419/2021. (VII. 15.) Korm. rendelet 36. § (3) bek.) Az anyaghasználatra vonatkozó követelmények a mintavételezett TAK-okban legtöbb esetben az **épületek színhasználatára, színvilágára** vonatkozik. Homlokzatokra legtöbbször az úgynevezett földszíneket, pasztellszíneket vagy tőrszíneket ajánlják a szerzők, általánosan nem tartják elfogadhatónak a rikító és feltűnő színhasználatot vagy a telített színek alkalmazását sem a homlokzaton, sem a tetőfedésen. Javasolják az épület színét a környező épületek színével összhangban kialakítani. A tetőfedésekre vonatkozó ajánlások között kifejezetten sokszor tiltják a rikító fémlemezfedést és általában a hagyományos, natúr agyagserepet, cserépfedést javasolják. A lábazatokra és nyílászárókra a homlokzati színtől sötétebb, élénkebb színárnyalatokat ajánlanak.

³⁴ Ennek ellenére számos esetben tartalmaztak 2017 (azaz a településképp-védelmi törvény alkalmazása) előtt az építési szabályzatok anyaghasználati, homlokzatképzési követelményeket, többek között annak érdekében, hogy a korábbi országos követelmények között megalkotott előírásaikat tovább éltsék, törekedve a jogbiztonságra és jogfolytonosságra, ugyanis a részletes rendezési tervek idején gyakorlat volt, hogy a tervek tartalmaztak városkép alakítására vonatkozó követelményeket. Az ilyen típusú előírásokat a 2017. évi felülvizsgálatok során az önkormányzatok áthelyezték a településképp-védelmi rendeletükbe.

³⁵ Sajátos építményfajták: többnyire épületnek nem minősülő, közlekedési, hírközlési, közmű- és energiaellátási, vízellátási és vízgazdálkodási, bányászati tevékenységgel és a bányászati hulladék kezelésével kapcsolatos, atomenergia alkalmazására szolgáló, valamint a honvédelmi és katonai, továbbá a nemzetbiztonsági célú, illetve rendeltetésű, sajátos technológiájú építmények, amelyek létesítéskor - az építményekre, építési tevékenységekre vonatkozó általános érvényű településrendezési és építési követelményrendszeren túlmenően - eltérő, vagy sajátos, csak arra a rendeltetésű építményre jellemző, kiegészítő követelmények megállapítására és kielégítésére van szükség. (Étv. 2. § 18. pont)

Bicskén is a pasztellszíneket ajánlják, de a teljes településen alkalmazhatók a fehér-sötétbarna, fehér-sötétzöld színárnyalatai, amelyek a paraszti világ hagyományos stílusjegyei. (Fábián-Lengyel 2017) Sárvár Történelmi városmag területén egy homlokzaton legfeljebb két szín és annak legfeljebb két árnyalata alkalmazható (egy szín esetén három árnyalat). (Aczél-Márton 2017) Albertirsán csak intézményi területen és kiegészítő elemként gazdasági területeken engedik az élénk színek alkalmazását (Feri et al. 2017:1). Pásztón felhívják a figyelmet arra, hogy az intézmények meghatározzák a települést, azok részletképzésére különösen figyelni kell, intézményi épületeken ezért úgymond „szabadabb” anyaghasználatot, természetes színeket és azokat kiegészítő élénkebb színvilágot javasolnak a figyelem felkeltése érdekében. (Feri et al. 2018) Hasonló, bátor szín és anyaghasználati lehetőséget biztosítanak Sárvár Fürdőnegyedében a reprezentativitás érdekében. (Aczél-Márton 2017) Dunaföldváron az épületek díszítése és színezése helyett a kiegészítő elemeket (kerítés, lámpa, árnyékoló, postaláda, korlátok, kerítések) javasolják egymással összehangolt igényességgel és odafigyeléssel színezni, mert ezek a végső látható képet feltűnően alakíthatják, harmonizálhatják és könnyebben cserélhetők, ha megváltoztatná a tulajdonos. (Heller-Gyergyák 2017) Biatorbágyon a logisztikai zóna területén kifejezetten a különböző anyagok és egymáshoz illő színek használata, egyúttal változatos homlokzatformálás ajánlott. (Koszorú et al. 2018) Bonyhádön a gazdasági területen kifejezetten a környezetbe simuló, föld- és égbolt színeket ajánlják, nem javasolják a harsány színeket. Budakalászon, Budakeszin, Pásztón és Marcalin sem tartják elfogadhatónak a rikító ipari épületeket, azokat a környezetbe olvadó színekkel és felületekkel javasolják kialakítani. (Dénes et al. 2017, Gláser-Gáspár 2017, Ferik et al. 2018, Bárdosi et al. 2018) Pásztón az egyedi karakter érdekében egy-egy élénkebb szín alkalmazása indokolt lehet, de nagy felületet ezek nem foglalhatnak el. (Feri et al. 2018) Albertirsán a gazdasági épületek nagy homlokzati felületének tagolására elemes burkolat alkalmazást ajánlanak. (Feri et al. 2017:1) Heves területén lévő gazdasági területek településképi hatása kapcsán a folyamatos karbantartás és állagromlás megelőzésének szükségességére hívják fel a figyelmet. (Kőszeghy Art 2018) A mezőgazdasági és mezőgazdasági kertes területeken a majorok és más építmények esetében jellemzően a természetes és hagyományos színvilág alkalmazását ajánlják. Hajdúnánáson emellett a tükröződő felületek alkalmazását is tiltják ezeken a területeken. (Zsemberi-Luczi 2018) Kivételes esetekben, értékes területekre teljes utcára kiterjedő színtervet is megkövetelnek az önkormányzatok, például Budakalászon a pincék területére. (Dénes et al. 2017)

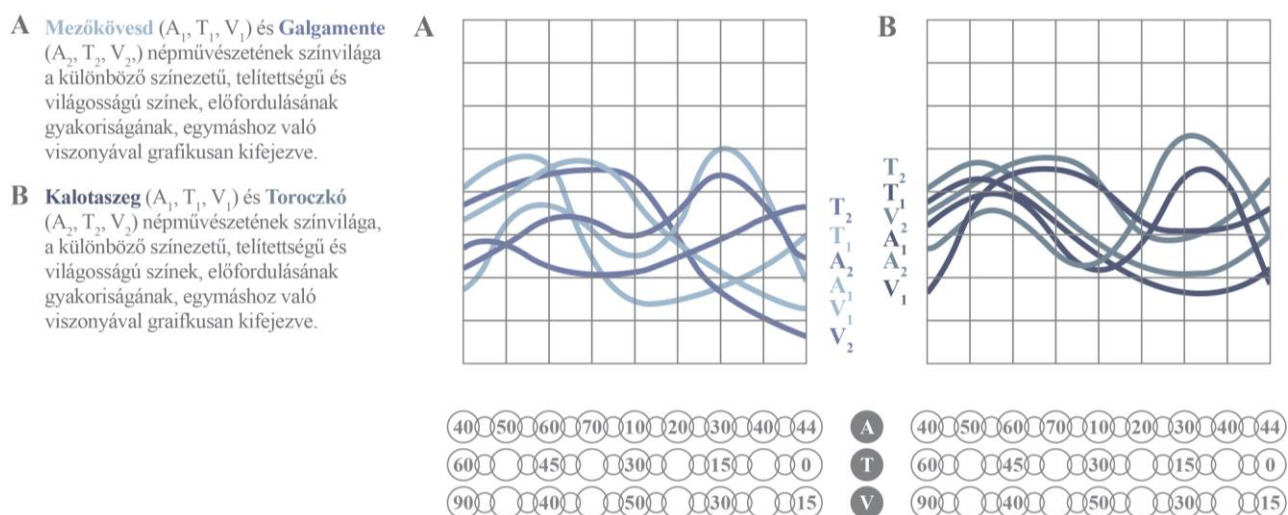
Az általános színhasználati követelményektől eltérőt fogalmazznak meg Kőszegen, ott bátor színhasználatot javasolnak, ami a szomszédos épületek színhasználatával kell, hogy harmonizáljon. (Csángó-Kemer-Rác 2017)

Ezen túlmenően nem vonatkoznak ajánlások a színharmonióra a TAK-okban. A színharmonia-élménye komplex szempontrendszerrel leírható, viszont minden esetben a harmonia kialakulásának az illeszkedés (4.3. fejezet) az alapja. Nemcsics (2004) összegzi a színharmonia

- tartalmi részeit: hullámhossz, skálaszerűség, színadaptáció, szíkonstancia, szíkontraszt, színpreferencia, színasszociáció, pszichoszomatikus hatás. téri helyzet, funkciókifejezés, megvilágítottság;

- kialakulásának alapfeltételeit: színegyüttes telítettségei és világosságai közötti kapcsolat, színegyüttes színezetei közötti kapcsolat, színegyüttes színei közötti kontrasztviszony, színegyüttes színeinek preferáltsága, színegyüttes esztétikai funkciója;
- kialakulásának kiegészítő feltételeit: adaptációs színeltolódás, színemlékezet hatása, színegyüttes érzelmi tartalma, színegyüttes élettani és színesztéziás hatása, színegyüttes színeinek téri helyzete, színegyüttes színeinek megvilágítottsága.

Ez ilyen jellegű szempontrendszerrel és komplexitással egyik mintavételezett TAK-ban sem jelenik meg. Jellemzően a TAK-ok szerzői nem léptek túl az ajánlott „pasztell árnyalatokon”. Pedig a környezet színharmóniája azért is fontos, mert ma már bizonyított, hogy a színeknek élettani hatásai vannak (Nemcsics vizsgálatai alapján egy egyéntől eltérő mértékben pl. a narancsvörös serkenti, míg a zöld-kék árnyalatok nyugtatják az idegrendszert). A színlátásnak azonosítható az érzelmi és esztétikai hatása, azonban fontos megjegyezni, hogy enélkül a tárgyak és formák észlelése lehetetlen lenne. (Sekuler-Randolph 2000) Ugyanígy egyértelműen azonosíthatóan nem jelennek meg a tájegységre hagyományos jellemző színvilágok alkalmazásának ajánlása sem. Pedig a megfelelő színválasztásnak kulturális hagyományai is vannak. A kutatások helyre és korszakokra jellemző színvilágokat azonosítottak (18. ábra). Például a magyar népművészetben kedvelés alapján a piros, a kék, a zöld, a fehér, a sárga, a fekete, a narancs és az ibolya színsorrend állapítható meg, amely részleteiben tájegységenként eltérő lehet.

18. ábra: Példa magyar tájegységek népművészetének hagyományos színhasználati diagramjára a COLOROID-színrendszer alkalmazásával, ahol a „T” a telítettséget, az „A” a színezetet, a „V” a világosságot jelöli (pl. A30/T15/V30 szín a vörös caput mortuum nevű színváltozatát jelöli) (saját szerkesztés, Nemcsics 2004 alapján).

Az **anyaghasználatban** jellemzően a természetes és hagyományos, matt anyagokat, az egyszerűséget támogatják. Jellemzően az alkalmazott anyagok tartóssága követelmény. Budakalászon, Keszthelyen, Pomázon, Tapolcán a „szépen öregedő” anyagok használatát javasolják. (Dénes et al. 2017, Csité et al. 2018, Dénes et al 2018, Mátyás-Varga 2017) A ragasztott burkolatokat és más anyagokat imitáló felületeket általában nem ajánlják a szerzők, mert azok idegenen hatnak. Általában a vakolt felületek kialakítása és a téglaburkolat (többhelyen csak díszítőelemként való) alkalmazása javasolt. Utóbbi burkoló és díszítőelemként is például Mezőtúron jelentős hagyományokkal rendelkezik, a helyben bányászott jó minőségű agyagnak

köszönhetően. (Fehérváry Építész Studio 2017) Bátaszék településközpontjában is hagyományosan alkalmazott a téglaburkolat. (Kokas-Pap-Lukács 2017) Balatonfüreden az aránytalanul nagy üvegfelületeket és a függönyfalakat általánosan tiltják a teljes településen; a történeti településközpontokban (Ófalu és Arács) épületeken és kerítéseken **a helyi kő alkalmazását javasolják.** (András-Németh-Wallner 2017) Helyi hagyományos anyaghasználatra vonatkozó követelmény Békésen a fagyálló préstégla alkalmazásának ajánlása, amelyet a Dél-Alföld mezővárosainak „brand” elemeként nevesítenek a szerzők. (Pap 2017:1) Csongrádon pedig azt rögzítik, hogy a terméskő tájidegen az Alföldön, javasolják nem használni a településen. (Talmácsi 2018) Mórón díszítőelemek anyagának a tardosi és a helyi, bontásból származó dudari mészkő alkalmazását javasolják homlokzatok és közterületek felújítása során. (Ongjerth 2017) Putnokon a helyi fagyálló kő a hagyományosan elterjedt anyag, ennek megőrzését és alkalmazását ajánlják. (Architecton Építész 2017:1) Szécsény családiházas és kertés területén a lábázat kialakításának hagyományos anyaga a fagyálló andezit kő fugázva vagy a fagyálló homokkő és azzal harmonizáló színű kőburkolat. Ezek alkalmazását javasolják. (Architecton Építész 2017:2) Vésztőn nem javasolják a lábazatok kőburkolását, mert ez gátolja a falak szellőzését és fokozza a talajnedvesség miatti falvizeseledést. (Pataki-Arató 2017) Hagyományos építőanyagként a vályog és annak jellemzői, tartósságának követelményei is több mintavételezett kézikönyvben megjelenik. „A vályog természetes, olcsó, helyi, környezetbarát építőanyag, mely kiváló páraáteresztő és hőszigetelő tulajdonságokkal rendelkezik. A vályogházak kedvező, egészséges életteret biztosítanak. Fontos azonban a folyamatos karbantartás és odafigyelés, illetve a hozzáértő hibajavítás, felújítás.” (Feri et al. 2018) Szentgotthárdon kiemelik, hogy Magyarországon kevés helyen figyelhető meg a náluk történetileg jellemző gerendaházak, viszont a klimatikus viszonyok miatt később a vakolt felületű épületek terjedtek el. A védett falfelületek megőrzését és új házak esetén a vakolt homlokzatot javasolják. (Kiss 2017) A mintavételezett TAK-okban a gerendaház még Pomázon jelenik meg, ahol gerendaház építése Pankostető üdülőterületén elfogadható. (Dénes et al. 2018:2) Erdők, zöldfelületek építményei (burkolatok, berendezési tárgyak, épületek) esetén általánosan a természetes anyagok használatát ajánlják. Hagyományos, a város arculatát meghatározó elem Sátoraljaújhelyen az egyedi kovácsoltvas erkélyek megjelenése, ezért a kézikönyvben ezek karbantartására és megőrzésének fontosságára hívják fel a figyelmet. (Sátoraljaújhely TAK 2017)

A **házak kiegészítő építményeinek** (kerti pihenők, kerítések, kukatárolók) anyaghasználatára vonatkozóan jellemzően követelmény, hogy azok a főépülethez illeszkedjenek és ezek esetében is a hagyományos anyaghasználat domináljon. A kerti burkolatokra vonatkozó ajánlások között gyakran jelenik meg a kiselemes, vízáteresztő burkolatok alkalmazásának szükségessége.

Az **időszakosan közterületre kihelyezett építmények** esetében is az egyszerű, az épületekkel harmonizáló szín és anyaghasználatot ajánlják. Budakalász esetében emiatt kitérnek a vendéglátó egységek kültéri teraszaira és napernyőire is. Visszafogott színezésű, mobil bútorokat ajánlanak, diszkrét mintával, lehetőleg reklámoktól mentesen. (Dénes et al. 2017) Csongrádon, mint időszakos településképp alakító elem, az ünnepek alkalmával kihelyezett zászlók egységes megjelenésének szükségességére hívják fel a figyelmet. (Talmácsi 2018)

6.2.1.3.2. A homlokzati kialakítás

A homlokzati kialakításra olyan településkép-védelmi követelmény állapítható meg, amely a homlokzati³⁶ architektúra és a homlokzattagolás kialakítási módjára, valamint a kiegészítő elemek és egyéb műszaki berendezések homlokzaton történő elhelyezési módját és lehetőségét határozza meg. (419/2021. (VII. 15.) Korm. rendelet 36. § (5) bek.)

A **homlokzat tagolásánál** az arányosságot és mértékletességet hangsúlyozzák (Ferik et al. 2017:1). Az elmúlt évek homlokzat felújítási gyakorlatát kritizálják Balatonlellén, ahol „a mai agyonhőszigetelt homlokzatok nem kedveznek a hagyományos homlokzatképzési technikáknak, ezért inkább a sík vakolt felületeket különböző színekkel próbálják tagolni, és a vékony burkolatok is inkább ragasztott rögzítéssel készülnek. Ezt ellensúlyozandó megjelennek az ablakok körül készen kapható tagozatok, melyek sokszor szervesen illeszkednek a homlokzat egészébe.” (Pór 2017) Tehát általánosnak mondható elvárás, hogy az épületek homlokzatát úgy újítsák fel, hogy azaz eredeti épülethez és a környező épületekhez is szervesen illeszkedjen, és ez általában meg is jelenik a legtöbb mintavételezett kézikönyvben. Hajdúnánáson a homlokzatképzéssel kapcsolatban általánosan megfogalmazzák, hogy „egymás mellett nézve a régi és az új építésű, mives építészeti megoldásokat, talán jobban átérezzük annak fontosságát, és megértjük, hogy a jól megmunkált természetes anyagok, a szakmai tudás, az egyszerűség és a finom részletek jól megválasztott aránya mindig időtálló és szép lesz.” (Zsimberi-Luczi 2018) **Több kézikönyvben is ajánlják a történeti épületek homlokzati díszének, tagolásának megtartását, védett épületek esetén az eredeti állapot szerinti helyreállításra hívják fel a figyelmet. Az új épületek esetében egyhangúan a letisztult, egyszerű homlokzatképzést támogatják a mintavételezett kézikönyvek szerzői.** A díszítési lehetőséget jellemzően a tömegtagolásban és a homlokzat funkcionális kiegészítőinek alkalmazásában (zsalugáterek, árnyékolók, korlátok, stb.) látják. Martonvásáron ezt úgy fogalmazzák meg, hogy „az építészeti minőség a finom részletekben rejlik. A hasonló épületek, ha igényes részletekkel rendelkeznek, máris teljesen egyedivé válnak, miközben a karakterhez igazodnak”. (Ferik et al. 2017:2) Pásztón is az építészeti minőség kulcsának az épületszerkezeti és esztétikailag is előnyös, jól átgondolt részletkialakításokat tartják. (Ferik et al. 2018) Siklóson az építészeti részletekre vonatkozóan Janáky Istvánt idézik, aki szerint „a szépet a kevésbé széptől sokszor csak nagyon kis különbségek választják el”, hiszen a gondosan megépített részletek harmóniája az épület esztétikáját is adja. (Löke et al. 2017) Mezőtúr Felsőrészi lakóterületén a „szerkezet ellenes, formailag teljesen hamis elemek” alkalmazása kerülendő. (Fehérváry Építész Studio 2017)

Békés kézikönyvében kitérnek a homlokzat tengelyrendszer és nyílásrend megőrzésének fontosságára, a sematizálódás elkerülése érdekében. (Pap 2017:1) Szeghalom területén új épületeknél a környező homlokzatok tengelyrendszerét javasolják alkalmazni, történeti épületek felújításánál pedig a kialakult homlokzati tengelyrendszer nem változtatható meg. (Pap 2017:2) Szerencsen, Budakalászon és Pomázon lakóépületek felújítása utáni homlokzati tagolás visszaállításának, illetve átalakításának szükségességére nagy hangsúlyt fektetnek, külön említik a sátoztetős családiházak tájjelleg szerinti átalakítási lehetőségét (tornáccal bővítés, oromfal építés,

³⁶ Homlokzat: az építménynek a nézőpont felé eső legkülső pontjára illesztett függőleges felületre vetített, a terepcsatlakozása feletti része. (OTÉK 1. melléklet 51. pont)

hőszigetelés után nyílászárók átosztása, zsalugáterek felszerelése) és a terjengős tömegű házak településképhez illeszkedő átalakítási lehetőségét (héjazat cseréje, homlokzatfelület vakulatugrásokkal és színváltásokkal tördelése, rejtett redőnytokok vagy zsalugáterek beépítése, nagyobb léptékű átépítés esetén a tető átfordítását, a hajlásszög finomítását, a nyílászárók újra osztását, átmeneti terek bővítését ajánlják). (Szerencs TAK 2019, Dénes et al. 2017 és 2018) Budakeszin a település teljes területére vonatkozóan fogalmazzák meg, hogy a sváb hagyományokat hordozó értékes homlokzat kialakításokat (arányok, díszítések, párkányzatok, ablakkeretezések, nyílászárók ritmusa és szélessége) meg kell őrizni; történeti településrészen az építési anyag és a nyílásrend, a fal- és nyílásarányok megőrzését javasolják. (Gläser-Gáspár 2017) Csornán a díszített homlokzatok tagozatait ajánlják megőrizni, azonban új épületek esetében nem ajánlják a díszek utánzását. (Szabó 2017) A homlokzatképzés újra meg újra visszaköszönő témája az elemzett kézikönyvekben az oromfal kialakítása, annak anyaghasználata és településképi hagyománya, jellemzően a klasszikus falusias hagyományokkal rendelkező területeken. (pl. Ferik et al. 2018) Pomázon az oromfaldíszre és az oromfal szellőzőnyílásaira is hangsúlyt fektetnek. (Dénes et al. 2018:2) A tetők széldeszakájának csipkefinomságú díszítéseinek megőrzését javasolják Vésztő falusias jellegű területén. (Pataki-Arató 2017)

A kézikönyvek anyaghasználati és homlokzati kialakítására vonatkozó részeiben a **telepszerű lakóterületek, lakótelepek** építészeti követelményei is markánsan megjelennek. A korábbi témakörökben ezekről a területekről jellemzően alig van szó, hiszen ezek tömegalakításban és telepítésben jellemzően kialakulnak mondhatók. Az elmúlt években a panelrehabilitációk, a telepszerű épületek energetikai felújítása, megjelenésük megváltoztatása is tendenciává vált. Mivel ezek az épületek jellemzően nagy felülettel és nagy tömegben jelennek meg a városképben, átalakításuk is nagy hatással lehet a látképre. Itt jellemzően színezési tervet és egységes, rendezett beavatkozást vélnék szükségesnek az önkormányzatok. (pl. András-Németh-Wallner 2017, Baracsi et al. 2017, Gläser-Gáspár 2017, Csité et al 2018) Keszthelyen az elkészült egységes koncepció, színezési terv alapján megengedik, hogy a lakásokhoz tartozó homlokzati felületeket, erkélyeket külön-külön újítsák fel a tulajdonosok – az egységes tervhez illeszkedve, de a homlokzati szigetelés kizárólag az egész épületre egységesen készíthető. (Csité et al 2018) Mezőtúr lakótelepi területén egy épületen legfeljebb három, egymással harmonizáló szín alkalmazását javasolják. (Fehérvári Építész Studio 2017) A telepszerű lakóterületek homlokzatképzése szempontjából jellemzően kiemelten kezelik a klímaberendezések kültéri egységének elhelyezését (más területeken a központosított gépészet kialakítható) és az erkélyek, loggiák átalakíthatóságára vonatkozó ajánlásokat.

Az **építészeti részletek** között sokszor megjelennek kéményekre, oromzatok díszítésére, árnyékolókra vonatkozó követelmények. Valamint ki kell emelni a hagyományosan jellemző tornác fontosságát, amely praktikus és esztétikus is egyben.

A **tornácok** kapcsán a kézikönyvek szerzői jellemzően annak hagyományára, funkcionális (átmeneti tér a kint és bent között, hő- és csapadék elleni védelem, árnyékoló hatás) és esztétikai értékére hívják fel a figyelmet. „A tornác a legraktikusabb módja, hogy az épület energiaháztartását egyensúlyban tartsuk, hiszen a magasan járó nyári napsugár nem tudja felmelegíteni a tornác mögött hátrahúzott belső homlokzatot, ezért az hűvösen tartja a belső tereket és kellemes, árnyékolt átmeneti teret biztosít. De amikor télen alacsony a napsugár beesési szöge,

be tud sütni a nap és fel tudja melegíteni a belső falakat, ablakokat, és felmelegíti a mögötte lévő helyiségeket.” (Krizsán 2013) A kézikönyvekben javasolják ennek az építészeti elemnek az új házakon is való alkalmazását, hiszen az épülettel integráltan, hagyományos esztétikai értékkel tudja biztosítani a funkcionális igényeket. Az ajánlások emellett rendre az anyaghasználatra, a tornácoszlopok ritmusára és formájára is vonatkoznak.

Külön meg kell említeni a **nyílászárókra** vonatkozó ajánlásokat. Ha van anyaghasználatra vonatkozó követelmény, akkor a festett vagy pácolt és fa nyílászárókat, ritkábban famintázatú nyílászárókat ajánlják. Budakalászon is általánosan az épület homlokzatokra a pasztellszíneket ajánlják, de a nyílászárók és (nyíló vagy toló) zsalugáterek lehetnek élénk színűek, mert ezek „gondosan kiválasztott vidám színe szépen öltözteti a visszafogottan színezett házat”. (Dénes et al. 2017) A nyílászárók javasolt színe a legtöbb mintavételezett TAK-ban világos- és középbarna, olívaöld, vagy szürke, esetleg a barna és zöld szürkével tört árnyalata; és jellemzően meglévő épületek felújítása esetén az eredeti nyílászárókat és a nyílászárók eredeti osztását javasolják megtartani, helyreállítani. Árnyékolásra (és vagyonyvédelemre is) elsősorban a zsalugáterek alkalmazását javasolják, ritkább esetben a rejtetten beszerelt redőnyöket. Az ablakokhoz kapcsolódó ajánlások között megjelennek olyanok is, amelyek az ablak körüli homlokzatkialakításra, hagyományos díszítőelemekre, a nyitásmódra vonatkoznak. Az ablakok kapcsán Krizsán (2013) összegzi, hogy a múltban a fal építőanyaga meghatározta az ablakok helyét, formáját és méretét. Ma már nincs ilyen kötöttség, így a szabad formálással megvalósított rendezetlen ablakok idegenül hatnak és zavarossá teszik az utcaképet. A diszharmonikus hatás elkerülése érdekében egyszerű és a fal súlypontjához illeszkedő ablakkiosztás szükséges; az ablak vagy a homlokzat tengelyében, vagy attól tudatosan eltérő helyen legyen. Vagyis az ablakok elhelyezésének sem lehet csak az épület alaprajzából adódó funkcionalitás kényelmét szem előtt tartani, hanem annak a külső megjelenését is figyelembe kell venni. A kapukra, ajtókra jellemzően kevesebb ajánlás vonatkozik, ezeknek a követendő példái inkább fényképeken jelennek meg a kézikönyvekben, jellemzően a régi fakapuzatok helyreállítását és strapabíró, minőségi anyagok használatát javasolják., a jó példák között gyakran jelennek meg a szép, egyedi, míves kilincsek fényképei.

Szintén a homlokzatkialakításokhoz kapcsolódó, egyik aktuális településképvédelmi kihívás, a lakások egyre elterjedtebb gépészeti fejlesztéséhez kapcsolódó **kültéri gépészeti és műszaki berendezések** megjelenése, ugyanis ezek sok esetben – jellemzően a felújítások során történő utólagos beszerelés miatt – az épületek homlokzatán kapnak helyet. A kézikönyvek felhívják a figyelmet arra, hogy településképi szempontból ez nem kívánatos. Javasolják, hogy új épület esetén a tervezéskor integrálják ezeknek a berendezéseknek is az elhelyezését. Új és felújított épületek esetében is a legtöbb településen kerülendőnek nevezik a homlokzati szerelvényeket és gépészetet. Azt javasolják a szerzők, hogy ezeket a közterületről nem látható, takart módon helyezték el. Balatonfüreden, védett területen tervezett új épület esetén látványtervvel kell igazolni az utcaképi illeszkedést, amelynek tartalmaznia kell a gépészetet és a közműellátási szerelvényeket. (András-Németh-Wallner 2017) Balatonlelle Kishegy és Rádpusztá területén tiltják gépészeti berendezések homlokzaton látható elhelyezését. (Pór 2017)

Legnagyobb kihívást a **klímaberendezések kültéri egységei, a parabolaantennák és a megújuló energiát biztosító berendezések elhelyezése** jelenti. Utóbbi a közel jövőben várhatóan még elterjedtebbé fog válni a jelentős pénzügyi támogatások és pályázati lehetőségek miatt. Az ezekre vonatkozó ajánlások jellemzően arra helyezik a hangsúlyt, hogy a napelemeket, napkollektorokat csoportosan helyezték el a tetőn úgy, hogy azok a tetősíkhöz illeszkedjenek, és a tető nyugodt látványát, felületét ne zavarják meg, illetve lehetőség szerint ne az utcaképi látványnak kitett tetőfelületekre tegyék őket.

Földszinti portálok, üzletek esetén azok kialakítása is meghatározza az utcaképet. Azokat a **cégfeliratokat, hirdetőberendezéseket**, amiket a homlokzaton helyeznek el a homlokzati tagozatokhoz illeszkedve, az épülettel összhangban kell elhelyezni a legtöbb kézikönyv szerint. „A visszafogott, lényegre törő hirdetések szerencsések, amelyek hagyják élni az épületek tagozatait, építészeti formáit, ezért az ún. tömbbetükből álló feliratok tudnak a legjobban illeszkedni az épületekhez. Természetesen nagyon fontos, hogy a hirdetés megtervezésekor figyelembe vegyék a homlokzat osztásrendjét, arányait, mert az építészeti tagozatok, részletek, netán nyílászárók kitakarása általában nem szerencsés megoldást ad.”. (Pap 2017:1) Ez azt is jelenti, hogy a kihelyezett reklám ne takarja el az épület díszzeit, tagozatait. Az üvegfelületek reklám célú fóliázását, matricázását több településen is tiltják. Több mintavételezett kézikönyvben szerepel, hogy cégér, cégfelirat kizárólag azon az épületen helyezhető el, amiben a hirdetett cég tevékenysége működik.

6.2.1.3.3. Kerítések kialakítás

A magánterület és a közterület közötti határvonalat a **kerítések** jelölik meg a legtöbb hazai tájegységben. A kerítés határjelölést, birtok- és vagyonvédelmet, elkerítést szolgálnak, de pozíciója miatt meghatározó eleme a hagyományos utcaképnek, főleg előkertes, szabadonálló beépítési mód esetén. Az elválasztás mellett kapcsoló szerepe is van, hiszen kialakítása meghatározza a közterület és a magánterület közötti átlátási viszonyokat, a be- és kilátási lehetőségeket, a benapozást/árnyékolást, az átszellőzést. Mivel ez az épített elem a telek homlokvonalára, **a kézikönyvek terjedeleme arányosan kimagaslóan nagy részben tartalmaznak** ajánlásokat és jó példákat kialakítására és anyaghasználatára vonatkozóan. Legtöbb esetben az épülethez illő, természetes és hagyományos anyaghasználatot, egyszerű kialakítást és jellemzően áttört felületet javasolnak, tömör lábazattal vagy lábazat nélkül. Teljesen tömör kerítést csak kivételes esetekben tartják elfogadhatónak a kézikönyvek szerzői, olyan környezeti és városszerkezeti pozícióban, amikor indokolt lehet a kerítés mögötti kert és épület teljes védelme, például Abonyban fő- és gyűjtőutak szűk szakaszain lakóépületek esetén. (Farkas 2017) Ha van a kerítés magasságára is ajánlás, akkor az legtöbb esetben legfeljebb 1,8 – 1,5 méter (ritkábban 2,0 méter). Persze vannak kivételek is, például Hajdúnánás történeti városközpontjában a 3 méter magas tömör kerítések a jellemzők, ezért ezt javasolják továbbra is alkalmazni és a kerítés mezőnek legalább 80%-ban tömörnek kell lennie. (Zsemberi-Luczi 2018) Karcagon a tömör deszkakerítés népi építészeti elem, ezeket javasolják megőrizni és újonnan létesíthetők. (Gutman-Farkas 2018) Az épített kerítést gyakran javasolják növényekkel kombinálni, vagy növényzettel, sövényvel helyettesíteni, Budakalászon a kerítések mellé javasolt sövéynövény jegyzéket is összeállítottak. (Dénes et al. 2017)

Előbbiekhez képest szigorúbb kerítés létesítési ajánlásokat fogalmaznak meg a mezőgazdasági és erdőterületekre. Balatonfüreden általános mezőgazdasági területek csak vadhálóval vagy fa kerítéssel keríthetők be. (András-Németh-Wallner 2017) Balatonlelle Kishegy területén csak léckerítés vagy sövény helyezhető el, jelképesen a bejárat kiemeléséhez. (Pór 2017) Bátaszék pincés-présházás területén és Marcali szőlőhegyi kertés területén, Mór szőlőhegyén nem javasolják kerítések telepítését. (Kokas-Pap-Lukács 2017, Bárdosi et al. 2018, Ongjerth 2017) Biatorbágy történeti szőlőhegyén a présházás beépítésnél nem javasolják a közterületi kerítést, az oldal és hátsókert irányába drótfonatos vagy léckerítés lábazat nélkül kialakítható. (Koszorú et al. 2018) Bicske kiskertés területén a kerítések lábazat nélkül drótfonatból, fából vagy sövényből létesíthetők. (Fábián-Lengyel 2017) Bonyhád beépítésre nem szánt területén a földrészlet elkerítését huzallal erősített növényzettel, sövényvel, valamint fa vagy drótfonatú kerítéssel ajánlják. (Baracsi et al. 2017) Budakeszi egyéb külterületén csak vadvédelmi és karám jellegű kerítések építhetők. (Gläser-Gáspár 2017) Kunszentmárton beépítésre nem szánt területén a tájba illesztés érdekében a tanyatelek elválasztásához élősövényt, zöldnövényzetet vagy teljesen áttört kerítést javasolnak, valamint az állattartó telepek, majorok körül létesítendő kerítések is lehetőleg áttörtek legyenek. (Kiszelovics 2017) Mohács tanyás térségének gyepterületein csak villanypásztor létesíthető, gazdálkodási ok miatt létesítendő kerítés a szabályozási terv szerint helyezhető el. (Szekó et al. 2018)

6.2.1.3.4. Összegzés

A fejezetrész, az építészeti minőségre vonatkozó ajánlások **összegzéseként** említendő meg Meggyesi Tamás felújítási és építési tízparancsolata (19. ábra). Ezt a szabályrendszert több kézikönyv is tartalmazza, legyen az a Balaton-felvidéken, a fővárosi agglomerációban, vagy épp az Alföldön. Úgy tűnik a több mint 30 éve megfogalmazott 20 pont a mai napig egyetemes igazságokat és alapelveket fogalmaz meg.

A felújítás tízparancsolata	Az építés tízparancsolata
1. Ismerd meg környezeted értékeit, mielőtt hozzányúlsz!	1. Mielőtt új épületet tervezel, kétszer is gondold meg, hogy a régit nem lehet-e felhasználni!
2. Mutass példát szomszédaidnak és kövesd a jó példát!	2. A tervezéssel építéssz bizzál meg!
3. Újítsd fel az eredeti építészeti tagozatokat és díszítéseket, mert az Istenek a részletekben laknak!	3. Ne feledd, hogy az építés közügy is!
4. Használd ki a hagyományos beépítés előnyeit!	4. Próbáld alkalmazkodni a kialakult beépítéshez és utcaképhez!
5. Először az udvar felőli szárnyat bővítsd és tetőtéri ablakot is csak az udvarra nyiss!	5. A telek beépítésénél ne csak házban, hanem udvarban és térfalakban is gondolkozzál!
6. Garázst az utcára ne nyiss, a melléképületet a lakóházzal vagy a falazott kerítéssel szervesen építsd egybe!	6. Az udvart úgy tervezd, mint a házadat: olyan helyiségekről van szó, amely fölül csak a tető hiányzik!
7. Próbáld rekonstruálni a hagyományos ablakoztatást, mert a homlokzat a ház arca, ablaka pedig a szeme!	7. Az oldalhatáron álló beépítést ne a szegénység, hanem a józanság és kulturáltság jelének tekintsd!
8. Cseréld ki a vaslemez kaput hagyományos fakapura!	8. Használd a hagyományos környezetkultúra elemeit: a tornácot, a falazott kerítést, a tetőfeljárót, és töltsd meg új tartalommal!
9. Ápold a ház előtti virág- és növény sort, mert a tied!	9. Az épület homlokzatánál alkalmazd a harmonikus arányrendszer törvényeit!
10. Ne zárkózz be, hanem lépj ki és segíts másoknak is!	10. A kevesebb több: az egyszerűség nemessé tesz!

19. ábra: A felújítás és az építés 10-10 parancsolata (Meggyesi, idézi Krizsán 2013)

6.2.1.4. Milyen legyen a szabad tér, a zöldfelület?

A telek zöldfelületeinek kialakítására vonatkozó követelményként a településrendezési tervek egyik legfontosabb eszköze a telek legkisebb zöldfelületi arányának szabályozása. Az OTÉK szerint a telek zöldfelülete a teleknek azon növényzettel borított területe, ahol a termőtalaj és az eredeti altalaj, illetve a talajképző kőzet között nincs egyéb más réteg (OTÉK 1. melléklet 113.), amelybe tetőkertek, vízfelületek és műanyag gyepráccsal kialakított felületek is arányosan beszámíthatók (OTÉK 9/A. § és 9/B. §) Emellett „a településtervben gondoskodni kell a település igazgatási területén a környezet állapotának és a klimatikus viszonyoknak megőrzése, javítása érdekében a telkek növényzettel fedett részéből, a jellemzően zöldterületekből, az erdőkből és fasorokból álló egységes és összefüggő zöldfelületi rendszer kialakításáról, valamint az épített környezet jellegét meghatározó elemeinek megőrzéséről.” (OTÉK 9.§ (1) bek.) A kormányrendelet emellett meghatározza a települési zöldinfrastruktúrát³⁷, amely hálózatot úgy kell kialakítani, hogy az a beépített terület határán és a település közigazgatási határán is folytonos legyen. (OTÉK 9. § (2) bek.) Egyedi építészeti követelmény a településkép védelme érdekében megállapítható az építési tevékenységgel³⁸ érintett telken a zöldfelületek kialakításának módjára, amely kiterjedhet növények telepíthetőségére, a fás szárú növények településképi illeszkedési követelményeire, valamint a zöldfelületen elhelyezhető kerti építmények és burkolatok illeszkedési követelményeire. (419/2021. (VII. 15.) Korm. rendelet 36. § (2) és (7) bek.) **Tehát a településrendezési tervekben kell kijelölni a teljes településre vonatkozóan a zöldfelületi elemeket és ezek helybiztosítását, a telkeken meg kell határozni ennek minimális arányát, a településkép védelem részeként azonban kizárólag építési tevékenységgel érintett telekre vonatkozhat követelmény.** Az önkormányzat sajátos jogintézményei közé tartozik, hogy a környezet-, természetvédelmi, valamint a településrendezési célok megvalósítása érdekében előírhatja egy telek beültetési kötelezettségét, tehát meghatározhatja a növényzettel fedés módját és idejét. (Étv. 29. § (4) bek.) A TAK-ban a jó példák bemutatása című fejezetben a kertek és zöldfelületek kialakítására vonatkozó résznek kell szerepelnie (419/2021. (VII. 15.) Korm. rendelet 25.§ (4) e) pont), avagy nem kell hozzá ajánlásokat megfogalmazni, de a követendő példákat illusztrálni kell.

Emellett az önkormányzat a településképi rendeletében lehatárolhat olyan területeket, amelyekre **kötelezővé teszi a közterület-alakítási terv (KAT) készítését.** (314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet 27.§ (4) bek.) A közterület-alakítás az önkormányzat olyan településrendezési sajátos jogintézménye, amelynek „célja, hogy elősegítse a településszerkezeti, forgalom-technikailag együtt kezelendő, a településképi szempontból meghatározó vagy helyi területi védelemmel érintett területen lévő közterületek településökológiai, településképi és műszaki szempontból,

³⁷ „A települési zöldinfrastruktúra a természetes, természetközeli területek, valamint az ökológiai funkciót betöltő egyéb növényzettel fedett, illetve vízparti ökoszisztémák hálózata. Meglévő és tervezett elemei jellemzően a zöld-, erdő-, mezőgazdasági, vízgazdálkodási, természetközeli és a jelentős zöld- és vízfelülettel rendelkező különleges beépítésre szánt és különleges beépítésre nem szánt területeinek, zöldfelületeinek, fasorainak a helyi sajátosságoknak megfelelő módon tervezett rendszere.” (OTÉK 9. § (2) bek.)

³⁸ „Építési tevékenység: építmény, építményrész, épületegyüttes megépítése, átalakítása, bővítése, felújítása, helyreállítása, korszerűsítése, karbantartása, javítása, lebontása, elmozdítása érdekében végzett építési-szerelési vagy bontási munka végzése.” (Étv. 2.§ 36.)

valamint a zöldfelületi rendszer szempontjából egységes és összehangolt módon történő kialakítását és fejlesztését.” (314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet 27.§ (1) bek.) A KAT témája a mintavételezett TAK-okban egyáltalán nem jelenik meg.

6.2.1.4.1. Zöldfelületi rendszer, növényalkalmazás

A mintavételezett kézikönyvekben a zöldfelületi rendszer tartalmi megjelenése **jellemzően csekély terjedelmű**, pedig a beépített, az épített elemek által dominált környezetben is vannak fasorok, kertek, zöldterületek és egyéb zöldfelületek, amelyek települési zöldinfrastruktúra formájában gazdag ökoszisztéma szolgáltatást nyújtanak. A mintavételezett kézikönyvek terjedelme **átlagosan 15%-ban szól a zöldfelületi elemekről**. A Település általános bemutatása fejezetben átlagosan fél oldal szól a földrajzi elhelyezkedésről, táji adottságokról. Az Örökségünk fejezetben átlagosan 4 oldalban kerülnek összefoglalásra a természeti értékek, az Eltérő karakterű területek leírásánál összesen átlagosan egy oldal körül szerepel a jellemző közterületek, fasorok vagy kertek bemutatása. Az Ajánlások és jó példák fejezetben átlag 7-8 oldalban kerülnek említésre zöldfelületi elemek. Több településnél jellemző dokumentum szerkesztési megoldás, hogy a főtérről, kiemelt utcáról vagy fasorról teljes oldalas fényképeket szerepeltet az anyagban. Ez terjedelmi arányban kiteszi átlagosan a dokumentumok 10-15%-át (körülbelül 13 oldal), azonban **tartalmi javaslat, szempont a zöldfelületek kialakításának módjára kevés helyen és sokszor túl általánosan szerepel**. A tartalmi hiányosságok miatt, a tájépítészeti szempontok Kézikönyvekben történő érvényesítésére a Magyar Tájépítészek Szövetsége elkészített egy útmutatót 2019-ben. Az útmutató alapján tájegységre vonatkozó helyspecifikusok ajánlásokkal, a településkép időbeli változásával, a zöld- és kékinfrastruktúra elemekkel, külterületi karakterekkel és a belterületekre vonatkozó tájépítészeti ajánlásokkal javasolt kiegészíteni az elkészült Kézikönyveket. Például belterületi ajánlásként kellene foglalkozni a csapadékvíz gazdálkodás elemeivel, a kerthasználattal, a biodiverzitás növelésével, stb.³⁹

Megjegyzendő, hogy a zöldfelületirendszer elemei a mintavételezett kézikönyvekben a mondanivaló **illusztrálására alkalmazott fényképeknek összesen 85%-án jelennek meg!** A zöldinfrastruktúráról komplexen, annak összetett szolgáltatásairól és települési arculatot meghatározó szerepéről a mintavételezett kézikönyvek kisorszában írnak (pl. Békés, Budakeszi, Keszthely, Várpalota). Bonyhád hagyományos falusi karakterű területén „a kert meghosszabbítása maga a táj, ami hozzájárul a sajátos zöldfelületi arculathoz”. (Baracsi et al. 2017)

Meggyesi (1990) építésről szóló tízparancsolatában is szerepel, hogy „az udvart úgy tervezd, mint a házat: olyan helyiségekről van szó, amely fölül csak a tető hiányzik!”. A mintavételezett kézikönyvek között is van jó pár, amelyek **a kert** és az épület közötti összhang fontosságát hangsúlyozzák. A telek beépítetlen része ne a maradék elv szerint alakuljon ki. A gondos tervezés a házat és a kertet egységként kezeli. A jó alaprajz és a jó kert nélkülözhetetlen a jó telepítéshez (részletesen az 6.2.1.1. fejezetben), a kertben alkalmazott anyagoknak pedig a környezetükkel, az épülettel összhangban kell lenniük (részletesen 6.2.1.3. fejezetben). Pomáz kertvárosi területén a

³⁹ Az útmutató tartalmát 2019. október 8-án mutatta be Vincze Attila a Településképi Arculati Kézikönyvek hatása Magyarország építészetére konferencián (Budapest)

kerti építmények között hangsúlyosan megjelenik a szabadtéri fürdőzésre, úszásra szolgáló medence telepítési feltételei is. (Dénes et al. 2018)

A zöldfelületekre megfogalmazott ajánlások legtöbb esetben az előkertekre és az építési telek előtti közterületi szakaszra vonatkoznak **az utcaképi hatás** miatt és legtöbbször a takarás, valamint a díszítő érték jelenik meg szempontként. Jellemzően a jó kialakítás mellett (vagy helyett) a fenntartás és a gondozás szükségességére hívják fel a figyelmet. A szerzők abban is egyetértenek, hogy az invazív és tájidegen fajok (sok helyen konkrétan a tuják és túlevelű örökzöldek is) kerülendők, fontos a meglévő növényállomány és kifejezetten az idős fák megőrzése, törekedni kell a burkolatok minimalizálására.

Az előkerti növényzetre vonatkoztatják legtöbb esetben az ajánlásokat, itt a kerítéssel integrált növénykialakítást, a díszítő értéket támogatják, valamint cserjék, növényzet legnagyobb magasságát 1-1,2-1,5 méterben határozzák meg (pl. Balmazújváros, Bonyhád, Pécel). Ez alól kivételt képeznek a gazdasági területek, ahol jellemzően a takarás érdekében magasabb előkerti növényzetet ajánlanak. A díszítés mellett az ökológiai és klíma szempontok csak nagyon kevés kézikönyvben jelennek meg. Ha megjelenik, akkor viszont kellően közérthető, ismeretterjesztő formában összegezve (pl. Szentgotthárd, Tapolca). A zöldfelületek ellátó szolgáltatása a növényhasználatban megjelenő ajánlásokban érzékelhetők. Legtöbb településen elfogadják, hogy a kert szerepe az életmód megváltozásával változik, ezért a jellege is átalakult és a korábbi élelmiszertermelés, ellátás helyett a díszítő, pihenő érték kerül előtérbe. Azonban több, a hagyományokat őrizni és támogatni kívánó kézikönyv is a növényhasználat vonatkozásában a gyümölcsfákat, a bogyós növényeket, az ehető növényeket, szőlőt vagy a fűszernövények alkalmazását javasolja.

Néhány mintavételezett kézikönyv tartalmazza azoknak **a növényeknek a jegyzékét**, amelyeket a településen alkalmazni javasolnak, máshol az illetékes szakértő szervezet bevonását tartják szükségesnek, például Balmazújvárosban a természetileg védett területen a telepítés előtt a nemzeti park igazgatósággal szükséges egyeztetni (Kótai 2017:1). Ritka, hogy az ajánlás egy konkrét növényfajt javasoljon egy-egy területre, de erre is van példa, például Biatorbágy történeti szőlőhegye, ahol az épületek és pincék elé diófák ültetését, a kertekben szőlő művelését javasolják. (Koszorú et al. 2018)

Balatonlellén felhívják a figyelmet arra, hogy a növényzet megfelelő kifejlődéséhez több évtizedre lehet szükség, ezért javasolják a meglévő értékes fákat, növényeket óvni, valamint új egyedek telepítésekor a kifejlett növény számára szükséges hely biztosítását, valamint a klímának megfelelő egyed választást is ajánlják; a melegedő nyarak miatt az árnyékot adó lombos fák ültetését támogatják. (Pór et al. 2017) Ehhez kapcsolódik a budakalászi kertekre vonatkozó ajánlás, ahol a növényzetet a táj karakterének és az éghajlati viszonyoknak megfelelően javasolják megválasztani. „Ne csábuljunk el a kertészetek kínálata láttán: nem minden növény érzi jól magát a hazai fagyos teleken és tikkasztó nyarakon!” (Dénes et al. 2017) Az árnyékot adó lombos fák helyét néhány településen korlátozzák, például Dunaföldváron, Tapolcán csak a déli kitétségű falak közelében javasolják ültetni őket. (Heller-Gyergyák 2017, Mátyás-Varga et al. 2017)

Növényalkalmazás szempontjából a mintavételezett kézikönyvek egyik fontos témája a **közterületi fasorok**. „Igazi településképi értéket az azonos korú és fajtájú fákból álló utcafásítás

képvisel.” (Zsemberi-Luczi et al. 2018) Legtöbb esetben a gyümölcsfákat, vagy a különböző változatú juhar- és hársfákat ajánlják a lakóutcák fasoraihoz. Biatorbágyon például a meggyet és a diófát (Koszorú et al. 2018), Budakalászon a szilva, cseresznye, dió, berkenyék, juharok, hárs karakteres változatait (Dénes et al. 2017) ajánlják. Ez alól is van kivétel, Budakeszin az út menti fásításnál kerülendők a gyümölcsfák és a tájidegen fajták (Gláser-Gáspár 2017), Sárváron kifejezetten a „várostűrő útsorfák” alkalmazását javasolják (Aczél-Márton 2017). Több kézikönyv hiányossága, hogy a növényhasználatot nem konkretizálja. Újra meg újra megjelenik például az „őshonos fajták” telepítésének szükségessége, de nincs konkrétan megnevezve, hogy adott településen ez mit jelent.⁴⁰

Keszthelyen és Bátaszéken a zöldfelületek kialakítására vonatkozó ajánlások között megjelennek a **mezőgazdasági** nagytáblás művelésű területek fa és cserjesávjainak fontossága, amelyeket védeni és bővíteni kell. Keszthelyen felhívják a figyelmet arra is, hogy a táj szépségét a területhasználata adja, a táj gondozása alapvető fontosságú a karakter megőrzéséhez. (Csire et al. 2018, Kokas-Pap-Lukász 2017)

A zöldfelületi rendszer és települések életének kitüntetett, különleges helyszínei a **temetők**. A temetők értékeinek védelmére, kialakítására, zöldfelületeire vonatkozóan ajánlásokat a mintavételezett kézikönyvek jellemzően nem fogalmazznak meg. Ez alól kivétel Balatonfüred, Keszthely, Mór, Pomáz, Sátoraljaújhely és Várpalota. Ez azért is nagy hiányosság, mert „minden közösségben él az az igény, hogy az életből a halál felé történő spirituális átvezetésnek megfelelő építészeti és tájépítészeti keretet biztosítson.” (Dénes et al. 2018:2)

6.2.1.4.2. Közterületek

A közterületeknek komplex rendeltetési köre van. Biztosítani kell a telkek térbeli kapcsolatát, megközelítést; a közúti és gyalogos közlekedést; a kikapcsolódást, a szórakozást, a sporttevékenységet, a szabadidő-eltöltést; a felvonulást, a gyülekezést, a közösségi megnyilvánulást; a szobrok elhelyezését, az emlékhelyek kialakítását, a művészeti alkotások elhelyezését; a közművek elhelyezését, valamint a zöldfelületek kialakítását. (Étv. 54. § (4) bek.) Összetett feladatköréből adódóan a közterületek a városi élet fő színterei, azok használata és hozzáférhetősége bárki számára korlátozás nélkül biztosított. Ezért alapvetően meghatározzák a hely érzékelési lehetőségeit, benyomásait. „Ha autóval áthajtunk egy településen már az első benyomásunkkal érezzük, hogy rendezett-e a látvány vagy sem. A településképnek nemcsak az épületek, kerítések, hanem a köztes területek, utcák, parkok is elsődlegesen meghatározó részei. A közterületek kialakítása elsősorban az önkormányzat feladata, de ezek megóvása, tisztán tartása és hosszú távú fenntarthatósága már az ott lakók felelőssége.” (Pór 2017)

A közterek, közparkok, közkertek **jellemzően csak kritika nélküli jó példaként, bemutatásként szerepelnek a kézikönyvekben**. Olykor ezek a példák kifejezetten a helyi köztéri műalkotásokra,

⁴⁰ Saját tervezői tapasztalatom, hogy egy lakossági fórumon ezeknek a szavaknak a közérthetőre fordítására a növényekhez laikus embereknek nincs meg a képessége. Egy börszönyi lakossági fórumon kérdezte az egyik helyi lakos, hogy mit jelent, hogy csak őshonos növények telepíthetők a közterületeken, melyik növény őshonos ott náluk, erre az előadó meglepetten válaszolta, hogy hát például a büdöske. A válasz hallatán a kérdező megnyugodott, mert mint mondta: jó, azt ismeri és szereti, úgyhogy rendben van. Pedig a büdöske, vagyis a bársonyvirág Amerikából származik, bár a XVI. század óta Európában is elterjedt kerti növényként.

berendezésekre, szép fákra vonatkoznak. A kialakítással, berendezéssel kapcsolatban az önkormányzatok nem szívesen kötik meg a saját kezüket, nagyon kevés ajánlást, elvárást fogalmaznak meg. Az utcákra vonatkozó ajánlások is jellemzően olyanok, amelyekre az **utcákban élő emberek építési és gondozási tevékenysége** hatással lehet. Megjelennek a kerítések és házak előtti zöldfelületek, járdák fenntartásának szükségessége, a csapadék elvezetés kérdésköre, az árkok kialakításának és karbantartásának szükségessége, az út menti parkolási lehetőségek, parkolóhelyek, gépjármű-behajtók kialakításának követelményei, burkolat választás szempontjai. Balatonfüreden szerepeltetik a kézikönyvben a köztéri komfortos pihenőhelyek fontosságát (árnyék, víz biztosításával), mert ezek révén lehet növelni a városi élet aktivitását, a közterületek megtartó erejét. (András-Németh-Wallner 2017) Kőszegen is játékokra és közösségi találkozásra alkalmas korszerű pihenőpontokat javasolnak kialakítani. (Csángó-Kemer-Rácz 2017) Martonvásáron arra hívják fel a figyelmet, hogy ezekre a köztéri berendezésekre vigyázni kell, annak érdekében, hogy minél tovább lehessen őket használni. (Feri et al. 2017:2) Pomázon a köztéri berendezések kapcsán általános követelmény többek között a biztonságosság, a fenntarthatóság, a rongálásbiztos kivitelezés, a tartósság, a környezettudatosság, az időjárás állóság. (Dénes et al. 2018:2) Sárváron az egységes megjelenésű bútorcsaládok alkalmazását támogatják. (Aczél-Márton 2017) Szintén helyi köztéri jellegzetességként jelenik meg több kézikönyvben a köztéri kutak megőrzésének és helyreállításának szükségessége. Szerencsen a közterületek kialakítása kapcsán két fontos települési arculati elemre hívják fel a figyelmet: a településkapura és a buszmegállókra. (Szerencs TAK 2019)

Különleges közterületi részletet érintő ajánlás a mezőtúri hagyományokra épülő utcatáblák alkalmazásának a szükségessége. „Mezőtúr híres fazekasságáról és erre az itt élő emberek is büszkék. Ma is sokan űzik ezt a mesterséget a településen. Jó lenne, ha ez a mindennapokban is megjelenne. Ilyen lehetne az a megoldás, ha utcanév táblák, valamint a házsámok égetett kerámiákból készülnének városrészenként különböző kivitelben a mezőtúri művészek tervezésében. Kettős célt szolgálhatna ez a megoldás. Egyrészt az ide látogatók a városba érve azonnal találkozhatnak a minden utcában megjelenő nagy múltú tradícióval, másrészt napjainkban is élővé tenné ezt a szép kézműves kultúrát. Az igényes, egyedi utcanév táblák a településképp egyedi színfoltjai lehetnének a városban.” (Fehérvári Építész Studio 2017)

A közterületek kialakításához és megjelenéséhez hozzátartoznak a **közmű berendezések**. Néhány kézikönyvben megjelenik a növények és közművek kapcsolata. Balmazújvárosban a közművezetékek és járdák tervezésekor a növényzet gyökerének helyigényét is figyelembe kell venni. (Kótai 2017:1) Több kézikönyv is a léghébelek megszüntetésének fontossága mellett teszi le a voksát, de ennek ellenére megjelennek azért olyan a konfliktust, illetve a nagyobb beruházási költségeket elkerülő ajánlások is, amelyek a köztéri lombkorona méretet korlátozzák. Például Balatonlellén, Dabason a léghébelek miatt csak kisebb lombkoronájú fasorok ültethetők. (Pór 2017, Farkas-Kecskeméti 2017)

A mintavételezett kézikönyvekben a közterületi ajánlások (ha vannak) arra vonatkoznak, hogy a hagyományos térszerkezetet, utcaberendezést, a zöldsávokat meg kell őrizni. Ezért fontosnak tartottam a kézikönyvekben szereplő **utcaképeket** ábrázoló fényképek tartalmát vizsgálni. Elemeztem, hogy a kézikönyvek szerzői szerint a települési arculatot illusztráló, példaként

bemutatott közterületek milyen látvánnyal rendelkeznek. Ennek részletes módszertanát, kimutatásait és az elkészített elemzőábrákat az M8. melléklet tartalmazza.

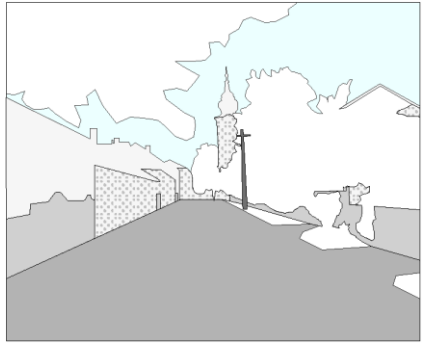
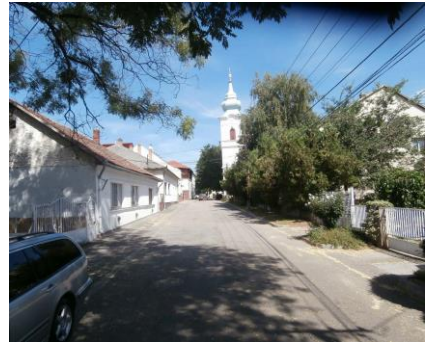

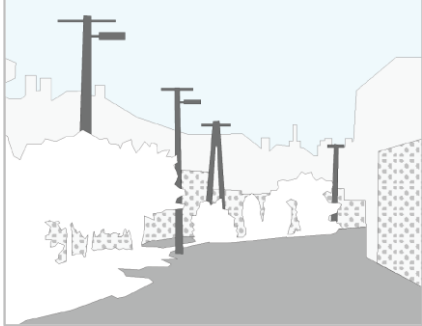

A mintavételezett 50 db fényképen megkülönböztettem a kompozícióban foglalt kiterjedés alapján a tömegek (ebből a homlokzatok), a kerítések, a köztéri berendezések és közművek, a köztéri burkolatok, a növényzet, valamint az égbolt látványban elfoglalt arányát (20. ábra). A diagramról leolvasható, hogy a kerítések és a köztéri berendezések, közművek jellemzően csekély arányt képviselnek az idealizált utcafép látványban. Ezzel szemben változó mennyiségben, de legtöbb esetben meghatározó az égbolt, a köztéri burkolat és a növényzet látványban betöltött szerepe, értelemszerűen utóbbival arányosan változik a látott tömeg mennyisége. Olyan utcafép, amely semmilyen arányban nem tartalmaz növényzetet csak egy darab volt a mintavételben.

20. ábra: A mintavételezett utcafép felvételeken a vizsgált elemek megoszlása (saját szerkesztés)

Az idealizált utcafépeket ábrázoló fényképek jellemzően levegős, tágas, növényzetben gazdag látványt ábrázolnak, ahol fontos az ég látványa és az ég és föld találkozási pontja. Eszerint a közterületek kialakításánál nagy hangsúlyt kell fektetni a megfelelő légtérarány biztosítására és az utca rugalmas berendezhetőségére, amelyben „marad a hely” a növényeknek és a levegőnek is. Az utcafép elemzésekből az is kiderült, hogy a szerzők szerint idealizált látványt nyújtó utcán járva érzékelt térben az épülethomlokzatok és kerítések aránya jellemzően eltörpül más elemek mellett, tehát ebből a szempontból nagyon aránytalannak tekinthető az, hogy a TAK ajánlások jelentős része mégis az épületek homlokzatának és a kerítések kialakítására vonatkozik, míg a közterületekről és a növények alkalmazásáról elvéve tartalmaznak iránymutatást.

A képek utcafép látványelemzése alátámasztja Palóczy Antal (1903) több mint 100 évvel ezelőtti megállapítását is, amely szerint „a városépítésnek a tapasztalat és észlelés alapján” nem az egyenes és hosszú utak a kedvezőek. „Szép a hatása annak az útnak, amely a vízszintes nívóból fokozatosan tér át a nagyobb és nagyobb emelkedésbe, az tehát, amely homorúan van lejt méretezve. Az ily út alulról fölfelé és fordítva is nézve a legszebb térhatású.” (Palóczy 1903)

Kép elemeinek megoszlása		TAK-ban szereplő fénykép
<p>Abony (30. oldal / 1. kép)</p> 		
<p>Balatonfüred (64. oldal / 2. kép)</p> 		
<p>Balmazújváros (56. oldal / 1. kép)</p> 		
<p>Csákvár (68. oldal / 2. kép)</p> 		
<p>Csorna (8. oldal / 1. kép)</p> 		

21. ábra: A mintavételezett utcakép felvételek néhány példája
(saját szerkesztés, az összes képelemzést az M8. melléklet tartalmazza)

6.2.1.5. Milyen lehet az üzenethordozó? – a reklám

A köz- és magánterületeken megjelenő reklámok az újkori városok egyik jellemzője, a városhasználat közben érzékelt látványt markánsan meghatározzák. A reklámhordozó berendezéseknek sokféle műszaki megoldása és kialakítása, mérete, jellemzője terjedt el az elmúlt évtizedekben, például vannak egyszerű plakátok, mozgóképek, három dimenzióban megjelenő reklámok, világító, villogó, de még mozgásérzékelővel ellátott beszélő, zenélő vagy parfümöt spriccelő kivitelek is. Nem meglepő, hogy a településkép védelem kapcsán marginális kérdésként jelenik meg a reklámok és reklámhordozók elhelyezhetőségének kérdése. Ez jelenleg **elsődlegesen a törvény és kormányrendelet szinten szabályozott, amelyet a települési önkormányzatok helyi szabályokkal, követelményekkel egészíthetnek ki.**

Reklámhordozó és reklám nem helyezhető el:

- a településkép védelméről szóló törvény alapján⁴¹ (közterületen és magánterületen sem)
 - műemlék területen, műemléki jelentőségű területen, műemléki környezet területén;
 - történelmi emlékhelyen és nemzeti emlékhelyen;
 - történelmi kert és történelmi táj területén;
 - védett temető területén;
 - helyi jelentőségű védett érték területén;
 - NATURA 2000 területen, nemzeti park területén, tájvédelmi körzet területén, az országos jelentőségű természetvédelmi területen, a fokozottan védett természetvédelmi területen, az országos ökológiai hálózat magterületén és ökológiai folyosó területén;
 - tájképvédelmi területen, egyedi tájérték területén;
 - helyi jelentőségű természetvédelmi területen és a védett természeti értéken;
- valamint a 104/2017. (IV. 28.) Korm. rendelet alapján
 - magánterületen, kivéve közlekedéshez kapcsolódó területeken;
 - közkert, közpark, burkolt vagy fásított köztér, sétány, védelmi, gazdasági és közjóléti erdőterület, vadaspark, arborétum, temető terület és honvédelmi, katonai és nemzetbiztonsági célra szolgáló terület területfelhasználás esetén közterületen és köztulajdonban álló ingatlanokon sem.

Közlekedéshez kapcsolódó magánterületeken, vagyis vasútállomásokon és buszpályaudvarokon reklámok és reklámhordozók elhelyezése megengedett. A közúti közlekedési területek mentén elhelyezhető reklámokról részletesen a reklámtáblák, reklámhordozók és egyéb reklám célú berendezések közutak melletti elhelyezésének részletes szabályairól szóló 224/2011. (X. 21.) Korm. rendelet, valamint a tájékozódást segítő jelzést megjelenítő reklámcélú eszközök közutak melletti elhelyezésének részletes szabályairól szóló 421/2015. (XII. 23.) Korm. rendelet szabályait kell figyelembe venni.

⁴¹ 2016. évi LXXIV. törvény 11/B. § (1)

Azokon a közterületeken⁴², amelyek nem tartoznak a fenti kategóriákba, további részletes feltételek figyelembevételével – településközpont terület, intézményi terület, nagyvárosias lakóterület, kisvárosias lakóterület és különleges állatkert és növénykert terület területfelhasználási besorolás esetén – kizárólag utcabútor igénybevételével helyezhető el reklám és reklámhordozó, reklámhordozót tartó berendezés.

A jogszabályi rendelkezések nem egyértelműek a „világörökségi helyszín és védőövezetének területén”, valamint a „régészeti érdekű és a régészeti lelőhely területén”. Ezeken is tiltja a törvény a reklámhordozók elhelyezését, azonban funkcionális célokat szolgáló utcabútorok elhelyezése lehetséges, vagyis a 104/2017. (IV.28.) Korm. rendelet alapján az utcabútorok a reklám közzétételére, reklám és reklámhordozó elhelyezésére felhasználható eszközök, berendezések. Emellett még a világörökségi terv is megfogalmazhat településképi követelményeket, amelyekhez a helyi előírásoknak illeszkedniük kell.

A jogszabály utcabútoron az utasvárót, a kioszkot, a közművelődési célú hirdetőoszlopot és az információs vagy más célú berendezést érti. Az ezekhez tartozó részletes előírások alapján:

- az utasváró a közforgalmú személyszállítási szolgáltatás igénybevétele érdekében az utasok várakozására szolgáló részben fedett építmény, amelynek teljes felületén lehet reklámozni (104/2017. (IV. 28.) Korm. rendelet 3.§ (1) bek.);
- a kioszk olyan nem mozgó, üzletektől külön létesített építmény, amely sajtótermék kiskereskedelmi forgalmazására; hideg/meleg étel, ital, virág/ajándék árusítására vagy turisztikai funkció biztosítására szolgál és a teteje kivételével, a felületén lehet reklámozni (104/2017. (IV. 28.) Korm. rendelet 3.§ (2) bek.);
- a közművelődési célú hirdetőoszlop felületén a közösségi közművelődési tevékenység, illetve kulturális programok, rendezvények népszerűsítése céljából lehet reklámozni (104/2017. (IV. 28.) Korm. rendelet 3.§ (3) bek.);
- az információs vagy más célú berendezés közérdeket is szolgál és felületének legfeljebb kétharmadán reklám közzé tehető (104/2017. (IV. 28.) Korm. rendelet 3.§ (4) bek.), azt, hogy pontosan milyen berendezések tartoznak ide, a településképi rendeltben kell meghatározni a települési önkormányzatnak.

A szabályok betartását az illetékes járási hivatal ellenőrizheti és szankcionálhatja.

A helyi településképi rendeletek évente legfeljebb összesen tizenkét naptári hét időszakra eltérést engedhetnek a tilalmak alól, ha ez valamilyen fontos helyi esemény miatt szükséges. (2016. évi LXXIV. törvény 11/B. § (4) bek.) Emellett meghatározhatnak még részletesebb követelményeket a méretre, a reklámközzététel technológiájára, módszerére és eszközeire, a hordozók formai követelményeire, berendezések számára és anyaghasználatára. (419/2021. (VII. 15.) 39.§ (2) bek.)

A pontos értelmezéshez fontos megjegyezni, hogy a kormányrendelet nem tekinti reklámnak az ingóságon elhelyezett gyártói logót, védjegyet vagy más jelzést. Az önkormányzatok településképi

⁴² A kormányrendelet rendelkezései nem egyértelműek a köztulajdonban álló ingatlanok tekintetében. A rendelet fogalommagyarázata ezek a területek magánterületnek minősülnek, vagyis a melléklet hiába nevesíti a felsorolt „közterületekre és köztulajdonban álló ingatlanokra” vonatkozóan, a rendelet 2. melléklete szerint magánterületen reklám nem helyezhető el.

rendeletükben és kézikönyvekben is megfogalmazhatnak követelményeket a cégekre, cégtáblákra, üzletfeliratokra, üzlethelyiségek kirakatára és portáljára. Ezeket részben az 6.2.1.3 fejezetben, a homlokzatok kialakítása kapcsán elemeztem. A reklámok, cégekre, cégfeliratok elhelyezése és megjelenése kapcsán (is) a mintavételezett kézikönyvek az igényesség, a rendezettség és a visszafogottság szükségességét hirdetik. Nem javasolják a villogást, az élénkséget, a túlzó megjelenést. A szerzők szerint a tájékoztatást és a figyelemfelkeltést visszafogott megjelenéssel is el lehet érni. Balatonlellén említik meg azt a szempontot is, hogy „fontos az is, hogy autós vagy gyalogos számára készül a reklám, mert ahhoz kell igazítani a betűméreteket, információ mennyiséget.” (Pór 2017)

Fenti részletes és szigorú országos követelmények alapján érthető, hogy a helyi előírások miért részlegesek, hiányosak a reklámok elhelyezhetőségével kapcsolatban – hiszen ezek megállapítása és szankcionálása sem a települési önkormányzatok hatásköre. Azonban meg kell jegyezni, hogy a szigorú előírásrendszer nem tartalmaz tiltást a falusias, kertvárosias lakóterületek és a mezőgazdasági területek közterületeire sem. Pedig ezek a hazai területfelhasználásban, a települések jellegéből adódóan igen nagy arányt képviselnek és településszerkezeti pozíciójuk, jellegzetes kialakításuk miatt jellemzően kiemelten érzékenyek az óriásplakátok, reklámok tájképromboló hatására. Ezekben a helyeken szükség lenne a helyi előírások alkalmazására. A mintavételezett kézikönyvekben például Budakalászon a rétek-legelők-gyümölcsösök területén, Pécel, Pomáz, Putnok, Püspökladány, Szécsény, Tapolca a tájképvédelmi jelentőségű területein, nem ajánlják reklámfelület számára önálló építmény elhelyezését. (Dénes et al. 2017, Makkai-Martha 2017, Dénes et al. 2018:2, Architechton Építész 2017:1, Kőszeghy-Füzesi 2017, Architechton Építész 2017:2, Mátyás-Varga 2017) Bár meg kell jegyezni, hogy a magasabb rendű jogszabályok tájképvédelmi területen egyébként sem engedik meg a reklámok és reklámhordozók elhelyezését.

„Az utcaképhez a hirdetőtáblák, reklámfelületek, cégekre is ugyanúgy hozzátartoznak, mint az épületek vagy a növényzet. De hogyan hirdessük portékáinkat, szolgáltatásunkat úgy, hogy az ne legyen meghökkentő? Hiszen elsősorban a figyelemfelkeltés a célunk, és nem a járókelők rosszallásának kiváltása. A hirdetés lényege a tájékoztatás, amelyet utcaképbe illően is megtehetünk. Ha lehetőségünk van egy szebb utcakép, településképp megteremtésére, miért ne élénk a lehetőséggel?” (Farkas 2017, Makkai-Martha 2017)

6.2.2. Szakmai elemzések és értékelések

A Magyar Építész Kamara (MÉK) mint szakmai szerv és mint véleményező a Településképi Arculati Kézikönyvek készítésének aktív résztvevője. Az elmúlt években több konferenciát és tanulmánykötetet, kiadványt is megjelentettek a témában, amelyekben az országos tapasztalatokat gyűjtik össze a kézikönyvek készítése, alkalmazása és gondozása kapcsán.

A TAK- ok **véleményezési, készítési tapasztalatairól** a MÉK első nagyobb lélegzetű kiadványa 2019-ben jelent meg. Az összesen 212 oldalas dokumentum két nagy részre tagolódik: első része a 2018. november 30-án, a Kopaszi-gáton megrendezett konferencia előadásainak írásos kivonata, másik része a területi kamarák tapasztalatairól szóló összegzések. Hajnóczy Péter, a MÉK elnöke, a könyv elején írja, hogy az első kislépésnél tart még ez a folyamat, „ugyanis nem az a megoldás, hogy egy ilyen kézikönyvben az elképzelt jó példákat leképezzük kötelezések és tiltások formájában egy rendeletbe, és attól azt várjuk, hogy az a minőséget emelni, illetve garantálni fogja (...). El kell kezdeni hatékony módon olyan irányba „lépkedni”, hogy ne csak a szakmán belül legyen beszédtema a TAK-ban és ÉTAK-ban foglaltak, hanem valahogy meg tudjunk szólítani mindenkit ezzel kapcsolatban (...). Sok még a tennivaló a következő években is a kézikönyvek kapcsán.” (Hajnóczy 2019:1)

A kötet tapasztalatait összefoglaló tanulmányában Rosivall Emese azt hangsúlyozza, hogy bár a TAK elsősorban az építetők látómezejének szélesítését szolgálja, sokkal általánosabb cél a településekkel kapcsolatos szakmai látásmódok szemléletformálása, a települések életminőségét meghatározó döntések befolyásolása. A kézikönyvek készítésekor a társadalmisítási eredmények országos szinten nagyon vegyesek voltak, és bár a szakmai előkészítettség (tájékoztatók, módszertani útmutatók, mintakézikönyvek) sokat segített, a rövid időkeret, a késői pénzügyi támogatás, a szakember hiány, a helyi tervi előzmények hiánya komoly nehézségeket okozott. Számos kézikönyv esetében tapasztalható az uniformizálás, a helyi jellemzők hiánya és a színvonalatlan kidolgozás. A jövőre nézve a szerző megfogalmaz néhány fontos javaslatot az eddigi tapasztalatok alapján, amely szerint kedvező lenne, ha települések összefogásával közös településképi kézikönyvek is készíthetők lennének. Szükségesnek látja a főépítészeti rendszer fejlesztését, a kézikönyvek szerzői hozzáértésének megkövetelését (megfelelő szakképzettség, végzettség előírását), a felülvizsgálatok során a zöldfelületekre és a beépítésre nem szánt területekre sokkal nagyobb hangsúly fektetését, tájhasználati és zöldfelület fejlesztési javaslatok szerepeltetését, a kortárs építészetre vonatkozó szempontok hangsúlyosabb megjelenítését, valamint a kézikönyv, a településképi rendelet és a szabályozási terv kapcsolatának tisztázását. Összefoglalásként megállapítja, hogy „a településképi arculati kézikönyvekkel kapcsolatos intenzív időszak pozitív hozadéka, hogy az építészeti kultúra, a táj- és a településképi köztudatba kerültek. A szemléletformálás elkezdődött, de hosszú időre van szükség ahhoz, hogy a TAK-ok elérjék kulturális küldetésüket. Az összegyűjtött tapasztalatok hasznos segítői lehetnek a jogi szabályos felülvizsgálatának és a TAK-ok aktualizálásának.” (Rosivall 2019)

Kolossa József (2019) azt emeli ki, hogy a konferencia idején a településeknek 85-90%-a rendelkezett kézikönyvvel, a magas készülségi arány mozgatórugójaként azonosítja a készítéshez biztosított állami támogatást. Azonban megjegyzi, hogy a tapasztalatok szerint az anyagi háttér biztosítása nem elégséges, mert a jó minőségű kézikönyvhöz szükség volt a helyben rendelkezésre álló, (jobb esetben) lokálpatrióta szakemberekre, építészeti, városépítészeti és tájépítészeti

szaktudásra. Szükségesnek véli a területi építész kamarák, a megyei önkormányzati főépítészek és a megyei állami főépítészek tevékenységének szorosabb összehangolását, együttműködését. Hiányolja a kortárs építészet és a tájépítészet, a beépítésre nem szánt területekre vonatkozó tartalmak megjelenését a kézikönyvekből.

Körmeny János előadásában elemezte a településképi rendelet és a helyi építési szabályzat előnyeit és hátrányait. Hangsúlyozza a túlzóan rövid határidőt, amely a településképi-védelmi eszközök elkészítésére rendelkezésre állt. Kritizálja, hogy a tervtanácsokról szóló kormányrendelet módosítása az állami főépítész feladatkörébe helyezi át a településképi rendeletek érvényesítési jogkörét, valamint, aggályát fejezti ki, vagyis „külön gond nekem, ott dolgozónak, hogy ebben az új rendeletben az eddig az állami főépítész tervtanácsához tartozó egyszerűsített bejelentés is kikerült, tehát az most sehol, itt sem kap semmiféle átnézést, úgyhogy mindenki azt csinál, amit a jólelke gondol.” (Körmeny 2019)

Végh József előadásában a kapacitáshiányt és a követelmények merevségét: a kis településekre való adaptálhatóság és a helyzeti kihívásokra reagálási lehetőség korlátait emeli ki. „Évtizedek óta ismeretlen itt tehát az új lakás-építés, a meglévő lakások alig fenntarthatósága, az elhagyott, gyakran pótolhatatlan értéket jelentő parasztházak, épületek pusztulásának problémája szintén napi dolog.” (Végh 2019) Részletes kimutatásokkal, számokkal ismerteti, hogy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében milyen ütemben készültek el a kézikönyvek, beszámolója szerint a 200 darab kézikönyvet összesen 5-7 alkotóműhely, ebből ő és csapata 30-40 darabot készített el. 2017 november-decemberének véleményezési időszakát „dömpingjellegű horrorisztikus” feladatként jellemzi. Előadása zárásaként a célzott országos pályázati lehetőségek, a főépítészrendszer továbbfejlesztésének, a társadalmisítással megvalósuló minta kísérletprojektek, a tájegységi szintű összegző kiadványok szükségességére hívta fel a figyelmet.

Az előadássorozatot Turi Attila (2019) folytatta, aki szerint „a TAK a közösségi párbeszédnek a színtere és nem a tartalma, egy olyan nyelv, amely alkalmas arra, hogy tárgyyszerűen vagy közel tárgyyszerűen azonos dologról beszélgetni lehessen.” (Turi 2019) Felhívja a korszak jelenségeire a figyelmet (pl. elveszett közös értékrend, élmény orientáltság, kritizálható magatartás formák). Felhívja a figyelmet az emberekkel való beszélgetés, a kultúra meghatározásának fontosságára.

Dénes Eszter (2019) az Építészeti Tájegységi Arculati Kézikönyvekről tartott előadást, az akkor még folyamatában készülő dokumentumokról. Tokaj-Hegyalja és Pilis ÉTAK készítésének tapasztalatai alapján összegzi, hogy az ÉTAK a TAK-ok szintézise, úgy fogalmaz, hogy „a térség esszenciája”, tartalomjegyzékében és felépítésében a TAK-okhoz illeszkedik. Arról a tervezői tapasztalatról számol be, hogy a második körös ÉTAK egyeztetések kapcsán nagyon megnőtt a társadalmi érdeklődés, amely mindenképp örvendetes. Az ÉTAK-okról való gondolkodást Hajnóczy Péter folytatta, aki arról számolt be, hogy 2018-ban 10 tájegységre készült ÉTAK. „Táj, település, épület, építmények és részletek szintézise történik, a morfológia és az örökség vizsgálatából kiindulva a javaslatok megtételéig, amelyek a védelem és a fejlesztés kérdéseit érintik, a „formai” útmutatást is beleértve.” (Hajnóczy 2019:2) Előadásában a szemléletformálásra és a túlszabályozás elkerülésének fontosságára, a monitorozás igényére hívta fel a figyelmet.

A területi kamarák értékelésének rövid kivonatát az M9. melléklet tartalmazza.

A MÉK második TAK tapasztalatokkal foglalkozó kiadványát 2020-ban adta ki. A kötet 16 cikket tartalmaz, amelyek a **kézikönyvek és a települési építészeti kultúra összefüggéseit** keresik. A cikkek egy része a 2019. évi december 2-án megrendezett MÉK küldöttgyűlésen hangzott el előadás formájában.

Tutervai Mátyás (2020) a TAK-ok eredményeként azonosítja, hogy rácsodálkozásra adott okot a tervezési folyamatban azonosított építészeti értékek sokasága, emellett „azok a falvak és városok, ahol a kézikönyv kapcsán elkezdtek főépítész alkalmazni, pedig megértették, hogy a helyi kultúrát csak folyamatos jelenléttel, állandó megértetés és meggyőzés közben lehet védeni és létrehozni.” (Tutervai 2020) A jó TAK szerint közösségépítő, látásmódformáló, megtanítja értékelni a környezetet, vizuális kultúrát terjeszt, felelősségtudatot ébreszt a környezet alakításával kapcsolatban, egyfajta településmarketing, megőrzi az építészeti értékeket, nem akadályozza az építészeti megújulást, nem rekeszti meg az építészeti minőség fejlődését. Tapasztalatai alapján a TAK eredményessége függ a készítő felkészültségétől, a lakók bevonásának mértékétől, az önkormányzat jövő formáló elképzeléseinek meglététől, a település egyediségétől. A TAK gondozása során ki kell javítani a hibákat, pótolni kell a hiányosságokat, valamint a társadalmasítást, gondoskodni kell a széles körű megismerésről, fel kell mérni a használók és az alkalmazás tapasztalatait. Horváth András (2020) az eddigieket kiegészítve a jogbizonytalanság és a folyamatosan változó jogrendszer miatti instabilitás problémáját emeli ki, hangsúlyozza a konzultáció, a véleményezés, a tervpályázatok fontosságát. A helyi építési szabályozás szerint nem választható szét a településképi követelményektől, az övezeti rendszer és a településképi karakterek egyértelmű egymásnak megfeleltetett rendszerére van szükség. Turi Attila (2020) a viselkedéskultúra kérdéskörét példák segítségével elemzi, amely megelőzi az esztétika kialakulását és azért alapvető fontosságú, mert a szabályozás nem tudja a megfelelő minőséget létrehozni. Szerinte hangsúlyosabban kellene kezelni a beavatkozások hatásait, a hatásmechanizmust. Ehhez kapcsolódik Vukov Konstantin (2020) gondolatmenete is, aki a települési örökségvédelmi hatástanulmány fontosságát emeli ki, amely a sokrétű vizsgálatok mellett az értékleltárt és a hatáselemzést is tartalmazza, fenntartási és fejlesztési javaslatokkal. Felhívja a figyelmet arra, hogy a helyi értékleltár adatlapjainak segítségével az adott település sajátosságai statisztikai módszerrel kimutathatók, ezért a karakterparaméterek meghatározása leképezhető.

Gombos Márk (2020) szerint a TAK készítés eredménye és sikere, egyrészt, hogy „az önkormányzatok elkezdtek foglalkozni az épített kultúrával, az értékekkel”, másrészt, hogy elindult az építész szakma és a lakosság között egy párbeszéd, így az építészet újra közügy lett. Kiemeli, hogy a friss kezdeményezés hatásairól valós tapasztalatok megalkotásához még nem telt el elég idő, ezért a folyamatos tapasztalatcsere és ez alapján a továbbfejlesztés még egy ideig aktuális marad. Csohány Klára (2020) is – a Pest megyében tapasztalható tendenciák alapján – arra hívja fel a figyelmet, hogy még nem telt elég idő az alkalmazási tapasztalatok áttekintéséhez és egyelőre az átfogó felülvizsgálatok, módosítások sem jellemzőek. Azt a következtetést vonja le, hogy (leginkább) erőforrás hiányában az elmúlt időszakban az önkormányzatok „kicsit el is engedték ezt a témát”. Kiemeli, hogy az ifjúságot és a gyermekeket kellene ezzel a témakörrel jobban megszólítani, mert ekkor még nem alakult ki az ízlésvilág és a vizuális kultúra, az érték szemlélet még könnyebben alakítható.

A MÉK harmadik TAK témájú kiadványa egy tanulmánykötet, amely a **TAK és a településképi rendelet viszonyát** járja körbe. A kötetben a 8 esettanulmány a különböző szerzők véleményét és tapasztalatait összegzi, a MÉK által megadott kérdéslista mentén. A szerzők ebben a kötetben is hangsúlyozzák, hogy a rendezési terveknek a településképi-védelmi előírásokkal szoros összhangban kell lenniük, együttesen kell őket kezelni. Itt is kiemelik a főépítési szakmai konzultáció és a helyi eljárások fontosságát, a tervtanácsok szerepét, az előírások betartásának hiányát, az ellenőrzés és a kötelezés bizonytalanságát. (Kovács-Dér 2020)

A MÉK negyedik kiadványa az **építészeti kultúra terjesztésének kérdésköréről** és a nyilvánosság hozzáférhetőségéről szóló tanulmánykötet. Az első tanulmányban Simon-Makovényi (2021) áttekinti az alapvető fogalmak történeti változását: a városkép, a környezetkultúra, a vizuális kultúra, az építészeti kultúra, a környezetkultúra, a települési kultúra, az épített környezet alakítása és védelme kifejezéseket, az elmúlt hatvan év távlatában. Az elemzés rámutat a témához kapcsolódó folyamatos szemléletváltásra, az objektum szint és területiség kérdéskörének kettősségére.

A tanulmánykötet második felében a TAK és TKR elérhetőségét vizsgálják 130 mintavételezett településen az önkormányzati honlapokon elérhető információk (kiszűrésben a helyi újságok) alapján. A fővárosi kerületek vonatkozásában azt a megállapítást teszik, hogy a társadalmi visszhang és a szakmai vita elmaradt, a külsős cégek színvonalasabban készítették el a terveket, mint a főépítési irodák és gyakran hiányosan hivatkozott képek könyvek készültek. A felsőfokú központok elemzésének eredményei vegyes képet hoztak, a településcsoportra vonatkozó egyértelmű következtetések és állítások a megosztott színvonal és eredmények miatt nem tehetők. A középfokú központok elemzése szintén vegyes eredményeket hozott, de a szerzők megállapították, hogy ebben a településcsoportban is jellemző a képek könyvjelleg, és hogy több településen, utólagos módosítással kiegészítették a településképi rendeletet a védettségre és a településképi követelmények vonatkozásában. Az alsófokú központok településképi-védelmi dokumentumaiban meghatározóan érzékelhető, hogy a települési önkormányzat foglalkoztat-e főépítést. Jellemzően a főépítések tudtak nagyobb társadalmi vitát, érdeklődést generálni. Falvak esetében a főépítész megléte vagy hiánya még hangsúlyosabban érződik a településképi-védelmi eszközökben. Több esetben hiányos vagy nehezen használható a települési honlap és a törvényi határidőhöz képest késve, de elkészültek jellemzően a dokumentumok. Az aprófalvak esetében meglepően jó arányban alkottak magas minőségű kézikönyveket, a terjedelem jellemzően ebben a településcsoportban a legrövidebb. A honlapok működtetése itt a leghiányosabb, ezért a társadalmi sikerességéről a kutatók kevés információt tudtak meg. Több településcsoportban is jellemző volt, hogy szerző nélküli TAK-ok szerepeltek a mintavételben. Az áttekintett TAK-okban markánsan eltérő szemléleteket különböztetnek meg: élesen elkülöníthető az objektumszemléletű és a területi (település-, tér-, táj-) szemléletű TAK. A legjobb TAK-ok készítésében részt vett főépítész, településtervező és tájépítész is. Hiányosságként azonosítják a tájépítészeti tartalmat, a turizmus népszerűsítésére irányuló tartalmat és az érdemi társadalmi vitát. Az elemzés zárásaként a szerzők felhívják a figyelmet a főépítész és a felülvizsgálat fontosságára. (Makovényi-Simon 2021)

6.3. Kitekintés – településkép alakítása külföldön

A vizsgált külföldi környezetalakítási gyakorlatban is hangsúlyosan, komplex rendszerben jelenik meg a településképi szempontrendszer. A megismert külföldi eszközök (részletesen M10. mellékletben) az alábbi főkategóriákba tagolhatók:

- teljes országra készített fejlesztési irányokat, kereteket, monitoringot meghatározó terv,
- megyére vagy kiemelt értékvédelmi területre készített környezetalakítási útmutatók;
- tematikus kiadványok, amelyek legfőbb témája a szomszédsági viszonyok rendezése, az esetleges konfliktusok kezelése, a nyitott terek és közterületek kialakításának lehetőségei;
- konkrét beruházások környezethez való illeszkedését igazoló tanulmányok.

A nemzetközi gyakorlatok áttekintése hasznos tapasztalat a hazai gyakorlatra vonatkozó javaslatok megfogalmazásához. Az áttekintett anyagok alapján megállapítható, hogy a településkép-védelmi törekvések a mintavételezett országokban elsősorban a terület- és településrendezési terveken keresztül érvényesülnek. A feldolgozott példák közül az is kiolvasható, hogy a tervi, jogszabályi előírások mellett a tájékoztatásra és szemléletformálásra is hangsúlyt fektetnek a hivatalok, az ingyenes időszaki kiadványokkal, beszámolókkal és tematikus útmutatókkal.

A környezeti minőség alakítása szempontjából kifejezetten példaértékű az összetett svájci tervrendszer, ahol a koncepcionális és fejlesztési javaslatok mellett megjelennek a védelmi, kezelési követelmények, a monitoring értékelés és szemléletformáló kiadványok egyaránt.

A „tájkonceptió” (LKS) az Európai Tájjegyzmény végrehajtása érdekében többek között 14 db tájminőségi célt határoz meg, amelyekkel el kívánják érni a tájváltozás minőségorientált tervezését és a létesítmények tájba illesztését. Ehhez illeszkedik a „tájpolitikai” dokumentum, amely szakpolitikai és a csatlakozó területi és települési tervek számára eszköztárat határoz meg többek között a tájminőség fenntartásának és fejlesztésének érdekében. Ezt egészíti ki a „tájesztétikai tervezési útmutató” és a „tájesztétikai tervezéssegítő” dokumentum, amely már a konkrét tervezés is kivitelezés során érvényesíti a tájkonceptió céljait, vagyis a tájlesztétikai tervezése a létesítmény tervezés szerves része, amelyhez egységes, hivatalos módszertan ad segítséget. A területi értékek védelmét a „védendő nemzeti jelentőségű területek jegyzékén” (ISOS) és a megyei szintű szerkezeti tervekben rögzítendő „táj- és településképi védőövezetek” kijelölésén keresztül érvényesítik, amelyekhez illeszkedve kell a helyi építési lehetőségeket meghatározni a településrendezési tervekben. A beavatkozások ellenőrzését és monitoringját szolgálják a számítógépes vizualizációs értékelések és a „tájmegfigyelési program” (LABES). Az időközi tájjelentésben vizsgálják a fizikai tájminőség változását és a tájkép reprezentatív lakossági megítélésének (szociokulturális értékelés) változását egyaránt, különböző mutatók segítségével. A lakosság folyamatos tájékoztatását pedig az illetékes hivatalok által kiadott és ingyenes terjesztett minőségi folyóiratok biztosítják.

Olaszországban a megyei területrendezési terv része a tájterv is. A regionális terv alapján a helyi hatóságok célja, hogy megőrizzék a tájak identitását és karakterét, irányítsák az átalakulási folyamatokat, a beavatkozások a tájképet és építészeti minőséget javítsák, valamint, hogy azonosítsák a táji értékeket. A fizikai adottságok mellett hangsúlyosan kezeli a kulturális tartalmat, az identitást formáló és erősítő elemek azonosítását és védelmét. A terv szöveges leírásokat,

normatív jogszabályi követelményeket, tervezési útmutatókat összegez, amelyeket áttekintő regionális térképekkel egészít ki. A jogszabályi követelmények, a Normativa a célok elérése érdekében három részből áll: az első részben a régió jellemzőit és tájértékeit, valamint védelmük általános elveit rögzítik; a második rész a szabályokat, a tervezési-engedélyezési, városfejlesztési folyamatokra és tervekre vonatkozó követelményeket rögzíti; a harmadik rész a tájvédelmi szerv stratégiai programját, prioritásait, forrásait és együttműködéseit rögzíti. A településeknek ezekhez illeszkedve kell a helyi szabályokat megalkotniuk. Engedély akkor adható ki, ha az a tájterv előírásainak megfelel. A környezeti hatásvizsgálatnak tartalmaznia kell a törvényben meghatározott tájleírást. A táji hatásvizsgálat során vizsgálni kell, hogy a tervezett beavatkozás eléri-e a meghatározott relevancia küszöböt. Amennyiben meghaladja azt, akkor a tájhatás-bírálat érdekében a tervezőnek el kell készítenie az előírt tájvizsgálatot. Az előírások betartása érdekében Olaszországban az engedélyezési eljárásokban részt vesz a „Tájképzési Bizottság” is, amely régióként egyedi tájvédelmi iránymutatást ad ki a tervezők, az üzemeltetők, a lakosok számára. A jó példák terjesztése érdekében a szakmai szervezetek és nemzetközi összefogások által katalógusokat adnak ki, amelyek különböző témák mentén összegyűjtik a példaértékű, már megvalósult beavatkozásokat, projekteket. Ezek mellett még arra is van példa, hogy a települési önkormányzat készített el egy városi szintű adaptálási útmutatót a térségi Tájterv alapján, amelyben részletesebben, a helyi adottságokra kifejezetten reflektálva adnak iránymutatást. A mintavételezett útmutatókban a települési szegélyek védelme, rendezési szükségessége és a tájképi-percepció szempontok kifejezetten hangsúlyosak.

A hazai TAK-ok előképének tekintik az ír és angol gyakorlatot⁴³, ahol tartalmi felépítésben és grafikai megjelenésben a magyarországi gyakorlathoz nagyon hasonló építészeti útmutatókat alkalmaznak. Nagy különbség azonban, hogy ezek megyékre készülnek és kifejezetten a mozaikos, mezőgazdasági tájban elhelyezhető lakóépületek követelményeire fókuszálnak, a hagyományos „tanyasi” használat megőrzése, újraélesztése érdekében. Emiatt a táji jellegzetesség miatt tematikája inkább illeszkedik a Balaton-felvidéki építészeti útmutatóhoz, mint a települési kézikönyvekhez. Emellett a táji vonatkozású kézikönyvekben hangsúlyosan jelenik meg a táj terhelhetőségének és érzékenységének szempontja. A hazai gyakorlathoz képest sokkal nagyobb hangsúlyt fektetnek a hagyományos mintázatok, formajegyek bemutatására és csekélyebb terjedelemmel szerepeltetik a mit lehet és mit nem lehet kérdéskört. Tehát fontosabb az ismeretek, a hagyományok továbbadása és ezzel a fejlesztők és tervezők inspirálása, mint az építészeti korlátozás. Az angol gyakorlatban kifejezetten jellemzők, a vizuális hatásvizsgálati tanulmányok, amelyeket egy-egy konkrét beruházás esetén kell elkészíteni.

A mintavételezett anyagok között szerepelnek példagyűjtemények is, ezeknek leírása részletesen elemzi, hogy az adott példa miért tekinthető jó fejlesztésnek, példaértékű beruházásnak, ezzel is eltérve a hazai gyakorlattól, ahol a jó példák sokszor csak fényképgyűjteményként jelennek meg, leírás nélkül, vagy minimális leírással, ahol a szöveg jellemzően követelményeket állapít meg.

⁴³ Erről részletesen 2019. október 8-án, a „Települési Arculati Kézikönyvek hatása Magyarország építészetére” című konferencián számoltak be, ahol többek között Mike Shanahan ír építész is előadott.

6.4. A településkép védelmi előírások lehetséges hatásai

„A fontos az, hogy a kétféle szempontot ne keverjük össze, vagyis egyrészt ne állítsuk arról, ami valóban és megállapíthatóan van, egyben azt is, hogy annak úgy is kell lennie, másrészt ne állítsuk arról, amit szeretnénk, hogy legyen, azt, hogy az már úgy is van.” (Szalai (2011) idéz Trencsényi Balázstól)

Szalai (2011) az építészetről szóló értekezésében rögzíti, hogy korunkban egyre nehezebb az **értékek felismerése**, nincsenek **általánosan érvényes esztétikai normák**. Gondolatmenetének folytatásában megfogalmazza, hogy „ha azonban a „nem minden lehetséges” addig törvényszerűnek tűnő belső logikáját a „minden lehetséges” állapota váltja fel, akkor a művészi törekvéseket – a formaalkotás és a róla való gondolkodást is – már nem belső erők vezérlik, hanem külső manipuláció. S ha minden lehetséges, akkor tulajdonképpen „minden mindegy”, az autentikusság szűnik meg vagy válik legalábbis kérdésessé.” Hajnóczy már 1991-ben felismerte, hogy a városképvédelmi szemlélet és törekvések elkéstek, „egy identitászavar következett be, mivel az új igények, érdekek és szemléletek egymást keresztezve, áthatva vagy megsemmisítve egymást megbontották azt a genius locit, amely a városok eredeti valóját áthatotta.” (Hajnóczy 2020) Szalai (2011) szerint az értékek értelmezése akkor válik viszonylagossá, ha a befogadóban a jelentés elvész, ha a „láthatatlan szellemi kötelék” megszakad, a kódrendszer hiányossá válik. Idézi Jean Baudrillard írását, amely szerint az értékek felbomlanak, elmosódnak és előtérbe kerül az illúzió, valamint a szimuláció. Szalai szerint ez jellemzi az építészet huszadik századi kulturális és esztétikai paradigmaváltásait. Vagyis fontos alapvetés, hogy „a helyi értékek megőrzése abban az esetben lehet hosszú távon eredményes, ha van, aki a valós értékét is ismeri az adott építménynek, szokásnak, gazdálkodási módnak és van, aki az örökséget ápolja és tovább viszi. Ezt senki sem ismerheti jobban, mint a helyben élő őslakosok.” (Máté 2015)

Tehát a településkép védelem akkor lehet sikeres, ha a tervezés során sikerült megfelelően megszólítani a helyi közösséget és az értékek azonosítása, valamint azok védelme a szakmai elvárások mellett a helyiek igényeihez is illeszkedik, és vannak, akik az így azonosított értékeket megfelelően tudják ápolni, gondozni és tovább éltetni. Ebben az esetben a településkép-védelmi tevékenység hatása lehet a helyiek erősebb helykötődése. Ha a megszólítás és bevonás nem volt sikeres és a településkép védelmét külső erők irányítják, úgy az manipulációvá válhat és ez identitászavarhoz vezethet.

Az értékek azonosítása, a településkép alakítás és védelem szabály- és szempontrendszere folyamatos karbantartást, felülvizsgálatot igényel. Egy megmerevített szabályrendszer elveszítheti az aktualitását, a társadalmi igényeknek való megfelelését, mert az elérhető információk, technológiák fejlődnek, a környezet és a társadalmi igények változnak. „Az intellektuális fejlődés eredményeként egyre tisztábban látjuk, hogyan illeszkedünk, a morális fejlődés eredményeként pedig egyre világosabb, hogyan kellene illeszkednünk fizikai és társadalmi környezetünkbe.” (Szalai 2011) Avagy Gadamer (1994) gondolatát említve, az alkotás során az alkotó (vagyis a környezetalakítás során a tervező) az értelmét zárja szilárd keretek közé, és így azt a struktúra megőrzi, ezáltal gyarapodik a létezés. Ebből kifolyólag **a jelenlegi településkép védelmi**

előírások nem tekinthetők állandónak. A jelenlegi rendszer egyik hibája, hogy hiányzik a felülvizsgálat és az aktualizálás kerete, így azonosítható hatás lesz, hogy idővel még a jelenleg jónak vélt tervek is elavulnak és a fejlődésnek gátat szabhatnak.

„A magasabbrendű kultúra azonban akkor kezdődik – amint azt Höffding Fichte nyomán találóan hangsúlyozza, – amikor az ember már időt szakíthat s nyugalmat is teremthet ahhoz, hogy az életküzdelmeken túl és azoktól függetlenül is kiélhesse erőit... Az ember alkotni akar; igen, sőt, azokban utána is teremteni a természet alkotásait.” (Mitrovics 1939)

„A táj az élet tere, amelyben az ember és különböző szervezetek keresik az életük fenntartásához, az életük kibontakozásához szükséges környezeti feltételeket, kapcsolati rendszereket.” (Szilvácsku – Dancsokné 2015) A táj fizikai megjelenését alapvetően meghatározza annak használata. Ha megváltozik a művelési mód, a kezelés, ha az ember úgy mond alkot a tájban, akkor a településkép is megváltozik. Ebben az alkotási, alakítási folyamatban alapvetően meg kell különböztetni –visszautalva a fejezet első bekezdésére – a fejlesztést és a szerves életfejlődést. „Akkor beszélhetünk a fejlesztés eredményeképpen fejlődésről, ha legalább megőrizzük, sőt javítjuk a környezet, a táj eltartó képességét, az élőhelyek, élőlények egészségét és az ember fizikai, szellemi, lelki egészségét. Amennyiben nincs tekintettel a fejlesztés ezekre a központi értékekre, akkor nem fejlődésről, hanem hanyatlásról, esetenként rombolásról, de legalábbis problémák gyártásáról beszélünk.” (Szilvácsku – Dancsokné 2015) Tehát **a településképi szabályozásnak tájgondozó, tájgondnok szemlélettel is kell rendelkeznie.** Avagy, ahogy a Káli körrel készített fókuszcsoportos interjúban elhangzott, a fejlesztés alatt sokszor urbanizációt értenek, pedig inkább revitalizációra, élő tájra lenne szükség. A Balaton-felvidéken elterjedt, hogy a tájat úgy mond nem művelik, „mindig csak próbáljuk kiszedni a profitot, pedig arra lenne szükség, hogy a meglévő épületek legyenek helyreállítva, nyíljon meg újra az iskola és legalább 200 háziállat legelje körbe a tájat – ez a fejlődés iránya, a szerves életfejlődés”. (Káli Kör 2019)

Ez szorosan összefügg a településkép alakításával, de ehhez nem a szigorú településkép-védelem, a megjelenés konzerválása a megfelelő eszköz⁴⁴. Ha a szabályozás nem kellően átgondolt és néhány témakörben túlzóan szigorú, akkor változtatja a piaci keresletet, megszüntetheti bizonyos termékek termelését, míg másokat pedig túlzóan pozícionálhat, pusztán a „szépészkedés” miatt (pl. konkrét építési anyagok tiltása, burkolat, tetőfedés kizárása, a fehér műanyag nyílászárók alkalmazásának teljes tiltása vagy helyi építőanyag alkalmazásának kötelezése). A kereslet orientálása mellett a tervezői alkotás lehetőségeit is kedvezőtlenül szűkítheti. „Az ember esztétikai

⁴⁴ A vidéki földhasználati gyakorlatot megváltoztató, biodiverzitás növelő és tájértékeket őrző, gazdagító tájgazdálkodási intézkedések, a modern agrárpolitika szerves életfejlődést támogató stratégiájának egyik jó példája a „Bull by the Horns” nevű finnországi projekt, amelynek során – többek között – a földtulajdonosok és a szarvasmarhatulajdonosok együttműködésével a felhagyott legelőkre visszavezették a legeltetést, amelyet az agrárkörnyezetvédelmi kifizetésekből finanszíroztak. Ez a közös agrármenedzsment helyreállította a tájképet, a táj karaktert. (Raatikainen 2018)

élményei során voltaképpen önmagát keresi még a természetben is és így még inkább önmagát juttatja kifejezésre művészetében... baj az a, sajnos, gyakorlott szokás, hogy ... a művész alkotóerejének sugalló és intuitív kényszere helyett száraz elméletek erőszakát hívja munkájában segítségül.” (Mitrovics 1939) Ennek megfelelően **a jó településkép védelem hatása, hogy támogatja a szerves életfejlődést és a helyi igényeknek megfelelő korlátok közé szorítja a fejlesztést, de nem lehetetleníti el azt.**

„A fizikai környezet és az ember közötti dinamikus kapcsolat az ember oldaláról sok szinten elemezhető: a viselkedés, az érzelmek, az attitűdök, az értékek, a vágyak szintjén. A környezet oldaláról is elemzendők azonban ezek a folyamatok: érdemes a pszichológiai eszközök és szemlélet segítségével megértenünk, hogy mit is jelent egy hely leromlása, funkciójának megváltozása vagy szimbolikus jelentésűvé válása.” (Dúll, 2010)

Ahogy a fizikai környezet is változik a fejlesztések és a fejlődés révén, úgy az emberek helykötődése is idővel változik. A helykötődés kialakulását olyan helyek teszik lehetővé, amelyekben megnyilvánul a cselekvési kontroll, a kreativitás és a hozzáértés egyaránt, ahol lehetőség van a szociális környezethez való csatlakozásra és különösen erős az otthon vonatkozásában. Ez biztosítja többek között a folyamatos biztonságérzetet és a kulturális folyamatokat. (Dúll 2010) Ezért **a településkép védelem a helykötődést több szempontból is erősítheti, támogathatja az ismert mintázatok és helyek megőrzését a stabilitás érdekében, támogathatja a kreatív alkotást és a szociális környezethez való erősebb csatlakozást a közös párbeszéd, érték azonosítás folyamatban, amellyel egyúttal a kulturális folyamatokat is segíti.** „Az otthonhoz kötődés egyik alapja éppen az, hogy az otthoni térben az ember fel tudja halmozni és tárolni tudja leginkább kedves tárgyait.” (Dúll 2010) Ezt nemcsak a lakás és ház kontextusában értelmezhetjük, hanem a tágabb környezeti észlelésre is, az utcákra, terekre, városrészre, tájra. Ahhoz, hogy otthonunkká váljon a település ahol élünk, a városi tereken, a környezetben is olyan tárgyakkal kell megjelennie, amelyek kedvesek számunkra, amelyek sajátunknak tűnnek. Ezzel **egy jó, közösségi alapú településkép védelem hozzájárulhat a település népességmegtartó erejéhez is**, mert egy költözéssel a lakásunk bútorait magunkkal vihetjük, de az utcaképek, a tájkép, a szomszédság alapvetően nem mozdítható. Dúll (2010) azt is megállapítja, hogy az identitás az interakciók és a környezet intimizálása révén alakul ki, és azoknak a helyeknek az elvesztése, amelyekhez kötődünk, gyásszal, érzelmi viharokkal jár. Eberle Gramberg és Gramberg (2004) a városidentitást 5 pillérral határozza meg, amelyek városkép, az életminőség, értékek, munka- és kereseti lehetőségek, anyagi erőforrások és terhek (fordítás Urbáné 2017). **A lokalitás, a hely szellemének megőrzése, a település és tájkarakter elemzések egyik legfontosabb célja a hely-semlegesedés világában.**

A településképek és a környezeti minőségnek nemcsak a városok belső folyamataiban, megtartó képességében van szerepe, hanem a külső üzenetben, a vonzerő szempontjából is.⁴⁵

„Egy európai körutazással – még egy földrajzi értelemben viszonylag röviddel is – a helyi és regionális különbségek hihetetlenül gazdag választékát fedezhetjük fel: csodálatos helyeket, ahová érdemes ellátogatni. A legtöbben valószínűleg egyetértenek abban, hogy tragédia lenne ezt a kulturális környezetet elveszteni vagy felhigítani, és középszerű egyformasággal helyettesíteni.” (Krizsán 2013)

„Turisztikai szempontból is fontos a településképek, hiszen gyakran játszik szerepet a desztinációválasztásban.” (Karancsi et al. 2016) Az elmúlt évek turisztikai célterület és motiváció kutatásai már többszörösen bizonyították, hogy a fizikai környezet, a táji, kulturális és épített értékek szerepet játszanak az utazási helyszín megválasztása során, turisztikai vonzerőt adnak egy térség számára⁴⁶. Ezeknek az értékeknek a felfedezése tudatos menedzsment tevékenységgel ötvözve támogathatja a fizikai környezeti értékekben gazdag, de kevesebb turisztikai szolgáltatással rendelkező térségek fejlesztését, növelheti vonzerejét.⁴⁷ A fokozódó érdeklődés segíthetné az értékek fenntartható kezelését, megőrzését. A fokozott túlterheltség megelőzéséhez, illetve a negatív hatások elkerüléséhez a turisztikai desztinációmenedzsment adhat lehetőségeket (Fehérvölgyi – Hajmásy – Madarász 2019). A Nemzeti Fejlesztés 2030⁴⁸ a desztinációmenedzsmentet **egy adott földrajzi területen található vonzerők hálózatba szervezésének, a piac- és versenyképesség megteremtésének és értékesítésének folyamatoként határozza meg, amellyel fokozható a terület fejlődése és az ott élők jólétének növelése**. A túlturizmus egyre több olyan célterület esetén merül fel problémaként, ahol az

⁴⁵ A magyar lakosság megkérdezése alapján a települési vonzerők sorrendjében a lakókörnyezeti minőség a harmadik legfontosabb tényező (4.32-es átlaggal). Ezt a szempontot csak a közbiztonság (4.45-ös átlag) és az infrastrukturális adottságok (4.37-es átlag) előzik meg. (Koltai 2016)

⁴⁶ 2008 tavaszán a Kodolányi János Főiskola hallgatóinak segítségével készített kérdőíves felmérés alapján az úti cél kiválasztásának legfontosabb három szempontja a turisztikai szolgáltatások minősége (4,17-es átlaggal), az úti cél kulturális látnivalói (4,13-as átlaggal) és az úti cél természeti látnivalói (3,92-es átlaggal), tehát fontos szempont, hogy vonzó környezetben töltsük el szabadidőnket (Szalai – Hinek 2013). Egy másik, országos kutatás alapján belföldi utazásaink helyszínének kiválasztásánál a legfőbb ok a természeti adottságok és látnivalók (44,1%), ezt követi a kedvező ár-érték arány (32%) és a korábbi kedvező tapasztalat (31%) az utazás hosszától függetlenül. (Magyar Turisztikai Ügynökség 2016). A többnapos belföldi utazások időtartama és száma alapján egyaránt a Balaton térsége emelkedik ki, ahol 2017-ben 15,1 millió napot töltöttek el a magyarok (Magyar Turisztikai Ügynökség 2018). A Balatoni Turisztikai Kutatóintézet 2019 januári szakmai panelének részeként készített kutatás eredményei alapján a Balaton térségében a túlturizmus mérsékelten van jelen. A kutatás a hatás mérséklésére is kereste a választ, amely alapján ez a kevésbé látogatott helyek és időszakok népszerűsítésével lehetséges, a szolgáltatások fejlesztése mellett.

⁴⁷ Bacher et al. (2016) tanulmányában igazolta – az alpesi táj megítélésének, a tájpreferenciák kutatásával faktorok alkalmazásával – hogy a turisták számára vonzó táj nem kell, hogy ellentétben álljon a helyiek magas életminőségét támogató tájhasználattal, vagyis eredményeik alapján a tájtapasztálás és -érzékelés szempontjából nem kell a tájtervezésben kompromisszumokat alkalmazni a helyiek és turisták igényei alapján.

⁴⁸ 1/2014. (I. 3.) OGY határozat

attrakcióknak és ismertségnek köszönhető kiemelt turisztikai forgalom feszegeti a terület terhelhetőségének lehetőségeit, a vonzerőt adó értékek veszélyeztetetté válnak. A nemzetközi ajánlás szerint is a kontroll nélküli turizmusfejlődés megfelelő menedzsmenttel, a fenntartható turizmusfejlesztéssel oldható meg (ENSZ Turisztikai Világszervezete, 2018).⁴⁹ A társadalom gazdasági-kulturális tevékenységének nyomai, az ember alkotta részletek gyakran nagyobb turisztikai vonzerővel bírnak, mint maga a természeti környezet (Michalkó 2005). Ezért **a településkép védelem részeként azonosított értékek és helyi jellemzők jó alapot képezhetnek egy értékalapú turizmusfejlesztési stratégia elkészítéséhez, vagy a sikeres desztinációmenedzsmenthez, amellyel fokozható a jelenleg még csekély turisztikai érdeklődéssel rendelkező régiók látogatottsága.**

A különleges, egyedi és értékes környezet vonzerejét a táj emberi mentális és fizikai jólétre gyakorolt hatása, kulturális ökoszisztéma-szolgáltatása is adja.⁵⁰

„Minden ilyen gyógyító táj sajátos szövete a természeti környezetnek, az épített tereknek és – mindettől elválaszthatatlanul – az egyes emberek és a kulturális közösségük által ápolt jelentéseknek, történeteknek... A gyógyító táj ugyanis úgynevezett „harmadik hely”: a hétköznapi körforgáshoz, a családi és munkakörnyezetek váltakozásához képest valami újra ad lehetőséget. Lehet a kilépés, eltávolodás és lehet az újfajta találkozások terepe is. A természeti környezet ehhez egyszerre ad helyet és inspirációt is” (Mihók et al. 2021)

A gyógyító vagy terápiás táj (therapeutic landscape) egy metaforikus kifejezés, amely egyesíti a táj fogalmat a holisztikus egészség elvével és vizsgálja a táj, a természet, majd a kutatások bővülésével a hely emberi jólétre gyakorolt hatásait, a gyógyulással való összefüggéseit. (Doughty 2019) A természettel való kapcsolat (a jó minőségű környezet is) támogatja a fizikai egészséget, gyógyítóan hat a mentális betegségekre, javítja a mentális működést és növeli a pszichológiai jólétet. (Mihók et al. 2021) Ezt a hatást a természeti elemekkel való közvetett és közvetlen találkozás, a hagyományos mintázatok felismerése, a kulturális jelrendszer ismerete és

⁴⁹ A Nemzeti Fejlesztés 2030 hangsúlyozza a hazai turizmusban erős területi koncentrációt Balaton és Budapest térségében. Területfejlesztési szempontból kiemeli a természeti értékek turisztikai attrakcióként turizmusfejlesztési koncepciókba integrálásának szükségességét és a különleges értékű kultúrtájaink fenntartható idegenforgalmi hasznosítását a jelenlegi területi egyenlőtlenségek enyhítése érdekében. Kiemeli Tokaj-Hegyalja, Pannonhalma, Őrség, Fertő-tó környéke, Hortobágy, Bugac, Villányi borvidék és Ormánság térségét, mint az idegenforgalom szempontjából vonzerőt jelentő, az aktív és passzív rekreációt egyaránt szolgáló kiemelten értékes, egységes tájképi értékű településképpel rendelkező tájegységeket.

⁵⁰ A Millennium Ecosystem Assessment 2005-ben határozta meg az ökoszisztéma-szolgáltatások körét. Megkülönböztethetők ellátó vagy termelő szolgáltatások, kulturális szolgáltatások, szabályozó szolgáltatások és támogató vagy fenntartó szolgáltatások. (Ambrusz et al. 2020)

az esztétikai érzet jelentősen befolyásolja⁵¹, ezért a településképpel és annak alakításával szoros összefüggésben van. **Az ismert környezeti elemek elvesztése növeli a depresszió, a stressz, a mentális zavarok kialakulásának lehetőségét.**

Az ismert és jellemző környezeti elemek, tájkép változását a klímaváltozás is okozhatja, gyorsíthatja, ezért a településképalakítás eszközrendszerének erre a folyamatra is reagálnia kell. Csorba Péter előadása alapján a klímaváltozási forgatókönyvek egységesen az átmeneti zónába helyezik Magyarországot, tehát közepes mértékű melegedés és csapadékváltozás várható. Ez a hazai tájak arculatváltozása szempontjából kiemelten az alkalmazkodni képes szántóföldeket, az erdőtakarókat és természetközeli növényzeteket, valamint a víz- és vizenyős felszínek területét fogja érinteni. Az alkalmazkodás miatti intézkedések, használati változások a táj mozaikosságának csökkenését okozhatják. A klímaváltozás az egész országban érzékelhető, de az Alföld, a Dél-Dunántúl és a Kisalföld déli része kiemelten érintett lehet a klímaváltozás miatti vizuális átalakulás szempontjából.⁵² Ezeken a területeken **a településképi szabályozás során az átalakulás folyamatának menedzsmentjére is tekintettel kell lenni, a negatív hatások csökkentése érdekében.**

Az elemzések alapján elmondható, hogy a településképi szempontú környezetalakítás a **fenntarthatóság mindhárom pillérére hatással van** (a 22. ábra összegzi). A rögzülő rossz gyakorlat a negatív hatásai által kifejezetten káros lehet társadalmi, ökológiai és gazdasági szempontból egyaránt. A jó gyakorlat viszont elősegítheti a terület megfelelő irányú fejlődését, a helyek és az értékek gyarapodását, növelheti az emberi és természeti jóllétet egyaránt.

Azonosított szempont	Lehetséges negatív hatás	Lehetséges pozitív hatás
értékvédelem	manipuláció, helykötődés elvesztése	helyi közösség és helykötődés erősítése
aktualitás	konzerválás, elavulás	folyamatos, illeszkedő gyarapodás
folyamatok befolyásolása	fejlesztés, problémák gyártása, eltartó képesség romlása	szerves életfejlődés, diverzitás, eltartó képesség javulása
piac	termékek alkalmazhatóságának kizárása vagy kötelezése	alkotói szabadság és piaci kereslet helyi igények felé orientálása
helykötődés	gyász, érzelmi vihar, semlegesedés	identitás, megtartó erő, egyediség
turizmus	kiegyenlítetlen kereslet, túlturizmus, értékek veszélyeztetése	fenntartható desztináció menedzsment, értékalapú turizmusfejlesztés
gyógyító táj	depresszió, stressz, mentális zavar	mentális és fizikai jóllét
klímaváltozás	erdőtakaró, természetközeli növényzet, víz- és vizenyős területek csökkenése, a táj mozaikosságának eltűnése	a klímaváltozás kedvezőtlen hatásainak enyhítése, a folyamat arculati szempontú menedzselése

22. ábra: Az azonosított szempontok lehetséges negatív/pozitív hatásainak összegzése (saját szerkesztés)

⁵¹ Ezt támasztják alá például Yazdani kutatásának eredményei, aki azt vizsgálta, hogy az irániak hogyan értékelik és milyen hatással van rájuk az ausztrál városi park tájképi környezete és ezt összevetette az iráni hagyományos parkhasználattal és esztétikai preferenciákkal. (Yazdani 2018)

⁵² Csorba Péter „Az éghajlatváltozás várható hatása a tájak karakterére” című előadása 2020. november 27-én hangzott el, a Magyar Tudományos Akadémia szervezésében megvalósított „A tájkarakter-kutatások felhasználása a területi tervezésben” című konferencián hangzott el.

*„Be szép a város ilyen messziről,
A látóhatár távol peremén.
Olyan szép, mint a szép emlékezet,
S oly ifjú, mint a fiatal remény.*

*Nem csillog más, csupán a tornyok orma
A révedező tekintet előtt,
S a gyárkémények is ily messziről
Csak óriási tömjénfüstölők.*

*A zajból csak a harangok szavát
Búgatja szűrőn át a messzeség,
Szelek szárnyára bízva könnyedén
A világ-koncert örök lényegét.*

*De így csak hajnalban és alkonyatkor
Látszik a város, - soha, soha máskor.
Csak remény-párán, emlék-ködön át,
Megérkezéskor, vagy - búcsúzkodáskor.”*

Püspökfürdő, 1925 június

Reményik Sándor: A város messziről

7. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

– elsődlegesen a településtervezési gyakorlatra fókuszálva, gyakorlati eredmények –

A településkép védelem egy holisztikus megközelítést igényel. Nem a szigorúan vett konzerválásról szól, hanem a szerves életfejlődés támogatásáról, a megőrzés és fejlesztés egyensúlyáról. Ily módon multidiszciplináris témakör, amely a helyi kulturális jellegzetességeket helyezi fókuszba, arculati jellegzetességeit keresi, és az alapvető művészeti eszközrendszer (a lépték, az arány, a ritmus, a forma, a kompozíció, a szín és a fény) szempontjait egyesíti, alkalmazza. A környezeti minőség védelme és megfelelő alakítása elsődlegesen a környezeti harmónia megtalálásáról és fenntartásáról szól, avagy a tudat erősítéséről, az emlékek megőrzéséről, az élhetőség és fenntarthatóság fizikai feltételeinek biztosításáról, amelyhez eszköz a környezet fizikai megjelenésének alakítása, erre vonatkozó szabályrendszer kidolgozása. Ez segíti a mentális és környezeti jóllétet, a fenntarthatóság mindhárom pillérét.

Napjainkban már nem az a kérdés, hogy egy településnek meg kell-e határozni az arculatát. A településkép védelmi törvény megjelenése óta már nem kérdés, hogy a környezet alakításával foglalkozó tervezőnek kell-e esztétikai kérdésekkel is foglalkoznia. Lakókörnyezetünk esztétikai kritériumai és azok betartása jogszabályba foglalt kötelezettség. A kérdés az, hogy a tömegesen (olykor silány minőségben), hirtelen elkészített TAK-ok valóban segítik-e az építkezőket és a helyi lakosságot? Megfelelően rögzítik és kifejezik a környezet alakítás minőségi kritériumait? Megfelelő alapot adnak a szempontok érvényesíthetőségéhez (a gazdasági és politikai érdekekkel ellentétesen is)? Az elmúlt években lezajlott országos TAK készítési akciónak egyik egyértelmű eredményeként azonosítható, hogy a településkép védelem közbeszéd tárgya lett, elkészült a hazai települések jogszabály által előírt szempontrendszer szerinti elemzése, amelyből országos „leltár” is építhető⁵³. Viszont az elkészült TAK-ok fenntartásokkal és kritikus szemlélettel alkalmazhatók. A törvény megjelenése és az elkészítési határidő között egy évnyi idő állt rendelkezésre a kidolgozásra és az egyeztetésre – ez a műfaj egyik legnagyobb hibája. Tömeges feladatot hozott létre a jogszabályi követelményrendszer, amely kapkodáshoz, ismétlődésekhez és több esetben túl általános tartalomhoz vezetett. Lehetetlen volt széleskörű szakmai és társadalmi vitát lebonyolítani. A társadalmi diskurzus hiánya miatt az új műfaj inkább vált ki ellenszenvet, mint kulturális identitás erősítést, közösségfejlesztést. Készítői oldalról az idő- és kapacitás hiány miatt elmaradt az optimalizálás, szó szerinti tartalmi ismétlések fordulnak elő még a legszínvonalasabb dokumentumok esetében is. Ezért – néhány kiváló kivételtől eltekintve – a TAK-ok inkább tekinthetők kötelező jogszabályi elvárást teljesítő, a követelményeknek megfelelő építésügyi dokumentumoknak, mint szemléletformáló, tudásátadó, a jövő esztétikai környezetalakítását alapvetően segítő eszközöknek. Egy olyan dokumentum, amely a helyi főépítészek kezében egy eszköz lehet, annak érdekében, hogy az elvárásokat közvetítsék az építkezők számára, majd bízzanak az együttműködésben és a szabályok betartásában. A párhuzamos, rövid idejű tervezés viszont azt is hozta, hogy a települési és szerzői kreativitástól függően megjelennek olyan egyedi tartalmak, szempontok is, amelyeket összegyűjtve, segíthetik a felülvizsgálatot.

⁵³ Ezt a Lechner Tudásközpont el is kezdte a helyi védett értékekre vonatkozóan (Lechner Tudásközpont: Helyi Művi Értékvédelmi Kataszter. helyiertek.e-epites.hu. 2019.)

A települések folyamatos változásban vannak, ezért a – kapkodással és hibákkal megalkotott – statikus leltárral nem állhat meg a folyamat. Az értékek azonosítása, így a településkép alakítás és védelem szabály- és szempontrendszere folyamatos karbantartást, felülvizsgálatot igényel. Egy megmerevített szabályrendszer elveszítheti az aktualitását, a társadalmi igényeknek való megfelelését, mert az elérhető információk, technológiák fejlődnek, a környezet és a társadalmi igények változnak. Ebből kifolyólag a hatályos településkép védelmi előírások nem tekinthetők állandónak. A jelenlegi rendszerből hiányzik a felülvizsgálat és az aktualizálás, ezért azonosítható hatása lesz, hogy idővel még a jelenleg jónak vélt keretek, tervek is elavulnak és a fejlődésnek gátat szabhatnak.

J1: Szükséges a jogszabályi követelmények és az elkészült kézikönyvek felülvizsgálata, a tapasztalatok és a kutatások eredményei alapján módosítása, ehhez megfelelő erőforrások biztosítása. A felülvizsgálathoz javasolt legfontosabb kulcsszavak, szempontok:

- az ajánlásokat az átélhető térélmény jellegzetességeihez kell igazítani, amelynek során kiemelten hangsúlyos a **színlátás, a formák és alakok észlelése, a tér- és mélységészlelés, valamint mozgás;**
- mivel a településképet elsődlegesen a közhasználatú területekről érzékeljük, ezért a kézikönyvi tartalmat is ehhez kell igazítani: hangsúlyosan kell kezelni a **közterületek kialakítását, a tágasság, levegősség, beláthatóság, olvashatóság** szempontjait;
- **nem hozható létre kultúra a településképi szabályozással,** a településképben minden korszak sajátos lenyomata tükröződik, az adott korszakok kultúrájának minőségi kifejezése, amely folyamatos változásban van, ezért kevesebb jogszabályi és jelentősebb több kulturális tartalomra van szükség;
- a településkép és annak **alakítása közügy,** a látvány mindenkié, ezért a környezet alakítása és tervezése során **a társadalmisításról, a bevonásról kiemelten gondoskodni kell,** annak érdekében, hogy a megvalósuló beavatkozások a közérdeket szolgálják;
- ezért alapvető fontosságú **a társadalom környezeti edukációja,** a tájékoztatás és a környezeti minőség jellemzőivel való foglalkozást már gyermek korban meg kell kezdeni, erre helyi foglalkozások, programok, oktatás keretében lehetőséget kell biztosítani;
- alapvető követelmény a **tartósság, a múltó divatok helyett,** az emberi élethosszhoz képest állandó, megfelelő minőségű környezet alakításában a fenntarthatósági szempontokat kell figyelembe venni és mérlegelni kell az elmúlás és a megőrzés kérdését;
- a látványban a **jelentés és tartalom szempontjának érvényre kell jutnia,** a forma a tartalom társadalmi jelentőségéhez képest alakítandó ki, mert az észleléshez az agy az ismert mintázatokat társítja az érzékelt elemek feldolgozása érdekében. A tájékozódáshoz és megértéshez szükséges a **közös történelmi, kulturális ismeret.**

Az elkészült TAK-ok jó alapot biztosítanak a tovább dolgozáshoz, **az elmaradt párbeszéd pótlásához és szélesített szempontrendszer érvényesítéséhez.** A TAK nem lehet csak a településképi rendelet alátámasztása (mint ahogy most a jogszabályok rögzítik). A mintavételi elemzés alapján a településrendezés és a településkép-védelem szoros összetartozását, egymás kiegészítését (az 6.2.1. fejezet alapján) a 23. ábra összegzi. **Az építési lehetőségeket a rendezési eszközökkel és védelmi szabályokkal összhangban kell közérthetően,** a helyi igényekhez és elvárásokhoz igazodóan rögzíteni, ehhez a többléptékű elemzés elengedhetetlen. Ennek nem felel

meg a mai rendszer, amelyben helyi, települési léptékben különálló dokumentumok sokaságában kellene tájékozódni, míg hiányoznak a térségi jellegzetességeket egybefogó tájegységi léptékű dokumentumok.

Szempont		település- rendezés	településkép- védelem
Hol lehet építeni?	az egyes területek műszaki igénybevételének lehetséges mértéke és feltétele	●●●	●
	a rálátás és kilátás, a sziluett szabályozás	●●●	●
	települési kontúrok megőrzése	●●●	-
	különböző jellemzők alapján tipikus részek, eltérő karakterek meghatározása	●●●	●●●
	hely megismerése, megértése, viselkedési kultúra	●	●●●
	telken belüli elhelyezés	●●●	●●●
	tájsziluett, terepalakítás	●●●	●●●
	udvar elrendezés, kert	●●	●●●
	folyamat azonosítás, jövő tervezés	●●●	●●●
	jelenleg nem beépített területek alakítása, gondozása	●●●	●●●
	sajátos építményszíntípusok elhelyezhetősége	●●●	●●●
Mekkora lehet építeni?	telekméret	●●	-
	építménymagasság	●●●	●
	épület homlokzatának szélessége és hossza	●	●●●
	tető kialakítása	-	●●●
	arányrendszer, lépték	●	●●●
Milyen lehet építeni?	anyaghasználat (építőanyag, felületképzés, szín)	-	●●●
	homlokzati kialakítása (homlokzati architektúra, homlokzattagolás, kiegészítő elemek, műszaki berendezések)	-	●●●
	kerítés	●●	●●
Milyen legyen a szabad tér, a zöldfelület?	zöldfelület helye és mennyisége	●●●	-
	zöldfelületi rendszer kialakítása	●●●	●
	zöldfelületek kialakítási módja (növények telepíthetősége, növények telepíthetősége, fás szárú növények településképi illeszkedése)	●●●	●●●
	zöldfelületen elhelyezhető kerti építmények és burkolatok illeszkedése	-	●●●
	közterületalakítás	●●	●●●
Milyen legyen az üzenethordozó? – a reklám	-	●●●	

23. ábra: A településrendezés és településkép-védelem összefüggése a vizsgálat témakörökben

(saját szerkesztés, jelmagyarázat: a vonatkozó jogszabályi felhatalmazások alapján:

●●● jelentős, ●● kevésbé jelentős, ● kismértékben, - egyáltalán nem állapítható meg követelmény)

J2: A felülvizsgálat során szorosabb kapcsolatot és egyértelmű összefüggérendszerrel kell meghatározni a tájkarakter kutatás, a településkép-védelem, a terület- és településrendezési építési jogot keletkeztető dokumentumaival és fel kell ismerni a sajátos térbeli rendszert a léptéksokaság tisztázása érdekében. Ehhez inspirációt adnak az összegyűjtött nemzetközi példák (M10. melléklet). Az elemzett svájci példák a táji és területi léptékű gondolkodás, a monitoring rendszer és ezek helyi érvényesítése szempontjából, az olasz példák a területrendezési érvényesítés és a regionális lépték szempontjából, az ír és angol mintavétel a táji szempontokat érvényesítő építészeti útmutatás és látványváltozás vizsgálati módszertana szempontjából példaértékű.

A tájkarakter tipizálás eredményeinek kézikönyvekbe történő integrálása a jövőben mindenképp szükséges a tájpotenciál védelme érdekében. **A tájkarakter kutatást és a településkép védelmet össze kell fogni, az eredményeket integrálni és együttesen alkalmazni kell.** Az adaptálhatóságnál figyelembe kell venni az alapvetően eltérő léptékeket, és a megfelelő

léptékváltások kialakítása, a szubszidiaritás elvének megfelelő követelmények meghatározása szükséges.

J3: A hazai településhálózatban és közigazgatási rendszerben a tájak, a településképi jellemzők túlmutatnak egy-egy település közigazgatási határán, ezért alapvető fontosságú, a regionális, a tájegységi lépték megerősítése, amelyet a mintavételezett külföldi példák is alátámasztanak. Cél, hogy a településképi szempontokat jobban integrálni lehessen a tervezési folyamatokba, az engedélyezési eljárásokba és a viselkedéskultúrába egyaránt.

Tájegységi léptékben kell gondoskodni

- a megfelelő tájgondozásról (használat és látvány alakítása, védelme),
- a hagyományos környezetalakítási mintázatok védelméről és továbbfejlesztéséről,
- a tájegység hálózatainak (pl. közterületeinek) megfelelő kialakításáról,
- a karakterjegyek, egyedi tájértékek gazdagításáról,
- a mintázatok és értékek érdekeltekkel, lakossággal való megismertetéséről.

Helyi szinten, települési léptékben kell gondoskodni

- a megvalósuló környezetalakítási tevékenységek tájba illesztéséről,
- a megfelelő településfejlesztési és – rendezési keretek megállapításáról,
- a tájegységi értékektől eltérő helyi értékek, jellemző részletek azonosításáról,
- a lakossági bevonásról, a széleskörű társadalmasításról, a tájékoztatásról és párbeszédről.

Az országos tájkarakter kutatás és a települési kézikönyvek közötti fontos lépcsőt jelentik az Építészeti Tájegységi Arculati Kézikönyvek (ÉTAK), amelyeknek jelenleg nincs kiforrott, megfelelő módszertana és az alkalmazására / alkalmazhatóságára vonatkozó jogszabályi háttér is hiányzik. **A tájegységek lehatárolásakor, és a vonatkozó kézikönyvek tartalmának kidolgozásakor a településfejlődés dinamikájához illeszkedő módszertan alkalmazása szükséges.** Más-más tervezési, fejlesztési, ezért arculati döntéseket is igényelnek az eltérő, vagy éppen hasonlóságukban összetartozó táji jellegzetességek mellett a dinamikusan fejlődő, (lassan változó) stagnáló vagy a hanyatló települések. Kitérve, felkészülve arra a modern kori jellegzetességre, hogy a településfejlődés helyi energiáit a modern fejlődésben igen sokszor felváltja a helyzeti energiából fakadó dinamika, a globális hálózatokhoz való viszony felülírja a statikusabb táji adottságokat.

A kutatás során elemzett szempontokat a kistáj szintű tájkarakter tipizálás, a térségi területfelhasználási tervlap, az ÉTAK tájegység érték lapja és a TAK-ok összeillesztett karaktertérképei együtt tartalmazzák, külön-külön hiányosnak tekinthető az eszközkészletük (M7. melléklet). Ezért a tájegységre minden szempontot lefedő térkép a négy műfaj egyesítésével készíthető el.

J4: Az összeillesztés során felül kell vizsgálni a tervekben kijelölt karakterhatárokat, valamint szerkezetalkító nyomvonalas elemeket, mert ezek több ponton nincsenek egymással összhangban. Minden területen (legyen az beépítésre szánt vagy nem szánt) jelölni kell a karakter változás megengedett lehetőségeit és fejlesztési irányát a változás miatti hatások megfelelő mérséklése érdekében. Le kell határolni a védelemre érdemes (kiemelten értékes területek), a minőségi fejlesztést (van kialakult karakter, de ennek megújítása, fejlesztése szükséges) és az új karakter kialakítását igénylő területeket.

A részletes TAK elemzés eredményei is alátámasztják a regionális lépték megerősítésének fontosságát. A települési kézikönyvek nagyon nagy mértékben ismétlődő tartalommal készültek, jelentős arányban az építési szabályzatban, vagy az OTÉK-ban rögzített követelményeket (pl. építési hely, beépítési mód, magasság) ismétlik. Több esetben is a szabályozási terv övezeti rendszerével azonos lehatárolásokkal. Az ajánlások elsődlegesen a lakóházakra vonatkozó követelményeket fogalmazzák meg. A TAK a törvényben meghatározott szemléletformáló kiadvány szerepével ellentétben, vagy azt kiegészítve, elsődlegesen a főépítész/polgármester konzultációs eszköze. A települési önkormányzat pedig értelemszerűen a gyakorlati alkalmazás megkönnyítése érdekében a településen jellemző építési kihívásokra reagálva, elsődlegesen a magánszemélyektől, piaci beruházóktól elvárt építészeti viselkedésre helyezi a hangsúlyt. Ezzel sérül a településkép összességének értelmezése, vagyis az önkormányzati feladatokra (pl. közterületekre) vonatkozó követelmények meghatározása. **A tájegységi lépték mellett, hogy jobban illeszkedik a magyar települési struktúra kihívásaihoz, jobban reagálhat a települési közigazgatási határokon átnyúló tájgondozási feladatokra és jobban függetlenedni tud a helyi önkormányzati érdekektől, csökken az összeférhetetlenség.** Ezáltal helyben nem szükséges megismételni az általánosan jellemző szempontokat, követelményeket, ezért nagyobb lehetőség van a helyi jellegzetességekre fókuszálni.

J5: A felülvizsgálat során meg kell határozni a monitoring részletes módszertanát. A rendszeres monitoring értékelés során a környezet fizikai és a mentális környezeti megítélés változásának nyomon követésére is ki kell térni. A jelenlegi tervek kizárólag a környezet fizikai állapotára térnek ki, ezért, a kézikönyvek területéhez illeszkedő reprezentatív lakossági felmérésekre is szükség van, amelyben mérhetők a táj megítélése, a helykötődés mértéke és ezek ok-okozati szempontjai. Erre a módszertani továbbfejlesztésre most adódik lehetőség, hiszen a települések megkezdték az új típusú településterveik elkészítését.

J6: Nagyon fontos a folyamatos párbeszéd, az érdekeltek bevonása, az edukáció és a környezeti kultúra fejlesztése, mivel a szigorú szabályozással kikényszerített környezetalakítás csak elfedi és tovább mélyíti a problémákat.

Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a szemléletformálás, az egymás véleményére és észrevételére adott nyitottság alapvető elvárás a környezet alakításában résztvevő minden érintett részéről, a szerves életfejlődés, a környezeti felelősségvállalás, a helyi lakosság számára fontos értékek gondozása, a helykötődés, az identitás erősítés és a fenntarthatóság támogatása érdekében. Ez pusztán szabályozási eszközökkel nem teljesíthető.

A településkép (definíciójából adódóan) a helyi kultúra része, a történelem lenyomata. A településképi disszonancia a társadalmi megosztottságot, a történelmi viszontagságot mutatja, amely szabályozási követelményekkel vizuálisan ugyan elfedhető, de ez a problémát tovább fokozza. A szemléletformálást szolgáló dokumentumokban, ezért a TAK-okban is több kultúrának és kevesebb jogszabályi tartalomnak kellene szerepelnie.

8. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

A kutatás alátámasztotta a kutatási problémát adó hipotézist.

T1: A tömegesen elkészített TAK behozta a köztudatba a településképről való tudatos gondolkodást a jogszabályok által meghatározott normatív tartalommal. Az elkészült kézikönyvek az építési szabályzatokat kiegészítő építésügyi eszközök, ebből kifolyólag a “településkép” értelmezése szűkös.

A kutatói kérdések mentén, az eredmények összegzéseként az alábbi tézisek fogalmazhatók meg:

Kutatói kérdés	Cél	Tézis
1. Hogyan határozható meg a településkép szerepe és jelentése?	1.	T2
2. Mi a különbség a településkép és a települési arculat között?		T3
3. Hogyan rögzítjük környezetünk fizikai megjelenését, és mi ennek a jelentősége?	2.	T4
4. A településképet alakító eszközökben mennyire jelenik meg a táji és a területi lépték?	3.	T5
5. Mennyire megújító vagy konzerváló jelleggel gondolunk a hazai településképre?		T6
6. A tervezési módszertan mennyire felel meg a mai kor kívánalmainak?		T7

T2: Településkép a minket körülvevő, folyamatosan változó dinamikus, térbeli, fizikailag lehatárolható, a különböző nézőpontokból egyesített, a sokféleség összességét kifejező vizuális egységet jelenti, amely a helyi társadalom környezeti kultúrájának része, alapvető fontosságú a helykötődéshez.

A minket körülvevő vizuális egység a társadalom és a természet együttéléséből alakult ki és folyamatos változásban van. A táj változik, az ember folyamatosan alakítja, formálja tevékenységével, életmódjának megváltoztatásával, a beavatkozástól függő eltérő gyorsasággal, de bizonyos jellemzői állandók maradnak. A településkép fogalmának meghatározása (és eszköztára) a történelem során a tervezési gyakorlatban folyamatosan változik, az adott kor szelleméhez igazodik. A különböző irányú megközelítések az eltérések és formálódás ellenére számos ponton találkoznak.

A településkép, a környezet vizuális megjelenése alapjaiban meghatározza az emberi tájékozódást. A helyek egyedi mintázata, jelrendszere erősen hozzájárul a használók identitástudatához, helykötődéséhez. Befolyásolja az azonosulás és otthonosság érzését, hozzájárul egy település népegyüttéléséhez vagy vonzereje fokozásához, esetleg gyengüléséhez.

T3: A település arculata a befogadó számára információkat hordozó, irányított és közvetített mozaikkép. A településkép vizsgálata során a vizuális egységet elemezzük, a sajátos lenyomatok jellemzőit keressük, míg az arculat a kommunikációs és marketing tevékenységgel, vagyis a „brand” építéssel, a használók és lakók nyilvános tevékenysége által, valamint a befogadó mentális településképeének összessége által jön létre, amely alapján a külső szemlélő saját értékrendje és a felé irányított látvány alapján értékeléssel következtetéseket von le, ítéletet alkot.

Ezért az arculat meghatározásakor nemcsak a kibocsátott információ a lényeges, hanem az azt befogadó környezet is, amely a saját szűrőin keresztül lát, vagyis a kibocsátott kép nem azonos a fogadóban kialakuló benyomással.

T4: A településkép védelmi törekvések célja a térélmény megőrzése és megfelelő továbbfejlesztése, amelynek megtapasztalása az emberi szervezet bonyolult működésének az eredménye, amelyhez alapvető fontosságú az érzékelés, a környezeti minták és a látott kép kulturális, társadalmi értelmének ismerete.

A környezetalakítás tervezése során alapvető szempontként kezelendő, hogy az érzékelés (amely során fizikai jelek az agy számára feldolgozható jelekké alakulnak) és az észlelés (mikor az érzékelési mintázathoz ingereket rendel az agy) folyamatával rögzítjük környezetünk fizikai megjelenését a színlátással, a formák és alakok, a tér- és mélység-, valamint a mozgás észlelésének képességével.

A környezet fizikai megjelenése az adott hely és társadalmának múltját és jelenét fejezi ki, ezért alapvető örökségvédelmi, kulturális feladat ennek megőrzése. A környezet észlelési folyamatából adódó alapvető igény és szükség a környezeti elemek kontextusban való értelmezhetősége.

T5: Az itthon alkalmazott településképi, helyi eszközökben jellemzően áttételesen és nem kellő hangsúllyal jelenik meg a táji és területi lépték és a kontextus fontossága, a szemlélet inkább objektumorientált. A mintavételezett TAK-okban szereplő idealizált utcaképek fényképei jellemzően levegős, tágas, növényzetben gazdag látványt ábrázolnak, ahol fontos az ég látványa és az ég és föld találkozása, ezért nagyon aránytalannak tekinthető az, hogy a TAK ajánlások jelentős része mégis az épületek homlokzatának és a kerítéseknek a kialakítására vonatkozik. Ezzel szemben a tájkarakter kutatásban és a külföldi mintavételben elemzett eszközökben a táji és a területi jellegzetességek, a lokalitás hangsúlyosabb.

A településtervezés alapvetően zonális megközelítésre (övezeti rendszer, karakterek lehatárolása) épül, a meghatározott területi léptékű követelményeket jellemzően telek és objektum vonatkozásban kell alkalmazni. Ezért az eszközökben az egy-egy objektumra előírt követelménynek is van áttételesen területi vonatkozása, táji léptéke. Az elkészített TAK-okban jellemzően nincs táji, illetve területi léptékű követelmény, hangsúlyt az építészeti részletek meghatározása kapott és a tájépítés és tájgondozás témaköre háttérbe szorult. A táji és területi léptéket részletesen, tudományos igényességgel dolgozza fel az országos tájkarakter-tipizálás, azonban ennek a kutatásnak nincsenek még meg az alkalmazási keretei, kötelezettségei. A továbbiakban a településfejlesztési és -rendezési, valamint a településkép-védelmi eszközöket, a kezelési és fejlesztési lehetőségeket a tájkarakter kutatás vizsgálataihoz szükséges illeszteni. A jövőben meg kell erősíteni a tájegységi léptékű megközelítést a külföldi jó gyakorlatok példájára és nagyobb hangsúlyt kell fektetni a közterületek kialakítására, a városhasználat hálózataira és a feltáruló látvány(sorozat)okra.

T6: A településkép alakítás szabályozása Magyarországon 2016-2022 között elsődlegesen egy preventív, védelmi tevékenység, amelynek során a helyi jellegzetességek azonosítása és megőrzése kapja a főhangsúlyt, ami mellett a legnagyobb kihívás, hogy megfelelő arányban a szerves fejlődést, a továbbépítést is kell szolgálnia.

A településképi vizsgálata és védelme multidiszciplináris témakör, amely a helyi jellegzetességeket helyezi fókuszba és a környezeti harmóniát keresi és annak a megőrzésére törekszik. Nem a szigorúan vett konzerválásról és megőrzésről szól, hanem a szerves életfejlődés támogatásáról.

A vizuális érzékelést kiegészíti a mentális tudat, a korábban ismert mintákra és információkra emlékezés, amely segítségével képesek vagyunk a szintetizálásra és az ítélet megalkotására. Ezért is lényeges kérdés, hogy milyen mértékben változtatható meg az ember környezete úgy, hogy a tájékozódási képességét még ne veszítse el. Amikor a környezet alakításáról, a beépítésekről, az épületek elhelyezhetőségéről gondolkodunk, akkor nem lehet a pillanatnyi állapotban megragadni, mert az igények megváltozásával az alkalmazott formák is változnak. Elemezni kell a történeti kulturális jellemzőket és az értékelések szerint meghatározni a jövőbeli fejlesztési irányokat. Ezért az erre vonatkozó tervek sem ragadhatnak meg a jelen állapot bemutatásában, és a kialakult szerkezethez való illeszkedésben.

A hazai településképi szabályozási rendszert az elmúlt 5-10 évben azonosított kihívásokra való reagálási igény alakította ki, azonban az elkészített eszközök jelentős arányban – elsősorban erőforrás- és időhiány miatt – túl általánosak lettek és lokális válaszok és példamutatás helyett csak általános sémákat mutatnak be.

A jelenlegi hazai településképi szabályozási rendszert az elmúlt évek kihívásaira való reagálási igény alakította ki. Az alkalmazhatóságról és a hasznosságról még nincsenek országos összegző eredmények. Az elmúlt években lezajlott országos TAK készítési akciónak egyik egyértelmű eredményeként azonosítható, hogy a településképi védelmet behozta a köztudatba. Korábbi tapasztalatok, ismeretek és időhiány miatt lehetetlen volt széleskörű szakmai és társadalmi vitát lebonyolítani, a helyi kihívásokra teljeskörűen reagálni. Az idő- és kapacitás hiány miatt elmaradt az optimalizálás, szó szerinti tartalmi ismétlések fordulnak elő még a legszínvonalasabb dokumentumok esetében is.

T7: A jelenleg és az elmúlt években alkalmazott tervezési módszertan megfelelését nem lehet megállapítani, mert a módszertant meghatározó jogszabályok gyorsabban változnak, változtak, mint ahogyan a település fejlődni, alakulni tud. A településképi alakítása egy lassú folyamat, amelynek biztos alapot csak egy hosszabb ideig állandó jogszabályi háttér tud biztosítani.

A hazai településtervezést meghatározó jogszabályok változásának történeti áttekintése alapján elmondható, hogy az érintett jogszabályok és követelmények gyorsan változnak. A témához kapcsolódó hazai jogszabály módosításokat mindig valamilyen új kihívás, nemzetközi törekvés indukálta. A jogszabály módosítási indokolásokban újra meg újra felmerül az egyszerűsítésre való törekvés, de a tervrendszer – a környezetalakítás is – egyre bonyolultabbá válik. A hierarchikus tervrendszer helyi szintre lassan tudja lekövetni a nemzetközi változásokat és az eszerinti valós környezetalakítás csak ezt követően tud megkezdődni. Az elmúlt évtizedekben mire a következtetéseket le lehetett volna vonni, már új jogszabályi környezet volt alkalmazva, ezért az építési tevékenységeknek is különböző időállapotok szerinti szabályrendszert kell alkalmaznia. A 2021. évi XXXIX. törvény alapján a közeljövőben is jelentős változások, átdolgozások várhatók. Ezt csak a szubszidiaritás elvének magasabb fokú érvényesítésével lehetne csillapítani.

9. ÖSSZEFOGLALÁS

A beépítések sűrűsödése, az urbanizáció – szuburbanizáció – dezurbanizáció folyamatainak együttes jelenléte, a beépített területek összenövése, a települési zöldgyűrűk eltűnése, a természeti és természetközeli területek beépítése, a műszakilag igénybe vett területek növekedése, az épített tömegek léptékének a növekedése mind a mai kor tendenciája. Ezek elleni küzdelemként egyre hangsúlyosabbá válnak a folyamatok ellenható törekvések, az éghajlatváltozás és az élőhely fogyatkozás elleni küzdelmek, a helyek egyediségének és sajátos értékeinek megőrzése a globalizálódás, a helysemlegesség ellen. A környezet alakítási tevékenység tervezésére és korlátozására a települések kialakulása óta szükség van, amely igényt az urbanizálódás, az ember által megművelt és igénybe vett területek növekedése és sűrűsödése tovább fokoz.

Jelen kutatás egy elsődlegesen településtervezési szempontú alkalmazott kutatás, amelynek feladata a meglévő nemzetközi és hazai településkép védelmi tapasztalatoknak, a gyakorlatnak, valamint a korábbi kutatásoknak a megismerése és összevetése. Szándékom, hogy pontosítsam a vonatkozó szakmai nevezéktant, összegezzem a településkép vizsgálatának eszközrendszerét, vizsgáljam a (környezet)esztétika szerepét, az érzékelés dimenzióit és elemeit, az itthon alkalmazott településkép védelmi gyakorlat elemzése, összehasonlító értékelése és ezek alapján a településkép alakítását befolyásoló hazai módszertanra vonatkozó javaslatok megfogalmazása. Ennek érdekében a kutatás módszertani alapkonceptiója a kvalitatív és kvantitatív módszerek alkalmazása, kombinált értelmezés és a gyakorlati interpretáció, amelynek során döntéshelyzet nélküli adatgyűjtésekre, szakirodalmi, jogszabályi, településtervezési gyakorlati eszközök és szakmai vélemények gyűjtésére és elemzésére támaszkodik.

A településkép védelem egy preventív, holisztikus védelmi megközelítés. Nem a szigorúan vett konzerválásról szól, hanem a szerves életfejlődés támogatásáról, a megőrzés és fejlesztés egyensúlyának biztosításáról. Ily módon multidiszciplináris témakör, amely a helyi jellegzetességeket helyezi fókuszba, az arculat jellegzetességeit keresi, és az alapvető művészeti eszközrendszer (a lépték, az arány, a ritmus, a forma, a kompozíció, a szín és a fény) szempontjait egyesíti, alkalmazza. A vizsgálatok és a tervezés horizontális alapja a táj, az emberi környezet minőségének megértése és annak tudatos kezelése, a környezeti értékőrzés.

A településkép védelemnek folyamatosan aktualizált gondozó, tájgondnok szemlélettel kell rendelkeznie. A lokalitás, a hely szellemének megőrzése, a környezeti harmónia megtalálása és fenntartása, a környezet fizikai megjelenésének alakítására vonatkozó szabályrendszer kidolgozása a település és tájkarakter elemzések egyik legfontosabb célja, mert az ismert környezeti elemek elvesztése többek között növeli a depresszió, a stressz, a mentális zavarok kialakulásának lehetőségét. A településkép védelem akkor lehet sikeres, ha a tervezés során sikerült megfelelően megszólítani a helyi közösséget és közösen azonosítani az értékeket, a település képe a helyi társadalom és természet együttélésének vizuális eredménye, a kultúra része. A jó településkép védelem hatása, hogy támogatja a szerves életfejlődést, erősítheti a helykötődést, segíti a népességmegtartást és vonzerő fokozást, valamint a helyi igényeknek megfelelő korlátok közé szorítja a fejlesztést, de nem lehetetleníti el azt. Ez elsősorban párbeszéddel, kulturális edukációval biztosítható, amely mellett kiegészítő eszköz lehet a településrendezési szabályozás és jogi értelemben vett értékvédelem.

10. SUMMARY

Densification of built-up areas, the combined processes of urbanisation, suburbanisation and desurbanisation, the consolidation of built-up areas, the disappearance of green rings, the development of natural and semi-natural areas, the increase in the number of technically used areas, the increase in the scale of built masses are all trends of our time. These are increasingly being countered by efforts to combat climate change and habitat loss, to preserve the uniqueness and specific values of places in the face of globalisation and place neutrality. The need to plan and limit the shaping of the environment has been felt since the emergence of settlements, and is exacerbated by urbanisation and the growth and density of cultivated and used land.

The present research is an applied research with a primary focus on urban planning, which aims to understand and compare existing international and national urban landscape protection experiences, practices and previous research. My intention is to clarify the relevant professional terminology, to summarise the tools for the study of the settlement image, to examine the role of (environmental) aesthetics, the dimensions and elements of perception, to analyse and comparatively evaluate the settlement image protection practice applied in this country and, on this basis, to formulate recommendations for a domestic methodology influencing the development of the settlement image. To this end, the methodological concept of the research is based on the application of qualitative and quantitative methods, combined interpretation and practical interpretation, relying on the collection and analysis of undecided data, literature, legislation, settlement planning practice tools and professional opinions.

Landscape/townscape protection is a holistic approach to the protection of all aspects of settlements. It is not about preservation in the strict sense, but about supporting organic development and ensuring a balance between conservation and development. As such, it is a multidisciplinary subject, focusing on local characteristics, seeking aesthetic experience, the characteristics of the image, and combining and applying aspects of the basic artistic tools (scale, proportion, rhythm, form, composition, colour and light). The horizontal basis of investigation and design is an understanding of the landscape, the quality of the human environment and its conscious management, and the preservation of environmental values.

Landscape protection must have a constantly updated landscape management, landscape caretaker approach. The preservation of locality, the spirit of place, the search for and maintenance of environmental harmony, the development of a set of rules for the physical appearance of the environment is one of the most important objectives of settlement and landscape character analysis in the world of place neutralisation, because the loss of familiar environmental elements increases the possibility of depression, stress, mental disorders, among other things. The protection of the townscape can be successful if the planning process has succeeded in addressing the local community and identifying values together, and if the townscape is the visual result of the coexistence of local society and nature. The effect of good townscape protection is to support organic development, to strengthen place attachment, thus helping to retain population and increase attractiveness, and to limit development to local needs, but not to prevent it. This can be achieved primarily through dialogue and cultural education, complemented by planning regulations and legal protection of values.

24. ábra: Somogyi Győző festménye, Mű-Terem Galéria

Az értékezés zárásaként szemléljük Somogyi Győző salgföldi festményét, amely egyetlen képben összesíti a településkép védelmi törekvések vágyott eredményét. Ezzel a képpel összegzem kutatásom és szeretnék köszönetet mondani mindenkinek, aki ennek elkészítésében támogatott.

11. MELLÉKLETEK

M1. Irodalomjegyzék.....	131
M2. TAK mintavételezés.....	144
M3. Hazai szakirodalmi részletek a településkép meghatározásáról időrendben	149
M4. Településkép és tájkép fogalomhoz kapcsolódó országos előírások időrendben	150
M5. A TAK elemzés részletes táblázatai, kimutatásai	152
M6. Építészeti Tájegységi Arculati Kézikönyvek tartalomelemzése	164
M7. Fertő tájegység esettanulmány	173
M8. Utcaképek elemzése	178
M9. Magyar Építész Kamara kiadványában szereplő területi kamarai értékelések	184
M10. A mintavételezett külföldi módszerek részletes elemzése	192
M11. Fókuszcsoportos interjú	211

M1. Irodalomjegyzék

1. Könyv, könyvrészlet, közlemény:

- ABATE et al. (2012): Atlante del Paesaggio Urbano Regione Basilicata. Milano: Associazione Italiana per i Diritti di Riproduzione delle Opere dell'ingegno. 79 p.
- ALEXANDER, C. et al. (1977): A pattern language. Towns – Buildings – Construction. New York: Oxford University Press. 1167 p.
- AMBRUSZ, J. et al. (2020): Az éghajlatváltozás és egészség jelentés kézikönyve. Budapest: ELKH Társadalomtudományi Kutatóközpont. 122 p.
- ARN, D. et al. (2020): Landschaftskonzept Schweiz. Bern: Bundesamt für Umwelt (BAFU). 112 p.
- Atkins – Reigate & Banstead Borough Council (2008): Borough Wide Landscape & Townscape Character Assessment. (k.n.) 41 p.
- BABOS, A. et al. (2017): Útmutató Településképi Arculati Kézikönyvek készítéséhez. Budapest: Lechner Tudásközpont Területi, Építészeti és Informatikai Nonprofit Kft. 48 p.
- BAGI, ZS. (2014): Az esztétika szerepe ma. Kritikai kultúra, tömegkultúra, kultúripar. 27-36. p. In: OLAY, CS. - WEISS, J. (Szerk.): Kritikai elméletek, A művésztől a tömegkultúráig. L'Harmattan Kiadó – Könyvpont Kiadó, Pécsi Tudományegyetem, Magyar Filozófiai Társaság. 214 p.
- BARABÁS, J. - GILYÉN, N. (1979): Vezérfonal népi építészetünk kutatásához. Budapest: Műszaki Könyvkiadó 186 p.
- BARCZI, G. (Szerk.) (1962): A magyar nyelv értelmező szótára. Első kiadás: 1959-1962. Budapest: Akadémiai kiadó
- BATÁR, A. (2005): Láthatatlan építészet. Budapest: Ab Ovo Kiadói Kft. 320 p.
- BUDAI, A. (2004): Környezetesztétika, elmélet és gyakorlat. Budapest: Építésügyi Tájékoztatási Központ. 120 p.
- BURCKHARDT, L. (1977): Landschaftsentwicklung und Gesellschaftsstruktur. 19-32. p. In: RITTER, M – SCHMITZ, M. (Szerk): *Warum ist Landschaft schön? Die Spaziergangswissenschaft*. Kassel: Grafische Werkstatt von 1980 GmbH. 358 p.
- BURCKHARDT, L. (1979): Warum ist Landschaft schön?. 33-41. p. In: RITTER, M – SCHMITZ, M. (Szerk): *Warum ist Landschaft schön? Die Spaziergangswissenschaft*. Kassel: Grafische Werkstatt von 1980 GmbH. 358 p.
- BURCKHARDT, L. (1996): Promenagologische Betrachtungen über die Wahrnehmung der Umwelt und die Aufgaben unserer Generation. 251-256. p. In: RITTER, M – SCHMITZ, M. (Szerk): *Warum ist Landschaft schön? Die Spaziergangswissenschaft*. Kassel: Grafische Werkstatt von 1980 GmbH. 358 p.
- Van Bruggen Limited (2017): Anthology Hale Works Built from London. Chapter 7 – Heritage, Townscape and Visual Impact Assessment. (k.n.) 57 p.
- CABE (2006): Preparing Design Code. A Practice Manual. London: RIBA Publishing. 120 p.
- CABE (2008): Character and identity – Townscape and heritage appraisals in housing market renewal areas. English heritage – CABE. 20 p.
- CARMONA, M. – GIORDANO, V. (2012): Design Coding. Diffusion of Practice in England. London: UCL, Urban Design Group. 13 p.
- N.N. (n.a.): Carta del Paesaggio. Linee Guida. Piano Urbanistico Provinciale. Provincia Autonoma di Trento. 37 p.
- CASSATELLA, C. (2014): Linee guida per l'analisi, la tutela e la valorizzazione degli aspetti scenico-percettivi del paesaggio. (k.n.) 91 p.
- Colin Buchanan and Partners – Mike Shanahan + Associates, Architects (2003): Cork County Council Planning Guidance and Standards Series number1, Cork Rural Design Guide: Building a New House in the Countryside. Cork: Cork County Council. 123 p.

- CONNALLY et al. (2005): County Clare Rural House Design Guide. Ennis: Clare County Council. 88 p.
- CULLEN, G. (1961): The Consice Townscape. London: Architectural Press. 200 p.
- CSÁGOLY, F. et al (1992): Budapest Karakterterv Metodika. Budapest: Építész Stúdió 11 Kft. 84 p.
- CSÁGOLY, F. (2013): Három könyv az építészetéről - Szépség. Budapest: Akadémia Kiadó 192 p.
- CSÉPE, V. – GYŐRI, M. – RAGÓ, A. (2008): Általános pszichológia 1-3. -1. Észlelés és figyelem. (k.n.) 432 p.
- CSOHÁNY, K. (2020): Álmodunk és ébredünk. 77-84. p. in: DÉR, A. (Szerk.): *Gondolatok a Településképi Arculati Kézikönyvekről*. Budapest: Magyar Építész Kamara. 113 p.
- CSÖSZI, M. et al. (2017): A kutatástól a paragrafusig a tájkarakter szempontjából releváns jogszabályi környezet. Interdiszciplináris Tájkutatók a XXI. században. A VII. Magyar Tájökológiai Konferencia Tanulmányai. 112-118. p.
- DÉNES, E. (2019): Építészeti Tájegységi Arculati Kézikönyvek. 44-50. p. in: DÉR, A. (Szerk.): *Településképi Arculati Kézikönyvek Magyarországon*. Budapest: Magyar Építész Kamara. 212 p.
- DOUGHTY, K. (2019): Therapeutic Landscapes. In: HOWARD, P. et al. (Szerk.): *The Routledge Companion to Landscape Studies*. 650 p.
- DÚLL, A. (2009): A környezetpszichológia alapkérdései - Helyek, tárgyak, viselkedés. Budapest: L'Harmattan. 372 p.
- DÚLL, A. (2010): Helyek, tárgyak, viselkedés: Környezetpszichológiai tanulmányok. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 229 p.
- DÚLL, A. (2017): Épített környezet és pszichológia, a lokalitásélmény környezetpszichológiai vizsgálatai. Akadémiai doktori értekezés. 599 p.
- Durham County Council (2011): North Pennines AONB Building Design Guide. (k.n.) 126 p.
- EBERHARD, G.A. (1817): Aesthetika, vagyis, A Szép Tudományoknak Theoriája. Pest: Magyarázta Pucz Antal, Trattner János Tamás betűivel. 204 p.
- EÖRY, V. (Szerk.) (2007): Értelmező szótár. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 1850 p.
- EPLÉNYI, A. (2012): Kalotaszeg tájkarakter elemzése. Doktori értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola. 131 p.
- ERDÉLYI, J. (1888): Aesthetikai előtanulmányok. Budapest: Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda. 97 p.
- FABREGAS, J. B. (2007): Per Una Corretta Gestione del Paesaggio Linee Guida. Barcelona: Generalitat de Catalunya. 207 p.
- FARKAS, Z. (2010): Társadalomelmélet. Az intézményes szociológia elmélete. Első kötet. Miskolc: Bíbor Kiadó. 323. p.
- FEHÉRVÖLGYI, B. – HAJMÁSY, Gy. – MADARÁSZ, E. (2019): Naggyon Balaton... - A túlturizmus jelensége a Balaton térségében, In: CSAPÓ, J. et al. (Szerk.): *Turizmus, fogyasztás, generációk tanulmánykötet. II. Nemzetközi Turizmusmarketing Konferencia*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar. 500 p.
- GADAMER, H-G. (1994): A szép aktualitása. Budapest: T-Twins Kiadó. 266 p.
- GAMBERINI, M. et al. (2007): Catalogo delle Buone Pratiche per il Paesaggio. Perugia: Regione Toscana – Giunta regionale. 203 p.
- GERŐ, L. (1953): Magyar városképek. Budapest: É.M. Építőipari Kiadó 106 p.
- GOMBOS, M. (2020): Összefoglaló a Településképi Arculati Kézikönyvekről. 37-40. p. in: DÉR, A. (Szerk.): *Gondolatok a Településképi Arculati Kézikönyvekről*. Budapest: Magyar Építész Kamara. 113 p.
- GRANASZTÓI, P. (1972): Ember és látvány városépítészetünkben. Budapest: Akadémiai kiadó. 272 p.
- GRANASZTÓI, P. (1978): Szép magyar városok. Budapest: Corvina Könyvkiadó. 263 p.

- GRAMBERG, E. G. – GRAMBERG, J. (2004): Stadtidentität. HILBER, M. L. - ERGEZ, A. (Szerk.): *Stadtidentität. Der richtige Weg zum Stadtmarketing*. Zürich: Orell Füssli Verlag AG. 33 p.
- Greater London Authority (2012): London View Management Framework – Supplementary Planning Guidance, London Plan 2011 Implementation Framework. London: Greater London Authority. 199 p.
- HAJNÓCZI, P. (2019:1): Előszó helyett. 7-9. p. in: DÉR, A. (Szerk.): *Településképi Arculati Kézikönyvek Magyarországon*. Budapest: Magyar Építész Kamara. 212 p.
- HAJNÓCZI, P. (2019:2): „ÉTAK” Gondolatok az építészeti tájegységi arculatról. 51-52. p. in: DÉR, A. (Szerk.): *Településképi Arculati Kézikönyvek Magyarországon*. Budapest: Magyar Építész Kamara. 212 p.
- HAJNÓCZI, GY. (2020): A város arculatának változásai, bajai identitástudat a két világháború között. 97-119. p. in: DÉR, A. (Szerk.): *Gondolatok a Településképi Arculati Kézikönyvekről*. Budapest: Magyar Építész Kamara. 113 p.
- HALL, E.T. (1978): Rejtett dimenziók. Budapest: Gondolat Könyvkiadó. 275 p.
- HARTLEBEN, K.A. (1845): Buda-Pest. Előadva 32 eredeti rajzolatban Alt Rudolf által. Pest: Rajzolta Sandmann, nyomtatta Rauth János. 67 p.
- HERVÉ, L. (1968): Építészet és fénykép. Budapest: Akadémiai kiadó. 67 p.
- HORVÁTH, A. (2020): A főépítész mozgástere a településképi alakításában. 11-10. p. in: DÉR, A. (Szerk.): *Gondolatok a Településképi Arculati Kézikönyvekről*. Budapest: Magyar Építész Kamara. 113 p.
- ILYÉS, ZS. et al. (2019): Antropogén jellegindikátorok a települési térrendszer mintázatának feltérképezésére cikke alapján. In: FAZEKAS, I. – LÁZÁR, I. (Szerk.): *Tájak működése és arculata*. Debrecen: MTA DTB Földtudományi Szakbizottság. 452 p.
- ILLÉS, A. (2008): Képek elemzése és befogadásvizsgálata – észlelés, tetszés, viszonyulás. Budapest: PTE BTK Pszichológia Doktori Iskola. 2008.
- JACOBS, J. (1961): The Death And Life of Great American Cities. New York: Random House. 458 p.
- JAN GEHL (2020): Élhető városok. Budapest: Terc Kereskedelmi és Szolg. Kft. 260 p.
- JÁNOSI, B. (1899): Az aesthetika története. I. A görögök aesthetikája. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia. 504 p.
- JÁNOSI, B. (1900): Az aesthetika története. II. A középkortól Baumgarten fölléptéig. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia. 553 p.
- JÁNOSI, B. (1901): Az aesthetika története. III. Baumgartentől napjainkig. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia. 635 p.
- JÓSZAI, A. (2018): Terület- és településfejlesztés. 27-58. p. In: JÓSZAI, A. – LÁSZLÓ, L. – TÓZSA, I. (Szerk.): *Településtervezés és településfejlesztés*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 152 p.
- KEMPTON, B. (2022): Wabi sabi – útmutató a belső békéhez. Budapest: Libri Könyvkiadó. 227 p.
- KIENAST, F. et al. (2013): Neue Ansätze zur Erfassung der Landschaftsqualität. Zwischenbericht Landschaftsbeobachtung Schweiz (LABES) Bern: Bundesamt für Umwelt (BAFU), Eidgenössische Forschungsanstalt für Wald, Schnee und Landschaft (WSL) 75 p.
- KOLOSSA, J. (2019): A Településképi Arculati Kézikönyvekről, tapasztalatokról, települési útmutatókról, a TAK-ok jövőjéről. 12-14. p. in: DÉR, A. (Szerk.): *Településképi Arculati Kézikönyvek Magyarországon*. Budapest: Magyar Építész Kamara. 212 p.
- KONKOLY-GYURÓ, É. et al (2017): Tájkarakter alapú tájtipizálás -A tájkarakter alapú tájtipizálási rendszerek felhasználásával kapcsolatos hazai és nemzetközi módszertanok elemzése. Projekt Megalapozó Tanulmány. Budapest: Tájműhely Kft., Ormos Imre Alapítvány. 187 p.

- KONKOLY-GYURÓ, É. et al. (2021): Tájkarakter-elemzés Magyarországon. Szakmai összefoglaló és módszertani útmutató. Budapest: Agrárminisztérium. 48 p.
- KORELIN, K. – SCHNEIDER, E. (2009): City Branding. An outlook of four international cities. International Marketing Master's Program. 148 p.
- KOROMPAY, GY. (1956): A veszprémi városkép. 59-114. p. In: PAPP, I. (Szerk.): *Városképek-Műemlékek Veszprém*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó, 273 p.
- KOVÁCS, ZS – DÉR, A. (Szerk.) (2020): Tanulmánykötet a Településképi Arculati Kézikönyv és a Településképi Rendelet összefüggéseiről és viszonyáról. Budapest: Magyar Építész Kamara. 155 p.
- KOROMPAY, J. – RODÉ, K. (1986): A történeti településszerkezet-, településképi- és műemlékvédelem, Területrendezési tervezési segédlet 20. Budapest: ÉVM Építészeti és Településfejlesztési Főosztálya.
- KOLTAI, Z. (2016): Városok vonzereje országos és regionális léptékben. 272-289. p. In: Lengyel, I. – Nagy, B. (szerk): *Térségek versenyképessége, intelligens szakosodása és újraiparosodása*. Szeged: JATEPress.
- KÓNYÁNÉ, T., L. (2008): Az arculati kézikönyv tartalma. Budapest: Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet. 26 p.
- KÖRMENDY, J. (2019): A Településképi Arculati Kézikönyv, a TKVR és a HÉSZ egy világörökségben. 15-17. p. in: DÉR, A. (Szerk.): *Településképi Arculati Kézikönyvek Magyarországon*. Budapest: Magyar Építész Kamara. 212 p.
- KÖRNER, ZS. – NAGY, M. (2004): A városrendezési szabályozások története Magyarországon. Budapest: Műegyetemi Kiadó. 164 p.
- KÖRMENDY, I. (2021): Urbanisztikai Reflexiók – Gondolatok az emberről, a városról és a világról. Budapest: Magyar Urbanisztikai Társaság. 242-269. p.
- KRIZSÁN, A. (2013): Balaton-felvidéki építészeti útmutató. Budapest: Nemzeti Agrárszaktanácsadási Intézet. 108 p.
- LÁSZLÓ, L. (2018): Település, településfejlődés. 9-26. p. In: JÓSZAI, A. – LÁSZLÓ, L. – TÓZSA, I. (Szerk.): *Településtervezés és településfejlesztés*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 152 p.
- LÁZÁR, ZS. – KOKOVIĆ, D. (2017): Kultúrszociológia. A kulturális antropológia elemeivel. Újvidék: Filozofski fakultet. 69 p.
- LYNCH, K. (1960): *The Image of the City*. The M.I.T. Press. 194 p.
- MAKOVÉNYI, F. – SIMON, M. (2021): A Településképi Arculati Kézikönyvek és a Településképi Rendeletek vizsgálata – a nyilvánosság számára való elérhetőség, a minőség és a koherencia szempontjából. 29-50. p. in: DÉR, A. – KOVÁCS, ZS. (Szerk.) (2021): *Tanulmánykötet: Az építészeti kultúra terjeszkedésének hazai évtizedei, a Településképi Arculati Kézikönyvek és a Településképi Rendeletek vizsgálata*. Budapest: Magyar Építész Kamara. 50. p.
- MEGGYESI, T. (1986): Magyarország hagyományos lakókörnyezeti kultúráinak tipológiája. Budapest: Lakásinform Bt, Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium, 110 p.
- MEGGYESI, T. (1996): Magyarország hagyományos települési kultúrái. 8-25. p. In: Meggyesi, T. (2008): *Települési kultúráink*. Budapest: Terc Kft. 97 p.
- MEGGYESI, T. (2006): Városépítészeti. Egyetemi jegyzet, kézirat. Budapest (k.n.) 68. p.
- MEGGYESI, T. (2009): Városépítészeti alaktan. Budapest: TERC Kft. 312 p.
- Melville Dunbar Associates – PRC Architect – Alibhe Cullen (2011): *Cork County Council Planning Guidance and Standards Series number2. Making places: a design guide for residential estate development*. Cork: Cork County Council. 153 p.
- MÉSZÁROS, GY. – BOGDÁN, P. – CSEREKLYE, E. (2012): Társadalmi sokféleség, interkulturalitás. Kecskemét: Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Kara. 148 p.
- MICHALKÓ, G. (2005): Turizmusföldrajz és humánökológia. Budapest-Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola – MTA Földrajztudományi Kutatóintézet. 215 p.

- MIHÓK, B. et al. (2021): Természet és lelki egészség. Vácrátót-Budapest: ELKH Ökológiai Kutatóközpont. 37 p.
- MULLALLY et al. (n.a.): county kilkenny rural design guide. Kilkenny County Council. 94 p.
- NAGY, B. (2005): A település az épített világ. Budapest: B+V Lap- és Könyvkiadó Kft. 486 p.
- NAGY, E. et al. (2015): Nemzeti Építészpolitika. Budapest: Miniszterelnökség Építészeti, Építésügyi és Örökségvédelmi Helyettes Államtitkárság, Lechner Tudásközpont, 145 p.
- NEMCSICS, A. (2004): Színdinamika. Színes környezet tervezése. Budapest: Akadémiai Kiadó. 509 p.
- PALLASMAA, J. (2018): A bőr szemei – Építészet és érzékek. Typotex Kiadó. 108 p.
- PAPP, I. (1956): Előszó. 5-6. p. In: PAPP, I. (Szerk.): *Városképek-Műemlékek Veszprém*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó, 273 p.
- PAPP-VÁRY, Á. (2011): Hogyan lesz a településből márka? A városmárkázás alapjai. In: *Beszédek könyve polgármestereknek. A hatékony kommunikáció alapjai*. Raabe Kiadó. 1-24. p.
- POGÁNY, F. (1976): A szép emberi környezet. Budapest: Gondolat 475 p.
- PREISICH, G. (1998): Budapest városépítésének története 1945-1990. Budapest: Műszaki Könyvkiadó. 284 p.
- PRUSICKI, M. S. et al. (2016): Manifesto degli indirizzi e delle linee guida della Commissione per il Paesaggio del Comune di Milano (2016. július 21.) Milano: Commissione per il Paesaggio. 12 p.
- RÁDAY, M. (1982): Unokáink sem fogják látni avagy Városvédő Pallasz Athéné kezéből időnként ellopják a lándzsát. Budapest: RTV-Minerva 269 p.
- Richmond Planning Policy and Design (2015): London Borough of Richmond Upon Thames – Supplementary Planning Document: Buildings of Townscape Merit. (k.n.) 5 p.
- ROMÁN, A. – FEJÉRDY, T. (Szerk) (2011): Karták könyve. Műemlékvédelmi, örökségvédelmi dokumentumok gyűjteménye. Budapest: ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság. 583 p.
- ROSIVALL, E. (2019): Településképi Arculati Kézikönyvek, mint a szemléletformálás hatékony eszközei. 9-11. p. in: DÉR, A. (Szerk.): *Településképi Arculati Kézikönyvek Magyarországon*. Budapest: Magyar Építész Kamara. 212 p.
- ROTH, U. et al. (2005): Landschaftsästhetik Arbeitshilfe. Bern: Bundesamt für Umwelt, Wald und Landschaft (BUWAL). 27 p.
- SCHNELLER, I. (2005): Az építészeti tér minőségi dimenziói. Budapest: Terc Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. 277 p.
- SCHNELLER, I. (2011): Épített örökségünk, a város tere. 175-179. p. In: FERCH, M. (Szerk.): *Az épített örökség védelmében*. Budapest: Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia. 300 p.
- SEKULER, B. – BLAKE, R. (2000): Észlelés. Budapest: Osiris tankönyvek. 628 p.
- SEVCSIK, J. – HEFFELE, J. (1980): Fényképészet. Budapest: Műszaki könyvkiadó. 410 p.
- SIMON, M. – MAKOVÉNYI, F. (2021): Az építészeti kultúra terjeszkedésének hazai évtizedei. 7-28. p. in: DÉR, A. – KOVÁCS, ZS. (Szerk.) (2021): *Tanulmánykötet: Az építészeti kultúra terjeszkedésének hazai évtizedei, a Településképi Arculati Kézikönyvek és a Településképi Rendeletek vizsgálata*. Budapest: Magyar Építész Kamara. 50. p.
- STEIGER, U. (2016): Den Landschaftswandel gestalten. Bern: Bundesamt für Umwelt (BAFU). 112 p.
- SZALAI, A. (2011): Poézis és forma. Értekezés az építészetéről Janáky István írásainak tükrében. Budapest: Terc Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. 112 p.
- SZALAI, K. – HINEK, M. (2013): Tájkép és turizmus kapcsolata, azaz milyen a szép táj, amely utazásra ösztönöz bennünket a XXI. században? pp. 21-33 In: MICHALKÓ, G. – RÁTZ,

- T. (Szerk.): *Jó(l)lét és turizmus: utazók, termékek és desztinációk a boldogság és a boldogulás tontextusában*. Székesfehérvár – Budapest: Turizmus Akadémia. 268 p.
- SZENTKIRÁLYI, Z. (1980): *Az építészet világtörténete*. Budapest: Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata. 354 p.
- TIBORI, T. (2013): Az esztétikai befogadás vizsgálata. 179-227. p. In: T. KISS, T. – TIBORI, T. (Szerk.): *Kultúrkapuk. Tanulmányok a kultúr(politik)áról és értékközvetítésről és a kulturális valóságról*. Szeged: Belvedere Meridionale. 343 p.
- TILLAI, E. (1981): *Városkép-városfotó*. Budapest: Műszaki könyvkiadó. 208 p.
- TOLCSVAI, N. G. (Szerk.) (2007): *Idegen szavak szótára*. Budapest: Osiris. 1098 p.
- TURI, A. (2019): TAK: Szemlélet és szabályozás. 36-43. p. in: DÉR, A. (Szerk.): *Településképi Arculati Kézikönyvek Magyarországon*. Budapest: Magyar Építész Kamara. 212 p.
- TURI, A. (2020): Viselkedéskultúra és esztétika. 21-36.p. in: DÉR, A. (Szerk.): *Gondolatok a Településképi Arculati Kézikönyvekről*. Budapest: Magyar Építész Kamara. 113 p.
- TUTERVAI, M. (2020): TIK-TAK, TIK-TAK... avagy eljött a Településképi Arculati Kézikönyvek ideje...7-10. p. in: DÉR, A. (Szerk.): *Gondolatok a Településképi Arculati Kézikönyvekről*. Budapest: Magyar Építész Kamara. 113 p.
- VÉGH, J. (2019): A Településképi Arculati Kézikönyvek a szakmagyakorlók szemszögéből. 28-35. p. in: DÉR, A. (Szerk.): *Településképi Arculati Kézikönyvek Magyarországon*. Budapest: Magyar Építész Kamara. 212 p.
- VERCSEG, I. (2018): *Közösségelmélet*. Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete. 134 p.
- VUKOV, K. (2020): Műemlék, műemléki érték, épített örökség és a Települési Arculati Kézikönyv. 45-52. p. in: DÉR, A. (Szerk.): *Gondolatok a Településképi Arculati Kézikönyvekről*. Budapest: Magyar Építész Kamara. 113 p.
- WINKLER, G. (1996): *Útmutató Építkezőknek - Őrség, Vend-vidék, Vasi hegyhát*. Sopron: Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság 41 p.

2. Időszaki kiadványok cikkei:

- ARGEJÓ, É. (2011): Égi és földi város. A város toposza az európai festészetben. In: *Urbs* (6) 1-22. p.
- BACHER, M. et al. (2016): Are interest groups different in the factors determining landscapes preferences? in: *Landscape Online* (47) 1-18. p.
- BENKŐ, M. (2017): Újraértelmezendő fenntarthatóság. A négy pillér. In: *Magyar Építőművészet Utóirat XVII.* (93) 74-78. p.
- BIERBAUER, V. (1935): A magyar városok arculata. In: *Tér és forma VIII* (9) 251-257. p.
- DERCSÉNYI, D (1970): Városméretű műemlékvédelem Magyarországon. In: *Városépítés* 1970 (1-2) 46-50 p.
- DUHAY, G (2004): A táj védelméről. In: *Műemlékvédelem XLVIII* (5) 269-280. p.
- FAIRCLOUGH, G. (2008): Az Európai Táj Egyezmény (ETE) alkalmazásának lehetőségei és következményei. In: *Műemlékvédelem LII* (2) 79-96. p.
- FEJÉRDY, T. – WOLLÁK, K. (2008): Bevezetés. In: *Műemlékvédelem LII* (2) 77-78. p.
- FEKETE, A. (2006): Tájformálás: a nemzetek önkifejezésének eszköze. In: *4D Tájépítészeti és Kertművészeti folyóirat* (2) 54-58. p.
- FEKETE, I. (2005): Műemlékvédelem és örökség Magyarországon: intézménytörténet, perspektívák, vélemények. In: *Világosság* 2005/6 101-116 p.
- FERENCZY, V. (1938): A városkép. In: *Tér és forma* 1938-8-9 250-251 p.
- FISCHER et al. (1944): Az építészet háború utáni feladatai Magyarországon. In: *Tér és forma* (11) 158-159 p.
- FODOR, S. (1942:1): Visszatérés a természethez a városrendezésben. In: *Magyar Építőművészet* 41 (2) 150-152 p.
- FODOR, S. (1942:2): Városszépítés. In: *Magyar Építőművészet* 41 (2) 2-3. p.

- GOBSTER, P.H. – RIBE, R.G. – PALMER, J.F. (2019): Themes and trends in visual assessment research: Introduction to the Landscape and Urban Planning special collection on the visual assessment of landscapes. in: *Landscape and Urban Planning* 191. 1-7. p.
- GRANASZTÓI, P. (2000): A magyar városkép. In: *Műemlékvédelem* XLIV (1) 13-16. p.
- GREMMINGER, T. et al. (2001): Landschaftsästhetik. Wege für das Planen und Projektieren. Hrsg. Bundesamt für Umwelt, Wald und Landschaft, In: Leitfaden Umwelt (9) 96 p.
- ILLYÉS, ZS. (2015): Tájgondozás, mint a tájvédelem helyi eszköze. In: *4D Tájépítészeti és Kertművészeti folyóirat* (40) 14-23. p.
- KARANCSI, Z. (2004): A tájesztétika jelentősége. In: *Tájökológiai lapok* 2 (2) 187-194. p.
- KARANCSI, Z. et al. (2016): Környezetesztétikai értékelés egy nagyvárosban. 305-318. p. In: BLANKA, V. – LADÁNYI, Zs. (Szerk.): *Interdiszciplináris táj kutatás a XXI. században. A VII. Magyar Tájökológiai Konferencia tanulmányai*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Földrajzi és Földtudományi Intézet.
- KOLOSSA, J. (2019): Arculati kézikönyvek, A következő generáció. In: *Metszet* 2019 szeptember/október 57-59. p.
- KOMOR, J. (1928): Városépítés. In: *Tér és forma* I. (3) 85-88. p.
- KOVÁCS, É. – ORBÁN, J. – KASZNÁR, V.K. (2009): Látás, tekintet, pillantás. In: *Budapest-Pécs. Gondolat – PTE Kommunikáció és Médiatudományi Tanszék*. 289-304. p.
- KOVÁCS, M. (Szerk.) (2016): Mikrocenzus 2016. 7. Lakáskörülmények. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal. 25 p.
- KÖRMENDY, I. (2013): A szépség és a város egyes vonásai. In: *4D Tájépítészeti és Kertművészeti folyóirat* (31) 22-37. p.
- KÖRMENDY, I. (2015): Adalékok a történeti városközpontok témájához Eger példáján. In: *4D Tájépítészeti és Kertművészeti folyóirat* (39) 20-37. p.
- KÖRMENDY, I. (2020): A város és identitása. In: *Műemlékvédelem* (3) 135-152. p.
- LANGE, E. (1994): Integration of computerized visual simulation and visual assessment in environmental planning. In: *Landscape and Urban Planning* (30) 99-112. p.
- LOSONCZI, A. (2016): A mentális térkép és az észlelés kölcsönhatása. Építészet és pszichológia, kutatás és tervezés. In: *Magyar Építőművészet Utóirat* XVI. (85) 75-80. p.
- MÁTÉ, K. (2015): Gondoskodó helyi értékvédelem települési jó példái. In: *4D Tájépítészeti és Kertművészeti folyóirat* (40) 44-53. p.
- MEGGYESI, T. (2016:1): Promenadológia. A séta költészete az urbanisztikában. In: *Magyar Építőművészet Utóirat* XVI. (87) 57-62. p.
- MEGGYESI, T. (2016:2): Promenadológia: a tér és az idő interferenciájában. In: *Híd* (3) 44-53. p.
- MIKHÁZI, Zs. – SZILVÁCSKU, Zs. (2010): Országos tájérték adatbázis – A magyarországi vonzerők gyűjteménye. in: *Turizmus Bulletin* 15 (3) 12–16. p.
- MITROVICS, GY. (1939): Az esztétika fogalma és főbb problémái. *Szellem és Élet* 3 (4) 151-167. p.
- MŐCSÉNYI, M. – ROMÁN, A. (1998): Mőcsényi Mihály: A táj, amiben az ember – természet kölcsönhatása, lényege kifejezésre jut: az műemlék. In: *Műemlékvédelem* XLII. (1) 19-22. p.
- OSMAN, P. (1997): Döntések kockázata IV. In: *Világgazdaság* 29 (7086) 10. p.
- PALÓCZI, A (1892): Városszabályozásunkról. In: *Építészeti szemle* 72-76. p.
- PALÓCZI, A. (1903): A városépítő művészetről. In: LYKA, K. (Szerk.): *Művészet* II (3) 173 – 182 p.
- RAATIKAINEN, K. J. (2018): The Importance of Engaging Local People in Landscape Management – Experiences from an EU-Project. In: *Landscape Online* (57) 1-22. p.
- ROMÁN, A. (2000): A magyar városkép. In: *Műemlékvédelem* XLIV (1) 17-22. p.

- RUBÓCZKY, I. – ASHWORTH, G.J. – VOOGD, H. (1997): A város értékesítése – Marketingszemlélet a közösségi célú várostervezésben. In: *Vezetéstudomány* 28 (10) 64-65. p.
- SALLAY, Á. (2015): Tájkarakter a tájtervezésben. In: *4D Tájépítészeti és Kertművészeti folyóirat* (37) 2-3. p.
- SCHNELLER, I. (2016): Csendesség. A csend szerepe a kortárs szakrális építészetben. In: *Magyar Építőművészet Utóirat* XVI. (87) 63-66. p.
- SIMON, M. (2017): Településeink arculata – túl a látványon. In: *4D Tájépítészeti és Kertművészeti folyóirat* (45) 2-19. p.
- SZABÓ, J. (2016): A távlatok és a térérzékelés összefüggése Budapest dunai városképében. In: *Építés – Építészettudomány* 44 (1-2) 87-106. p.
- SZABÓ, L. (2016): A kép jelentősége a kortárs építészetben. In: *Magyar Építőművészet Utóirat* XVIII. (102) 78-80. p.
- SZILVÁCSKU, Zs. – DANCSOKNÉ, F. E. (2015): Tájgondozás és vidékfejlesztés kölcsönös egymásrautaltsága. In: *4D Tájépítészeti és Kertművészeti folyóirat* (40) 32-43. p.
- SZÖVÉNYI, A. (2011): Lépték és léptéktelenség az érzékelés tükrében. In: *Magyar Építőművészet – Utóirat*. 11 (2-6) 33-38. p.
- TÓTH, J. (1938): A magyar városok városesztétikai kérdései. In: *Tér és forma* 278. p, 305-306. p.
- URBÁNNÉ, T. Á. (2017): A helykötődés és a helyidentitás elméleti, településmarketing szempontú megközelítése. In: *Válogatott tanulmányok a társadalomtudományok köréből*. 137-148. p.
- ZSEMBERY, Á. (2015): Az 50 éves Velencei Charta újra felfedezett öröksége: a „kritikai restaurálás”. In: *Építés – Építészettudomány* 43 (3-4) 365-382. p.

3. Jogszabály és az állami irányítás egyéb jogi eszköze:

3.1. Nemzetközi karta, egyezmény, iránymutatás:

Velencei Karta (1964), Nemzetközi karta a műemlékek és műemléki együttesek konzerválására
 Firenzei Karta (1981), A történeti kertek kartája
 Granadai egyezmény (1985), Az európai építészeti örökség védelméről
 Washingtoni Karta (1987), Történeti Városok Védelmének Nemzetközi Kartája
 Új Athéni Karta (1998), A Várostervezők Európai Tanácsának tervezési irányelvei
 Bécsi Memorandum (2005), Világörökség és kortárs építészet – a történeti városkép kezelése
 Lipcsei Karta (2007), A fenntartható városokról
 Európai Unió Területi Agendája 2020 (2011, Gödöllő), Egy sokszínű régiókból álló, befogadó, intelligens és fenntartható Európa felé

3.2. Törvény, törvényerejű rendelet:

1949. évi 13. törvényerejű rendelet a múzeumokról és műemlékekről
 1964. évi III. törvény az építésügyről
 1985. évi 21. törvényerejű rendelet a világ kulturális és természeti örökségének védelméről
 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról
 1996. évi LIII. törvényt a természet védelméről, a természeti értékek és területek fenntartására, kezelésére, javítására, megőrzésére
 1996. évi XXI. törvényt a területfejlesztésről és területrendezésről
 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről
 1997. évi LIV. törvény a műemlékvédelemről
 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről
 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről
 2003. évi XXVI. törvény az Országos Területrendezési Tervről

2007. évi CXI. törvény Európa Tanács Európai Táj Egyezmény kihirdetéséről
2008. évi L. törvény az Országos Területrendezési Tervről szóló 2003. évi XXVI. törvény módosításáról
2011. évi LXXVII. törvény a világörökségről
2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól
2013. évi LI. törvény a világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény és a budapesti Istvánmező rehabilitációs programjáról, kiemelten a Budapesti Olimpiai Központ integrált rekonstrukciójáról szóló 2012. évi LXXV. törvény módosításáról
2016. évi LXXIV. törvény a településkép védelméről
2018. évi CXXXIX. törvény Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről
2021. évi XXXIX. törvény a településtervezéssel összefüggő egyes törvények módosításáról

3.3. Rendelet, kormányhatározat:

- 5/1961. (III. 19.) ÉM rendelet – Országos Építésügyi Szabályzat
- 1/1967. (I. 31.) ÉM rendelet a műemlékvédelemről
- 2033/1967. (VI. 27.) Kormány határozat
- 6/1967. (VII. 12.) ÉVM számú rendelet
- 2/1986 (II. 27.) ÉVM számú rendelettel
- 253/1997. (XII. 20.) kormányrendelet az országos településrendezési és építési követelményekről
- 85/2000. (XI. 8.) FVM rendelet a telekalakításról
- 218/2009. (X. 6.) Korm. rendelet a területfejlesztési koncepció, a területfejlesztési program és a területrendezési terv tartalmi követelményeiről, valamint illeszkedésük, kidolgozásuk, egyeztetésük, elfogadásuk és közzétételük részletes szabályairól
- 224/2011. (X. 21.) Korm. rendelet a reklámtáblák, reklámhordozók és egyéb reklám célú berendezések közutak melletti elhelyezésének részletes szabályairól
- 312/2012 (XI.8.) kormányrendelet az építésügyi és építésfelügyeleti hatósági eljárásokról és ellenőrzésekről, valamint az építésügyi hatósági szolgáltatásról
- 314/2012. (XI. 8.) kormányrendelet a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről
- 393/2012. (XII. 20.) kormányrendelet a régészeti örökség és a műemléki érték védelmével kapcsolatos szabályokról
- 266/2013. (VII. 11.) kormányrendelet az építésügyi és az építésüggyel összefüggő szakmagyakorlási tevékenységekről
- 1/2014. (I. 3.) OGY határozat a Nemzeti Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepcióról
- 1032/2015. (I. 30.) Kormány határozat az építésüggyel kapcsolatos társadalmpolitikai elképzelések megvalósítását célzó intézkedésekről
- 421/2015. (XII. 23.) Korm. rendelet a tájékozódást segítő jelzést megjelenítő reklámcélú eszközök közutak melletti elhelyezésének részletes szabályairól
- 400/2016. (XII. 5.) kormányrendelet egyes kormányrendeleteknek a településkép védelmével és a településrendezéssel összefüggő módosításáról
- 1128/2017. (III. 20.) Korm. határozat a 2017-2026 közötti időszakra vonatkozó Nemzeti Tájstratégiáról
- 104/2017. (IV. 28.) Korm. rendelet a településkép védelméről szóló törvény reklámok közzétételével kapcsolatos rendelkezéseinek végrehajtásáról
- 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról
- 419/2021. (VII. 15.) Korm. rendelet a településtervek tartalmáról, elkészítésének és elfogadásának rendjéről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről

4. Településképi Arculati Kézikönyvek és Építészeti Tájegységi Arculati Kézikönyvek:

- ACZÉL, G. - MÁRTON, M. (Aczél Városépítész) (2017): Sárvár Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 143 p.
- AGG, F. - ÓVÁRI, M. (2017): Zalaszentgrót Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 139. p.
- ANDRÁS, I. - NÉMETH, K. - WALLNER, K. (Város-Építész) (2017): Balatonfüred Településképi Arculati Kézikönyv. Balatonfüred, (k.n.) 114 p.
- Archikon stúdió (2017:1): Edelény Településképi Arculati Kézikönyv (k.n.) 63 p.
- Archikon stúdió (2017:2): Kisbér Településképi Arculati Kézikönyv (k.n.) 67 p.
- Architecton Építész (2017:1): Putnok Településképi Arculati Kézikönyv. Putnok (k.n.) 55 p.
- Architecton Építész (2017:2): Szécsény Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 59. p.
- BALOGH, A. et al. (Altus Savaria Tervező Iroda) (2017): Körmend Településképi Arculati Kézikönyve (k.n.) 88 p.
- BARACSI, V. et al. (S.T.F.T Településfejlesztő és Tervező) (2017): Bonyhád Településképi Arculati Kézikönyv 2017. Bonyhád (k.n.) 118 p.
- BÁRDOSI, A. et al. (Város és Ház) (2018): Marcali Településképi Arculati Kézikönyv. Budapest (k.n.) 86 p.
- CSABA, GY. et al. (PÉCSÉPTERV STÚDIÓ) (2018): Tolna Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 49. p.
- CSÁNGÓ, Zs. - KEMER, G. - RÁCZ T. P. E. (2017): Kőszeg Településképi Arculati Kézikönyv (k.n.) 76 p.
- CSENE, É. - PAPP, Z. (Z.É. Műhely Városrendezési Tervező és Tanácsadó) (2017): Csákvár Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 70 p.
- CSITE, A. et al. (HÉTFÁ Elemző Központ) (2018): Keszthely Településképi Arculati Kézikönyv. Keszthely (k.n.) 154 p.
- DÉNES, E. et al. (dns-műterem) (2017): Budakalász Településképi Arculati Kézikönyv 2017. Budakalász: Budakalász Város Önkormányzata 137 p.
- DÉNES, E. et al. (DNS-Építésműterem – DZone Studio) (2018:1): Pilis Építészeti Tájegységi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 246 p.
- DÉNES, E. et al. (dns-műterem) (2018:2): Pomáz Településképi Arculati Kézikönyv 2018. Pomáz (k.n.) 212 p.
- DÉNES, E. et al. (DNS-Építésműterem – DZone Studio) (2018:3): Tokaj-Hegyalja Építészeti Tájegységi Arculati Kézikönyv. Tervezet. Tokaj. (k.n.) 105 p.
- FÁBIÁN, R. - LENGYEL, H. (Szerk.) (2017): Bicske Településképi Arculati Kézikönyv. Bicske: Bicske Város Önkormányzata 101 p.
- FARKAS, G. - KECSKEMÉTI, N. (2017): Dabas Településképi Arculati Kézikönyv (k.n.) 127 p.
- FARKAS, ZS. (2017): Abony Településképi Arculati Kézikönyv - 2017. Abony: Abony Város Önkormányzat 76 p.
- Fehérvári Építész Studio (2017): Mezőtúr Településképi Arculati Kézikönyv. Mezőtúr (k.n.) 133 p.
- FEKETE, Sz. – TIRÁSZI, Á. – KÖRMENDY, J. (n.a.): Hegykő Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 86 p.
- FEKETE, Sz. – TIRÁSZI, Á. – KÖRMENDY, J. (n.a.): Hidegség Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 62 p.
- FEKETE, Sz. – TIRÁSZI, Á. – KÖRMENDY, J. (n.a.): Nagycenk Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 62 p.
- FERIK, T. et al. (Völgyzugoly Műhely) (2017:1): Albertirsa Településképi Arculati Kézikönyv. Albertirsa: Albertirsai Közös Önkormányzati Hivatal 97 p.
- FERIK, T. et al. (Völgyzugoly Műhely) (2017:2): Martonvásár Településképi Arculati Kézikönyv (k.n.) 74 p.

- FERIK, T. et al. (Völgyzugoly Műhely) (2018): Pásztó Településképi Arculati Kézikönyv (k.n.) 95 p.
- FODRÓCZY, J. – FODRÓCZYNÉ, L., ZS. – TIRÁSZI, Á. (2017:1): Fertőhomok Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 54 p.
- FODRÓCZY, J. – FODRÓCZYNÉ, L., ZS. – TIRÁSZI, Á. (2017:2): Fertőszéplak Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 104 p.
- FODRÓCZY, J. – FODRÓCZYNÉ, L., ZS. – TIRÁSZI, Á. (2017:3): Fertőrákos Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 95 p.
- GLÁSER, B. K. - GÁSPÁR, D. (2017): Budakeszi Településképi Arculati Kézikönyv 2017. Budakeszi (k.n.) 90 p.
- GUTMAN, J. - FARKAS, R. (EX! Építésziroda) (2018): Karcag Településképi Arculati Kézikönyv (k.n.) 55 p.
- HELLER, M. - GYERGYÁK, J. (2017): Dunaföldvár Településképi Arculati Kézikönyv 2017. Dunaföldvár (k.n.) 110 p.
- HÜBNER, M. et al. (2017): Szigetvár Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 127. p.
- JUHÁSZ, Z. et al (2017): Nagykálló Településképi Arculati Kézikönyv (k.n.) 112 p.
- KISS, Cs. et al. (Presztizs GPR és Grafít Múterem) (2017): Hollókő Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 114 p.
- KISS, G. (2017): Szentgotthárd Településképi Arculati Kézikönyv 2017. (k.n.) 99. p.
- KISS, G. et al. (OetU) (2019): Szlovén Rába-vidék Építészeti Tájegységi Arculati Kézikönyv (k.n.) 46 p.
- KISS, GY. (KISSTERV Településtervezési, Építészeti, Szakértői, Mérnöki Szolgáltató) (2018): Tiszafüred Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 199. p.
- KISZELOVICS, I. (Kiszelovics és Társa Településtervező) (2017): Településképi Arculati Kézikönyv - Kunszentmárton. (k.n.) 150 p.
- KOKAS, I. - PAP, Zs. - LUKÁCS, V. (2017): Bátaszék Város Településképi Arculati Kézikönyve. Bátaszék: Bátaszék Város Önkormányzata 111 p.
- KOSZORÚ, L. et al. (Város-Teampannon) (2018): Biatorbágy Város Települési Arculati Kézikönyv. Biatorbágy: Biatorbágy Város Önkormányzata 142 p.
- KÓTAI, CS. (4K Stúdió) (2017:1): Balmazújváros Településképi Arculati Kézikönyv. Debrecen (k.n.) 108 p.
- KÓTAI, Cs. (4K STÚDIÓ) (2017:2): Létavértes Településképi Arculati Kézikönyv. Debrecen (k.n.) 94 p.
- Kőszeghy Art Tervezők (2018): Heves Településképi Arculati Kézikönyve (k.n.) 111 p.
- KŐSZEGHY Cs, Á. - FÜZESI, A. (2017): Püspökladány Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 102 p.
- LŐKE, F. et al. (LoBo Építész Stúdió) (2017): Siklós Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 271. p.
- MAKKAI, K. - MARTHI, Zs. (2017): Pécel Településképi Arculati Kézikönyv. Pécel (k.n.) 71 p.
- MÁTYÁS-VARGA, E. et al. (Pestterv - City Pro Konzorcium) (2017): Tapolca Településképi Arculati Kézikönyve. (k.n.) 91. p.
- MEGÉRTI (n.a.): Kalocsai-Sárköz Építészeti-Tájegységi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 68 p.
- MEGÉRTI (n.a.): Kelet-Mecsek Építészeti-Tájegységi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 69 p.
- MOÓR, M. (Szerk) (2017): Balassagyarmat Településképi Arculati Kézikönyve. (k.n.) 131 p.
- NÉMETH, I. et al. (OetU) (2019:1): Fertő Építészeti Tájegységi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 69 p.
- NÉMETH, I. et al. (OetU) (2019:2): Hanság Építészeti Tájegységi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 59 p.
- NÉMETH, I. – KUN, Z. – CSERHALMI, Gy. (OetU) (2019:3): Órség Építészeti Tájegységi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 70 p.

- Obelisk Stúdió (2017): Fót Város Településképi Arculati Kézikönyve. Budapest (k.n.) 87 p.
- OLAJOS, CS. (Sárospatak Város Önkormányzata) (2017): Sárospatak Településképi Arculati Kézikönyv. Sárospatak (k.n.) 80. p.
- ONGJERTH, R. (Magyar Urbanisztikai Tudásközpont Nonprofit) (2017): Mór Településképi Arculati Kézikönyv. Mór (k.n.) 195 p.
- PAP, Á. (2017:1): Békés Településképi Arculati Kézikönyv. Békés: Békés Város Önkormányzata, 98 p.
- PAP, Á. (2017:2): Szeghalom Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 61. p.
- PAP, Á. (2018): Tótkomlós Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 105. p.
- PAPP, Z. (Z.É. Műhely) (2017): Sümeg Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 108. p.
- PATAKI, I.A. - ARATÓ, E. (2017): Vésztő Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 70. p.
- PÉTERY, T. - SZILBERHORN, E. - SZÓRÁDI, N. (2017): Kunszentmiklós Településképi Arculati Kézikönyv (k.n.) 46 p.
- PISÁK, B. et al. (TÁJOLÓ-TERV) (2017): Várpalota Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 111. p.
- PÓR, P. (Szerk) (2017): Balatonlelle Településképi Arculati Kézikönyv. Balatonlelle: Balatonlelle Város Önkormányzata 53 p.
- Pro Regio – TERRA Stúdió (2019): Vértes Építészeti Tájegységi Arculati Kézikönyv. Budapest (k.n.) 72 p.
- ROSIVALL, Á. – TIRÁSZI, Á. (Rosivall Ágnes RTI) (2018): Fertőboz Településképi Arculati Kézikönyv. Fertőboz. (k.n.) 87 p.
- Sopron Városfejlesztési Osztály (2018): Sopron Településképi Arculati Kézikönyv. Sopron. (k.n.) 89 p.
- N.N. (2017): Sátoraljaújhely Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 104. p.
- SZABÓ, P. (2017): Csorna Településképi Arculati Kézikönyv. Csorna: Csorna Önkormányzata 45 p.
- SZEKÓ, J. et al. (Mohács Város Önkormányzata - Megérte) (2018): Mohács Településképi Arculati Kézikönyv (k.n.) 107 p.
- N.N. (2019): Szerencs Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 91. p.
- TALMÁCSI, I. (2018): Csongrád Város Településképi Arculati Kézikönyve 2018. Csongrád: Csongrád Város Önkormányzat 68 p.
- TOKODI, Z. – TOKODI, L. – PRIBOJSZKI, K. (n.n.): Fertőd Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 49 p.
- TOKODI, Z. – TOKODI, L. – PRIBOJSZKI, K. (n.n.): Sarród Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 65 p.
- VARGÁNÉ, Á.J. et al. (Ráckeve Város Önkormányzata) (2017): Ráckeve Településképi Arculati Kézikönyv. (k.n.) 82. p.
- ZSEMBERI, I. - LUCZI, A. (2018): Hajdúnánás Településképi Arculati Kézikönyv (k.n.) 154 p.

5. Elektronikus publikáció:

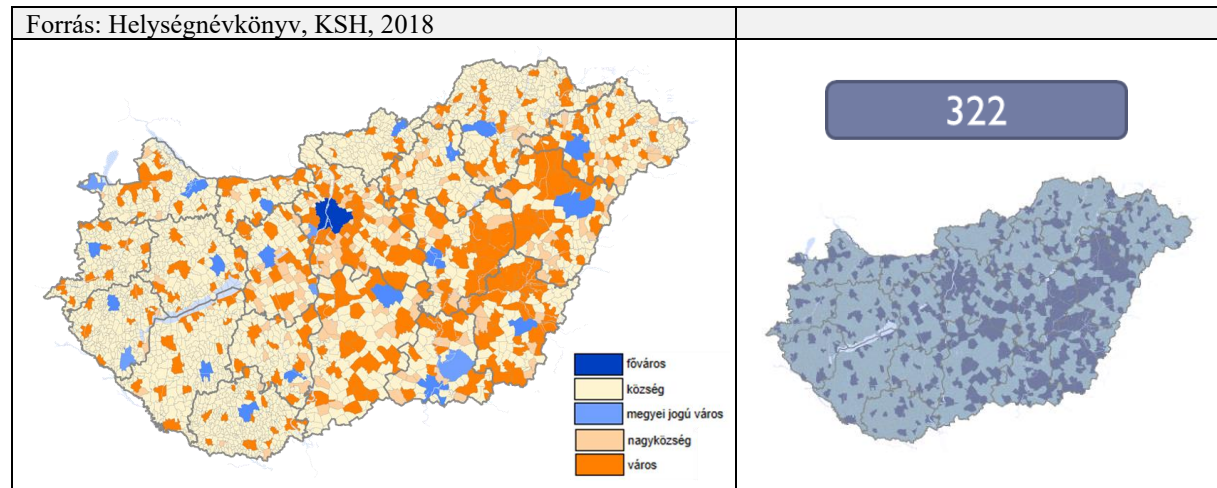
- Eastbourne Borough Plan 2001-2011. <https://www.lewes-eastbourne.gov.uk/planning-policy/eastbourne-borough-plan/> (letöltve 2022.03.24.)
- ENSZ Turisztikai Világszervezete (2017) - Centre of Expertise Leisure, Tourism & Hospitality - NHTV Breda University of Applied Sciences; and NHL Stenden University of Applied Sciences (2018): 'Overtourism'? – Understanding and Managing Urban Tourism Growth beyond Perceptions. Executive Summary, UNWTO, Madrid, DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284420070> (letöltve: 2020. február 15.)
- Hadtörténeti Intézet és Múzeum (B IX a 527) Osztrák Birodalom I. katonai felmérése 1782-1785, maps.arcanum.hu (letöltés ideje: 2019. április 15.)

- Lechner Tudásközpont (2019): Helyi Művi Értékvédelmi Kataszter. helyiertek.e-epites.hu (letöltve: 2020. február 15.)
- Lechner Tudásközpont (2020): Magyar települések arculati kézikönyvei. tak.e-epites.hu (letöltve: 2020. február 15.)
- Lechner Tudásközpont (2019): Településképi Arculati Kézikönyvek digitális egyeztető felülete. tak.lechnerkozpont.hu (letöltve: 2019. április 15.)
- Magyar Kultúra Podcast (2022): Mi lenne, ha ... <https://podtail.com/en/podcast/magyar-kultura-podcastok/> (letöltve: 2022. augusztus 3.)
- Magyar Turisztikai Ügynökség (2016): A magyar háztartások utazási jellemzői kivonat. https://mtu.gov.hu/documents/prod/A_magyar_haztartasok_utazasai_2016_kivonat_1.pdf (letöltve: 2020. február 15.)
- Magyar Turisztikai Ügynökség Zrt. (2018): A magyar lakosság belföldi és külföldi utazásai 2017-ben. https://mtu.gov.hu/documents/prod/magyarok_utazasai_2017.pdf (letöltve: 2020. február 15.)
- Országos Területrendezési Tervről szóló 2003. évi XXVI. törvény felülvizsgálata – terport.hu/teruletrendezes (letöltve 2019. április 15.)
- Piano Territoriale Regionale. <https://www.regione.lombardia.it/wps/portal/istituzionale/HP/DettaglioRedazionale/servizi-e-informazioni/enti-e-operatori/territorio/pianificazione-regionale/piano-territoriale-regionale-ptr> (letöltve 2022.03.04.)

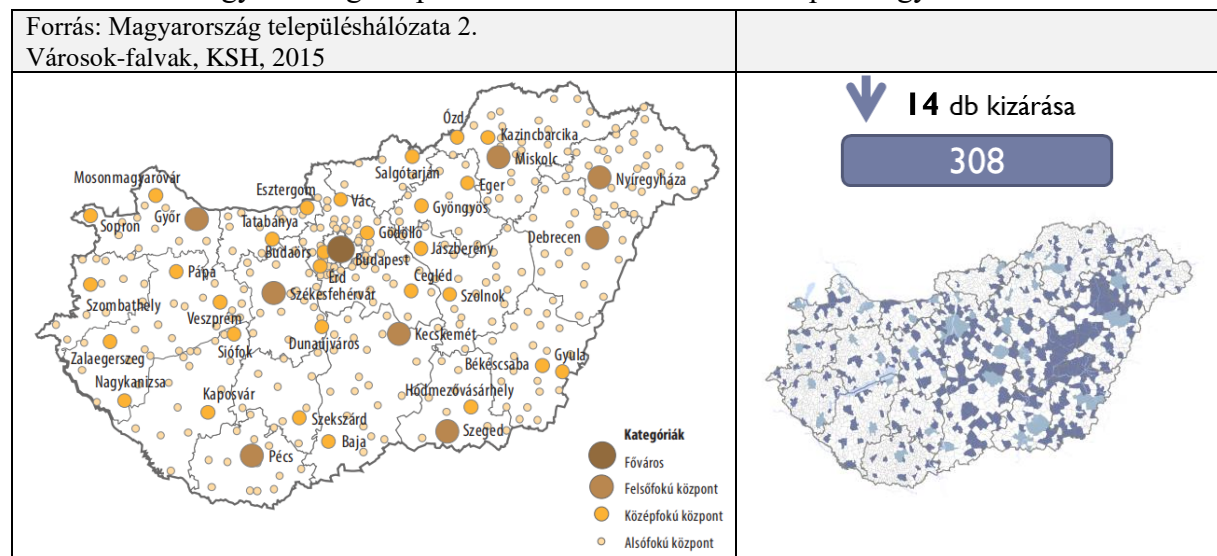
M2. TAK mintavételezés

M2.1. A mintavételezés folyamata

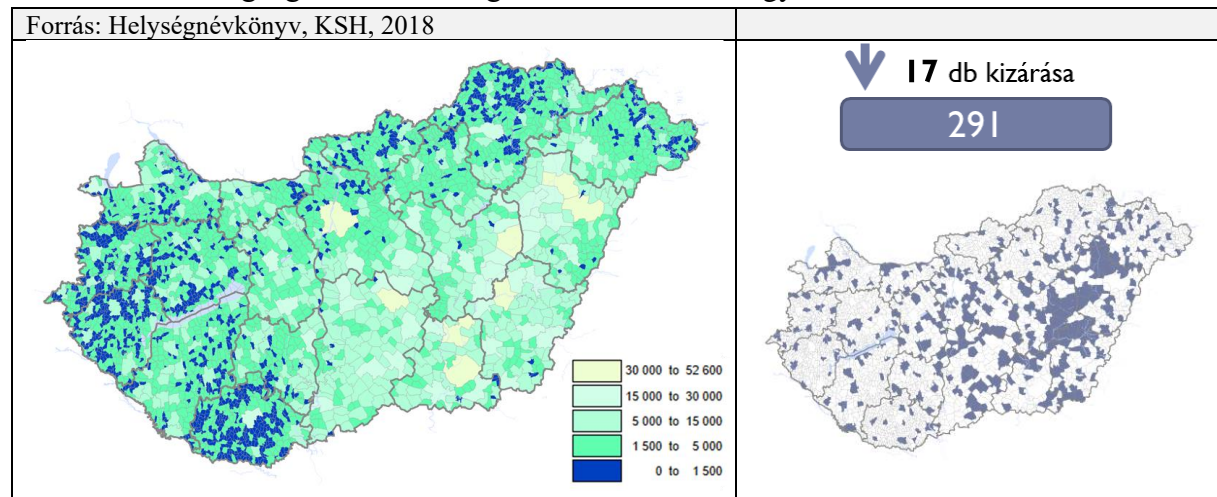
1. kritérium: Legyen város!

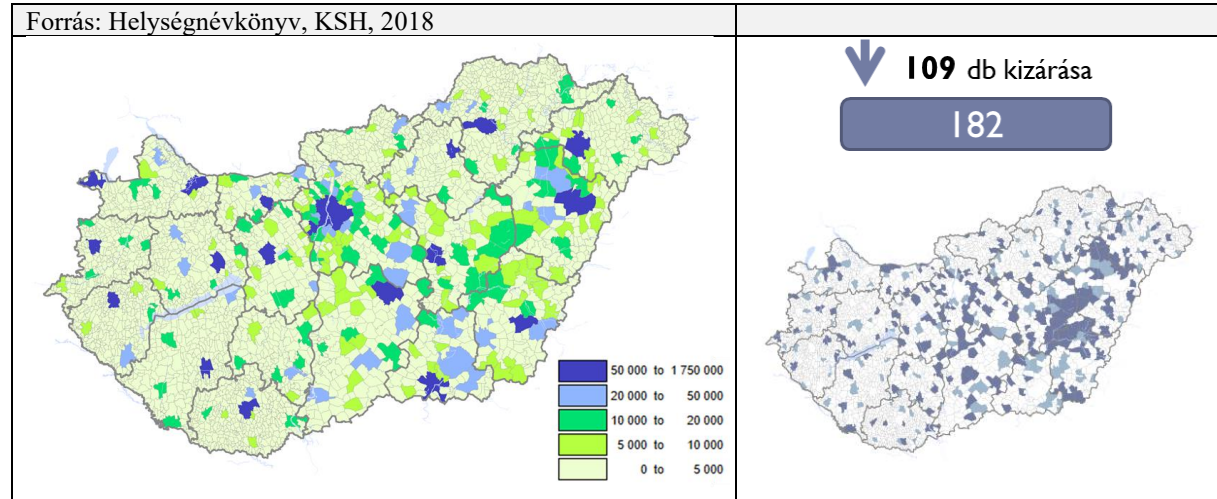
2. kritérium: Magyarország településhálózatában alsófokú központ legyen!

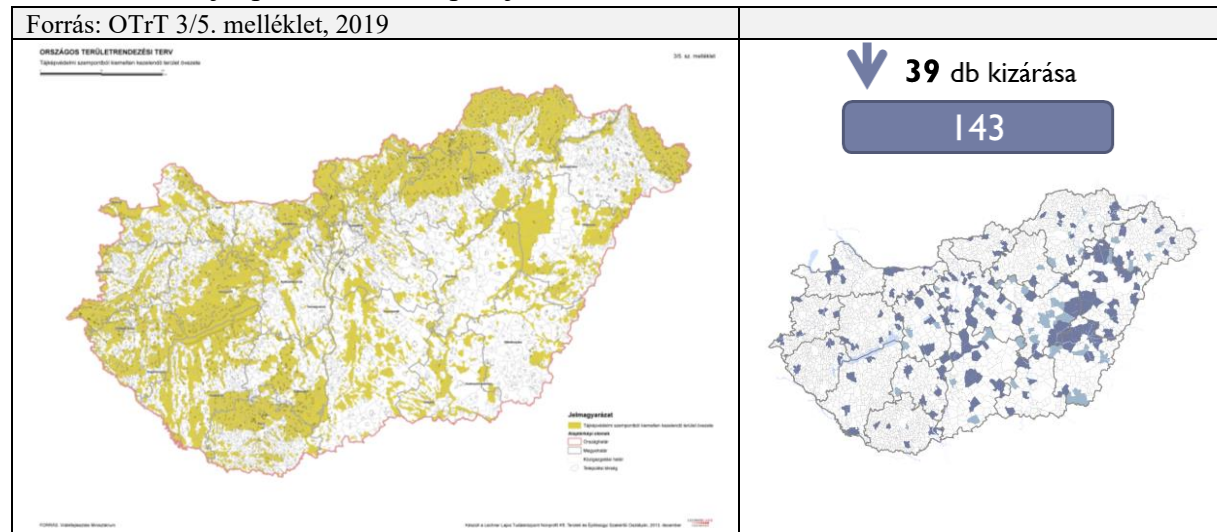
3. kritérium: Közigazgatási mérete legalább 1500 hektár legyen!

4. kritérium: Lakossága legalább 5 000 fő és legfeljebb 20 000 fő legyen!

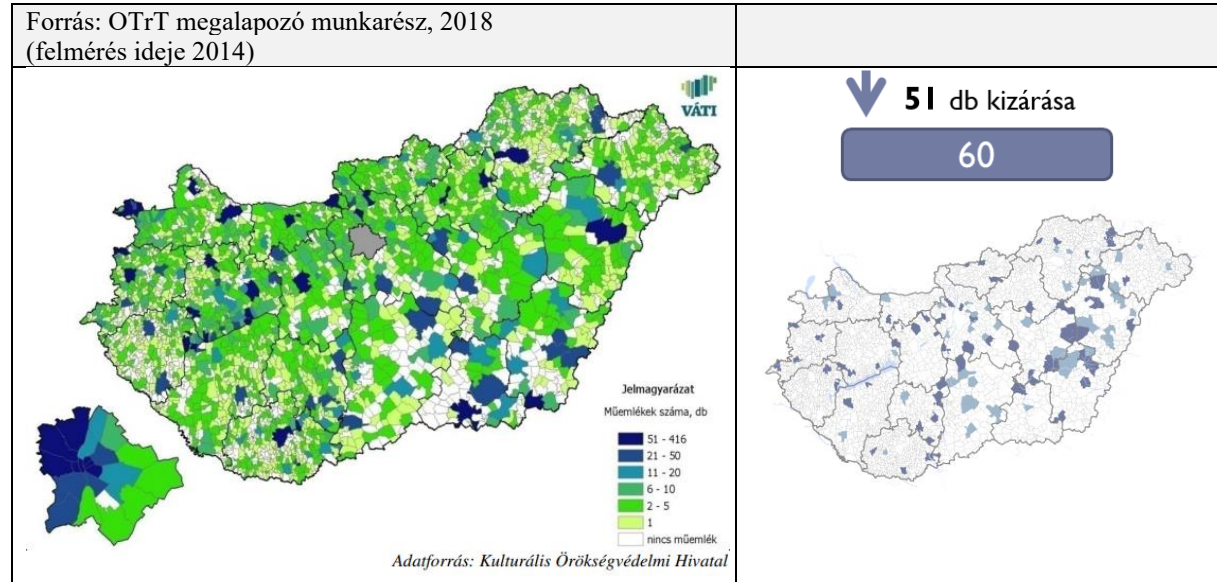
5. kritérium: Tájképvédelem szempontjából kiemelten kezelendő terület érintse!

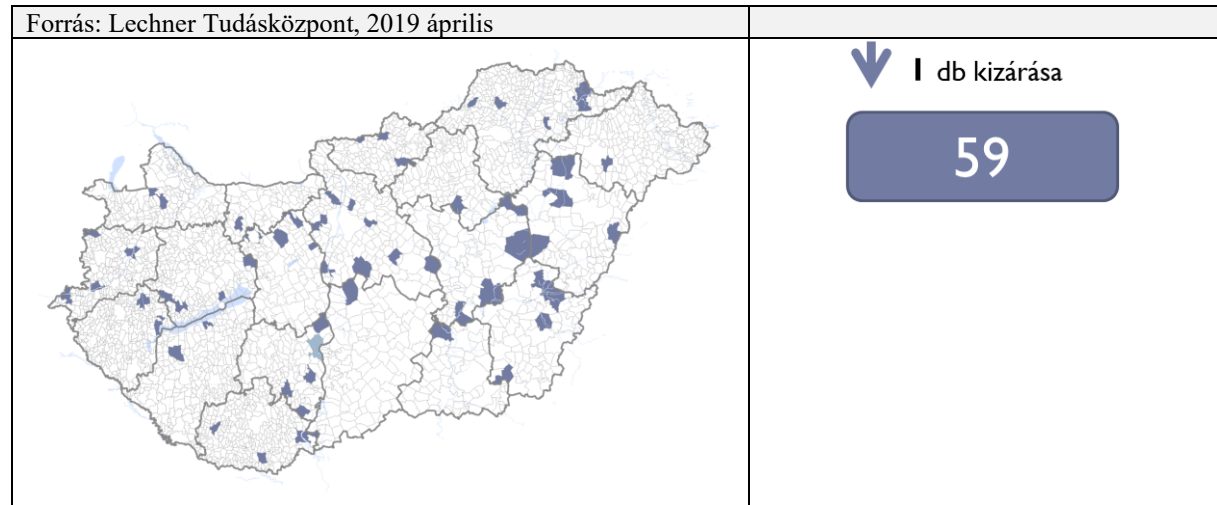
6. kritérium: Történeti település legyen!

7. kritérium: Legalább 5 db műemléke legyen!

8. kritérium: Legyen Településképi Arculati Kézikönyve a mintavételezéskor!

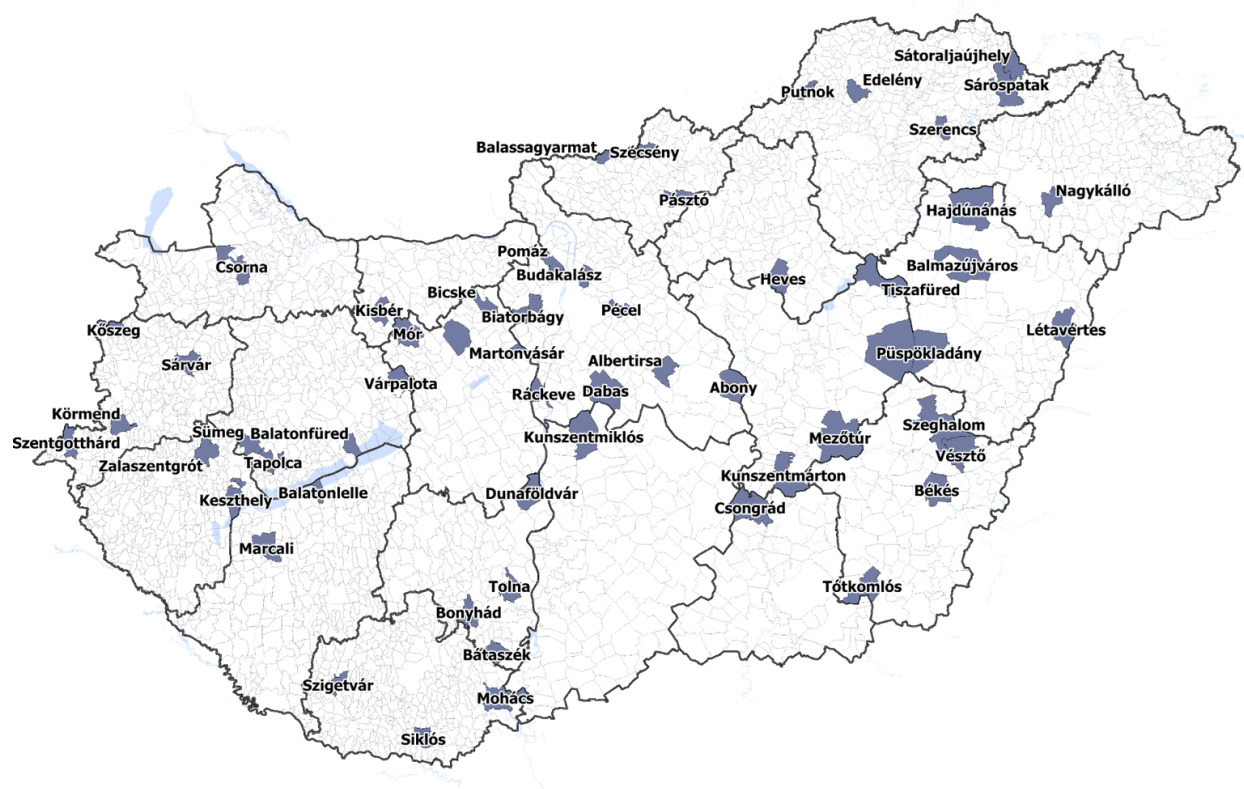

M2.2. Mintavételezett települések és a mintavételezéshez használt alapadataik

Helység megnevezése	Megye megnevezése	Terület (ha)	Lakónépesség (fő)	Lakások száma (db)	Műemlékek száma
Abony	Pest	12 797	14 392	6 012	11-20
Albertirsa	Pest	7 300	12 532	4 977	6-10
Balassagyarmat	Nógrád	2 333	14 873	6 722	6-10
Balatonfüred	Veszprém	4 645	12 923	6 213	51-416
Balatonlelle	Somogy	4 323	5 193	2 892	6-10
Balmazújváros	Hajdú-Bihar	20 544	17 109	6 811	6-10
Bátaszék	Tolna	6 357	6 108	2 522	6-10
Békés	Békés	12 723	18 503	8 374	21-50
Biatorbágy	Pest	4 412	13 528	4 861	6-10
Bicske	Fejér	7 708	11 969	4 132	6-10
Bonyhád	Tolna	7 214	12 982	5 591	21-50
Budakalász	Pest	1 517	10 924	4 037	6-10
Budakeszi	Pest	3 710	14 330	5 641	6-10
Csákvár	Fejér	11 876	5 280	2 001	6-10
Csongrád	Csongrád	17 389	16 027	8 405	21-50
Csorna	Győr-Moson-Sopron	9 195	10 228	4 306	6-10
Dabas	Pest	16 599	17 023	6 736	21-50
Dunaföldvár	Tolna	11 142	8 392	4 076	6-10
Edelény	Borsod-Abaúj-Zemplén	5 682	9 389	3 523	6-10
Fót	Pest	3 740	19 674	7 289	6-10
Hajdúnánás	Hajdú-Bihar	25 964	16 828	6 946	6-10
Heves	Heves	9 931	10 275	4 143	6-10
Karcag	Jász-Nagykun-Szolnok	36 863	19 732	8 198	11-20
Keszthely	Zala	7 598	19 387	10 147	51-416
Kisbér	Komárom-Esztergom	5 217	5 336	2 162	6-10
Körmend	Vas	5 279	11 236	5 081	21-50
Kőszeg	Vas	5 466	11 805	5 009	51-416
Kunszentmárton	Jász-Nagykun-Szolnok	14 365	8 034	3 988	6-10
Kunszentmiklós	Bács-Kiskun	17 211	8 248	3 545	6-10
Létavértes	Hajdú-Bihar	11 661	7 070	2 667	6-10
Marcali	Somogy	10 440	11 169	5 179	6-10
Martonvásár	Fejér	3 125	5 672	2 114	6-10
Mezőtúr	Jász-Nagykun-Szolnok	28 972	16 086	7 767	6-10
Mohács	Baranya	11 223	17 143	8 422	11-20
Mór	Fejér	10 861	13 936	5 716	21-50
Nagykálló	Szabolcs-Szatmár-Bereg	6 852	9 214	3 639	11-20
Pásztó	Nógrád	7 260	9 124	4 118	6-10
Pécel	Pest	4 363	15 987	5 738	6-10
Pomáz	Pest	4 903	17 139	6 293	6-10
Putnok	Borsod-Abaúj-Zemplén	3 472	6 492	2 549	6-10
Püspökladány	Hajdú-Bihar	18 694	14 154	5 980	6-10
Ráckeve	Pest	6 409	10 442	4 063	21-50

Sárospatak	Borsod-Abaúj-Zemplén	13 909	11 768	5 284	21-50
Sárvár	Vas	6 465	15 072	6 446	21-50
Sátoraljaújhely	Borsod-Abaúj-Zemplén	7 345	14 253	6 712	21-50
Siklós	Baranya	5 092	8 999	4 048	11-20
Sümege	Veszprém	6 413	6 037	2 601	51-416
Szécsény	Nógrád	4 567	5 695	2 538	6-10
Szeghalom	Békés	21 713	8 680	3 974	11-20
Szentgotthárd	Vas	6 773	8 864	3 476	11-20
Szerencs	Borsod-Abaúj-Zemplén	3 668	8 676	3 816	6-10
Szigetvár	Baranya	3 952	10 545	4 449	11-20
Tapolca	Veszprém	6 346	15 072	6 935	6-10
Tiszafüred	Jász-Nagykun-Szolnok	16 219	10 745	5 239	6-10
Tolna	Tolna	7 107	10 987	4 524	6-10
Tótkomlós	Békés	12 505	5 662	2 899	6-10
Várpalota	Veszprém	7 726	19 484	8 758	21-50
Vésető	Békés	12 570	6 592	2 938	6-10
Zalaszentgrót	Zala	7 465	6 263	2 853	11-20

M2.3. Mintavételezett települések közigazgatási területei Magyarország térképén

M3. Hazai szakirodalmi részletek a településkép meghatározásáról időrendben

Szakirodalom	Településkép megfogalmazása - idézetek	Elemek, eszközök
Gerő (1953)	„a város társadalmi változások térbeli kifejezése” „szabálytalan, változatos, a történeti részeket is meghagyó, azt kikerülő – esetleg felhasználó – csoportonként laza és zárt beépítés, amely a tájat előnyösen érvényre juttatja” – a magyar város jellemzője	Telkek Épületek Ezek együtteséből kialakult utcák és terek
Barabás – Gilyén (1979)	„... Minden település alakulásában sok-sok történeti, társadalmi, földrajzi, gazdasági stb. tényező játszott közre, s az előttünk álló kép igen komplex fejlődés eredménye.” „kiindulásként elengedhetetlen a település formai elemeinek rögzítése, a mai és korábbi állapot összevetése...”	Építmények tömörítettsége Telekformák Udvarendekezés Utcabeépítettség Utcahálózat
Cságoty et al. (1992)	„A karakter szóban ötvöződik tehát az emberre-előre vonatkozó jellem és az élettelenre vonatkozó jelleg. Ötvöződnek elvont lelki-szellemi és konkrét fizikai tulajdonságok.” „A karakter ugyanis csak időben értelmezhető fogalom, idő kell ahhoz, hogy kialakuljon, nem születik együtt az emberrel, vagy dologgal.” „A felosztást tehát meghatározza az egyediség, önállóság megléte, kiterjedését pedig az azonosság.” „Eszköz lehet környezeti kultúránk emelésében, az épített környezet minőségi javításában”	Analitikus vizsgálatok: beépítés típusa, magassága, kora, funkciója A környezet domborzati viszonya, a környezet és a növényzet viszonya Analogikus vizsgálat: nagyvárosi, kisvárosi, kertvárosi, külvárosi, falusi típus Kronologikus vizsgálat történeti térképek alapján
Nagy (2005)	„A vizuális környezet a kulturális összefüggésrendszer gyakran önállóan is értelmezhető része.” „... a település nemcsak a tájékozódást segítő, információkat hordozó tornyok, épületek, utak, terek önmagukban megmutató látványelemeinek halmaza, hanem a művészeti elemzés eszközeivel leírható alkotások is.” „E struktúra az utcák, a terek, az épületek, a parkok, a táji elemek összefüggéseként vizuálisan érzékelhető környezetet alkot, és ez a vizuális környezet a település azonosítható, identitáshordozó sajátossága.”	Tér és tömeg Tömegek, természetes és épített térfalak Anyaghasználat, színezés Utca és terek Az utca vonalvezetése és a látvány A látvány, mint üzenet Jelentés és szimbólum Magasépítmények A hely szelleme – hely és idő (tradíció) Kilátás Rálátás Stílusok és települések Divat és település A látvány egységesítése
Meggyesi (2009)	„Ezek közt lesznek láthatatlan vagy legalábbis a közvetlen szemlélet számára még mindig rejtett, de valóságos, fizikai dimenziók, mint pl. a város alaprajza, utcahálózata, infrastruktúrája, telekrajzolata, és lesznek olyanok, amelyek ugyan valóságosak, de a tudatunk küszöbén élnek, és a város egyfajta mentális leképezésének tekinthetők.” „... látványvilág elemzésére, arra a sokféle vizuális információnak az értelmezésére...”	A város alépítményei Mentális városképek Identitástudat Karakterterv Külső városképek Belső városképek Látványelemzési módszerek Környezetminták
Cságoty (2013)	„Vitruvius – De architectura: firmitas, utilitas, venustas = szépség, tartósság, hasznosság – hármas követelmény, amely minden építészeti alkotástól elvárás” „Nincsen olyan ember, aki ne állt volna meg gyönyörködve egy-egy ház, épületcsoport, városi látkép előtt... Minden embernek vannak ilyen élményei. De csak kevesen vannak, akik többé vagy kevésbé tudják is, hogy a megcsodált épület miért szép, miért tetszik.”	A lépték Az arány A ritmus A forma A kompozíció Színek és fények

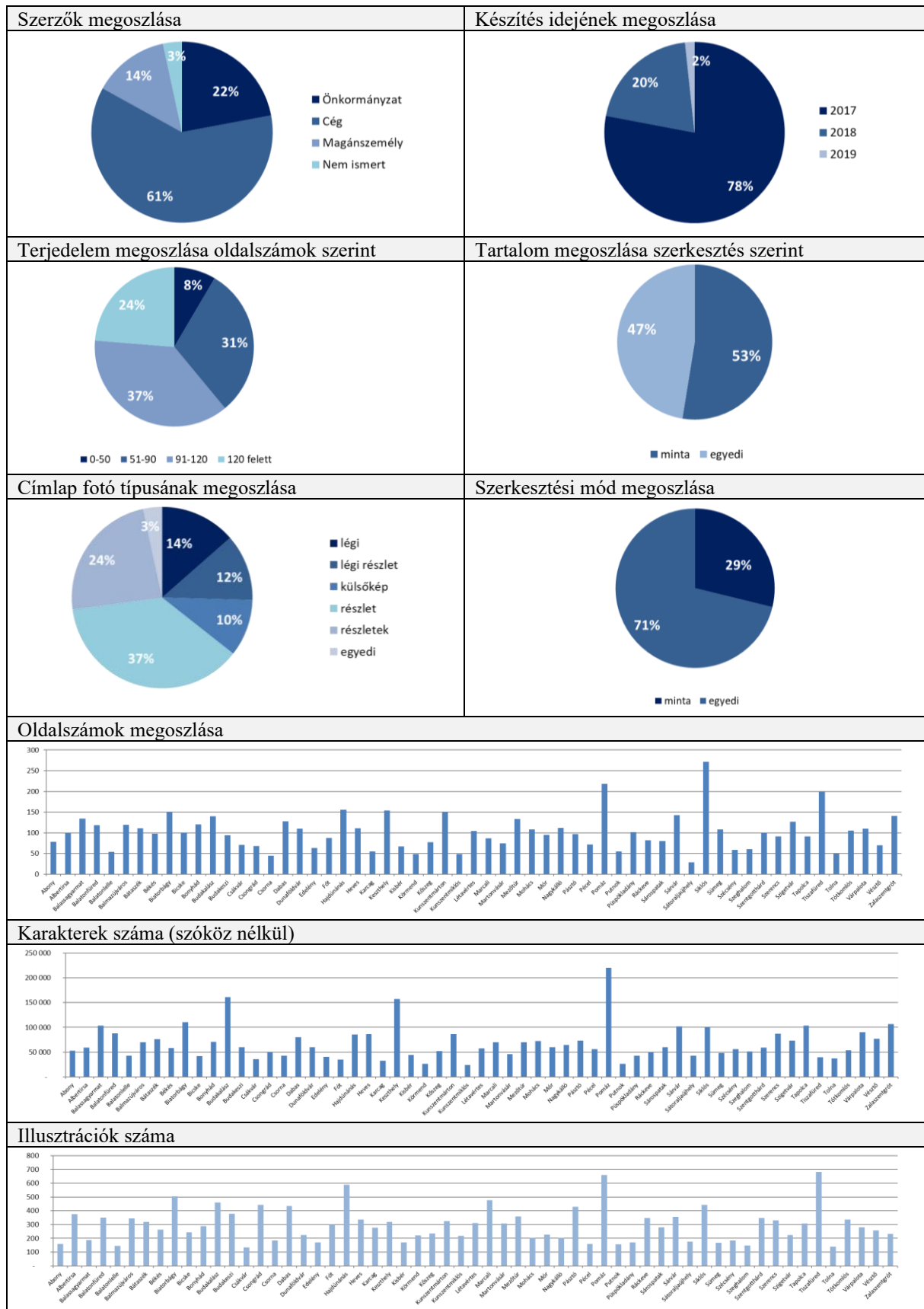
M4. Településkép és tájkép fogalomhoz kapcsolódó országos előírások időrendben

Év	Jogszabály	Tájkép fogalmához kapcsolódó előírások	Településkép fogalmához kapcsolódó előírások
1996	Természet védelméről szóló törvény	6. § (1) A táj a földfelszín térben lehatárolható, jellegzetes felépítésű és sajátosságú része, a rá jellemző természeti értékekkel és természeti rendszerekkel, valamint az emberi kultúra jellegzetességeivel együtt, ahol kölcsönhatásban található a természeti erők és a mesterséges (ember által létrehozott) környezeti elemek.	
1997	Törvény az épített környezet alakításáról és védelméről (Étv)	31. § (5) Mind az építmény elhelyezése, mind pedig a külső megjelenését befolyásoló kialakítása, átalakítása, bővítése, felújítása, helyreállítása során különös figyelmet kell fordítani a településkép, a tájkép, a beépítési vagy az építészeti jellegzetesség és látvány, a helyi jelleg védelmére, az épített örökség védett értékeinek érvényesülésére.	
		-	5. Épített környezet: a környezet tudatos építési munka eredményeként létrehozott, illetve elhatárolt épített (mesterséges) része, amely elsődlegesen az egyéni és a közösségi lét feltételeinek megteremtését szolgálja.
2000	Európai Táj Egyezmény	A táj az ember által érzékelt terület, amelynek jellege természeti tényezők és/vagy emberi tevékenységek hatása és kölcsönhatása eredményeként alakult ki. A táj elősegíti a helyi kulturális fejlődést és alapvető eleme az európai természeti és kulturális örökségnek, továbbá hozzájárul az emberek jólétéhez és az európai identitás megerősítéséhez....	
2001	A kulturális örökség védelméről szóló törvény	17. Műemléki érték: minden olyan építmény, történeti kert, történeti temetkezési hely, vagy sajátos terület, valamint ezek maradványa, továbbá azok rendeltetés-szerűen összetartozó együttese, rendszere, amely hazánk múltja és a magyar nemzet vagy más közösség hovatartozás-tudata szempontjából országos jelentőségű történeti, művészeti, tudományos és műszaki emlék alkotórészeivel, tartozékaival és beépített berendezési tárgyával együtt.	
		38. § Történeti tájként kell műemléki védelemben részesíteni az ember és a természet együttes munkájának eredményeként létrejött olyan kulturális (történeti, műemléki, művészeti, tudományos, műszaki stb.) szempontból jelentős, részlegesen beépített területet, amely jellegzetessége, egységessége révén topográfiailag körülhatárolható egységet alkot.	2012-es módosítás során egészül ki
2003	Természetvédelem. Általános tájvédelem. Fogalom meghatározások MSZ 20370:2003	Tájkép: A látóhatárig vizuálisan érzékelhető élő és élettelen tájalkotó elemek vonalakkal, formákkal, textúrákkal (mintázatokkal) és színekkel jellemzett együttese. Történeti táj: Összefüggő, általában jól körülhatárolható térség, terület, tájrész, amelynek jelentős, értékes történeti arculata van. Benne történeti események, történelmi periódusok nyomai, eredményei láthatók (bizonyítottan feltételezhetők), illetve az ember tájba való beavatkozásának, a tájjal való együttélés történelmi jelentőségű folyamatainak tartós képződményei, lenyomatai ma is jelen vannak.	
		Természeti táj: Az a tájtípus, amelynek karakterét az egymással kölcsönhatásban lévő természeti tájalkotó elemek adják és kialakulásában, fennmaradásában emberi hatás nem vagy alig érvényesült.	Jelenkori antropogén táj: (ember hatású) A befolyásoltság mértéke és jellege szerinti felosztásban lehet vidéki táj, városi táj. Ezek összefüggésrendszerén belül termelő táj, üdülő táj és ezekkel összefüggésben vagy önállóan megjelenő lakó táj.
2006	Törvény az épített környezet alakításáról és védelméről (Étv) módosítása	56. § (1) Az építészeti örökséghez tartoznak a műemlékek, a műemléki környezetek, a műemléki jelentőségű területek és a történeti tájak. Az építészeti örökség megfelelő fenntartása és megóvása közérdek. 33. Építészeti örökség: az épített környezet maradandó építészeti értéket is képviselő elemeinek (építmény, épületegyüttes, táj- és kertépítészeti alkotás) összessége - annak minden beépített alkotórészével, tartozékával és berendezésével együtt.	
2007	Lipcsei Karta a fenntartható európai városokról	Célunk a kiemelkedő táji értékeket képviselő térségek, kultúrtájak értékőrző fejlesztése, a táji értékeikben rejlő potenciál kibontakoztatása és az egyedi karakterükre építő térség integrált kezelése.	Az építési kultúra fogalmát a szó legtagabb értelmében, a tervezés és építés minőségét befolyásoló kulturális, gazdasági, műszaki, szociális és ökológiai szempontok összességéként kell érteni. A városok egészét és környezetét illetően is szükség van egy ilyenfajta építési kultúrára.
2011	Európai Unió Területi Agendája 2020	(23) A természeti és kulturális örökség a területi töke és identitás részét képi. A környezet minősége, valamint az ökológiai és kulturális értékek alapvetően fontosak a jólét és a gazdasági kilátások szempontjából, ráadásul egyedülálló fejlesztési lehetőségeket kínálnak... (37) Hangsúlyozzuk, hogy a jól működő ökológiai rendszerek, valamint a kulturális és természeti örökség védelme és fejlesztése a hosszútávon fenntartható fejlődés alapvető feltétele. Mindannyian felelősséggel tartozunk az iránt, hogy ezek jól működjenek, védelmet élvezzenek és fejlődjenek. (38) Az európai városi és vidéki tájak értékének védelmét és fejlesztését a minőségi szempontok figyelembevételével kell végezni.	
	A világörökségről szóló törvény	1. § (2) Világörökségi vagy világörökségi várományos területnek csak a) a korábban hozott miniszteri döntéssel, határozattal vagy a kulturális örökség védelméről szóló törvény alapján miniszteri rendelettel védetté nyilvánított és ekként kulturális örökségi védelmet élvező műemléki érték vagy nyilvántartott régészeti lelőhely, vagy b) a természet védelméről szóló törvény erejénél fogva védett vagy a természet védelméről szóló törvényben kapott felhatalmazás alapján védetté nyilvánított országos jelentőségű védett természeti terület, továbbá az országos jelentőségű védett természeti terület kijelölt védőövezete	

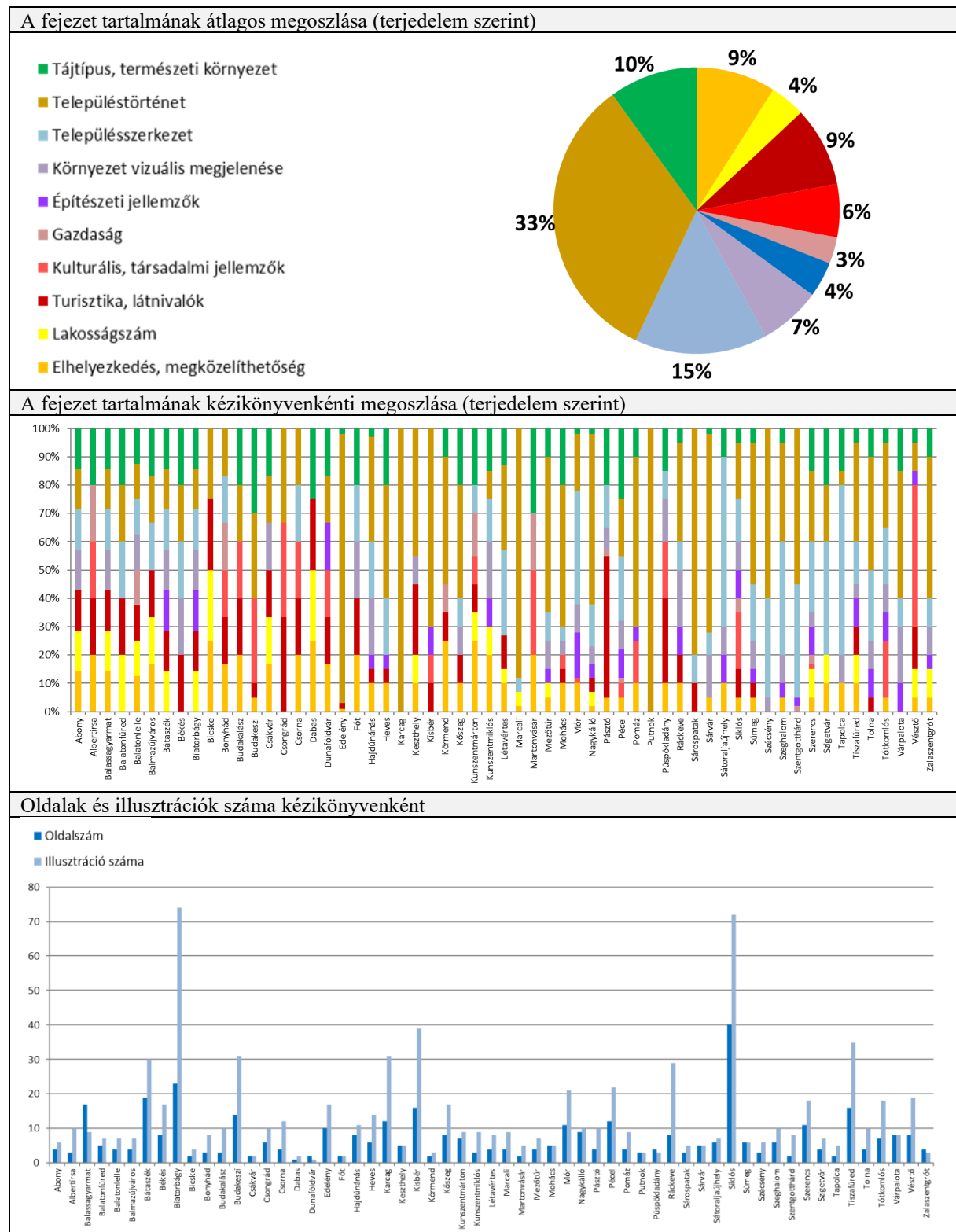
		nyilvánítható. 1. kiemelkedő egyetemes érték: a világörökségi helyszín által megtestesített - az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, a továbbiakban: UNESCO) Világörökség Bizottsága által ekként elfogadott - érték, amely kivételessége és páratlansága miatt nemzetközi szempontból is kiemelkedő és egyedi kulturális örökségi, illetve természeti jelentőséggel bír, ennélfogva folyamatos megőrzése és védelme az egész emberiség, a jelen és jövő generációi számára kiemelkedő fontosságú;
2012	A kulturális örökség védelméről szóló törvény	2001-ben került meghatározásra 39. § (1) Műemléki jelentőségű területként kell védeni a település azon részét, amelynek jellegzetes szerkezete, beépítésének módja, összképe, a tájjal való kapcsolata, terei és utcaképei, építményeinek együttese összefüggő rendszert alkotva történelmi jelentőségű és ezért műemléki védelemre érdemes.
2014	Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió	Táj (földrajzi): tudományos értelemben jellemzően a természeti környezettel foglalkozó tudományok (természetföldrajz, (táj)ökológia, erdészet, vagy akár a tájföldrajz, regionális földrajz) által használatos térbeli alapkategória: a földfelszín azon darabja, amely a tájalkotó tényezők kölcsönhatásainak eredményeképp vizuálisan is elkülöníthető sajátos arculattal rendelkezik. A táj egyik legjellemzőbb tulajdonsága az egyediség és a határok átmenetisége. Az antropogén tevékenység által gyökeresen átforgalmazott tájakra bevezették a kultúrtáj fogalmát. Kultúrtáj: mező- és erdőgazdaság által művelt terület, vagy olyan összefüggő terület, ahol valamilyen tárgyi műemlék található a természeti környezet nagyobb, összefüggő részén, amely általában valamilyen vallási, népi hagyományhoz kötődik.
2015	Nemzeti Építészpolitika	Az épített és táji környezet minősége alapvetően határozza meg testi és lelki egészségünket, és megfelelő keretet adhat emberi méltóságunk kiteljesítéséhez is. Az életminőséget emelni képes épített és természeti környezet harmonikus együttélése alkotja a kulturális tájat, amelyet a helyi adottságokhoz alkalmazkodó minőségi, építészeti alkotások folyamatosan gazdagítanak. Az építészeti túlmutat az építésen, mert a települések és az épületegyüttesek szellemi, esztétikai, s humán értékek hordozói is, ezzel alapvetően befolyásolják érzelmeinket, mindennapi társadalmi együttműködésünk színvonalát és hangulatát.
2016	A településkép védelméről szóló törvény	A településkép védelme a település vagy településrész jellegzetes, értékes, illetve hagyományt őrző építészeti arculatának és szerkezetének - az építészeti, táji érték és az örökségvédelem figyelembevételével történő - megőrzését vagy kialakítását jelenti. A kézikönyv a - települések természeti és épített környezete által meghatározott - településképi jellemzők bemutatásának és minőségi formálásának eszköze.
2016	314/2012. (XI. 8.) kormányrendelet módosítása	9a. településkarakter: az épített és a természeti környezet településképi jellemzőinek összessége, így a természetes környezet, a település megjelenése a tájban, a településszerkezet, a jellegzetes épülettípus, a tömegformálás, a homlokzati kialakítás, az anyaghasználat és növényzet településképi szempontból meghatározó terület: jellegzetes, értékes, hagyományt őrző építészeti arculatot, településkaraktert hordozó vagy meghatározó település, vagy egy település ilyen jellemzőkkel bíró lehatárolható településrésze; 9b. településkép: a település vagy településrész épített és természeti környezetének vizuális megjelenése;
2017	Nemzeti Tájstratégia 2017-2026	... a táj az ember által érzékelt terület, amelynek jellege természeti tényezők és/vagy emberi tevékenységek hatása és kölcsönhatása eredményeként alakult ki. A táj egyformán fontos része az emberek életminőségének mindenhol: városban és falun, leromlott és kiváló állapotú területeken, a különlegesen szépek tartott és ilyen adottság nélküli helyeken. A táj nem egy statikus állandó, hanem egy folytonosan változó rendszer, melynek változását természeti és emberi tényezők egyaránt előidézik.
2018	Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről	tájjelleg (tájkarakter): a táj jól körülhatárolható részének természeti tényezők és emberi tevékenységek hatása és kölcsönhatása eredményeként kialakult, emberek által érzékelt sajátos rendszere, amely által a tájrészlet egyedisége megnyilvánul, és más tájrészletektől megkülönböztethetővé válik; település: a település teljes közigazgatási területe, a főváros esetében a főváros teljes közigazgatási területe;

M5. A TAK elemzés részletes táblázatai, kimutatásai

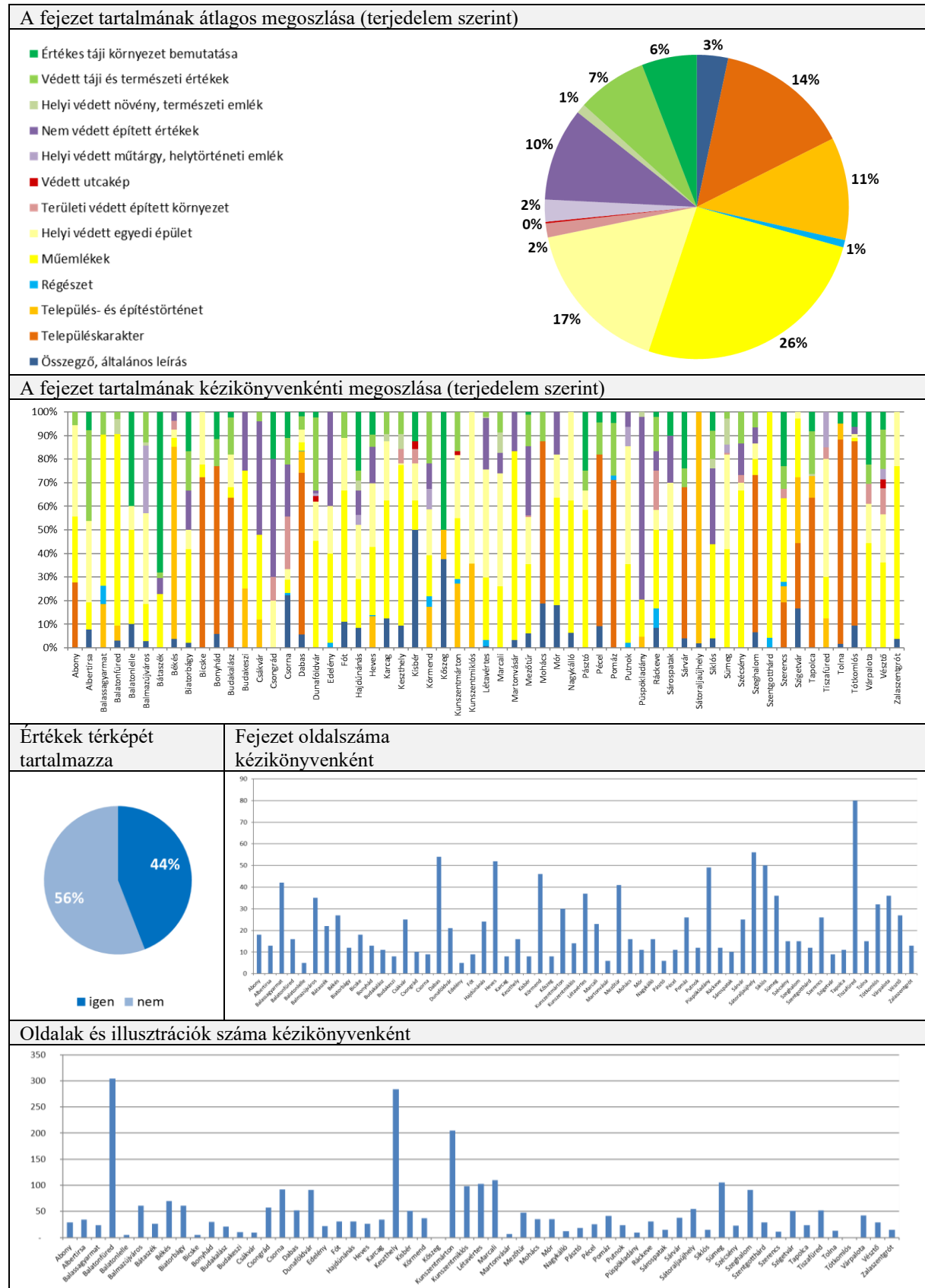
M5.1. A mintavételezett kézikönyvek alapadatai

M5.2. A település bemutatása fejezetek tartalma

M5.3. Örökségünk fejezetek tartalma

M5.4. Meghatározott karakterek, ajánlások és jó példák fejezetek tartalma

Város	Településképi szempontból meghatározó eltérő jellemzőkkel rendelkező területek, karakterek (a karaktertérkép alapján)	Ajánlások, jó példák tartalma (x: van / -: nincs)											
		telepítés	tömeg - magasság	tömeg - tető, arány	szín, anyag, homlokzat	fédett-nyitott terek	ajtó, kapu, ablakok	kertések	kert, zöldfelületek	közterületek	reklámhordozók	egyéb	
Abony	Általánosan	x	-	-	x	x	-	-	x	x	x	x	-
	Országos/helyi védett örökség	x	-	x	x	-	-	-	x	-	-	-	-
	Főutak széles telkei	x	x	x	-	-	-	x	-	-	-	-	-
	Történeti településközpont	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kertvárosias lakó övezetek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Falusias lakó övezetek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Gazdasági övezetek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Különleges (és falusias) pihenő, - állattartó, - egyéb övezetek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kertes övezetek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Mezőgazdasági övezetek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Erdőgazdálkodási övezetek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vízgazdálkodási övezetek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Albertirsa	Általánosan	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	
	Klasszikus lakóterületek	x	x	x	x	-	x	x	x	-	-	-	
	Új lakóterületek	x	x	-	x	-	-	x	x	-	-	-	
	Kisvárosias jellegű lakóterületek	-	x	x	x	-	x	-	-	-	-	-	
	Változó, átalakuló területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	
	Városközpont	x	x	x	x	-	x	x	-	-	x	-	
	Intézmények	-	-	-	x	-	-	x	-	-	-	-	
	Különleges területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Gazdasági tevékenységek területei	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	
	Tanyás területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	
Egyéb, ne nem épült területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x		
Balassagyarmat	Általánosan	-	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-	
	Történelmi városmag	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Balatonfüred	Főutca nagyvárosias jellegű beépítése	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Általánosan	x	x	x	x	-	x	x	x	x	x	x	
	Országos/helyi védett örökség	-	-	-	x	-	x	-	x	-	-	x	
	Történeti Fürdőtelep és környezete	x	x	x	x	-	-	-	x	-	x	-	
	Történeti településközpont és környezete	x	x	x	x	-	x	x	-	x	x	-	
	Telepszerűen beépített lakó- és üdülőterület	x	-	x	x	-	x	x	-	-	-	-	
	Kertvárosias lakó- és üdülőterület	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-	
	Jellemzően vegyes, városias beépítési terület	x	-	x	x	-	-	-	-	x	-	x	
	Rekreációs- és üdülőterület	x	x	-	-	-	-	x	x	-	-	-	
	Gazdasági, szolgáltató terület	-	x	x	-	-	-	x	x	-	-	-	
	Átalakuló terület	x	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	
	Jelentős zöldfelülettel rendelkező területek (parkok, temetők, erdők)	-	-	-	x	-	-	x	x	-	-	x	
	Tájkaraktert meghatározó terület	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	
	Általános mezőgazdasági terület	-	-	x	x	-	-	x	-	-	-	-	
	Kertes mezőgazdasági terület	x	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-	
Vasúti terület	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	x		
Fő közlekedési útvonalak területei	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x		
Balatonlelle	Általánosan	-	-	-	x	x	x	x	x	x	x	-	
	Településközpont terület	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Kertvárosias terület	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Szolgáltató és lakó terület	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Üdülőterület	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Kereskedelmi, szolgáltató terület	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Tájképi területek (Kishegy, Rádpusztá, Irmapusztá)	x	-	x	x	-	-	x	-	-	-	-	
	Mezőgazdasági terület	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Rekreációs területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Balmazújváros	Általánosan	-	-	-	-	-	-	-	-	x	x	-	
	Országos/helyi védett örökség	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Központi településrész	x	x	x	x	-	x	x	-	x	-	-	
	Lakó funkciójú településrész	x	x	x	x	x	x	x	x	x	-	-	
	Idegenforgalmi - Sport - Üdülő funkciójú településrész	x	x	x	x	-	x	x	x	x	-	-	
	Kültérület és egyéb terület	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-	
Bátaszék	Általánosan	-	-	-	-	-	-	-	-	x	x	-	
	Városközpont	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-	
	Történeti településrészek (Szék Alsóváros, Felsőváros, Német telepes falu, Kövesd, Lajvér)	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-	
	Újabbkori településrész (Bátaszék, Kövesd, Lajvér)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Üzemi területek (Bátaszék, Kövesd, Lajvér)	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-	

Város	Településképi szempontból meghatározó eltérő jellemzőkkel rendelkező területek, karakterek (a karakterterkép alapján)	Ajánlások, jó példák tartalma (x: van / -: nincs)										
		telepítés	tömeg - magasság	tömeg - tető, arány	szín, anyag, homlokzat	fedett-nyitott terek	ajtók, kapuk, ablakok	kerítések	kert, zöldfelületek	köztérutak	reklámhordozók	egyéb
	Belterületi pincés-présházás területek (Kövesd, Lajvér)	x	x	-	x	-	-	x	-	-	-	-
Békés	Általánosan	x	x	x	x	-	x	x	x	x	x	x
	Történeti beépítésű területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Mezővárosi területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Alacsony intenzitású beépítések	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Lakótelepek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Technológiai területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Városkapuk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Biatorbágy	Általánosan	x	x	x	x	-	-	x	x	x	x	-
	Bia értékvédelmi területe	x	-	x	x	-	-	x	x	x	-	-
	Torbágy értékvédelmi területe	x	-	x	x	-	-	x	x	x	-	-
	Városközpontá alakult történeti városrész	-	x	x	x	-	-	x	x	x	-	-
	Kertvárosi terület	x	-	x	x	-	-	x	x	x	-	-
	"Modern-divatos" kertváros	-	-	x	x	-	-	x	x	x	-	-
	Városépítészeti együttes	-	-	x	x	-	-	-	x	x	-	-
	Történeti szőlőhegy présházakkal	-	-	x	x	-	-	x	x	-	-	-
	Átalakuló vegyes területek	-	-	x	x	-	-	x	x	x	-	-
	Kertes üdülőterületek	x	x	x	x	-	-	x	x	x	-	-
	Vegyes karakterű kertek	x	-	x	x	-	-	x	x	-	-	-
	Elővárosi logisztikai zóna	-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-
	Elővárosi multifunkcionális zóna	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-
	Vizek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Egyéb területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bicske	Általánosan	x	-	x	x	-	-	x	x	x	-	x
	Település központ	x	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-
	Falusias területek	x	-	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Kertvárosias területek	x	-	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Lakótelepes területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Gazdasági, ipari területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Sport és kikapcsolódási területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kiskertes területek	x	-	-	x	-	-	x	-	-	-	-
Bonyhád	Általánosan	x	x	x	x	-	-	x	-	x	x	x
	Hagyományos, falusi terület	x	x	x	x	x	x	x	x	-	-	-
	Belvárosi terület	x	x	x	x	-	-	x	-	-	x	-
	Családi házas, kertvárosi terület	x	x	x	x	x	x	x	x	-	-	-
	Telepes beépítés	-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-
	Gazdasági terület	x	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-
	Szabadidős és rekreációs célú beépített terület	x	x	x	x	-	-	x	x	-	-	-
	Kiskertek	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Beépítésre nem szánt területek	x	x	x	x	-	-	x	-	x	-	-
	Általánosan	x	-	x	x	-	x	x	x	x	x	x
Budakalász	Ófalu	-	x	x	x	x	x	x	x	x	-	-
	Kertvárosi	-	x	x	x	-	-	x	x	x	-	-
	Gazdasági jellegű	-	-	x	x	-	-	-	x	-	-	-
	Tóparti rekreáció	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Dunaparti üdülő	-	-	x	x	-	-	x	x	-	-	-
	Dunaparti ártéri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Közlekedési-fejlesztési	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Erdő	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kertes gazdasági	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kevély alatti rét	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Régi gyártelep	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Luppa-sziget	x	x	x	x	-	x	x	x	-	-	-
	Budakeszi	Általánosan	x	-	-	x	-	-	x	x	x	x
Történeti településrész		x	x	x	x	-	x	-	-	-	-	-
Általános településrész		x	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
Átalakuló, új településrész		x	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
Telepszerű beépítés		x	x	x	x	-	x	-	-	-	-	-
Településközpont		x	x	-	x	-	-	-	-	-	-	-
Kereskedelmi-gazdasági területek		-	-	x	x	-	-	-	x	-	-	-
Kertes mezőgazdasági területek		-	-	x	x	-	-	-	x	-	-	-
Egyéb külterületek	x	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-	
Csákvár	Általánosan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	x
	Kertvárosias lakóterület	x	x	x	x	x	x	x	x	x	-	-
	Központi és különleges terület	x	x	x	x	x	x	x	x	x	-	-
	Mezőgazdasági kertes területek	x	x	-	x	-	-	-	-	-	-	-
	Kereskedelmi, szolgáltató gazdasági területek	x	-	-	x	-	-	x	x	-	-	-
	Beépítésre nem szánt területek	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Csongrád	Általánosan	x	-	x	x	-	-	x	x	x	x	-
	Tengelyek, főbb útvonalak	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Városias területek (Belváros, Történelmi városmag, Piroskaváros)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Város	Településképi szempontból meghatározó eltérő jellemzőkkel rendelkező területek, karakterek (a karaktertérkép alapján)	Ajánlások, jó példák tartalma (x: van / -: nincs)										
		telepítés	tömeg - magasság	tömeg - tető, arány	szín, anyag, homlokzat	fedett-nyitott terek	ajtók, kapuk, ablakok	kerítések	kert, zöldfelületek	közterületek	reklámhordozók	egyéb
	Egyéb városias területek (Bökény kertváros, Átmeneti zóna)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Külső részek (Városszéli terület, Körgyűrű területe, Serházzugi Holt-Tisza, Bökény, "Öregszőlők" szőlőskert)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Speciális területek (Körös-torok üdülőterület, Bokros)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Külterületek (Közép-Tisza, Tiszaalpár-Bokrosi ártéri öblözet, Kónyaszek, Csongrád-Bokrosi sóstó, Kis-sóstó)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Egyéb külterületek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Csorna	Általánosan	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-
	Történeti településképi (Belváros)	x	x	x	x	x	x	x	x	-	-	-
	Átalakuló településrész (Felsőszéri kertváros, Alsószéri kertváros, Déli iparterület)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Új településképi (Kiscsomai kertváros, Vilmos park, Északi városrész, Keleti iparterület)	x	x	x	x	x	x	x	x	-	-	-
Dabas	Általánosan	x	-	x	-	-	-	-	x	x	x	x
	Városközpont karakter	x	-	x	-	-	-	-	-	x	-	-
	Lakótelep karakter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Történeti karakter	x	x	x	x	-	-	x	x	x	-	-
	Falusi és kertvárosi karakter	x	x	x	x	-	-	x	x	x	-	-
	Ipari karakter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Tanyásias karakter	x	-	-	x	-	-	x	-	-	-	-
	Zöldfelület karakter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Fő közlekedési útvonalak	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dunaföldvár	Általánosan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Városközpont	x	x	x	x	-	x	x	x	x	-	-
	Városközponthoz csatlakozó terület	x	x	x	x	x	x	x	-	x	-	-
	Társasházi lakóterület	x	-	x	x	-	-	-	-	x	-	-
	Pinceterület	-	x	x	x	-	x	-	-	x	-	-
	Kálváriadomb	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Dunapart	x	x	x	x	-	-	-	-	x	-	-
	Egyéb (Kialakult lakóterület, Gazdasági terület, Beépítésre nem szánt terület)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Edelény	Általánosan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	x
	Falusias lakóterületi karakter (fésűs beépítés)	x	-	-	-	-	-	x	-	x	-	-
	Kertvárosi lakóterületi karakter (családi házas beépítés)	x	-	-	-	-	-	x	-	x	-	-
	Kisvárosias karakter	x	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-
	A városközpont	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Gazdasági-szolgáltató területi karakter	x	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-
	Táji-természeti karakter	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Mezőgazdasági karakter	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fót	Szőlőhegyi területi karakter (üdülőterület)	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Általánosan	x	x	x	x	-	x	x	-	x	x	-
	Ófalu	x	x	x	x	-	x	-	-	-	-	-
	Fótújfalú	x	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
	Kisalag	x	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
	Szent Benedek park és környéke	x	x	-	x	-	-	-	-	-	-	-
	Kastély különleges területe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Fóti-tó környéki területek	x	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-
	Fótliget	x	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-
	Királydomb és környéke	x	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-
	Átalakuló lakóterületek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kertes mezőgazdasági - volt zártkerti - területek	x	x	x	-	-	-	-	x	-	-	-
	Sikátorpuszta	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Gazdasági területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Természetvédelmi területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Új beépítésre szánt területek (nincs karaktertérképen)	x	-	x	x	-	-	-	x	-	-	-
Hajdúnánás	Általánosan	-	-	-	x	x	x	x	x	x	-	-
	Városközpont történeti beépítéssel	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Kisvárosi léptékű településrész	x	x	x	-	-	-	x	-	-	-	-
	Halmazos szerkezetű történeti településrész	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Kertvárosias településrész	x	x	x	-	-	-	x	-	-	-	-
Üdülőterület	x	x	x	x	-	-	x	x	-	-	-	

Város	Településképi szempontból meghatározó eltérő jellemzőkkel rendelkező területek, karakterek (a karaktertérkép alapján)	Ajánlások, jó példák tartalma (x: van / -: nincs)										
		telepítés	tömeg - magasság	tömeg - tető, arány	szín, anyag, homlokzat	fedett-nyitott terek	ajtók, kapuk, ablakok	kerítések	kert, zöldfelületek	közterületek	reklámhordozók	egyéb
	Tedey különálló településrész	x	x	x	-	-	-	x	-	-	-	-
	Beépítésre nem szánt területek	x	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
	Gazdasági területek	x	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-
	Rekreációs és zöldterületek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Heves	Általános	x	-	-	x	x	x	x	x	x	x	x
	Településközpont	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Települési alközpont	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Újtelep	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Pusztacsász	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Alatka	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Gazdasági területek	-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-
	Természet védelmi szempontból településképet meghatározó terület	x	-	-	-	-	-	-	x	-	x	x
	Beépítésre nem szánt területek (nincs karaktertérképen)	x	x	x	x	-	-	-	x	-	-	-
Karcag	Általános	x	x	x	x	-	-	x	-	x	x	x
	Központi karakter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Gazdasági karakter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1. lakó karakter - halmazos szerkezetű	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2. lakó karakter - tervezett utcahálózatos	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Rekreációs karakter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kertes karakter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Keszthely	Általános	-	-	-	-	-	-	-	-	x	x	x
	Városközponti karakter	-	-	x	x	-	-	x	x	-	-	-
	Történelmi villanegyed karakter	-	-	x	x	-	-	x	x	-	-	-
	Kiskezdőhely karakter	-	-	x	x	-	-	x	x	-	-	-
	Kertes családi házas karakter (kialakult/fejlesztési)	-	-	x	x	-	-	x	x	-	-	-
	Sorházas karakter	-	-	x	x	-	-	x	-	x	-	-
	Lakótelepi karakter	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-
	Nagy zöldfelületi ellátottságú épületek karakter (kialakult/fejlesztési)	-	-	x	x	-	-	-	x	-	-	-
	Gazdasági karakter (kialakult/fejlesztési)	-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-
	Nayaralókeres karakter	-	-	x	-	-	-	x	x	-	-	-
	Üdülőterületi karakter	-	-	x	x	-	-	x	x	-	-	-
	Történelmi - uradalmi majorsági terület	-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-
	Történelmi parkterület	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-
	Balaton-part karakter	-	-	x	x	-	-	-	x	-	-	-
Lakóházas karakterű területek (karaktertérképen nincs)	-	-	x	x	-	-	x	x	x	-	-	
Kisbér	Általános	-	-	-	-	-	-	-	-	x	x	x
	Falusias lakóterületi karakter	x	x	x	-	-	-	x	x	x	-	-
	Kertvárosias lakóterületi karakter	x	x	-	-	-	-	x	x	-	-	-
	Kisvárosias karakter (településközponti)	x	x	-	-	-	-	x	-	-	-	-
	Gazdasági-szolgáltató területi karakter	x	x	-	-	-	-	x	x	-	-	-
	Táji-természeti karakter	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Mezőgazdasági karakter	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Körmend	Általános	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-	x
	Történelmi településrész	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kialakult településrész	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Átalakuló településrész	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Gazdasági területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Tervezett gazdasági terület	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Üdülő településrész	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Természeti érték	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kőszeg	Általános	x	-	x	x	-	-	x	x	x	x	-
	Óváros	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Történelmi város	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Parkosított intézmény	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kertesházak	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Társasházak	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Hegyvidék	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kereskedelem	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Vízfelület	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Parkok	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Bánya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kunszentmárton	Általános	-	-	-	x	-	x	-	x	x	x	x
	Városközpont településrész	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Történelmi településrész	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Lakótelep településrész	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Általános (lakóterület) településrész	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-

Város	Településképi szempontból meghatározó eltérő jellemzőkkel rendelkező területek, karakterek (a karakterterkép alapján)	Ajánlások, jó példák tartalma (x: van / -: nincs)										
		telepítés	tömeg - magasság	tömeg - tető, arány	szín, anyag, homlokzat	fedett-nyitott terek	ajtók, kapuk, ablakok	kerítések	kert, zöldfelületek	közterületek	reklámhordozók	egyéb
	Kungyalu és Istvánháza (nincs karakterterképen)	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Csengedi üdülőterület (nincs karakterterképen)	x	x	x	x	-	-	x	x	-	-	-
	Ipari területek (nincs karakterterképen)	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Beépítésre nem szánt területek (nincs karakterterképen)	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
Kunszentmiklós	Általánosan	-	-	x	x	-	-	x	x	x	-	-
	Történeti városközpont	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Történeti kistelkes beépítés	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Történeti hosszútelkes beépítés	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Történeti beépítés kiterjedése	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Mérnöki osztás	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Lakótelep	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Zöldfelületi intézmény karakter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Zöldterületi karakter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Ipari karakter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Természeti karakter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Mezőgazdasági karakter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Erdőkarakter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Létavértes	Általánosan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-
	Központi településrész	x	x	x	x	-	x	x	-	x	-	-
	Lakó funkciójú településrész	x	x	x	x	-	x	x	-	x	-	-
	Külterület és egyéb terület	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
Marcali	Általánosan	-	-	-	-	-	-	-	-	x	x	x
	Városközpont	x	x	x	x	-	x	x	x	-	-	-
	Kisvárosias területek	x	x	x	x	-	x	x	-	-	-	-
	Kertvárosias területek	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Falusias területek	x	x	x	x	-	x	x	x	-	-	-
	Gazdasági területek	x	x	-	x	-	-	-	-	-	-	-
	Különleges területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Zöldterületek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Szőlőhegyi kertes területek	-	x	x	x	-	-	x	x	-	-	-
	Erdő és mezőgazdasági területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Martonvásár	Egyéb	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Általánosan	x	x	x	x	-	-	x	x	x	x	x
	Városközpont	x	-	-	x	-	x	x	-	-	-	-
	Falusias jellegű lakóterületek	-	-	-	x	-	x	-	-	-	-	-
	Kertvárosi területek	-	-	-	x	-	x	-	-	-	-	-
	Kertvárosi sorházas és társasházas területek	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-
	Intenzív beépítésű kisvárosias lakóterületek	x	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-
	Orbánhegy	x	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-
	Gazdasági jellegű területek	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-
	Nagy zöldfelülettel rendelkező intézményi területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mezőtúr	Egyéb, beépítésre nem szánt területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Általánosan	-	x	x	x	-	x	x	-	x	x	-
	Történeti településközpont	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Újonnan kialakult településközpont	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Lakótelepi terület	-	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-
	Felsőrészi terület	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Alsórészi terület	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Alsórészi történeti mag	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Vegyes családirházas lakóterület	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Mezőgazdasági - tanyasi terület	x	x	x	-	-	-	x	-	-	-	-
	Üdülő terület	x	-	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Kertes terület	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Gazdasági - ipari terület	x	-	-	x	-	-	x	x	-	-	-
Mohács	Egyéb területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Általánosan	x	-	-	x	-	x	x	x	x	x	x
	Településközpont	x	-	x	x	-	x	-	-	-	-	x
	Kisvárosias lakóterület	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kertvárosi lakóterület	x	-	x	x	-	x	x	x	-	-	-
	Lakótelepek	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-
	Falusias lakóterület	x	-	x	-	-	-	x	x	-	-	-
	Tanyás térség	x	-	-	x	-	-	x	x	-	-	-
	Kereskedelmi, szolgáltató területek	x	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-
	Gazdasági terület (ipari)	-	-	x	-	-	-	-	x	-	-	-
	Szőlőhegy	x	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-
	Egyéb területek	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-
	Mór	Általánosan	x	x	x	x	-	x	x	-	x	x
Belváros		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x
Kisvárosias beépítés		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x

Város	Településképi szempontból meghatározó eltérő jellemzőkkel rendelkező területek, karakterek (a karakterterkép alapján)	Ajánlások, jó példák tartalma (x: van / -: nincs)											
		telepítés	tömeg - magasság	tömeg - tető, arány	szín, anyag, homlokzat	fedett-nyitott terek	ajtó, kapuk, ablakok	kerítések	kert, zöldfelületek	köztérutak	reklámhordozók	egyéb	
	Átalakuló kertváros	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x
	Kertváros	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x
	Tömbtelkes beépítések	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x
	Pincesor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x
	Szőlőhegy	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x
	Gazdasági területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x
Nagykálló	Általánosan	x	x	x	x	-	-	x	-	x	x	-	-
	Városközpont	x	-	-	x	-	-	-	-	-	x	-	-
	Lakótelep	x	-	-	x	-	-	-	-	x	-	-	-
	Kertvárosias és falusias településrész	x	-	-	x	-	-	-	-	x	-	-	-
	Üdülőterületek és Harangod	x	-	-	x	-	-	-	-	x	-	-	-
	Gazdasági területek	x	-	-	x	-	-	-	-	x	-	-	-
	Beépítésre nem szánt területek	x	-	-	x	-	-	-	-	x	-	-	-
	Egyéb településrészek	x	-	-	x	-	-	-	-	x	-	-	-
Pásztó	Általánosan	-	-	-	-	x	-	x	x	x	x	-	-
	Intézmények és szolgáltatások területei	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Településközpont	x	x	x	x	-	x	-	-	-	-	-	-
	Klasszikus falusias beépítésű lakóterületek	-	x	x	x	-	x	-	-	-	-	-	-
	Átalakuló falusias lakóterületek	x	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kertvárosi lakóterületek	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Családi házas lakóterületek	x	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Új, fejlődő lakóterületek	x	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Társasház lakóterületek	-	-	-	x	-	x	-	x	-	-	-	-
	Hétvégi házas területek	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Gazdasági tevékenység területei	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Zöldterületek és különleges funkciójú területek	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Egyéb, nem beépített területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pécel	Általánosan	x	-	x	x	-	x	x	x	x	x	-	-
	Történeti településrész - településközpont	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Vasúton túli terület - Indiatelep településrész	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Átalakuló - nőtt településrész	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Új kertvárosias településrész	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Beépítésre nem szánt településrész, Újtelep-üdülő, Erdő és mezőgazdasági területek	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x
	Ipari-gazdasági jellegű karakter (nincs karakterterképen)	x	-	-	x	-	-	x	-	x	-	-	-
	Kertvárosias karakter (nincs karakterterképen)	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-	-
	Kisvárosias karakter (nincs karakterterképen)	-	x	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-
Pomáz	Általánosan	x	-	-	x	-	x	x	x	x	x	-	x
	Ófalu	x	x	x	x	-	x	x	x	x	x	-	-
	Kertváros	x	x	x	x	-	x	x	x	x	x	-	-
	Társasház	x	x	x	x	-	x	x	x	-	-	-	-
	Üdülő	x	-	x	x	-	-	x	x	-	-	-	-
	Rekreáció	-	-	x	x	-	-	-	x	-	-	-	-
	Gazdasági	-	-	x	x	-	-	-	x	-	-	-	-
	Kertes mezőgazdasági	-	-	x	x	-	-	x	x	-	-	-	-
	Mezőgazdasági	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Erdő	x	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
Temető (nincs karakterterképen)	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	
Putnok	Általánosan	-	-	-	-	-	-	-	-	x	x	-	-
	Jellemző falusias terület	x	x	x	x	-	x	x	x	-	-	-	-
	Jellemző borospincés terület	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Jellemző gazdasági terület	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-	-
	Jellemző kertvárosias terület	x	x	x	x	-	-	x	x	-	-	-	-
	Jellemző kertes mezőgazdasági terület	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-	-
	Történeti kertvárosias terület	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-	-
	Történeti zártosú terület	x	-	x	x	-	-	x	-	-	-	-	-
	Jellemző kisvárosias terület	-	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Jellemző intézményi és zöld terület	x	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-
Egyéb beépítésre nem szánt terület	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Püspökladány	Általánosan	-	-	-	x	x	x	-	x	x	x	-	-
	Központi városrész	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-	-
	Családi házas településrész	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-	-
	Beépítetlen újonnan kialakuló lakóterületek	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-	-
	Külterületi zártkertes területrészek	-	-	x	-	-	-	x	x	-	-	-	-

Város	Településképi szempontból meghatározó eltérő jellemzőkkel rendelkező területek, karakterek (a karaktertérkép alapján)	Ajánlások, jó példák tartalma (x: van / -: nincs)										
		telepítés	tömeg - magasság	tömeg - tető, arány	szín, anyag, homlokzat	fedett-nyitott terek	ajtók, kapuk, ablakok	kerítések	kert, zöldfelületek	köztérutak	reklámhordozók	egyéb
	Természetvédelmi szempontból meghatározó területek (nincs karaktertérképen)	x		x		-	-	-	-	-	x	x
Ráckeve	Általánosan	x	-	-	x	x	x	-	x	x	x	x
	Városközpont	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Atéptülő településrészek					-	-		-	-	-	-
	Új lakó területek					-	-		-	-	-	-
	Üdülő-lakó településrészek					-	-		-	-	-	-
	Parti sáv	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Angyali- és kerekzátóny-szigetek					-	-		-	-	-	-
	Somlyó-sziget					-	-		-	-	-	-
	Újhegy					-	-		-	-	-	-
	Telephelyek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Rekreációs és intézményi területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Belterületi zöldfelületi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Vízfelületek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mezőgazdasági és egyéb területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Erdő és természetmegőrzési területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Sárospatak	Általánosan	-	-	-	x	-	x	x	x	x	x	x
	Történelmi - Kisvárosias	x	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
	Történelmi - Falusias	x	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
	Átalakuló - Nagyvárosias	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Átalakuló - Kisvárosias	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Átalakuló - Kertvárosias	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Átalakuló - Falusias	x	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
	Iparterület	-	-	x	x	-	-	-	x	-	-	-
Beépítésre nem szánt területek	-	-	-	x	-	-	-	x	x	x	-	
Sárvár	Általánosan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x
	Történelmi városmag (kisvárosias karakter)	x	x	x	x	-	x	-	-	x	-	-
	Sárvár-kertváros (klasszikus kertvárosias karakter)	x	x	x	x	-	-	x	-	x	-	-
	Tizenháromváros (kis-és kertvárosias karakterűvé átalakuló)	x	x	x	-	-	x	-	-	x	-	-
	Péntekfalva (kertvárosias karakterűvé átalakuló)	x	x	x	-	-	x	x	-	x	-	-
	Sár (kis-és kertvárosias karakterűvé átalakuló)	x	x	x	-	-	x	x	-	x	-	-
	Rábasömjén (kertvárosias karakterűvé átalakuló)	x	x	x	x	-	-	x	-	x	-	-
	Hegyközség (hegyvidéki zártkertes karakter)	x	x	x	x	-	-	x	-	x	-	-
Füzdőnegyed és gyógyhelyi területek	x	x	x	x	-	-	x	-	x	-	-	
Sátoraljaiújhegy	nincs karaktertérkép	-	-	x	x	-	x	-	x	-	-	x
Siklós	Általánosan	x	x	x	x	-	x	x	x	x	x	x
	Történelmi zártos belváros, fő közlekedési utak menti terület	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Mezőváros hagyományos beépítésű területei	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	1950-1980-s évek építései	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Lakótelepek körüli ikerházas területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Váralja utca	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Zenthe Ferenc tér	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Nagyvárosias lakótelepek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Rendszerváltozás utáni építések	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Külterületi lakott részek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Ónálló karakterű intézményi területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Összefüggő gazdasági területek (szolgáltatása, ipar)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Szőlőhegy, pincesorok (nincs karaktertérképen)	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Mezőgazdasági területek, majorok (nincs karaktertérképen)	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
Sümege	Általánosan	-	-	-	x	-	x	-	x	x	x	-
	Városközponti/intézményi terület	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kisvárosias lakóterület	x	x									
	Kertvárosias lakóterület	x	x	x	x			x				
	Falusias lakóterület	x	x									
	Turisztikailag különleges terület	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Gazdasági terület	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Mezőgazdasági terület	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Külterület	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Szécsény	Általánosan	-	-	-	-	-	-	-	x	x	-	-
	Védett, hagyományt őrző terület	-	x	x	x	-	x	x	-	-	-	x

Város	Településképi szempontból meghatározó eltérő jellemzőkkel rendelkező területek, karakterek (a karakterterkép alapján)	Ajánlások, jó példák tartalma (x: van / -: nincs)										
		telepítés	tömeg - magasság	tömeg - tető, arány	szín, anyag, homlokzat	fedett-nyitott terek	ajtók, kapuk, ablakok	kerítések	kert, zöldfelületek	köztérutak	reklámhordozók	egyéb
	Jellegzetes falusias terület (családiházas)	x	x	x	x	x	-	x	x	-	-	-
	Jellegzetes kertés terület	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Jellegzetes városias terület	-	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
	Jellegzetes gazdasági terület	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Egyéb beépítésre nem szánt terület	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x
	Jellegzetes szabadidős terület	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-
	Történeti, zárt sorú terület	x	x	x	x	-	x	-	-	-	-	-
Szeghalom	Jellegzetes sorházas terület	-	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Általánosan	x	x	x	x	-	x	x	-	x	x	x
	Történeti beépítésű területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Lakótelepek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Szentgotthárd	Alacsony intenzitású terület	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Technológiai terület	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Általánosan	-	-	-	x	-	-	-	-	x	x	x
Szerencs	Városias területek - történelmi belváros és városias mag	x	-	x	-	-	-	-	x	-	-	-
	Falusias területek	x	-	x	-	-	-	-	x	-	-	-
	Kertvárosok	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Iparterületek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Iskolák	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Táji, természeti értékek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Általánosan	x	x	x	x	-	x	x	x	x	x	-
Szigetvár	Településközponti kisvárosias	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Településközponti kertvárosias	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kertvárosi terület	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Intézményi terület, ipari terület	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Pincés terület	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Településközpont falusias	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Falusias	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tapolca	Általánosan	-	-	-	-	-	-	-	x	x	-	x
	Lakótelepek	-	x	-	x	-	-	-	-	-	-	-
	Új kisvárosias területek	x	x	-	-	-	-	-	x	-	-	-
	Kertvárosias lakóterületek	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Falusias lakóterületek (Becefa, Zsibót)	-	x	-	x	-	-	x	-	-	-	-
	Szigetvári vár környéke	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-
	Belvárosi területek	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	x
	Gazdasági területek	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-
	Mezőgazdasági területek	-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-
Tiszafüred	Általánosan	x	-	-	x	-	x	x	x	x	-	x
	Belváros	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Lakótelepek	-	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-
	Kertvárosi lakó	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Üdülő	-	x	-	x	-	-	x	-	-	-	-
	Külterület, gazdasági területek (nincs karakterterképen)	x	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-
	Általánosan	-	-	-	x	-	-	-	-	x	-	-
	Középület	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Zárt kisvárosias beépítés	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kisvárosias beépítés	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Falusias beépítés	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Ipari műemlék	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	A város szegélyén lévő területek illetve a 6-os főút menti sáv	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tolna	Ipari-gazdasági zóna	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	A természeti területek és forgalmas utak, illetve a város és a Duna közötti tájképileg érzékeny mg-i területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Dél-Mezőföldi mezőgazdasági területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Tolnai borvidékhez tartozó szőlőterületek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Város	Településképi szempontból meghatározó eltérő jellemzőkkel rendelkező területek, karakterek (a karakterterkép alapján)	Ajánlások, jó példák tartalma (x: van / -: nincs)										
		telepítés	tömeg - magasság	tömeg - tető, arány	szín, anyag, homlokzat	fedett-nyitott terek	ajtók, kapuk, ablakok	kerítések	kert, zöldfelületek	köztérutak	reklámhordozók	egyéb
	Tájképileg igen értékes és érzékeny mezőgazdasági területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Természetvédelem alatt álló, hullámtéri erdőterületek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tótkomlós	Általánosan	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Történeti beépítésű terület	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Mezővárosi terület	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Alacsony intenzitású beépítés	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Várpalota	Általánosan	x	x	x	x	-	x	-	x	x	-	-
	Felsőváros	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Alsóváros és Rákóczi-telep	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Inkám	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Tési domb	x	x	x	-	-	-	x	-	-	-	-
	Loncsos	x	x	x	-	-	-	x	-	-	-	-
	Inota-Ofalu	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-
	Inota kelet és nyugat	x	x	x	-	-	-	x	-	-	-	-
	Készenléti lakótelep	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Ipari park	x	x	x	x	-	-	-	x	-	-	-
	Külterület – Palotai-Bakony	x	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-
	Külterület - Szőlőhegy	-	-	-	-	-	-	x	x	x	-	-
	Külterület - Inota	x	-	-	x	-	-	x	x	-	-	-
	Külterület - Bánta	x	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-
	Külterület – Cseri parkerdő	x	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-
	Külterület – Szőlőhegy és sósos	x	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-
	Külterület – Süllyedék tavak térsége	x	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-
Vésztő	Általánosan	-	-	-	-	-	-	-	-	x	x	-
	Falusias lakóterület	x	x	x	x	x	x	x	x	x	-	-
	Kisvárosias beépítés a főutak mentén	x	x	x	x	x	x	x	x	x	-	-
	Kisvárosias beépítés a településközpontban	x	x	x	x	-	x	x	x	x	-	-
	Kertvárosias beépítésű terület (tervezett)	x	x	x	x	-	x	x	x	-	-	-
	Közlekedési terület - kötőtpályás	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Mezőgazdasági terület - értékes, megőrzendő gyeplélek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Erdőterület - védelmi (védett és védő)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Erdőterület - gazdasági	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Gazdasági terület - major (meglévő/tervezett)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Gazdasági terület - ipari (meglévő/tervezett)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Mezőgazdasági terület - kertés	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Mezőgazdasági terület - általános	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Mezőgazdasági terület - általános (tanya)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Mezőgazdasági terület - korlátozott funkciójú (értékes, megőrzendő)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Vízgyűjtőterület - tó, csatorna, ér	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Vízgyűjtőterület - értékes, megőrzendő nádas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zalaszentgrót	Általánosan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Városközpont a 20. század közepe előtt	-	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-
	Falvak 20. század közepe előtti öröksége	-	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-
	Városközpont a 20. század közepe után - modern városépítéssel, telepszerű lakóterületek	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-
	Kertváros	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Zártkertek	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
	Gazdasági területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Különleges területek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Természetvédelem	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

M6. Építészeti Tájegységi Arculati Kézikönyvek tartalomelemzése

Tájegység	Tartalom	Összegzés, értékelés
<p>Kelet-Mecsek</p> <p>(készítette MEGÉRTI Kft.)</p> <p>Érintett települések: Hosszúhetény, Kárász, Magyaregregy, Máza, Mecseknádasd, Óbánya, Pécsvárad, Szászvár, Váralja, Vékény, Zengővárkony</p>	<p>A Kelet-Mecsek napjainkban</p> <ul style="list-style-type: none"> • A Kelet-Mecsek (települések, alapinformációk) • A Kelet-Mecsek bemutatása <ul style="list-style-type: none"> ○ A mecseki táj, ○ A Kelet-Mecsek Tájvédelmi Körzet, ○ A településkép, ○ A kezdetek, ○ Gazdálkodás, ○ Nemzetiségek, ○ Szőlőterületek kialakulása, ○ Bányászat, ○ Kisipar, ○ Napjainkig 	<p>Az alfejezetekhez jellemzően egy-egy bekezdésnyi szöveg tartozik, amelyeket a természeti értékeket és a fontosabb túraútvonalakat megjelenítő térképekkel, valamint nagy méretű, a táj szépségét bemutató fényképekkel illusztráltak.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • A Településképi Arculati Kézikönyvek útmutatásai • Épület a tájban – tájban gondolkodva <ul style="list-style-type: none"> ○ A hely, ○ Terepviszonyok, ○ Tájéolás, ○ Telepítés, ○ Melléképületek, ○ Szín- és anyaghasználat, ○ Műszaki berendezések, ○ Erdő, ○ Mezőgazdasági terület, ○ Szőlőművelés területei, ○ Üdülőterület, ○ A lakóterületek jellegzetességei, ○ Ófalu-hagyományos településmag, ○ Urbánus központ, ○ „Újfalu” családi házas lakóterület, ○ Gazdasági területek 	<p>A fejezet rész nagy hiányossága, hogy nem tartalmaz karaktertérképet, így a leírtak területi vonatkozása egyértelműen nem azonosítható.</p> <p>Az alfejezetekhez jellemzően egy-egy bekezdés szöveg, vagy felsorolás tartozik. A karakterterületeknél a szövegezés két részre tagolódik: jellemző karakterelemek és főbb javaslatok. Kivéve a lakóterületek jellegzetességeinek bemutatása, ott a szerzők a TAK tagoláshoz illeszkedő alfejezeteket készítettek: lakóterületek kialakulása, a ház, szín- és anyaghasználat, tornác, melléképületek, kerítés. Tehát ez a fejezet összegzi a települési TAK-ok legfőbb ajánlásait. A főbb javaslatok fele részt alapelvek, fele részt a TAK-okban ismert ajánlásoknak megfelelő stílusban megfogalmazott állítások. Ebben a részben már jellemzők az objektum fényképek, az épületfotók.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • A Kelet-Mecsek öröksége <ul style="list-style-type: none"> ○ Várak, kastélyok, ○ Egyházi építészeti emlékek, ○ Népi lakóházak, tájházak, ○ Pincék, prэшázak, ○ Vizimalmok, ○ Védett településkép (jellemző karakterelemek, főbb javaslatok) 	<p>A rész tartalmaz egy sematikus grafikát a műemlékek változatosságáról. A rész a tájegység örökségét szűkösen értelmezi, a hangsúlyt a védett objektumokra helyezi. A településkép védelem fejezet az egyetlen területi vonatkozású téma, de itt is az épületekre vonatkozó ajánlásokat fogalmaz meg.</p>
	<p>Javaslatok a tájegység építészeti, táji megújítására</p> <ul style="list-style-type: none"> • A kihívások (10 kihívás, eltérő jövőképek) • Alapelvek (hagyományörző, természetes, harmonizáló, esztétikus, egyszerű, fenntartható, értékálló) 	<p>Egy-egy főmondatban összegzi az elsődleges üzenetet, amely meghatározza az elvárt viselkedést. Azt ezt követő fejezetekben megfogalmazott ajánlások is ezekhez az alapelvekhez illesztettek. Az illusztrálásra használt fényképek tartalma kifejezetten épület és objektum orientált.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • A táji karakter megőrzése <ul style="list-style-type: none"> ○ Erdőterületek, ○ Mezőgazdasági területek, ○ Szőlőművelés területei • A vonalas infrastruktúra elemei <ul style="list-style-type: none"> ○ Tavak, vízfolyások, árkok, hidak, ○ Hálózati infrastruktúra, ○ Közlekedési infrastruktúra • A táj különleges értékei <ul style="list-style-type: none"> ○ Turisztikai infrastruktúra, ○ Zöldterületek, ○ Sport és rekreáció • Korszerű építészeti irányok <ul style="list-style-type: none"> ○ Emblemikus középületek megújítása, ○ Kortárs középületek, ○ Kortárs lakóépületek, ○ Kortárs gazdasági épületek, ○ Közterületek • Örökségünk megújítása <ul style="list-style-type: none"> ○ Emblemikus épületek, ○ Népi lakóházak, ○ Polgárházak, ○ Felújított vizimalmok, prэшázak, ○ Melléképületek • Baranyai kaleidoszkóp 	<p>A fejezetek a témakörönként tagolt, alapelvekhez illesztett ajánlásokat tartalmazzák, a TAK-oknál megismert stílusban. A szabadterek, a tájgondozás szempontjából kifejezetten konzervatív, védelem fókuszú, konzerváló ajánlásokat fogalmaz meg, míg az épített elemek vonatkozásában egyértelműen a kortárs megújításra és építésre helyezi a hangsúlyt.</p>

Tájegység	Tartalom	Összegzés, értékelés
Kalocsai-Sárköz (készítette MEGÉRTI Kft.) Érintett települések: Bátya, Drágszél, Dunapataj, Dunaszent- benedek, Dusnok, Fajszt, Foktő, Géderlak, Hajós, Harta, Homokmégy, Kalocsa, Miske, Ordas, Öregszertő, Szakmár, Újtelek, Uzód.	A Kalocsai-Sárköz napjainkban <ul style="list-style-type: none"> A Kalocsai-Sárköz (települések, alapinformációk) A Kalocsai-Sárköz bemutatása <ul style="list-style-type: none"> A sárközi táj, Védett természeti értékek, A településkép, A kezdetek, Gazdálkodás, Nemzetiségek, Szállások, A vízrendezés, Az elmaradt ipari forradalom, Napjainkig 	Érződik, hogy ugyanaz a szerző, mint az előző kézikönyv esetében, a szerkesztés és a szemlélet azonos. Az alcímek viszont a helyre adaptáltak, csak az általános szempontok ismétlődnek. Az alfejezetekhez jellemzően egy-egy bekezdésnyi szöveg tartozik, amelyeket a természeti értékeket és a fontosabb túraútvonalakat megjelenítő térképekkel, valamint nagy méretű, a táj szépségét bemutató fényképekkel illusztráltak.
	<ul style="list-style-type: none"> A Településképi Arculati Kézikönyvek útmutatásai Épület a tájban – tájban gondolkodva <ul style="list-style-type: none"> A hely, Terepviszonyok, Tájolás, Telepítés, Melléképületek, Szín- és anyaghasználat, Műszaki berendezések, Természetközeli területek, Mezőgazdasági terület, Szőlőművelés területei, Üdülőterület, A lakóterületek jellegzetességei, Hagyományos településmag, Urbánus központ, Családi házas lakóterület, Gazdasági területek 	Nagyon jelentős az átfedés és ismétlődés a Kelet-Mecsek ÉTAK tartalmával. Csak néhány helyen lett a szöveg helyre adaptálva, átírva. A fényképek cseréje megtörtént, de az oldalképek és szerkesztési mód is azonos. A fejezetrész nagy hiányossága, hogy nem tartalmaz karaktertérképet, így a leírtak területi vonatkozása egyértelműen nem azonosítható. Az alfejezetekhez jellemzően egy-egy bekezdés szöveg, vagy felsorolás tartozik. A karakterterületknél a szövegezés két részre tagolódik: jellemző karakterelemek és főbb javaslatok. Kivéve a lakóterületek jellegzetességeinek bemutatása, ott a szerzők a TAK tagoláshoz illeszkedő alfejezeteket készítettek: lakóterületek kialakulása, a ház, szín- és anyaghasználat, tornác, melléképületek, kerítés. Tehát ez a fejezet összegzi a települési TAK-ok legfőbb ajánlásait. A főbb javaslatok fele részt alapelvek, fele részt a TAK-okban ismert ajánlásoknak megfelelő stílusban megfogalmazott állítások. Ebben a részben már jellemzők az objektum fényképek, az épületfotók.
	<ul style="list-style-type: none"> A Kalocsai-Sárköz öröksége <ul style="list-style-type: none"> Kastélyok, Egyházi építészeti emlékek, Népi lakóházak, tájházak, Polgárházak, Hajósi pincefalu 	Igen rövid fejezetrész, amely szerkesztésében és szemléletében azonos a Kelet-Mecsekben szereplő örökség fejezettel. A rész tartalmaz egy sematikus grafikát a műemlékek változatosságáról. A rész a tájegység örökségét szűkösen értelmezi, a hangsúlyt a védett objektumokra helyezi.
	Javaslatok a tájegység építészeti, táji megújítására <ul style="list-style-type: none"> A kihívások (10 kihívás, eltérő jövőképek) Alapelvek (hagyományőrző, természetes, harmonizáló, esztétikus, egyszerű, fenntartható, értékálló) 	Nagyon keresni kell az eltérést Kelet-Mecsek kézikönyvétől. A szöveg gyakorlatilag azonos (egyetlen bekezdés és néhány szó kivételével). A két tájegység alapelvei és jövőképe teljesen azonos! A kihívásokban van némi különbség azonosítva. Olyan fejezetek, amelyek átfogó jelleggel igyekeznek befolyásolni a környezetalakítást, egy-egy főmondatban összegzi az elsődleges üzenetet, amely meghatározza az elvárt viselkedést. Azt ezt követő fejezetekben megfogalmazott ajánlások is ezekhez az alapelvekhez illesztettek. Az illusztrálásra használt fényképek tartalma kifejezetten épület és objektum orientált.
	<ul style="list-style-type: none"> A táji karakter megőrzése <ul style="list-style-type: none"> Erdőterületek, Mezőgazdasági területek, Szőlőművelés területei A vonalas infrastruktúra elemei <ul style="list-style-type: none"> Víznyelvények, árkok, hidak, Hálózati infrastruktúra, Közlekedési infrastruktúra A táj különleges értékei <ul style="list-style-type: none"> Turisztikai infrastruktúra, Zöldterületek, Sport és rekreáció Korszerű építészeti irányok <ul style="list-style-type: none"> Kortárs középületek, Megújított középületek, Kortárs lakóépületek, Kortárs gazdasági épületek, Közterületek (üdülőzónák, közösségi terek és találkozóhelyek) Örökségünk megújítása <ul style="list-style-type: none"> Emblematikus épületek felújítása, Népi lakóházak, Polgárházak, Megújított szolgáltató épületek, Megújított zöldterületek 	Témakörönként változó, hogy mennyire ismétlődik a Kelet-Mecsek ÉTAK, vannak közel azonos fejezetek, de egy-két témában eltérések is. Alapjaiban a szerkesztés, a tematika és a szemléletmód azonos. A tartalmi különbségeket a települési TAK-ok eltérő nézőpontjai okozhatják. A fejezetek a témakörönként tagolt, alapelvekhez illesztett ajánlásokat tartalmazzák, a TAK-oknál megismert stílusban. A szabadterek, a tájgondozás szempontjából kifejezetten konzervatív, védelem fókuszú, konzerváló ajánlásokat fogalmaz meg, míg az épített elemek vonatkozásában egyértelműen a kortárs megújításra és építésre helyezi a hangsúlyt.

Tájegység	Tartalom	Összegzés, értékelés
Fertő (készítette OetU Kft. Németh Iván Kun Zoltán Bede István Cserhalmi Győző) Érintett települések: Fertőrákos, Balf/Sopron, Fertődoboz, Hidegség, Fertőhomok, Hegykő, Fertőszéplak, Sarród, Nagyecnk, Fertőd	<ul style="list-style-type: none"> Fertő-táj A táj története 	Elsősorban szöveges részt, leírást tartalmaz a földrajzi jellemzőket, az elhelyezkedést és az elmúlt évszázadok tájhasználati változásait ismertető fejezeteket. A 3 oldalnyi szöveg fotókkal illusztrált, amelyek egy-két történeti emléket és különleges természeti értéket mutatnak be.
	<ul style="list-style-type: none"> Települések 	A települések történeti kialakulását, településszerkezetét így a jellemző történeti beépítési formákat ismerteti a leírás, amelyet néhány kisméretű épületfotó illusztrál. A jövőre vonatkozóan három főállítást tesz, amelyeket, a helyi tapasztalatok alapján megfogalmazott általános szempontokkal, ajánlásokkal bővít. Itt a megfelelő épületalaprajz mellett az újonnan beépíthető területekre vonatkozó követelmények és ajánlások szerepelnek, ezek leginkább az egységességet és a tájvédelmet szolgálják.
	<ul style="list-style-type: none"> Értéktérkép 	A kézikönyv egyetlen térképe az értéktérkép, amelyen az alaptérképi elemek mellett az egész tájegység szempontjából meghatározó 26 db értéket jelölnek, valamint a jelzőpontokat, a meghatározó csomópontokat, szegélyeket, útvonalakat és a világörökségi mag- és puffertérület határát. A fejezet tartalma ennek a térképnek a szelvényei, az értékekhez külön leírás és magyarázat nem tartozik.
	<ul style="list-style-type: none"> Fertőrákos, Balf, Fertődoboz, Hidegség, Fertőhomok, Hegykő, Fertőszéplak, Sarród, Eszterháza/Fertőd, Kiscenk/Nagyecnk 	A tájegységet alkotó települések legjellemzőbb vonásainak és karakteres arculati jegyeinek bemutatása, és a településekre vonatkozó 2-3 konkrét településképi ajánlás. A kb. fél oldalnyi szövegek fényképekkel gazdagon illusztráltak, ezek legtöbb esetben objektumokat, objektum részleteket és kisebb arányban nem beépített területeket mutatnak be.
	<ul style="list-style-type: none"> Ajánlások, Táj, Település, Kortárs építés 	Az értékelés és javaslatok kifejezetten turizmus orientáltak, a vonzerő megtartását célozzák. Kevésbé hangsúlyosan, de megjelennek a klímaváltozás és az elmúlt évszázadok beavatkozásai miatt szükség tájgondozási feladatok is. Az ajánlások több esetben erősen a szabályozásra és a használatra vonatkozó tartalommal rendelkeznek és kevésbé látvány orientáltak, és inkább értelmezhető horizontális, a környezet alakítást meghatározó alapelveknek és szempontoknak. Nem jellemzők a TAK-okból megszokott konkrét településképi követelmények.
Hanság (készítette OetU Kft. Németh Iván Kun Zoltán Bede István Cserhalmi Győző) Érintett települések: Fertőd, Agyagos-szergény, Osli, Csoma-Földsziget, Acsalag, Bősárkány, Jánossomorja Gyakorlatilag azonos metodika, mint Fertő ÉTAK-ban.	<ul style="list-style-type: none"> Hanság A táj története 	Érzedik, hogy ugyanaz a szerző, mint az előző kézikönyv esetében, a szerkesztés és a szemlélet azonos, a szövegek viszont nem ismétlődnek, azok az adott tájegységről szólnak. Elsősorban szöveges részt, leírást tartalmaz a földrajzi jellemzőket, az elhelyezkedést és az elmúlt évszázadok tájhasználati változásait ismertető fejezeteket. A 3 oldalnyi szöveg fotókkal illusztrált, amelyek egy-két történeti és természeti értéket mutatnak be.
	<ul style="list-style-type: none"> Települések 	A településeket helyzeti energiáik, szerepük és méretük alapján eltérő kategóriákkal jellemzi. Itt kevésbé hangsúlyos a történeti kialakulás, mint Fertő kézikönyvében. A jövőre vonatkozóan a közterületek megújítását, a történeti teleszerkezetek megőrzésének szükségességét és az újonnan beépíthető területek tájvédelmi követelményeit említik a szerzők.
	<ul style="list-style-type: none"> Értéktérkép 	A kézikönyv egyetlen térképe az értéktérkép, amelyen az alaptérképi elemek mellett az egész tájegység szempontjából meghatározó 23 db értéket jelölnek, valamint a jelzőpontokat, a meghatározó csomópontokat, szegélyeket és útvonalakat. A fejezet tartalma ennek a térképnek a szelvényei, az értékekhez külön leírás és magyarázat nem tartozik.
	<ul style="list-style-type: none"> Eszterháza/Fertőd, Agyagos-szergény, Öntésmajor/Kapuvár, Osli, Földsziget/Csorna, Acsalag, Bősárkány, Jánossomorja 	Gyakorlatilag azonos metodika, mint Fertő ÉTAK-ban. Az ajánlások mennyisége változatosabb. A tájegységet alkotó települések legjellemzőbb vonásainak és karakteres arculati jegyeinek bemutatása, és a településekre vonatkozó 1-5 konkrét településképi ajánlás. A kb. fél oldalnyi szövegek fényképekkel gazdagon illusztráltak, ezek legtöbb esetben objektumokat, objektum részleteket és kisebb arányban nem beépített területeket mutatnak be.
	<ul style="list-style-type: none"> Ajánlások, Táj, Település, Kortárs építés 	Gyakorlatilag azonos metodika, mint Fertő ÉTAK-ban. A javaslatok itt kifejezetten a táj természetességének megőrzésére, illetve szükség szerint visszaállítására vonatkoznak! Hangsúlyos a tájgondozás témaköre (a természetvédelem és az ott jellemző tájhasználat minden témakörére kiterjesztve) és a települések történeti értékeinek védelme. Kifejezetten védelemorientált! A kortárs építés témakörében erősen a Fertő ÉTAK tartalma ismétlődik. Az ajánlások több esetben erősen a szabályozásra és a használatra vonatkozó tartalommal rendelkeznek és kevésbé látvány orientáltak, és inkább értelmezhető horizontális, a környezet alakítást meghatározó alapelveknek és szempontoknak. Nem jellemzők a TAK-okból megszokott konkrét településképi követelmények.

Tájegység	Tartalom	Összegzés, értékelés
Órség (készítette OetU Kft. Németh Iván Kun Zoltán Cserhalmi Győző)	<ul style="list-style-type: none"> • Órség • A táj története 	Érődik, hogy ugyanaz a szerző, mint az előző kézikönyvek esetében, a szerkesztés és a szemlélet azonos, a szövegek viszont nem ismétlődnek, azok az adott tájegységről szólnak. Elsősorban szöveges részt, leírást tartalmaz a földrajzi jellemzőket, az elhelyezkedést és az elmúlt évszázadok tájhasználati változásait ismertető fejezeteket. A 3 oldalnyi szöveg fotókkal illusztrált, amelyek egy-két történeti és természeti értéket mutatnak be.
	<ul style="list-style-type: none"> • Települések 	Itt is érődik, hogy ugyanaz a szerző, mint az előző kézikönyvek esetében, a szerkesztés és a szemlélet azonos, a szövegek viszont nem ismétlődnek, azok az adott tájegységről szólnak. A történeti kialakulás ismertetését követően az Órségre jellemző sajátos településszerkezeti jellemzők alapján sorolják kategóriákba a településeket. Az illusztrációk a történeti térképek és archív fotó mellett az építészeti értékeket mutatják be.
	<ul style="list-style-type: none"> • Értéktérkép 	Gyakorlatilag azonos metodika, mint Fertő és Hanság ÉTAK-ban. A kézikönyv egyetlen térképe az értéktérkép, amelyen az alaptérképi elemek mellett az egész tájegység szempontjából meghatározó 23 db értéket jelölnek, valamint a jelzőpontokat, a meghatározó csomópontokat, szegélyeket és útvonalakat. A fejezet tartalma ennek a térképnek a szelvényei, az értékekhez külön leírás és magyarázat nem tartozik.
	<ul style="list-style-type: none"> • Szalafő, • Óriszentpéter, • Nagyrákos, • Ispánk, • Kisrákos, • Szaknyér, • Pankasz, • Szatta • Kerkáskápolna, • Bajánsenye, • Kercaszomor, • Magyarszombatfa, • Velemér 	Gyakorlatilag azonos metodika, mint Fertő ÉTAK-ban. Az ajánlások jellemzően kevesebbek és több esetben egy-egy funkcionálisan szükséges új létesítményre vonatkoznak, Szattára nincs ajánlás megfogalmazva. A tájegységet alkotó települések legjellemzőbb vonásainak és karakteres arculati jegyeinek bemutatása, és a településekre vonatkozó 1-2 konkrét településképi ajánlás. A kb. fél oldalnyi szövegek fényképekkel gazdagon illusztráltak, ezek legtöbb esetben objektumokat, objektum részleteket és kisebb arányban nem beépített területeket mutatnak be.
	<ul style="list-style-type: none"> • Ajánlások, • Táj, • Település, • Kortárs építés 	Gyakorlatilag azonos metodika, mint Fertő és Hanság ÉTAK-ban. A javaslatok itt kifejezetten a települések mára kialakult vegyességéről és változatosságáról szólnak, és a sajátos építészeti örökség megőrzésére irányulnak! A táj változatosságának és jellegének megőrzése mellett a települési egységek önállóságának és eredeti szerkezetének megőrzése a hangsúlyos üzenet. A kortárs építés témakörében új, egyedi, helyre jellemző szempontok is megjelennek, mint a regionalizmus, a határőrségi épületek és a kis középületek témája. Az ajánlások több esetben erősen a szabályozásra és a használatra vonatkozó tartalommal rendelkeznek és kevésbé látvány orientáltak, és inkább értelmezhető horizontális, a környezet alakítást meghatározó alapelveknek és szempontoknak. Nem jellemzők a TAK-okból megszokott konkrét településképi követelmények.
	<ul style="list-style-type: none"> • Fejlesztési ajánlások 	Fontos, az előző ÉTAK-okhoz képest új tartalom, a kézikönyv utolsó fejezete. Itt sem a hagyományos értelemben vett településképi szempontok a hangsúlyosak. A helyiek által megfogalmazott legfontosabb fejlesztési ajánlásokat foglalja össze. Konkrétan: a népességfogyás megállítását, új foglalkoztatási lehetőség megteremtését, a beköltözés segítését, a népi építészeti örökség fennmaradását és infrastruktúra fejlesztését.
Szlovén Rába-vidék (készítette Kiss Gábor, OetU Kft. Németh Iván, Bede István, Cserhalmi Győző, Kun Zoltán)	<ul style="list-style-type: none"> • A Szlovén Rába-vidék, • Történelmi áttekintés, • Természetföldrajz, • Szórvány település, • Természeti értékek, • Épülettípusok (lakóházak, gazdasági épületek) <ul style="list-style-type: none"> ○ Beépítési mód, ○ Alaprajzi rendszer, ○ Tömeg és homlokzatalakítás, ○ Szerkezeti rendszer 	A szerzőikör bővülése hozott némi változást a szerkesztésbe és a szemléletbe, de azért hasonlóság megmaradt az előző kézikönyvekkel. A főfelépítés is változott, a tájegység bemutatásához önálló fejezetet kapott a természetföldrajz, a jellemző települési struktúra, a természeti értékek és az épülettípusok rövid leírása. A történelmi áttekintés elején szerepel egy egyszerű és érthető grafikával előadott térkép, ami a főszerkezetet mutatja, vagyis feltünteti a tájegységét határát, a települési határokat és a főbb útvonalakat. Az épülettípusok leírásában megjelenik a hagyományos TAK szempontrendszer, főtémakörök. A fényképek sokkal kevésbé objektum orientáltak, jellemzően inkább település- és tájépítészeti szempontú területegységeket mutatnak be.
	<ul style="list-style-type: none"> • Értéktérkép 	Gyakorlatilag azonos metodika, mint Fertő, Hanság és Órség ÉTAK-ban, de itt a térkép mellett nem szerepel a térkép metodikai leírása, így nem értelmezhető, hogy a szerzők miért csak 15 db értéket jelenítenek meg a térképen.
	<ul style="list-style-type: none"> • Alsószőlőnk, • Apátistvánfalva, • Felsőszőlőnk, • Farkasfa (Szentgotthárd) • Kétvölgy, • Orfalu, 	Ebben a kézikönyvben is ismertetik a tájegységet alkotó települések legjellemzőbb vonásait, karakteres arculati jegyeit, azonban itt nem fogalmaznak meg településenként ajánlásokat!

<p>Rábatótfalu (Szentgotthárd) Szakonyfalu</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Orfalu, • Rábatótfalu, • Szakonyfalu <ul style="list-style-type: none"> • Tájépítészeti ajánlások <ul style="list-style-type: none"> ◦ Domborzat, ◦ Vizek • Természetesség és használat • Ajánlások, jó példák 	<p>A fényképek között már jellemzők az objektum orientált felvételek, de itt is inkább az épülecsoportokra, a külső városképekre és a beépítetlen területekre helyezik a hangsúlyt.</p> <p>A fejezetcímek változása az előző ÉTAK-okhoz képest kifejezi a módszertanváltást. A tájépítészet és tájgondozás hangsúlyossá válik. A fejezetek olyan fogalmakat használnak, mint a természetközeli tája, a termelő tájak, vagy települési tájak.</p> <p>A korábbiakhoz illeszkedve az ajánlások elsődlegesen tájkarakter védelem és alakítás szempontúak. A tájszerkezet és telekszerkezet védelme mellett a közterületekre, fasorokra, sövényekre, tájképi helyzetekre, kerítésekre, zöldfelületekre, burkolt felületekre vonatkoznak. Az épületek kapcsán a telepítés, a terepreillesztés, tömegformálás a hangsúlyos és emellett jelenik meg a színezés és alaprajz témaköre egy-egy mondattal.</p> <p>Az illusztráló fényképek ebben a részben is még mindig területi vonatkozásúak, de néhány kép kifejezetten egy-egy épületet mutat be.</p>
Tájegység	Tartalom	Összegzés, értékelés
<p>Vértes</p> <p>(készítette Pro Regio Nonprofit Kft. és TERRA Stúdió Kft.)</p> <p>Érintett települések: Oroszlány, Bokod, Várgesztes, Vértessomló, Csákvár, Mór, Bodmér, Csákszerény, Csókakő, Gánt, Pusztavám, Szar, Vértesboglár</p>	<p>A Vértes természeti vonzereje</p> <ul style="list-style-type: none"> • Földrajz elhelyezkedés, • Változatos tájhasználat <ul style="list-style-type: none"> ◦ Erdők, legelők, szántók, ◦ Bányák, ◦ Szőlőterületek • A Vértes mint ökológiai egység <p>Történelmi áttekintés</p> <ul style="list-style-type: none"> • A Vértes emlékei, <ul style="list-style-type: none"> ◦ Óskor, ◦ Római kor, ◦ Végvárok kora, ◦ Uradalmak, ◦ Napjainkig, ◦ Régészet, ◦ Várak, ◦ Kastélyok, ◦ Kolostorok, ◦ Templomok, ◦ Népi lakóházak, tájházak, ◦ Pincék, ◦ Agrártörténelmi emlékek <p>Jellegzetes településképi elemek</p> <ul style="list-style-type: none"> • Településszerkezeti jellegzetességek, • Hagyományos településmag, • Egyutcás, • Többutcás, • Lakótelep, • Nagyvárosi utcakép, • Kisvárosi utcakép, • Falusias utcakép, • Jellegzetes arculati elemek <ul style="list-style-type: none"> ◦ Parasztházak, ◦ Melléképületek, ◦ Tornác, ◦ Ajtók, ablakok, ◦ Tetők, kémények, ◦ Kerítések, ◦ Szőlőhegyek, pincék, ◦ Vértessomló üdülőfaló, ◦ Bokodi lebegő üdülőfaló, ◦ Várgesztesi villapark, ◦ Erdők, természet közeli területek, ◦ Felhagyott bányák, ◦ Mezőgazdasági területek <p>Kortárs építészeti irányok</p> <ul style="list-style-type: none"> • Alapelvek, • Új építési lakóépületek, • Lakóépületek felújítása <ul style="list-style-type: none"> ◦ „Kockaházak” felújítása, ◦ Családiházak felújítása • Intézmények, középületek, • Turizmus épületei, <ul style="list-style-type: none"> ◦ Falusi vendéglátás épületei, ◦ Gasztró- és borturizmus épületei, ◦ Erdei iskolák, lovardák 	<p>A fejezet röviden, egy-egy bekezdésben ismerteti a címekben megjelölt tartalmakat, az ökológiai egység fejezetében a természeti védett területeket sorolják fel és határolják le térképeken. A tájhasználat fejezetrész egész oldalas fényképekkel illusztrált.</p> <p>Az alfejezetek ebben a fejezetben is jellemzően egy-egy bekezdésben vannak kifejtve, az „emlékeket” térképen is ábrázolják. A fejezet fényképei a felsorolt épített értékek egy részét mutatják be. Más ÉTAK-okhoz képest hangsúlyosabban kezelik a régészet kérdéskörét, a leírások egyben történelmi áttekintést is adnak.</p> <p>A jellegzetes elemek ismertetése erősen épített objektum fókuszú, az utcaképek leírása elsődlegesen a térfalat alkotó épületekről és azok homlokzati kialakításáról szól.</p> <p>A fejezet nagyobb részét az arculati elemek ismertetése teszik ki, ahol a címhez illeszkedve nem a jellegzetességeket írják le, hanem azokat az elemeket és tájhasználatokat, amelyek az arculatot meghatározzák. Itt az épületjegyek kiválasztásának metodikájában visszaköszön a hagyományos TAK elemkészlet.</p> <p>Kifejezetten épületorientált fejezet, ahol a kortárs építészet témaköre alatt a napjainkban jellemző és a tájegység területén támogatott építési tevékenységet értik. Az új építési lakóépületek fejezetet kifejezetten az újonnan beépülő lakóterületek formálására, alakítására vonatkoztatják (nem a kialakult struktúrában elhelyezendő új épület formálására). A családiházak felújítása címszó alatt pedig a többgenerációs, léptéknövekedéssel létrehozott szabadonálló épületek homlokzati átalakításáról van szó.</p> <p>Az intézmények, középületek vonatkozásában a tartalom jó példák ismertetésének felel meg, itt nem fogalmazzuk meg ajánlásokat. A turizmus épületei rész jó példákat sorakoztat fel, amelyek alapján tervezési szempontokat is meghatároz.</p>

	<p>Beépítésre nem szánt területek</p> <ul style="list-style-type: none"> • Külterületek, • Tájépítészeti javaslatok <ul style="list-style-type: none"> ○ Tájképvédelem, ○ Célok, ○ Külterületi épített örökség védelme, ○ Vonalas létesítmények, távközlés, ○ Vízvezetés, ○ Barnamezős területek rekultivációja, ○ Bakancsos turizmus létesítményei, ○ Kerékpáros turizmus létesítményei 	<p>Ebben a fejezetben felsorolásként (de legalább) megjelennek a külterületek egyedi tájértéket jelentő építményeinek típusai. A fejezetben a szerzők örökségvédelmi és turisztikai szempontokat taglalnak.</p>
Tájegység	Tartalom	Összegzés, értékelés
<p>Pilis</p> <p>(készítette DNS-Építészműterem és a DZone Studio Kft. Dénes Eszter et al.)</p> <p>Érintett települések: Pilismarót, Dömös, Visegrád, Dunabogdány, Tahi, Leányfalu, Szentendre, Budakalász, Kesztlőc, Leányvár, Piliscsév, Pilisjászfalu, Piliscsaba, Pilisvörösvár, Solymár, Pilisborosjenő, Ūröm, Pomáz, Csobánka, Pilisszentiván, Pilisszentkereszt, Pilisszentlászló, Pilisszántó, Pilisszentlélek</p>	<p>Útmutató</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mire jó ez a könyv?, • Kinek szól ez a könyv? • A könyv használata 	<p>Általános felvezetés, amely a műfaj lehetőségeit és kereteit tisztázza. Bármelyik (vagy mindegyik) ÉTAK elején szerepelhetnek.</p> <p>Itt az értékelés elején meg kell jegyezni, hogy ez az ÉTAK a közel 250 oldalnyi terjedelmével kimagaslik a többi ÉTAK és TAK hosszúságához képest.</p>
	<p>Ha építeni, felújítani kíván a Pilisben</p> <ul style="list-style-type: none"> • Igények megfogalmazása, • Ha felújítunk, • A telek kiválasztása, • Hogyan válasszunk építést? • Az én házam, az én váram, • A köz épülete, • A köz területe 	<p>Szemléletformáló, viselkedésformáló célzattal készített fejezet, amely a szerzők által készített TAK-okban is szerepel (a köz épülete és a köz területe részek nélkül). Ez is általános szempontrendszer, meghatározás, nincs kifejezetten a Pilisre adaptált tartalma.</p>
	<p>A Pilis térsége</p> <ul style="list-style-type: none"> • Földrajzi helyzet, • Éghajlat, • Kőzetek és vízrajz, • Kőzetek – helyi építőanyagok, • Talaj 	<p>A tájegységet bemutató fejezet, amely az alfejezeteket egy-egy bekezdéssel és egy-egy fényképpel fejt ki. Ezt a részt is beillesztették a szerzők települési kézikönyveikbe is (pl. a mintavételben szereplő Budakalász és Pomáz TAK-ba is).</p>
	<p>Világörökség várományos helyszín</p> <ul style="list-style-type: none"> • Különleges táj, • Királyi erdő, • Kolostortáj, • Soknemzetiségű vidék, • Tudatos védelem, • Jelentősége 	<p>Szemléletformáló célzattal, annak alátámasztásaként, hogy miért fontos az új létesítmények, területhasználatok tájba illesztése, röviden bemutatja a tájegység területén jellemző, felsorolt értékeket, örökségvédelmi témaköröket. A fejezet témaként egy-egy bekezdést és összesen kettő darab fényképet tartalmaz.</p>
	<p>Tájkarakter</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beépítetlen jelleg, • Kibillenő sziklák, • Szimbiózis, • Vizek, • Művelési ágak, • Kilátás, rálátás <p>A tájhasználat egykor</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kolostortáj, • Ipar, bányák, • Római és középkori utak, • Erdőgazdálkodás, mezőgazdaság, • Szőlő és gyümölcsstermesztés, <p>A tájhasználat ma</p> <ul style="list-style-type: none"> • Szőlők, gyümölcsösök, • Duna, • Parkerdők, erdőkezelés 	<p>A szerzők átfogóan a Pilis tájkarakterét meghatározó fő jellegzetességeket ismertetik rövid leírásaikkal, nem tagolják a tájegységet eltérő karakterterületekre. Egységként kezelik, az egységet meghatározó jellegzetességekkel.</p> <p>A tájhasználat történeti és mai jellegzetességeinek áttekintését követően a szerzők összegzik a térség tájhasználatára jellemző konfliktushelyzeteket.</p>
	<p>Természeti értékek</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kiemelkedő területek, • Értékcsoportok 	<p>A védett természeti értékek ismertetése, amelyet kiegészítenek a tájra jellemző pomázi hosszúszerű cseresznye és a fasorok említésével. A természeti örökség védelme érdekében néhány kezelési javaslatot is megfogalmaznak.</p>
	<p>Örökségünk</p> <p>Épített örökség</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mi az érték? • Helyi védelem, mint lehetőség <p>Emlékcsoportok</p> <ul style="list-style-type: none"> • Falusias együttesek, • Kisvárosias együttesek, • Római emlékek, 	<p>A természeti értékekhez képest bővített szemlélettel kezeli az épített örökség elemeit. Itt szemléletformáló célzattal szerepel az érték meghatározása és a helyi védelem fontossága, amelyet követően csoportosítva röviden bemutatják a tájegységre jellemző, értékes épített elemeket, amelyben az objektumok mellett, területi jellemzők is megjelennek.</p>

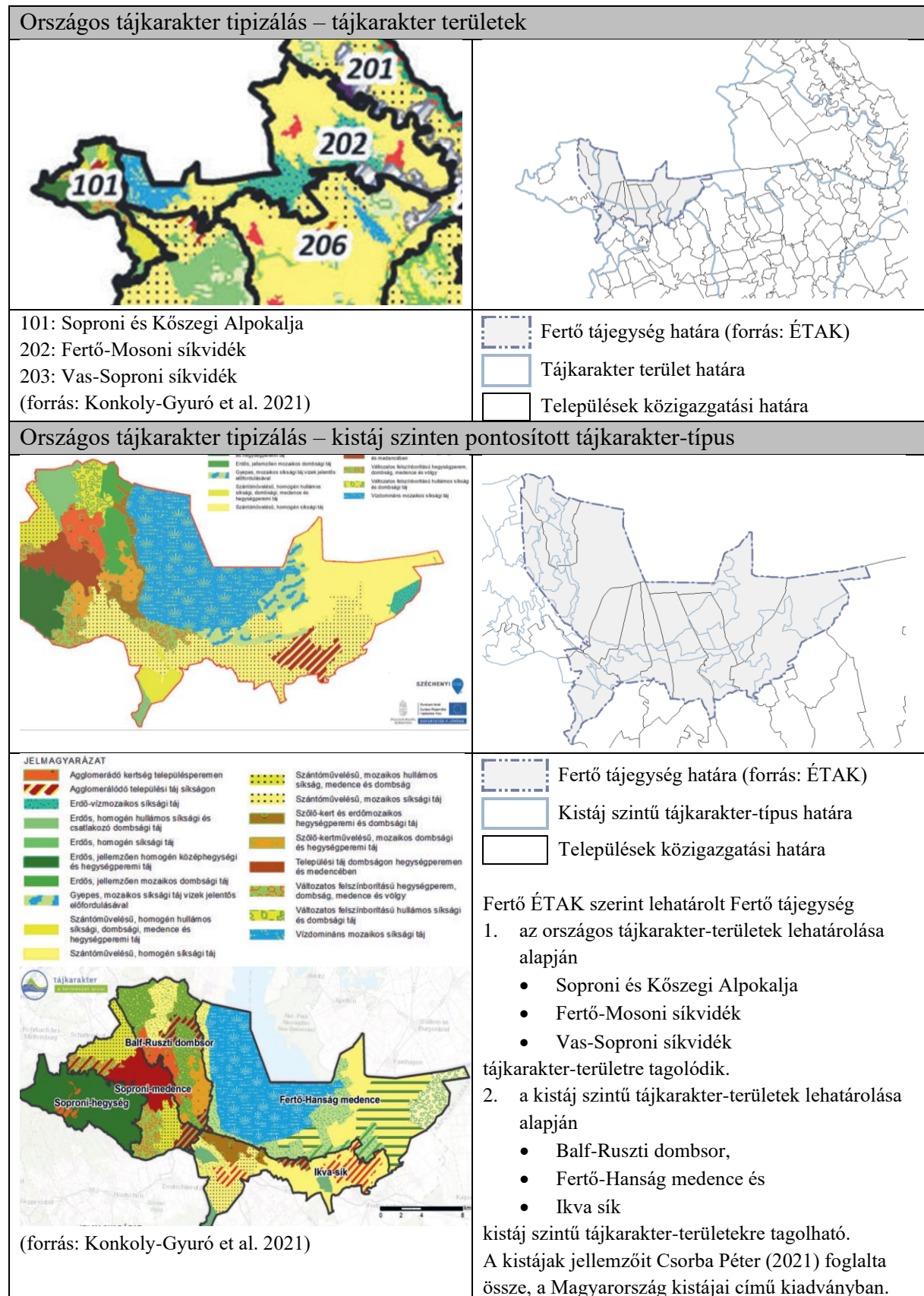
	<ul style="list-style-type: none"> • Régészeti lelőhelyek – romok • Kolostor romok • Kálváriák, • Kastélyok, kúriák, • Keresztek, • Szobrok, • Templomok, kápolnák, • Állomásépületek, • Villák, • Pincék, prësházak, • Ipartörténeti emlékek, gyárépületek, • Az utcakép ékszeréi, • A 20. század építésze <p>Településszerkezet mint örökség</p> <ul style="list-style-type: none"> • Miért fontos a településszerkezet? • Általánosságban elmondható, • Korok, nemzetiségek <p>Szerkezet és település karakter</p> <ul style="list-style-type: none"> • Szerkezeti alaptípus, • Kisvárosi szerkezet, • Város, • Pincék, • Nyaraló- és köztisztviselői telepek, • Tervszerűség, • Manapság 	
	<p>A Pilis régió települései, karakterei</p> <p>A pilisi térség települései</p> <ul style="list-style-type: none"> • Duna-menti települések, • Pilis lába, • Pilis szívében fekvő települések, • Városok 	<p>Ez az első ÉTAK, ami tartalmaz valamiféle karaktertérképet. Viszont a térkép kategóriái, elemei csak a beépített területekre fókuszálnak, a region belüli szerkezeti pozíció alapján. Három típust különböztet meg: Duna menti települések, Pilis “szíve” települések és Pilis “lába” települések, ahol a “települések” alatt a beépített területek kiterjedését érti. A csoportosítás alapján ismerteti a típusonként jellemző karakterelemeket. Itt kissé keveredik, hogy a következő fejezetben már karaktereknek hívja az itteni karakterelemeket.</p>
	<p>Karakterek</p> <p>Településmag karakter</p> <ul style="list-style-type: none"> • Falusias jellegű, • Kisvárosias jellegű, • Mi is az, hogy hosszúház? • Hosszúházból kisvárosias polgárház? • Nemzetiségi jellegzetességek, • Anyaghasználat • Ajánlás • Jó példák <p>Pincék</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ajánlás <p>Régi-új beépítések</p> <ul style="list-style-type: none"> • “Kockaházak” átalakítása és korszerűsítése • Terjengős tömegű házak átalakítása • Ajánlás • Jó példák <p>Üdülő</p> <ul style="list-style-type: none"> • Üdülő I – Vízparti • Üdülő II – Hegyvidék <p>Ipari-gazdasági karakter</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ajánlás • Jó példák <p>Rekreáció</p> <p>Külterületek</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ajánlás • Mezőgazdasági területek • Jó példák <p>Régiós összefogó elemek</p> <ul style="list-style-type: none"> • Közterületek • Fő útderek mentén • Úton, útfélen • Útvonalak, hálózatok, turizmus, zarándokút <p>Országimázs</p> <ul style="list-style-type: none"> • Portálok, teraszok, reklámok <p>A jövő kihívásai</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sajátos műszaki berendezések, 	<p>A kézikönyv legterjedelmesebb és részletesebb részei a meghatározott karakterterületek ajánlásait tartalmazó fejezetrészek.</p> <p>Ez a fejezet több mint 180 oldalon keresztül ismerteti a karaktereket, az azokhoz tartalmazó ajánlásokat és jó példákat. Felépítésében gyakorlatilag a települési kézikönyveket követi. Ugyanazokat a témákat elemzi végig, ugyanazokkal az illusztrációkkal. Jelentős az átfedés és ismétlődés Budakalászt tartalmazó fejezettel. Újdonságot és regionális szemléletet a „Régiós összefogó elemek” fejezet rész tartalmaz. Itt a szerkezeti szerep alapján kategorizált közterületek megújítására és berendezéseire vonatkozó alapelvek és ajánlások megfogalmazása mellett megjelenik a turizmus szempontja, a túraútvonalak és turisztikai építményekre vonatkozó ajánlások és jó példák formájában.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> Fenntarthatóság, Kertek, támfalak, Villámárvizek 	
	Konklúzió, javaslatok <ul style="list-style-type: none"> Együttműködés, Kis és nagy lépések, Értékek őrzése, Turizmus, Felkészülés a jövőre 	Ez a rövid fejezet is újdonság, ilyet más ÉTAK és TAK nem tartalmaz a mintavételben. Itt a kiaknázatlan lehetőségekre és a támogatás fontosságára hívják fel a figyelmet a szerzők.
Tájegység	Tartalom	Összegzés, értékelés
Tokaj-Hegyalja TERVEZET Az ÉTAK-ból csak a véleményezési verzió volt elérhető, így a végleges változat kisebb-nagyobb eltéréseket tartalmazhat. (készítette DNS-Építésműterem és a DZone Studio Kft. Dénes Eszter et al.)	Ha építeni, felújítani kíván Tokaj-Hegyalján Borvidék, mely a világ méltán híres öröksége <ul style="list-style-type: none"> Borvidék, Történeti táj, Világörökség, A történeti tájja és világörökségi területté nyilvánítás célja Egy különleges vidék <ul style="list-style-type: none"> Kedvező fekvésénél fogva a csere fóruma Stratégiai jelentőségű térség, Az árutermelés földje, A sokszínűség és a békés egymás mellett élés földje, A „gazdagság” földje, Többközpontú térség 	Szemléletformáló célzattal összeállított rövid áttekintés a tájegység értékeiről és egyedi, meghatározó jellegzetességeiről.
Érintett települések: Tokaj, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Szerencs, Abaújszántó, Bekecs, Bodrogkeresztúr, Bodrogkisfalud, Bodrogolaszi, Erdőbénye, Erdőhorváti, Golop, Hercegkúti, Legyesbénye, Mád, Makkoshotyka, Mezőzombor, Monok, Olaszliszka, Rátka, Sáradsány, Szegi, Szegilong, Tállya, Tolcsva, Vámosújfalú	Idővonal Történeti áttekintés <ul style="list-style-type: none"> Óshonos szőlő, Vallonok, olaszok, Jellegzetes birtokviszonyok, Szerzetesrendek hegyalján, Mezővárosi fejlődés, Az aszú első említése, A Rákócziak, Az első zárt borvidék, Újabb betelepülők, Válságos időszakok, Napjainkig Településkarakter Közös nevező <ul style="list-style-type: none"> Településszerkezet, mint érték, Egyutcás, Többutcás mezőváros, Táj és település, Falusias utcák, A ház formája, Kisvárosias utcaképek 	A többi ÉTAK-hoz és TAK-hoz képest egyedi és kifejező illusztráció a tájegység történeti átalakulását összegző idővonal grafika. A tájváltozás történeti korszakainak áttekintése az alfejezetek egy-két bekezdésnyi leírásával válik teljessé. A fejezet leginkább archív felvételekkel illusztrált.
	Azonosságok, jellegzetes arculati elemek <ul style="list-style-type: none"> Homlokzatok, Kő, mint építőanyag, Nyílászárók, Tető, Tornác, Kerítés, Melléképületek, Pincék Különbségek <ul style="list-style-type: none"> Sváb jellegzetességek, Hegyvidéki jellegzetességek, Bodrogparti jellegzetességek, Városok 	Az azonosságokat a TAK-okban alkalmazott hagyományosnak mondható tagolással ismertetik a szerzők, elemenként egy-egy oldalban, rövid szöveggel és néhány fényképpel. A leírások az építészeti részletekre fókuszálnak. A különbségek ismertetése egyedi, a helyre adaptált tartalom, ami visszautal a karaktereknél meghatározott pozícióra és a történeti áttekintésre.
	Értékcsoportok <ul style="list-style-type: none"> Mezővárosi együttesek, Történeti pincék, Templomok, Zsidó emlékek, Várak, várkastélyok, Agrártörténeti emlékek, Barokk kőhidak, Szobrok, útmenti kereszték, 	A fejezet egy tájegységi áttekintő térképpel kezdődik, amelyen jelölték, hogy a felsorolt értékcsoportok melyik településen található meg. Ez a módszertan a többi ÉTAK-hoz (kivéve Pilis) hasonlatos. Az értékcsoportok tagolása és leírásának szempontjai a Pilis ÉTAK örökségünk, emlékcsoportok fejezetével megegyező.

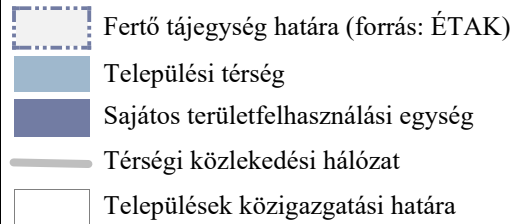
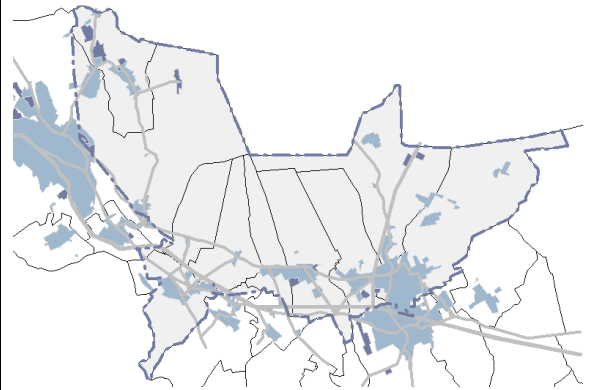
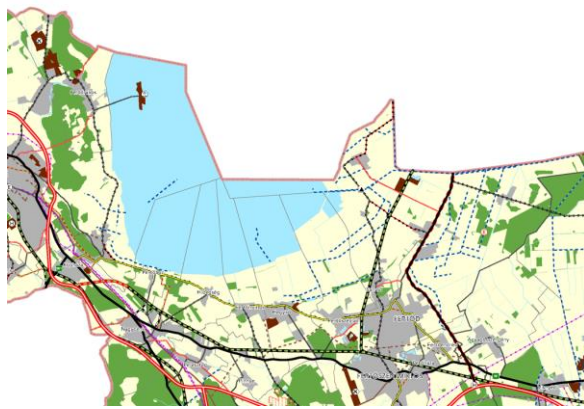
<ul style="list-style-type: none"> • A 20. század épületegyüttese 	<p>Építészeti javaslatok Kortárs irányok</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ha újat építünk, • Középület, • Borászatok, • Ipari és mezőgazdasági épületek, • Családi házak, • Ha felújítunk, bővítünk 	<p>Jó példák gyűjteménye, amelyek leírásában az általános szempontok ismertetése mellett alapelvek is szerepelnek.</p>
	<p>Tájépítészeti javaslatok Beépítésre nem szánt területek</p> <ul style="list-style-type: none"> • Övezetes tájhasználat, • Külterület jellege, • Szőlőtermő területek, • Támfalás szőlőteraszok, • Vízvezetés, • Dűlők, • Dűlőutak, • Birtokközpont, • Bányák, • Árterek, vizes élőhelyek, • Erdők, • Bodza, • Faszorok, • Tanyák 	<p>Tájegységi területi vonatkozásban kifejezetten értékes fejezet, amely azt a tartalmat járja körül, ami a települési TAK-okból kimaradt. Felépítésében és szempontjaiban leginkább Vértes ÉTAK-kal rokon, de a szempontok és elemek kifejezetten helyre adaptáltak.</p>
	<p>Arculati javaslatok Korszerűsítés</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hőszigetelés, • Nyílászárók cseréje, • Akadálymentesítés <p>Sajátos műszaki berendezések</p> <ul style="list-style-type: none"> • Napelem, napkollektor, • Klímaberendezés, • Riasztók, • Parabolaantenna, • Egyéb kültéri egységek, • Tetőtér, • Garázs, • „Kockaházak” átalakítása és korszerűsítése • Terjengős tömegű házak átalakítása 	<p>A fejezet ismétlődik a szerzők kézikönyveiben, így például Pilis ÉTAK-ban és Budakalász TAK-ban is.</p>
	<p>Közterületek Hozzáadás és elvétel Közterületekről</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nyílt árok, • Növényzet, • Pincék, • Patakok környezete, • Temetők, • Vendéglátás, • Portálok, cégelek, • Turizmus, közterület, arcualat • Forgalomlassítás, • Szalagkorlátok, • Hidak, korlátok, • Információs táblák, • A közterületi hulladékgyűjtő szigetek, • Buszmegállók 	<p>Sok helyen Pilis ÉTAK közterületi fejezetének ismétlése. Nemcsak felépítésben, hanem szövegezésben és illusztráció használatban, fényképekben egyaránt.</p>

M7. Fertő tájegység esettanulmány

Fertő tájegység lehatárolásaként Fertő ÉTAK (Németh et al. 2019:1) lehatárolását alkalmazom.

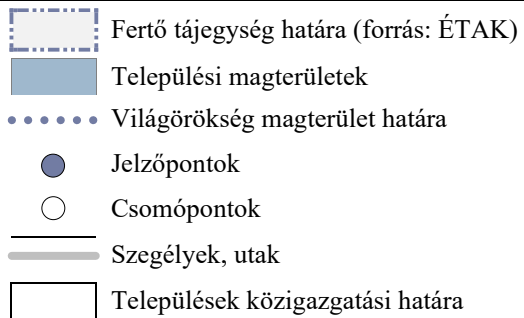
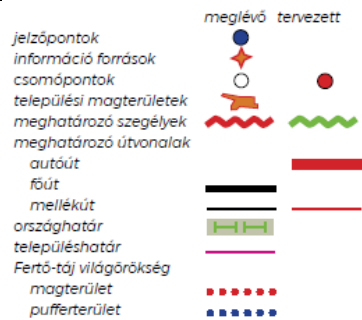
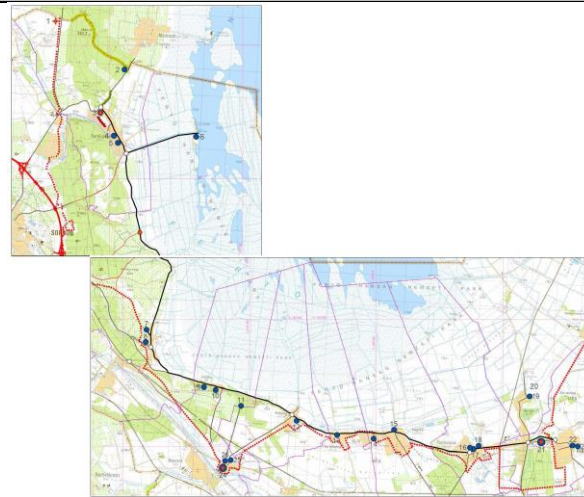

Megyei területrendezési terv – Győr-Moson-Sopron megye térségi szerkezeti terve

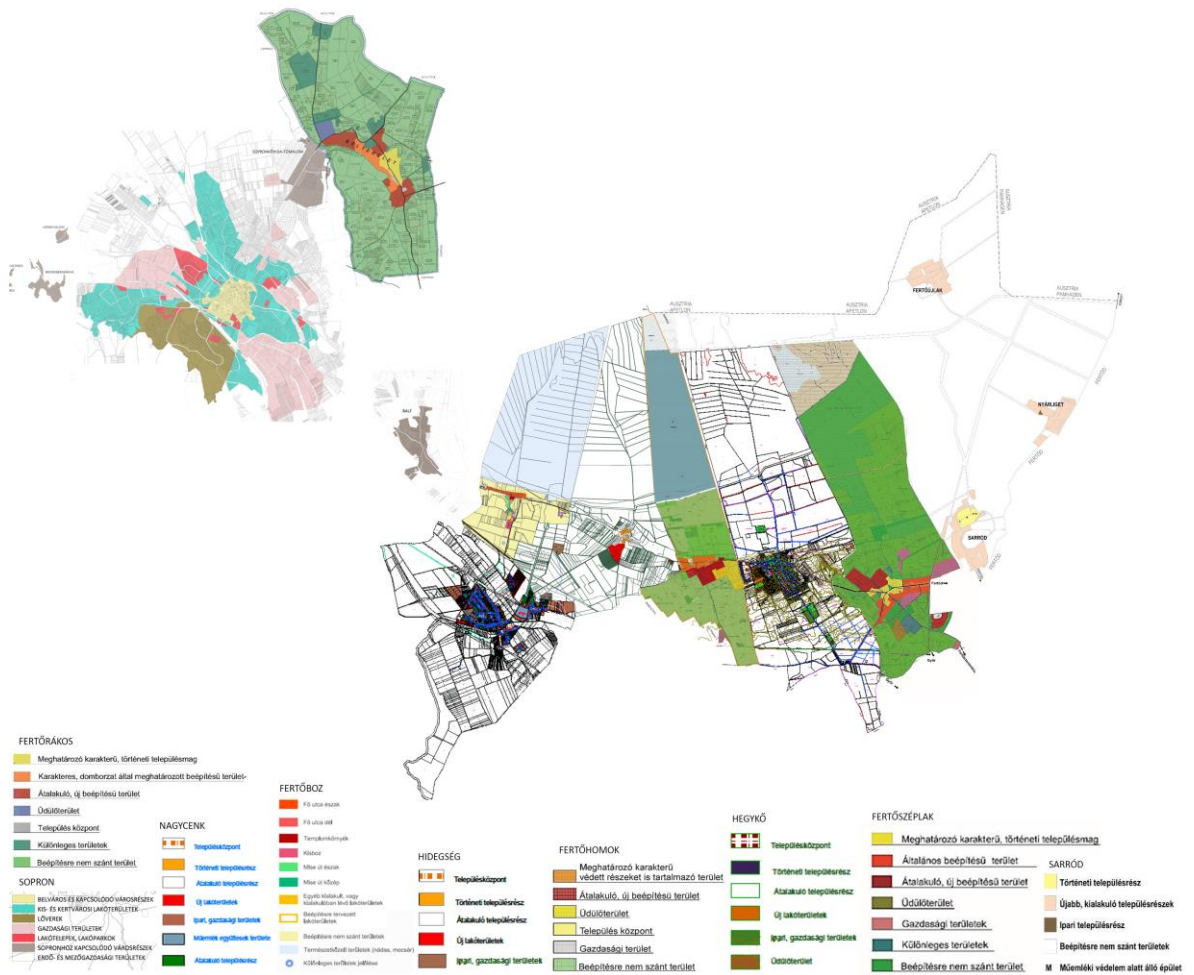
(forrás: 5/2020. (V.5.) önk. rend. 2. melléklet)

ÉTAK – tájegységi értéktérkép

(forrás: Németh et al. 2019:1)

TAK – települések karakterterképei összeillesztve

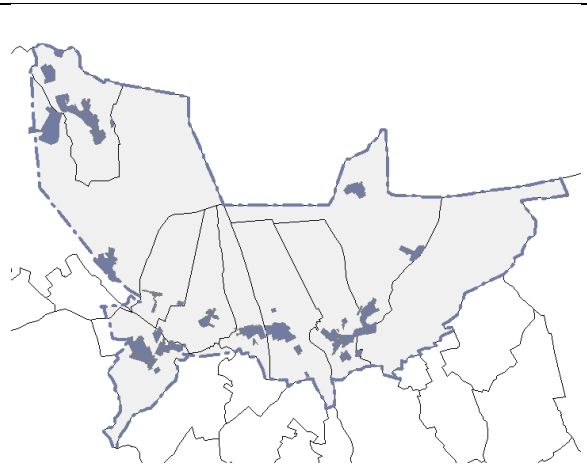

saját szerkesztés Fertőrákos, Sopron, Fertődoboz, Hidegség, Fertőhomok, Hegykő, Fertőszéplak, Sarród, Nagycenk, Fertőd TAK-ok felhasználásával

Fertő tájegység területe 10 települést érint (Sopronnak csak Balf részét). A 10 települési TAK-ból 9 tartalmaz karakterterképet. Fertőd TAK-ban térképen nem kerültek lehatárolásra a karakterterületek, így az nem szerepel az összeillesztett térképen.

A lehatárolásokból látszik, hogy a TAK szerzők a beépített, illetve a beépítésre szánt területeket határolták le karakterekkel, a beépítésre nem szánt területeket csak Fertőboz TAK-ban tagolják, itt megkülönböztetik a természetközeli (nádas, mocsár) területeket. Ezt Fertőhomok és Fertőszéplak TAK is jelöli, de nem tartozik hozzá külön jelmagyarázati elem.

Fentiekből adódóan az összeillesztett karakterterképek nem rajzolják ki egységesen a tájegységet, a beépítésre szánt területek önálló egységként jelennek meg.

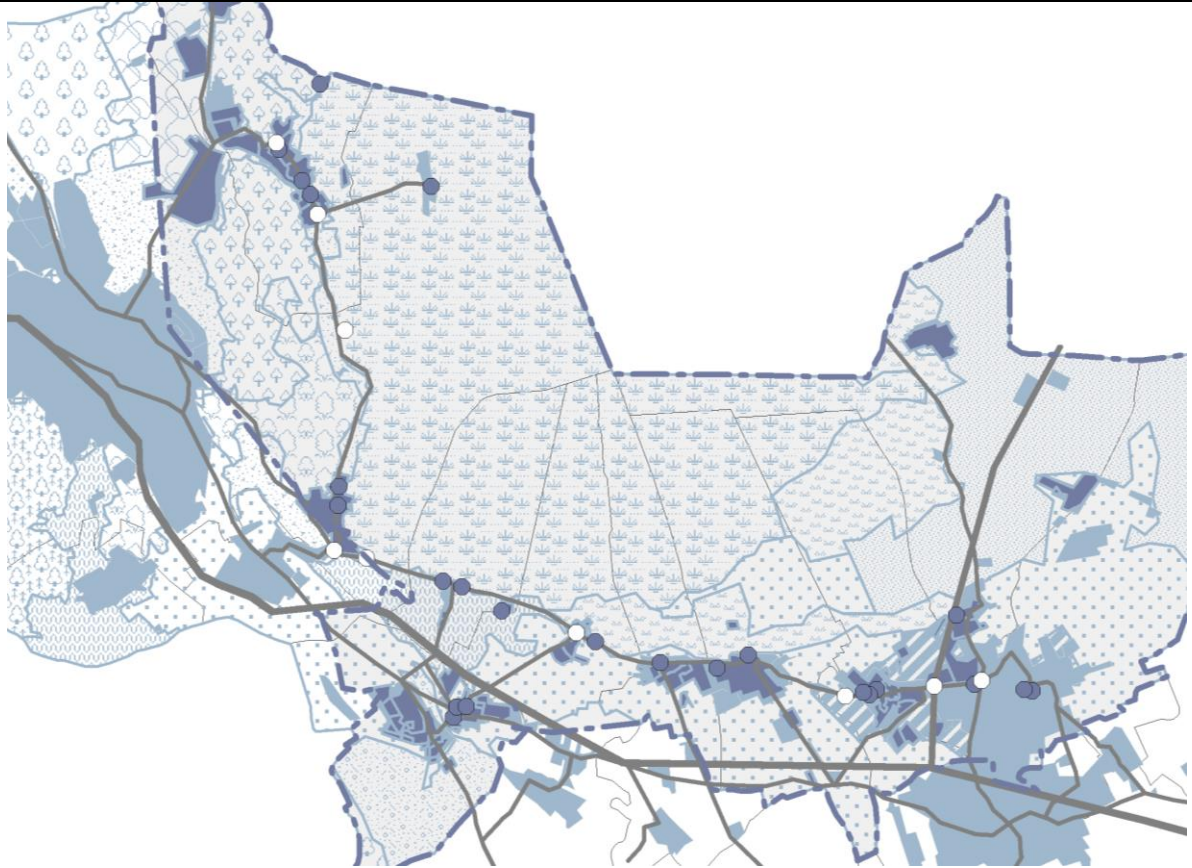
- Fertő tájegység határa (forrás: ÉTAK)
- Településképi karakterként meghatározott terület
- Települések közigazgatási határa

Térképi elemek összesítése:

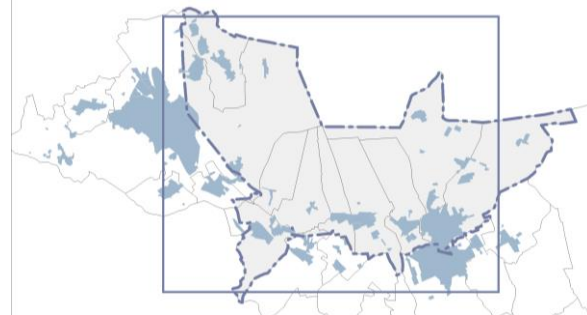
Kistáj szintű tájkarakter típus	Térségi területfelhasználási kategória	Tájegységi értékek	Településképi karakterterületek
Agglomeráció kertség peremterület Agglomerálódó települési táj síkságon Erdő-vízmozaikos síksági táj Erdős, homogén hullámos síksági és csatlakozó dombsági táj Erdős, homogén síksági táj Erdős, jellemzően mozaikos dombsági táj Gyepes, mozaikos síksági táj vizek jelentős előfordulásával Szántóművelésű, homogén hullámos síksági, dombsági, medence és hegységperemi táj Szántóművelésű, homogén síksági táj Szántóművelésű, mozaikos hullámos síkság, medence és dombság Szántóművelésű, mozaikos síksági táj Szőlő-kert és erdőmozaikos hegységperemi és dombsági táj Változatos felszínborítású hegységperem, dombság, medence és völgy Változatos felszínborítású hullámos síksági és dombsági táj Vízdomináns mozaikos síksági táj	Erdőgazdálkodási térség Mezőgazdasági térség Vízgazdálkodási térség Települési térség Sajátos területfelhasználású térség Térségi szerkezetet meghatározó további elemek: Közlekedési hálózatok és egyedi építmények Energetikai hálózatok és egyedi építmények Vízi létesítmények Hulladékgazdálkodási létesítmények	Jelzőpontok Információs források Csomópontok Meghatározó szegélyek, útvonalak Világörökségi magterület Települési magterületek	Település központ Meghatározó karakterű, történeti településmag Történeti településrész Fertőhomok meghatározó karakterű védett részeket is tartalmazó terület Nagycenk műemlék együttesek területe Fertőrákos karakteres, domborzat által meghatározott beépítésű terület Fertőboz Fő utca észak Fertőboz Fő utca dél Fertőboz templomkörnyék Fertőboz Kisboz Fertőboz Mise út észak Fertőboz Mise út közép Fertőboz egyéb kialakult, vagy kialakulóban lévő laóterületek Sarrod újabb, kialakuló településrészek Fertőszéplak általános beépítésű terület Átalakuló terület Új beépítésű terület Üdülőterület (Ipari) Gazdasági terület Különleges területek Beépítésre nem szánt terület Természetközeli területek (nádas, mocsár)
kialakult állapot alapján	tervezett állapot szerint	meglévő és tervezett elemek egyaránt	meglévő és tervezett állapot egyaránt

- ➔ Következtetés1: A kutatás során elemzett szempontokat a négy térkép együttesen tartalmazza, így a tájegységre minden szempontot kielégítő térkép a négy műfaj egyesítésével készíthető el.
- ➔ Következtetés2: Az összeillesztés során felül kell vizsgálni a tervekben kijelölt karakterhatárokat, mert ezek több ponton nincsenek egymással összhangban. Ezt a pontosítást a településrendezési tervek keretei és helyismeret alapján lehet megtenni.
- ➔ Következtetés3: Minden területen (legyen az beépítésre szánt vagy nem szánt) jelölni kell a karakter változás megengedett lehetőségeit és fejlesztési irányát a változás miatti hatások megfelelő mérséklése érdekében.

TAK – települések karakterterképei összeillesztve (saját szerkesztés)

- Fertő tájegység határa (forrás: ÉTAK)
- Beépítésre szánt településképi karakterként meghatározott terület (forrás: TAK-ok)
- Települési és sajátos területfelhasználású térség, amit az elemzett TAK nem sorol be karakterbe (forrás: területrendezési terv)
- Meghatározó szegélyek, útvonalak (forrás: területrendezés terv)
- Jelzőpontok (forrás: ÉTAK)
- Csomópontok (forrás: ÉTAK)

 Részletesebb térkép kivágata

Beépítésre nem szánt területek tájkarakter típusa (forrás: Konkoly-Gyuró et al. 2021)

Vízdomináns mozaikos síksági táj	Változatos felszínborítású hegységperem, dombság, medence és völgy
Gyepes, mozaikos síksági táj vizek jelentős előfordulásával	Változatos felszínborítású hullámos síksági és dombsági táj
Szántóművelésű, homogén síksági táj	Szőlő-kertművelésű, mozaikos dombsági és hegységperemi táj
Szántóművelésű, homogén hullámos síksági, dombsági, medence és hegységperemi táj	Erdős, jellemzően mozaikos dombsági táj
Szántóművelésű, mozaikos síksági táj	Erdős, homogén hullámos síksági és csatlakozó dombsági táj
Szántóművelésű, homogén hullámos síksági, dombsági, medence és hegységperemi táj	Erdős, jellemzően homogén középhegységi és hegységperemi táj
Agglomerálódó kertesség településperemen	Agglomerálódó települési táj síkságon

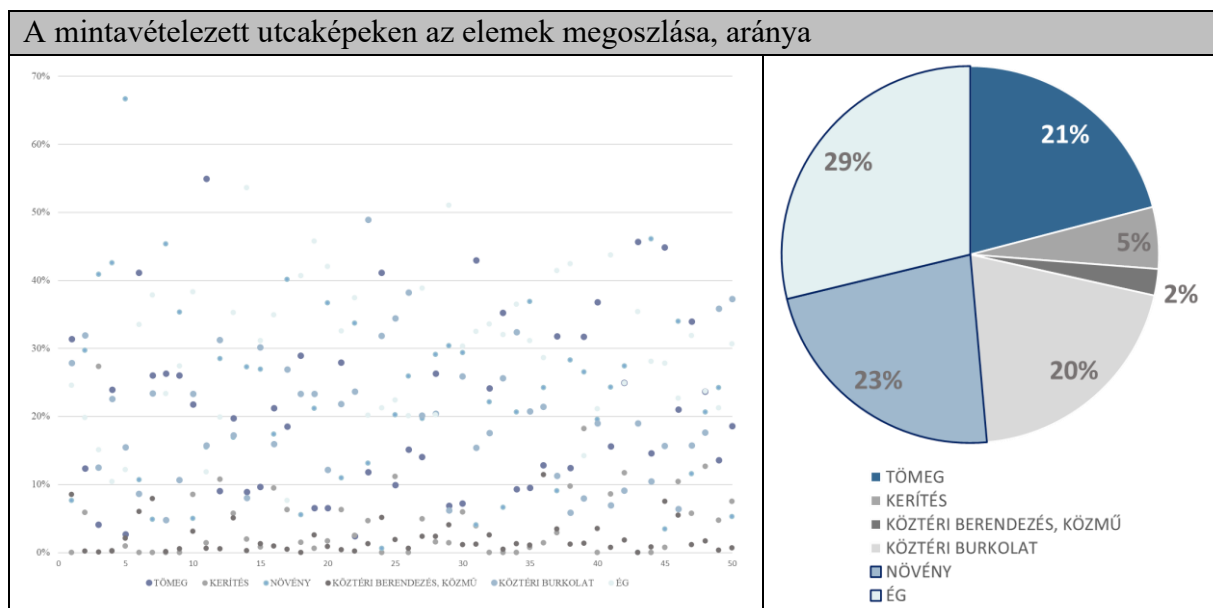
M8. Utcaképek elemzése

Az utcaképeket ábrázoló fényképfelvételek mintavételi kritériumai:

- a fényképnek legyen mélysége, távlata, vagyis minimum három telek szélességű utcamélység látható legyen rajta (ne legyen épületfotó),
- az utcának mindkét térfala látszódjon a képen, mindkét oldalon legyen épület,
- az ugyanolyan jellegű, hasonló berendezésű utcák csak egyszer szerepeljenek a mintában, ugyanaz a kép vagy utca csak egyszer legyen elemezve,
- ha van lombhullató fa a képen, akkor legyen lombja,
- a fénykép felbontása legalább annyira részletgazdag, hogy a távolabbi utcafépi elemek is értelmezhetőek legyenek.

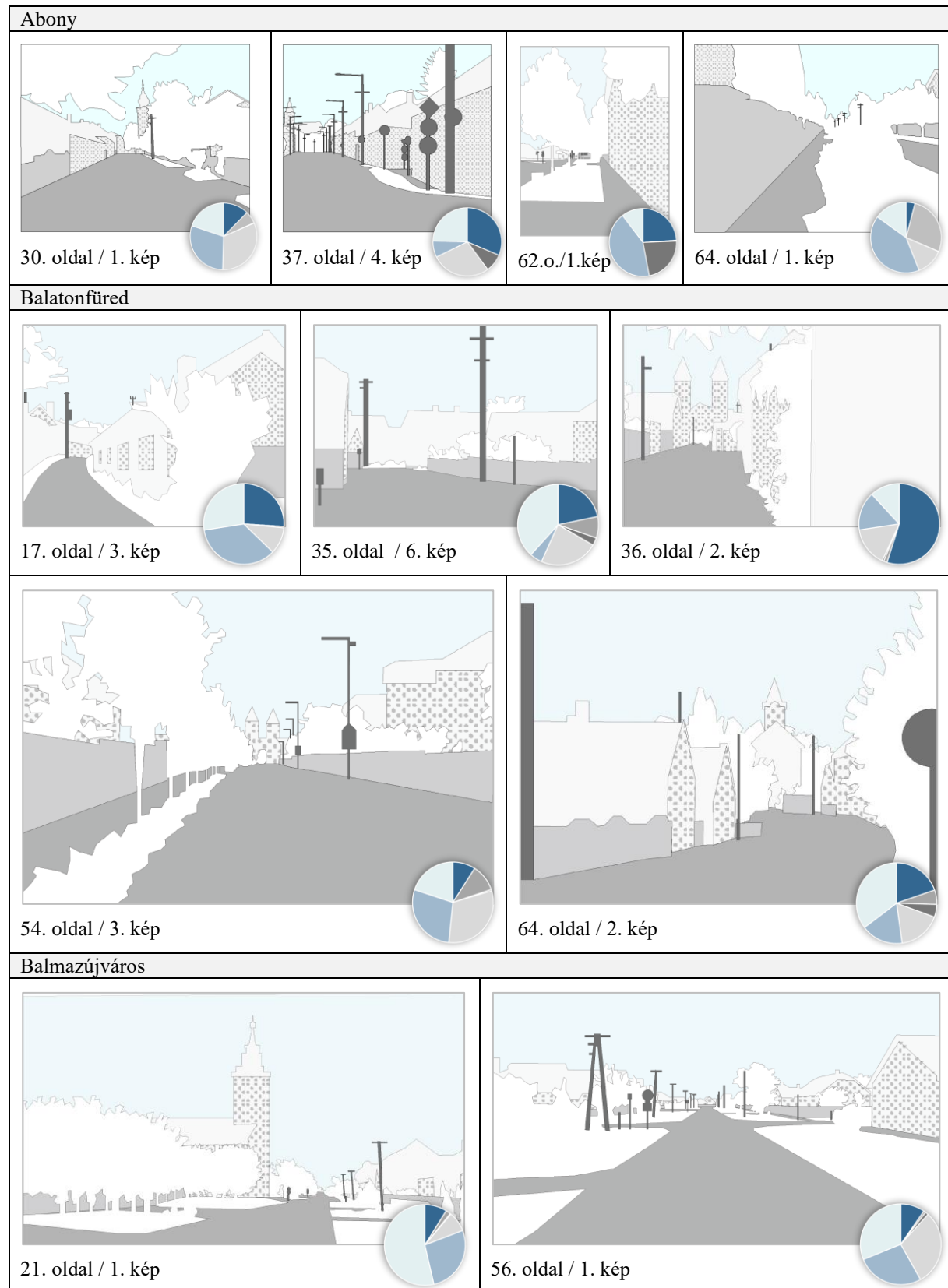
A fényképeket a települések abc szerinti sorrendjében haladva a meghatározott kritériumok szerint választottam ki. Egy idő után az utcafépi helyzetek, berendezések, jellegek ismétlődni kezdtek, így a mintavételben összesen 50 db fényképet elemeztem. Az elemzés során a fényképen szereplő embereket és autókat nem vettem figyelembe.

Az átlagolt arányok alapján **az idealizált utcafépi fényképén a növényzet és az égbolt együtt a látvány 52%-át foglalja el** (égbolt 29%, növények 23%). **A látványt épülettömegek 21%-ban** (ebből homlokzati felület 58%), **a kerítések átlagosan 5%-ban** (14 db fényképen nincs kerítés), **a köztéri berendezések és közművek 2%-ban határozzák meg**. A maradék 20%-ot a kép alapját adó köztéri burkolat teszi ki. Összegezve az idealizált utcafépi elemek (kis arányban) dominálnak.

Mintavételezett utcaképek képelemzése

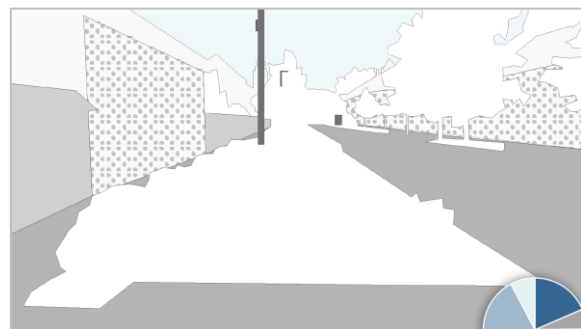
(saját szerkesztés, a képek alatt az elemzett fényképek helyét jelölöm a TAK-okban, a kördiagramok a képeken elemzett elemek felületének megoszlását mutatják, az előző oldalon lévő diagram jelkulcsának alkalmazásával)

Balmazújváros

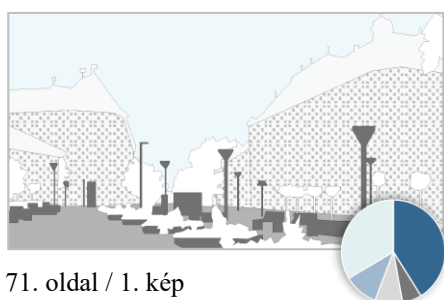

56. oldal / 2. kép

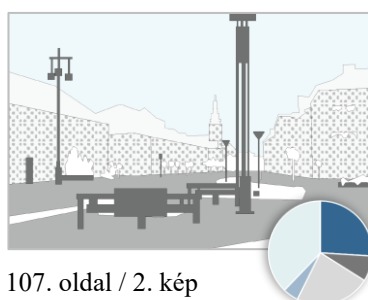

88. oldal / 1. kép

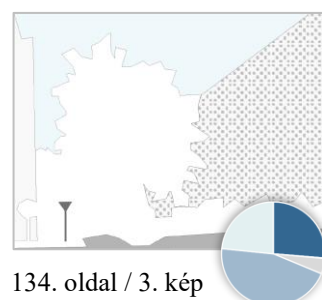
Balassagyarmat

71. oldal / 1. kép

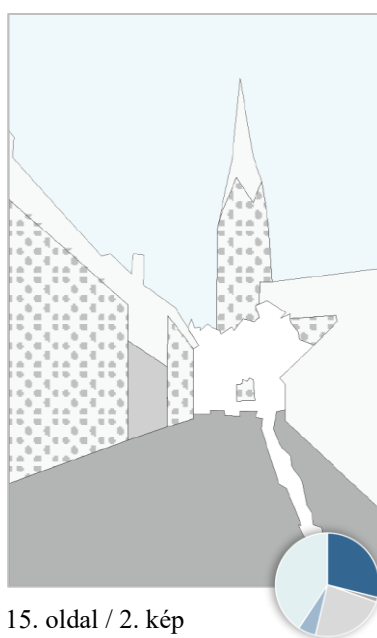

107. oldal / 2. kép

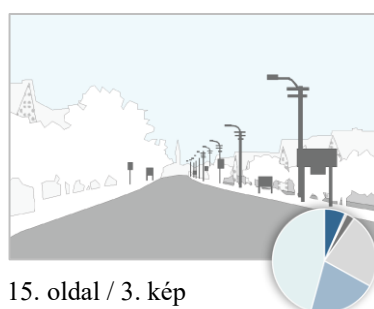

134. oldal / 3. kép

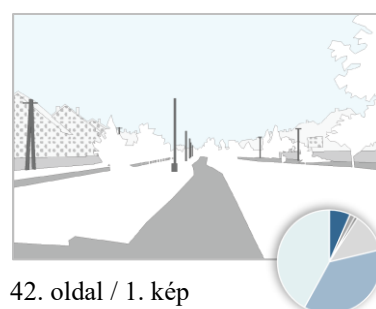
Bátaszék

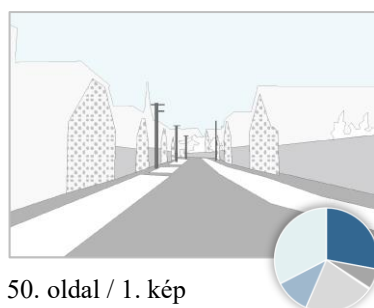
15. oldal / 2. kép

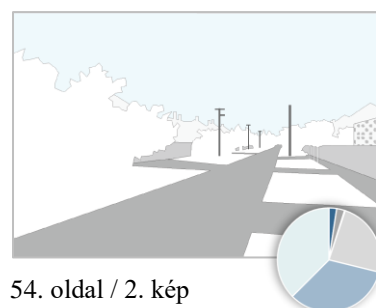
15. oldal / 3. kép

42. oldal / 1. kép

50. oldal / 1. kép

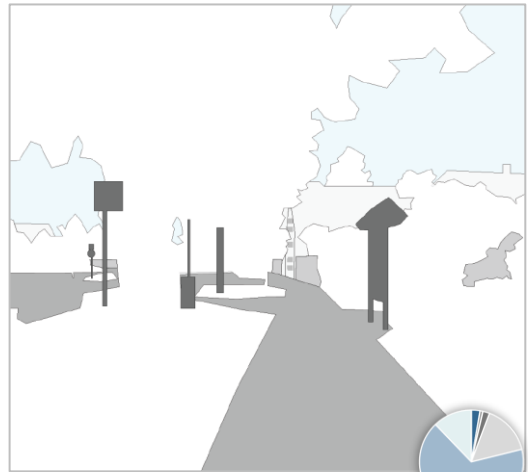
54. oldal / 2. kép

Bicske

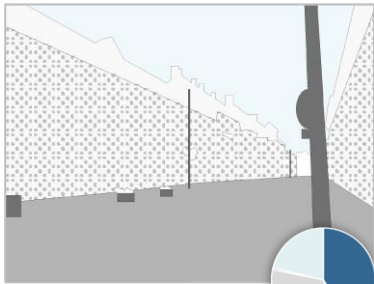
20. oldal / 1. kép

Albertirsa

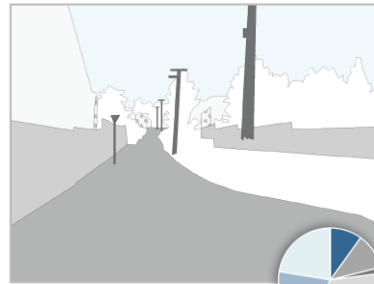

73. oldal / 1. kép

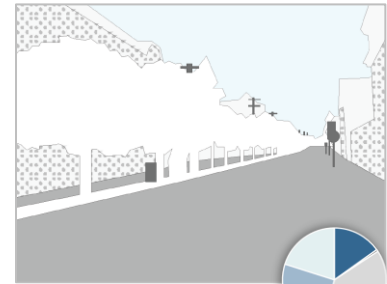
Bonyhád

30. oldal / 5. kép

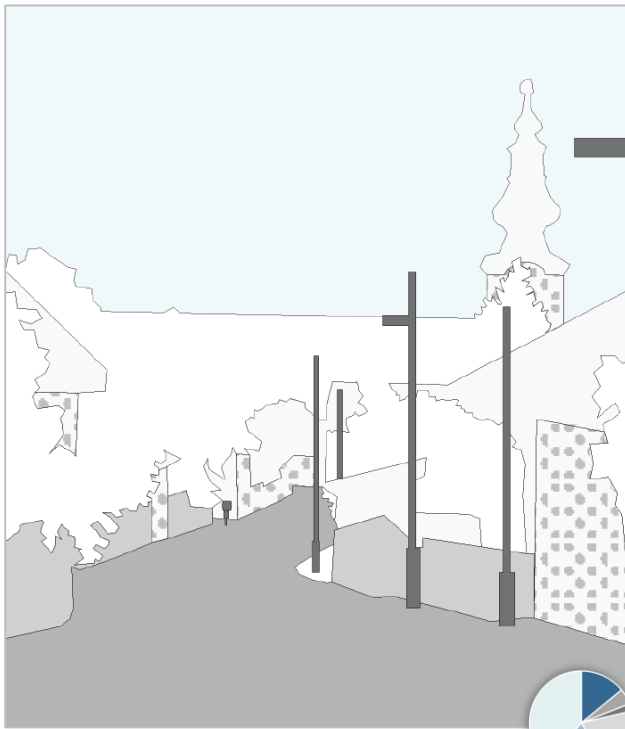

42. oldal / 1. kép

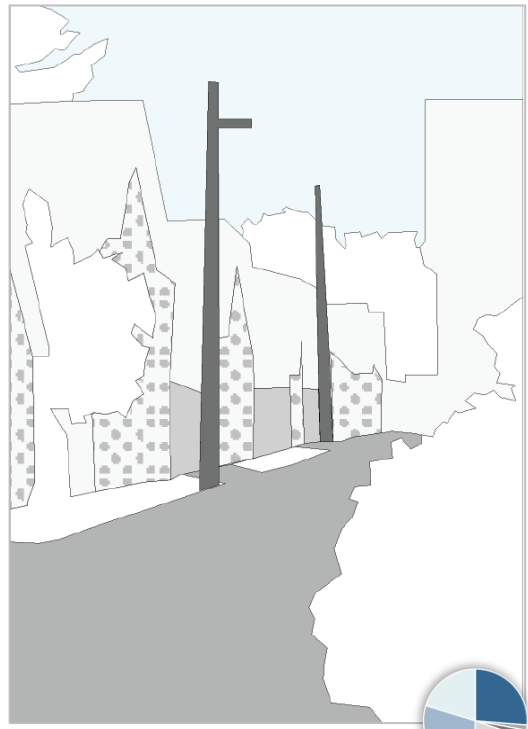

57. oldal / 1. kép

Budakalász

41. oldal / 2. kép

41. oldal / 6. kép

Csákvár

52. oldal / 2. kép

68. oldal / 2. kép

Csongrád

44. oldal / 11. kép

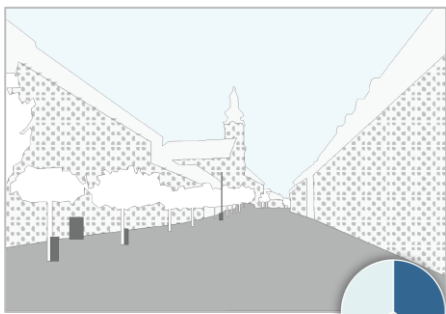
Csorna

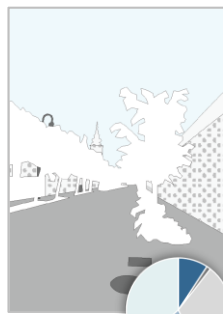
8. oldal / 1. kép

Dunaföldvár

33. oldal / 1. kép

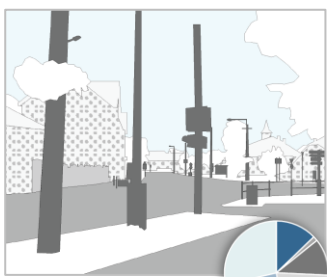
42.o./1.kép

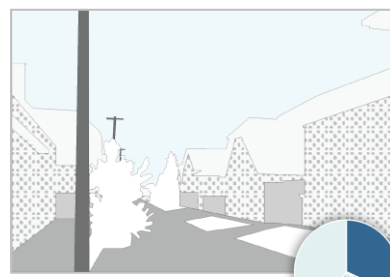
65. oldal / 2. kép

Fót

7. oldal / 1. kép

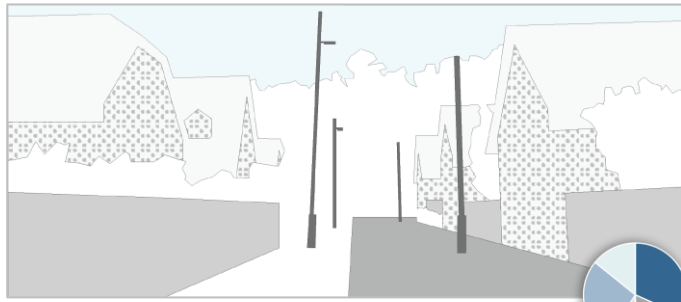
29. oldal / 2. kép

32. oldal / 2. kép

Hajdúnánás

65. oldal / 1. kép

145. oldal / 2. oldal

Heves

67. oldal / 4. kép

Kunszentmiklós

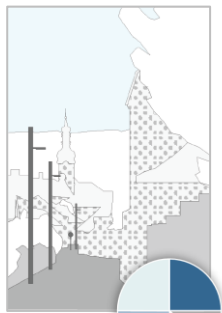
5. oldal / 4. kép

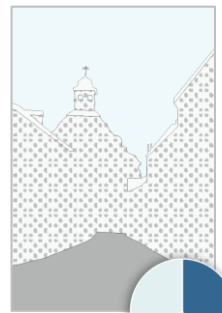
26. oldal / 2. kép

Kőszeg

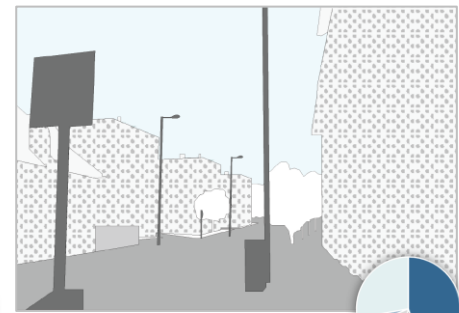
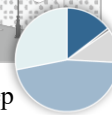
16.o./1.kép

23.o./3.kép

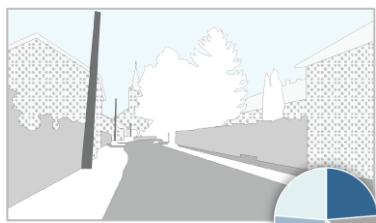
35.o./2.kép

40. oldal / 4. kép

Létavértes

54. oldal / 3. kép

54. oldal / 4. kép

57. oldal / 2. kép

M9. Magyar Építész Kamara kiadványában szereplő területi kamarai értékelések

M9.1. Alapadatok és negatívum/pozitív tapasztalatok összegzése

Építész Kamara	szerző	véleményező	negatívum	pozitívum	2017	2018	nincs	összes
Bács-Kiskun Megyei	Katkics Tamás	30 fő, városokból építészek kontaktszemélyek	-	-	101	13	5	119
Békés Megyei	Torma Gyöngyi	2 bizottság	késői támogatás miatt év végi torlódás, szakemberhiány, 4-5 etikátlan TAK (szerző lehet nem is járt a településen?)	jellemzően jó helyismeret és jellemzően érződik, hogy a település nem közömbös a szerzők számára	40	33	2	75
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei	Révai Tamás	11 db bizottság	tudásközpont digitális felületére való feltöltésről nem kapott értesítést az illetékes véleményező, nap mint nap figyelni kellett a felületet, tájegységi településcsoportonként egyszerre 10-15 TAK készítésére jelentkeztek szerzők, egy kolléga 48 db TAK-ot készített a megyében	-	271	71	16	358
Budapesti	Bolberitz Henrik	1 munkacsoport, kerületi kamarai biztos a véleményező	eredeti határidőt tartók kevesebb idővel kevésbé tudták kidolgozni az anyagot, nagyon eltérő adottságok, eltérő értelmezések	néhány esetben a "civil" és szakmai mondanivalót egységbe tudja foglalni, érthető és különösen szép grafikával és tipográfiával	24	0	0	24
Csongrád Megyei	Talmácsi István	1 munkacsoport	összetett lett a településképi szabályozás, nem indukált széleskörű szakmai és társadalmi vitát, az építési eljárások nehezen átláthatók, a települések nem érzik jelentőségét	minisztérium és Lechner központ szakmai támogatása által nem voltak értelmezési nehézségek, a TAK hasznos eszköz lehet a minőségi épített környezet alakításában, ha napirenden marad a nagyközönsséggel	58		2	60
Dél-Dunántúli	Horváth András, Zambó Terézia	-	-	vannak példamutató TAK-ok, ahol a készítők már korábban is foglalkoztak a településekkel (rendezési eszközök készítése, stb)	351	39	21	411
Fejér Megyei	Németh László	-	jelentős mennyiségű ismétlődés	kevés, de van példaértékű TAK	107		1	108
Győr-Moson-Sopron Megyei	M. Fábán Edit		készítői kapacitás hiány, sikertelen társadalmasítás, készítés jogosultsághoz kötése indokolt lenne, a mai helyzet egy bonyolult, sok működési hibával fenyegető állapot, főépítészek hiánya, építési szabályzattól nem választható szét	egyre komplexebb, sok szakterület vett részt a készítésben	kb. fele		néhány falu esetében zajlik még egyeztetés	183

Építész Kamara	szerző	véleményező	negatívum	pozitívum	2017	2018	nincs	összes
Hajdú-Bihar Megyei	Jambrik Imre	munkabizottságok	idő és hozzáértő készítői kapacitás hiányában nem sikerült mindenütt eljutni az optimális végeredményig	újszerű kezdeményezés	81		1	82
Heves Megyei	Báthory Csaba, Visnyei Györgyi	1 helyi építész, és más megyék kamaráinak munkatársai	nyilvánvaló tévedések és elírások, csekély társadalmatisítás, előfordult a többször felhasznált, szó szerint megegyező szöveg, táblázat és fénykép ha több települési TAK-nak azonos szerzője volt, alaptérkép hiánya	a tájékoztató és módszertani útmutató hasznos volt a ráhangolódáshoz és megértéshez	29	91	1	121
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei	Gutman József	munkacsoport (4 fő)	ingyenes állami térképi alapadatok késői hozzáférhetősége, jogosultsági elvárások hiányában szakmaiatlanság	az online egyeztetési felület által látható volt más véleményezők előzménye, az adatszolgáltatások illetve azok hiánya	64	14	0	78
Komárom-Esztergom Megyei	Markos Anikó, László Tibor	megyei léptékben főépítész és tervezői találkozó havonta	véleményezés utáni visszajelzés hiánya	pénzügyi támogatás	72		4	76
Veszprém Megyei	Szabó Zoltán	-	rendkívül szűk határidő, szakmai kapacitás telítődése, szakemberhiány, a dömping munka több hibát, hiányosságot eredményezett, településrendezési tervtől nem elválasztható	ahol komolyan vették, ott helyi érték leltár és állapotörögzítés	180	37	0	217
Nógrád Megyei	Kenyeres István	-	hiba volt nem kikötni a szerzők minimális végzettségét, a településrendezési tervtől nem különválasztható	társadalmi aktivitás, sokat megtudhatunk a megye falvairól	93	34	4	131
Pest Megyei	Csohány Klára	munkacsoport (9 fő)	előfordul szó szerinti ismétlődés, hosszabb időt lehetett volna rá szánni, rendeletekben értelmezhetetlenül szigorú előírások,	alapvetően hasznos, számos értékes építészeti momentumot mutatnak be, sok szép, gondos munka rengeteg idő és energia ráfordítással példaértékű	139	176	11	187
Somogy Megyei	Bánkuti Melitta	titkárság koordinálásával, szakmai bizottság majd 1-1 szakértő	források biztosításától számított rendelkezésre álló idő nem minden esetben bizonyult elegendőnek, késői ingyenes alaptérkép, adatszolgáltatás nem volt határidőben, kevésbé lehetett megszólítani a közösséget	online egyeztető felület, tájékoztatók, értékes és izgalmas feladat, sok érték felfedezésére adott lehetőséget, előre mutató értékleltár lehet	241		5	246
Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei	Végh József	ad-hoc munkacsoport, bíráló, titkárság	idő és kapacitás hiányában nincs optimalizálás	jövőre nézve irányadó számos nagyszerű TAK	200	26	3	229
Vas Megyei	Gombás Mónika	15 fő először csoportokban majd egyenként	-	imázsépítésre, idegenforgalmi célra is alkalmas	-	-	-	216
Zala Megyei	Trajer Ferenc	-	nehéz a lakosságot megszólítani, nehezen szervezül a települések működésébe az új eszköz	korképet ad az utókor számára	186	70	2	258

M9.2. Részletes értékelések

Pozitív tapasztalatok összegzése:

- Az újszerű kezdeményezés lebonyolítása kapcsán ki kell emelni az online egyeztetési felület sikerességét, ahol az egyeztetési folyamat összes dokumentuma elérhető bárki számára (ügyfélkapus bejelentkezést követően), ezzel biztosítva a teljes nyilvánosságot.
- Néhány esetben különböző eszközökkel (például fotópályázatokkal) eredményesen sikerült megszólítani a lakosságot, így a civil és a szakmai mondanivalót is egységbe foglalja, és több helyen most készült először értékleltár.
- A magas szintű grafikai előadásmóddal rendelkező kézikönyvek imázsépítésre és idegenforgalmi célra is alkalmasak lehetnek, összességében jelenlegi állapotukban korképet adnak az utókor számára.

Negatív tapasztalatok összegzése:

- A kamarák beszámolója alapján több etikátlan kézikönyv is készült, ahol még az is megkérdőjelezhető, hogy a szerzők jártak-e az adott településen.
- Van olyan szerző, aki 48 darab kézikönyvet is elkészített a másfél év alatt, ez szó szerint ismétlődő szövegrészeket és általános tartalmat okoz.
- Van, ahol hozzáértés hiányában nem sikerült eljutni az optimális eredményig.
- Nagy kihívást okozott a lakosság megszólítása, a társadalmi passzivitás is több település esetében.
- Mindezen problémákat tovább fokozta a törvény által megszabott rendkívül rövid határidő, a készítés folyamatában is változó jogszabályi előírások miatti bizonytalanság és a késve érkező adatszolgáltatások.
- A kapacitás hiány és szűk határidők a készítőik mellett a véleményezőknél és adatszolgáltatóknál is komoly kihívást jelentett.

Területenként:

Bács-Kiskun Megyei Építész Kamara:

Szempont	Értékelés
forma	előfordultak rossz felbontású fotók, érthetetlen térképek, fényképek magyarázó feliratai hiányosak
jó példák	máshonnan vett példák

Békés Megyei Építész Kamara:

Szempont	Értékelés
forma	nem esztétikus, tördelési és megjelenési problémák
tartalom	tájidegen és falutól idegen léptékű példák, példák helyének hivatkozása hiányos, tárgyi településtől teljesen idegen tartalom, címlapon nem helyi fotó
bemutató	a táj és természeti környezet jellemzően nagy hangsúlyt kapott, a történeti fejlődés is kellően alapos általában
örökség	sokrétű, természeti és épített értékekre is kiterjedő (folyóvándorlás terephullámai, növények, állatok, ipartörténet, vallási emlékek, műalkotások, védett épületek és védett településszerkezet is)
karakter	valójában megismertetik a települést, pontos, lakóterülettől a majorságig, tanyáig

ajánlás	Lechner ábrákkal, fényképekkel kiegészítve, telepítés, tetőforma, szín, anyaghasználat, kerítés, építészeti részletek
jó példák	a legnagyobb problémát ez a fejezet jelentette, jellemzően más településről vannak a kortárs példák, több településen elmúlt 20-30 évben nem épült új épület

Budapesti Építész Kamara

Szempon	Értékelés
forma	vannak túlzottan terjedő és túlzóan a szakmának szólók, amelyek nem tudják betölteni szemléletformáló szerepüket, de előfordult idegenforgalmi építészeti útikönyv is, ahol a szakmaiasság hiányzott
tartalom	szabályozási tervi program előírásokat is tartalmaztak, hiányosak a közterületekre, reklámokra vonatkozó gondolatok
minta	V. kerület, XIV. kerület, XI. kerület, VI. kerület

Dél-Dunántúli Építész Kamara

Szempon	Értékelés
tartalom	sok esetben úgy tűnik a település honlapja alapján készült
bemutatás	gyakran a XX. Század elejéig terjed, napjaink társadalmi, gazdasági helyzetének leírására nem került sor
örökség	szűkre szabott, csak védett elemek felsorolása, helyi jellegzetességek bemutatása elmaradt
karakter	XIX. Század és 60-as, 70-es évek jellegzetes formái nem kerültek meghatározásra, ezért később sincs tovább mutató fejlesztési javaslat, jellegzetes külterületi beépítések bemutatása csak elvétve történt meg
ajánlás	kortárs építészet számára nincs támpont, Lechner ábráit alkalmazták jól vagy rosszul, sajátos építményfajtákkal 60% nem foglalkozik
minta	Siklósbodony, Drávapiski, Hidas, Gerényes, Bonyhád, Zomba, Pécs

Fejér Megyei Építész Kamara

Szempon	Értékelés
tartalom	építés tízparancsolatának sokszori átfogalmazása (olykor hibásan), előfordulnak nem TAK-ban való részletek is (pl. rossz példák bemutatása)
ajánlás	visszatérő kérdés a lapostető vagy magastető
jó példák	kevés jó példa helyben, ezért egyéb települések jó példája is elfogadható
minta	Dunaújváros, Bakonykúti, Kincsesbánya, Martonvásár, Nadap

Győr-Moson-Sopron Megyei Építész Kamara

Szempon	Értékelés
tartalom	kövezték a mintakönyvet, néhol további tartalommal - pl. morfológiai elemzéssel is kiegészült
bemutatás	wikipédiás idézetektől a rövid monográfiáig különböző részletezettségű
örökség	épített és természeti értékek teljes spektruma, adatszolgáltatás alapján került dokumentálásra, hiányzik a műemlék környezetek kérdésköre, helyi védelemre javaslatok is megjelennek, sajátos egyedi részletek összegyűjtésére nem került sor
karakter	legkorábban készült kézikönyveknél még nagyon bizonytalan, de folyamatában egyre komplexebbé vált
ajánlás	elérhető sablonok alapján döntő többsége, nem ad megoldást egyedi helyzetekre, az uniformizálás sok területen nem adott valós választ a helyzetekre, közterületek jellemzően túlzottan rövidek, elvétve szerepel a településkapuk kialakítása, jellemzően a beépítésre szánt területekre koncentrálnak
jó példák	szövegezés nélküli fotók, sokszor vitatható, szélesre nyitott perspektívával, sajátos építményfajták példái reklámokra, utcabútorokra, műszaki berendezésekre szorítkozik

Hajdú-Bihar Megyei Építész Kamara

Szempont	Értékelés
forma	a települések túlnyomó többségében a folytonosságot a szakrális épületek képviselik, talán ezért jellemző a TAK címlapján a legtöbb esetben a templom
tartalom	építészeti kultúrával összefüggő értékzavarok, tévhitik eloszlata csak hiányosan történt, új funkciók, formai és arculati megoldásainak jobban teret kell adjanak a TAK-ok
bemutatás	különböző részletezettséggel és tartalommal, wikipédia és katonai felmérések alapján történeti fejlődés bemutatása, az általános településkép feldolgozása több esetben elmaradt, a készítő helyismerete tükröződik
örökség	műemlékek teljes körű bemutatása, sokszor helyi védelemre javaslatok, kiegészítve emlékművekkel, néhol a természeti területek is bemutatásra kerültek
karakter	legkorábban készült kézikönyveknél még nagyon bizonytalan, de folyamatában egyre komplexebbé vált
ajánlás	jelentős részben a minta alapján, illeszkedési elv kibontása, nem mindig olvasható ki a kortárs építészetnek is teret engedő gondolkodásmód, jellemzően konzerváló
jó példák	kevés helyi jó példa, más településeken megépített jó példák, helyi példa száma nem jelentős
minta	Tiszacsege, Balmazújváros, Nyíradony, Debrecen, stb

Heves Megyei Építész Kamara

Szempont	Értékelés
forma	34 és 145 oldal közötti, nem a mondanivaló határozza meg a hosszát, sokszor jogszabályi szöveggel vagy listákkal táblázatba szerkesztve növekedett az oldalszám, a minta tartalomjegyzéktől többen eltértek - pl. karakterjegyek leírásához szerkesztették jó példákat
bemutatás	nagy hangsúly régmúlt bemutatásán, kialakulás leírásán
örökség	adatszolgáltatások táblázatos formában szerepeltetése, Heves megye műemlékei című könyv használata
karakter	alaptérkép és hozzáértés hiányában jellemzően csak a beépített területekkel foglalkozik
ajánlás	Lechner ábrákat sokszor magyarázó szöveggel, illetve fényképpel egészítették ki, de sokszor csak ábrák szerepelnek önmagukban
jó példák	több esetben szegényes, voltak akik külföldi példákat használtak, melyek nem feltétlen illeszkednek a helyi arculathoz

Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Építész Kamara

Szempont	Értékelés
forma	50 és 150 oldal közötti, a leggyakoribb tipográfiai hibákat jellemzően a terjedelem növelésének szándéka vagy az igénytelenség okozhatta
tartalom	a jogszabályi tematikát követte a többség, ritkák a felesleges tartalmi elemek, hivatkozások feltüntetésének hiánya jellemző
bemutatás	településtörténet leírása a mai településkép szempontjából közömbösen, általános kép bemutatása elmaradt
örökség	művi értékek pontos bemutatása, táji-természeti értékek gyakran elmaradnak
karakter	jelentős részében nem sikerült ezt a fejezetet megfelelően kidolgozni, jellemző a karakterjegyeiktől független lehatárolás
ajánlás	sablonos, banális ajánlások, szakmaiság hiánya, általában nem a tényleg jellemzőkre, hanem a kiadott mintaábrákra alapoztak, hiányoznak az ipari területekre megfogalmazott ajánlások
jó példák	sajátos építményfajták fogalmának nem ismerete miatt mindenféle kép gyűjtése, magyarázó szövegek híján nehezen azonosítható a szándék, néha megalapozatlan, követhetetlen példák

Komárom-Esztergom Megyei Építész Kamara

Szempont	Értékelés
forma	több túl terjedős 100-150 oldal körüli
tartalom	15% tartalmazott hiányosságot, beköszöntő hiánya, jó példánál kortárs épületek nem jelentek meg, több készült egy "kaptafára", helyi egyéni mondanó teljes hiányával, a bírált TAK-ok közel 20%-a remek, olvasmányos és közérthető
karakter	néhol a települési karakter térképet félreértve a hatályos településszerkezeti terv, vagy szabályozási tervlap került bemásolásra
ajánlás	néhol megfogalmazásra került az építési gyakorlat kritikája és ebből vezette le az ajánlásokat, az építészeti ajánlások korrektek, bár többször hiányzik a témakör
jó példák	sokszor csak felújított házak, kortárs épületek hiánya

Veszprém Megyei Építész Kamara

Szempont	Értékelés
forma	terjedelme település jellegétől és nem méretétől függ, 10 településnél egyáltalán nem tartalmazott fotókat
tartalom	a rövid elkészítési idő miatt jelentősen befolyásolta a készítő helyismerete a tartalmat és minőséget
bemutatás	áttekintő, néha túl részletező, főleg településtörténet, amely ritka kivétellel tart napjainkig
örökség	megfelelően részletezett, azonban sok helyen hiányzott helyi védelemre javasolt értékek ismertetése
karakter	a területi lehatárolás grafikai bemutatása nem egyértelmű, nem a település közigazgatási határait feltüntető térképre készült, kevés esetben túl részletező, a településszerkezeti terv átfordítása, grafikai lehatárolás gyakran nincs összhangban szöveges leírással
ajánlás	sajátos építményfajtákra, reklámhordozókra vonatkozó ajánlások nem sok TAK-ban szerepeltek, a Lechner ábrákat kiegészítették egyértelmű magyarázatokkal, szemléletes fotókkal, sokszor szabályrendszer szerű megfogalmazás
jó példák	nem eléggé kidolgozott, kevés példa
minta	Tihany

Nógrád Megyei Építész Kamara

Szempont	Értékelés
tartalom	nagyjából felerészben jó színvonalú, négy könyv visszautasításra került
bemutatás	jellemzően településtörténet, hagyományok között ikonikus, nevezetes épületek
karakter	eltérő szakmai ismeretek kiütözése, vitatható megállapítások
ajánlás	minták alkalmazása, jórészt egyet lehetett érteni a javaslatokkal
jó példák	utóbbi 10-15 évben alig volt építés a megyében, így a kortárs példák hiányoznak, középületek hiányoznak
minta	Hollókő, Pásztó, Kálló, Héhalom

Pest Megyei Építész Kamara

Szempont	Értékelés
forma	megjelenő tanulságos gyerekrajzok, többen saját formai arculattal, mások Lechner sablont használva, kevés igénytelen szerkesztés
tartalom	sokszor meghaladta a terjedelem a követelményeket, kézikönyv sorozatba való szerkesztést javasolt, általános, országszerte alkalmazható megállapítások
bemutatás	településkép bemutatás helyett sokszor településtörténet, sokszor tájat, élővilágot bemutató résszel kiegészítve
ajánlás	a mintaábrákat sok helyen automatikusan alkalmazták, olyankor is amikor a helyi jellegzetességekkel ellenkező tartalmú, ábrák gondolkodás nélküli alkalmazása uniformizálás irányába hat

jó példák	zavaró idegenből vett példák egyértelmű hely hivatkozás nélkül
minta	Budakalász, Albertirsa, Érd, Nagybörzsöny, Nagymaros, stb.

Somogy Megyei Építész Kamara

Szempont	Értékelés
tartalom	a fejezetek aránya, súlya gyakran aránytalan
karakter	a lehatárolás gyakran nem sikerült, nem a lényegre ragadta meg, alig akadt olyan, ami részletesen foglalkozott a külterületek eltérő karakterű területeivel
jó példák	eltérő színvonalon és mélységben, kevesen foglalkoztak az utcabútorokkal, cégekkel, hirdetőtáblákkal, megállókkal vagy köztéri hulladékgyűjtőkkel

Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Építész Kamara

Szempont	Értékelés
bemutatás	különböző részletezettséggel és tartalommal, alapvetően településtörténet, településkép (wikipédia és katonai felmérés alapján), néhol természeti adottságok, gazdaság, idegenforgalom, turizmus bemutatása
örökség	műemlékeket minden esetben bemutatta, sok esetben helyi védett épületek és javaslatok is, volt ahol a védett természeti terület is szerepelt
ajánlás	minta alapján determinált módon, alapvető tényező az illeszkedés, gondolatiságban megjelenik a kontraszt igénye
jó példák	nagyon kevés jó példát tudtak bemutatni
minta	Nyíregyháza, Kisvárd, Fehérgyarmat, Tiszalök

Zala Megyei Építész Kamara

Szempont	Értékelés
forma	nyelvezetben, tagoltságban, szerkezeti felépítésükben egységesen igényesek
tartalom	jellemzően követik a kormányrendelet mintáját, elhanyagolható a jövőkép, a településkép fejlesztés eszközeinek előtérbe helyezése
bemutatás	jellemzően általános történeti elírás, kevésbé emeli ki az adott település sajátosságaira, volt aki fotókkal bemutatta az általános településképet
örökség	heterogén képet mutatnak, értékkataszterek hiánya, felsorolástól kezdve részletes jellemzésig mindenféle, műemlékek általában pontosak, helyi értékek gyakran eltérnek, a táji jellemzők bemutatása a legdifferenciáltabb - van ahol teljesen hiányzik
karakter	nem minden műben konzekvens, gyakran szöveg és térkép nincs szinkronban, általában szabályozási terv övezetei szerinti kategorizálás, ritkán nagyon igényes, térképes ábrázolás többször hiányzott
ajánlás	minta alapján, sokszor hiányos szöveges környezet az ábrákhoz, nem lettek megemlítve a közterületek, előfordultak szélsőségesen mindent megengedők és túl szigorúak is
jó példák	leggyengébben kidolgozott (és az ajánlások is), tájjellegében is idegen fényképek, általánosságban megfelelő a kidolgozás, sok a jellegtelen minta, nagyon ritka a kortárs építészet

M9.3. Az értékelésekben megfogalmazott javaslatok:

Építész Kamara	javaslatok
Győr-Moson-Sopron Megyei	a HÉSZ minden előírása is településkép alakító - jó döntés ezek szétválasztása?, szükség-e minden településnek arculati kézikönyv? Van mindenhol saját arculat? Főépítési rendszer kiépítése támogatható, kis településeken "települési építész", aki tanácsot ad, támogat és nincs hatósági hatásköre
Hajdú-Bihar Megyei	építészeti szemléletformálás erősítése szükséges, jobban teret kell adni a korszerűségnek
Heves Megyei	időről időre frissítendő, utóélet kérdéses
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei	további állami támogatás biztosítása, készítést jogosultsághoz illetve építészeti szakmai képzettséghez szükséges kötni, települési főépítési feladatok ellátását megfelelő építészeti szakmai képzettséghez kell kötni (települmérnök nem elég)
Komárom-Esztergom Megyei	utó szakmai programsorozat népszerűsítéshez, jó minta terjesztéséhez
Veszprém Megyei	polgármesterek nem megfelelőek az arculati elemek betartására, karakter lehatárolások pontosítása szükséges, építési szabályzat övezeti szerint szükséges a karaktereket meghatározni
Nógrád Megyei	építészeti-települési szakmai ismeretek szükségesek elkészítéséhez
Somogy Megyei	kell hogy a szakma lehetőségként tekintsen a jelenlegi helyzetre és aktív részvételével kihozni a helyzetből a legtöbbet, készítését személyi feltételekhez kell kötni, településenként 1 rendelet készüljön, melynek minden egyéb alátámasztó munkarésze legyen, mint pl. a TAK is, egyszerű bejelentéssel létesíthető lakóépületek bejelentési eljárás alá vonását, főépítési és tájépítési hálózat kiépítése szükséges, közösségi tulajdonú épületek és terek ne épülhessenek tervtanácsai véleményezés nélkül, pozitív ösztönzés bevezetése támogatás formájában, értékvédelem közösségi szerepvállalással történjen, hálózatos településfejlesztésre kéne törekedni
Zala Megyei	fontos lenne, hogy időről-időre megtörténjen az aktualizálás, társadalmi egyeztetéshez szükséges kompetenciákat el kell sajátítani

M10. A mintavételezett külföldi módszerek részletes elemzése

Svájci példák

Landschaftskonzept Schweiz (LKS) (Daniel et al. 2020)

Svájc „tájkonceptiója” a természetes élőhelyek csökkenése, a gazdasági és társadalmi tevékenységek táji hatásai, az éghajlatváltozás, és az egyéb tájváltozások miatti kihívások kezelésére válaszul a tájvédelemhez és táji minőség megőrzéshez igazított építési, tervezési, pénzügyi szolgáltatási, engedélyezési követelményeket határoz meg, az Európai Tájegyezmény végrehajtása érdekében, a svájci területrendezési törvényhez és a természeti és kulturális örökség védelméről szóló törvényhez illeszkedve.

Alapvetése, hogy épületeket és létesítményeket úgy kell kialakítani, hogy azok figyelembe vegyék a hely egyedi tájképét. Célja a tájváltozás minőségorientált tervezése, a városi és a vidéki területeken egyaránt.

A koncepció rövid helyzetképi áttekintés (tájkép jelentése, jogi alap, tájpolitika) után meghatároz jövőképet, stratégiai célokat és területrendezési alapelveket, majd részletesen 14 db tájminőségi célt (táji sokszínűség és szépség támogatása, a táj mint hely megerősítése, a helynek megfelelő területhasználat kialakítása, minőségre összpontosító beavatkozások, kulturális és természeti örökség megismerése, biztonságos és minőségi lakóterületek, dinamikus természetes folyamatok, orientált városi sűrűsödés és zöldterületek, városi terjeszkedésvédelme a peremvidéki tájak fejlesztésével, vidéki táj helyspecifikus használata, alpesi tájak természetességének megőrzése, megművelt területek megőrzése és ökológiai fejlesztése, turisztikai festői és építészeti minőség biztosítása, regionális tájjelleg fokozása) és cselekvési tervet határoz meg.

Landschaftskonzept Schweiz
Landschaft und Natur in den Politikbereichen des Bundes

2020 | Umwelt-Info Sachpläne und Konzepte

Die Ziele im Überblick

Allgemeine Landschaftsqualitätsziele

1. Landschaftliche Vielfalt und Schönheit der Schweiz fördern
2. Landschaft als Standortfaktor stärken
3. Landnutzungen standortgerecht gestalten
4. Eingriffe sorgfältig und qualitätsorientiert ausführen
5. Kulturelles und natürliches Erbe der Landschaft anerkennen
6. Hochwertige Lebensräume sichern und vernetzen
7. Natürliche Dynamik zulassen

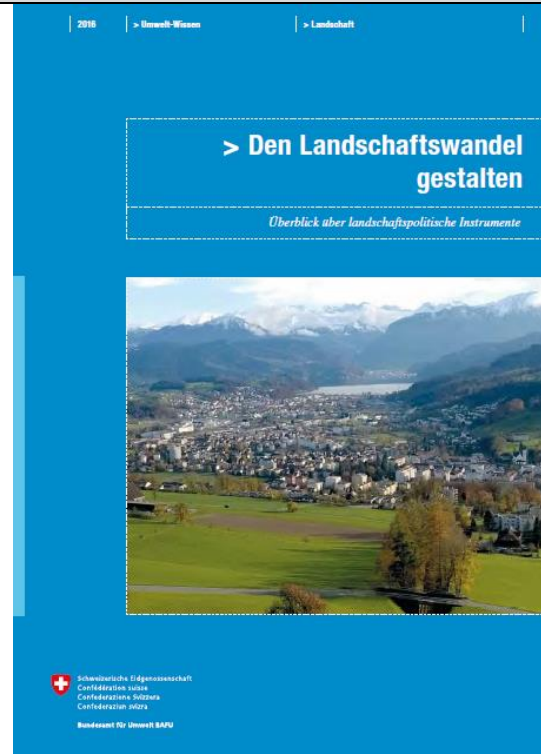
Qualitätsziele für spezifische Landschaften

8. Städtische Landschaften – qualitätsorientiert verdichten, Grünräume sichern
9. Periurbane Landschaften – vor weiterer Zersiedlung schützen, Siedlungsränder gestalten
10. Ländlich geprägte Landschaften – standortangepasster Nutzung Priorität einräumen
11. Hochalpine Landschaften – Natürlichkeit erhaben
12. Hauptsächlich landwirtschaftlich genutzte Landschaften – Kulturland erhalten und ökologisch aufwerten
13. Tourismusgeprägte Landschaften – landschaftliche und baukulturelle Qualitäten sichern und aufwerten
14. Herausragende Landschaften – regionalen Landschaftscharakter aufwerten

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra
Bundesamt für Umwelt BAFU

Den Landschaftswandel gestalten (Steiger 2016)

Svájc tájpolitikai dokumentuma, amely összegzi a különböző szakpolitikai területek eszköztárát az optimális tájkép, a minőségi táj elérése érdekében. Ismerteti a tájváltozás tendenciáit, a táj szolgáltatásait, a tájminőség fenntartásának és fejlesztésének szempontjait, a fenntartható tájfejlesztés közösségi szerepvállalásának fontosságát, a jogszabályi háttérrel, a fő tájtípusokat. A koherens tájpolitika érdekében áttekinti a kapcsolódó terveket (biodiverzitás stratégia, tájkonceptió, tájtervezési és tájfejlesztési koncepciók, zöld és szabadterv koncepciók), védelmi eszközöket (nemzeti jelentőségű tájak, világörökségi helyszínek, ISOS, történelmi közlekedési útvonalak leltára, épület- kert- és műemlékleltár), rendezési eszközöket (ágazati tervek, koncepciók, modellprojekt, kantoni (megyei) szerkezeti tervezés, agglomerációs programok, hasznosítás tervezés, táj- és településképi védőövezetek, különleges felhasználási tervek, építési övezetek kívüli építések, építési engedély, mezőgazdasági és erdészeti mérések, tájminőségi projektek, mezőgazdasági tervezés, erdőterület védelem, erdőtervezés, víz védelem).

Landschaftsästhetik Wege für das Planen und Projektieren (Gremminger et al. 2001)

A tájlesztésközpontú tervezési útmutató rögzíti a tervezés és kivitelezés tájvédelmi alapelveit, érvényesíti az LKS vonatkozó céljait. Az útmutató épületek és létesítmények tervezőinek, illetve engedélyezőinek, a hatóságoknak szól.

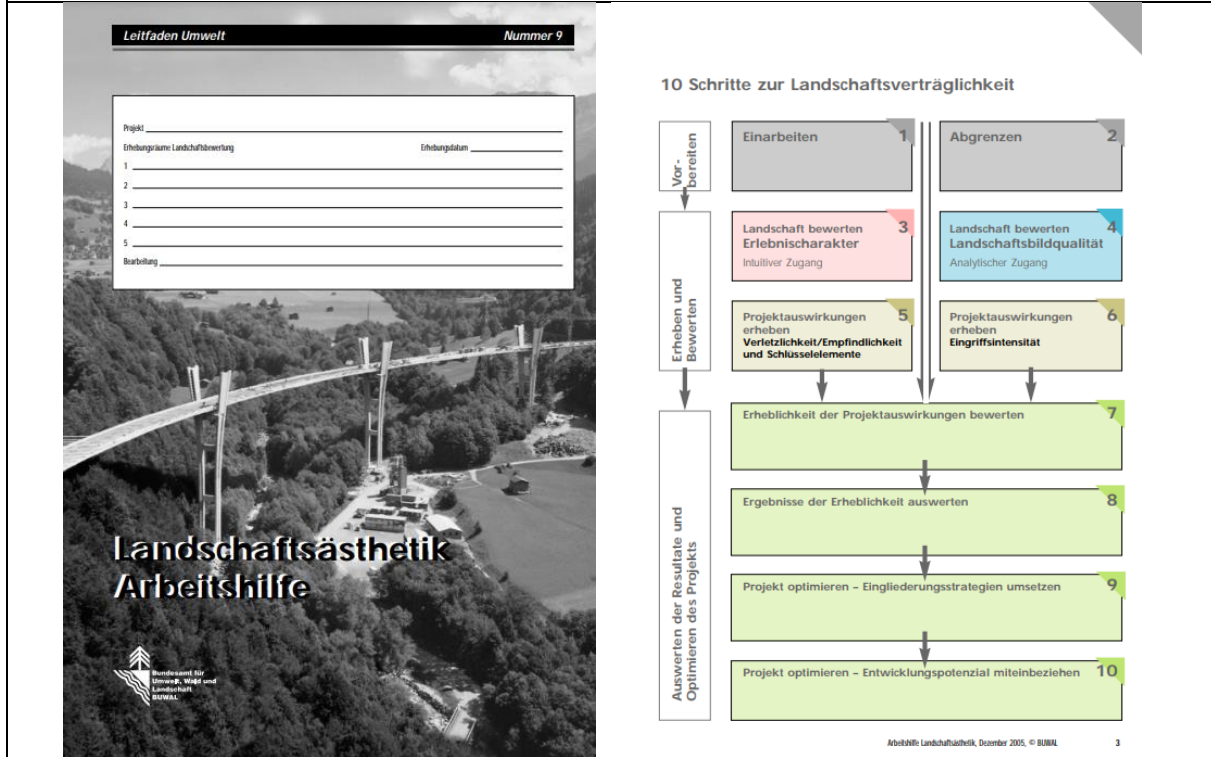
Tájlesztésközpontú célok határozzák meg, áttekinti a vonatkozó jogszabályi háttérrel, ismerteti a tájleltározás szempontjait és a beavatkozásokhoz tervezési alapelveket és eljárási elveket határozzák meg. A meghatározott tájlesztésközpontú célok között szerepel a természeti tájak sokszínűségének és szépségének megőrzése, a természet szabad fejlődésének engedése, a kulturális tájak, a kultúrtörténelmi jelentős helyszínek védelme, a táj és kulturális örökség kapcsolatának erősítése, a beavatkozások minimalizálása, összefüggő élőhelyek biztosítása, változatos használt, ökológiai szempontból korszerű intenzíven használt tájak (településrészek).

Landschaftsästhetik Arbeitshilfe (Roth et al. 2005)

A „Tájesztétikai tervezéssegítő” dokumentum a projekttervezést segítő eszköz, amely a gyakorlatba integrált eszköze a tájlesztétikai útmutatónak. A segédlet támogatja a tájértékek és a táj élménykarakterének megőrzését, szempontrendszer ad a tervezők számára, hogy a tervezett beavatkozás táji hatásait értékelhessék.

Célja, hogy a svájci tájkoncepció megvalósítása érdekében a táj analitikus és az intuitív szempontú elemzése és értékelése is integrálódjon a projekttervezés folyamatába.

A segédlet megkívánja, hogy a tervező azonosítsa a tervezett beavatkozás hatókörét, mérje fel a táj vizuális hatásait és ehhez illeszkedve határozza meg az integrációs stratégiát, mindezeket közérthetően értékelje és ismertesse, azonosítsa és értékelje a projekt hatásait (sebezhetőség, érzékenység, intenzitás), értékelje a várható eredményeket. Ehhez kitöltendő, részletes űrlapokat ad. Ennek része például a táj értékelésen belül, a karakter intuitív megtapasztalása, amelyhez többek között olyan kérdések tartoznak, hogy mitől különleges ez a hely, a genius loci, milyen hangulatot sugároz a táj, milyen elemek formálják a táj szerkezetét, milyen hangokat és zajokat lehet érzékelni, milyenek a jellegzetes szagok, milyen emlékeket és érzéseket ébreszt a táj, milyen harmóniák (szín, forma, stb.) tapasztalhatók, vizuális és szimbolikus tartalmak azonosítása, mitől különleges ez a táj. Ezt egészítik ki az analitikus vizsgálatok: domborzat, vizek megjelenése, növényzet sokfélesége, használati minták, karakter, térszerkezet. A projekt hatások elemzése és értékelése során ezekre a szempontokat gyakorolt hatásokat tekinti végig.

Landschafts- und Ortsbildschutzzonen / Táj- és településképi védőövezetek (Steiger 2016)

A kulturális örökség védelem részeként a jellegzetes térségi (különösen szép, értékes, rekreációs, természetes) tájakat a svájci területrendezési törvény alapján a megyei szintű szerkezeti tervekben rögzíteni kell. A természet és a kulturális örökség védelméről szóló törvény célja a helyi táj- és településkép, az ország történelmi helyszíneinek, valamint természeti és kulturális emlékeinek védelme, megőrzésének és gondozásának elősegítése.

Ehhez az országos értékvédelmi leltárak (pl. ISOS) adják az alapot.

A táj- és településképi védőövezetek segítségével a tájak, településképek sajátos tulajdonságai célirányosan, részletesen és kötelező jelleggel védhetők, illetve megőrizhetők. Ennek érdekében az önkormányzati terület- és településtervezés részét képezik a védőövezetek kijelölése. A részletszabályok (a védelem mellett a színvonalas, illeszkedésre vonatkozó javaslatok) meghatározása általában kantoni (megyei) szinten történik, az ISOS, a minőségbiztosítási intézkedések, a minősítési eljárások és a szakvélemények alapján.

Számítógépes vizuális szimuláció és vizuális értékelés integrálása a környezettervezésbe (Lange 1994)

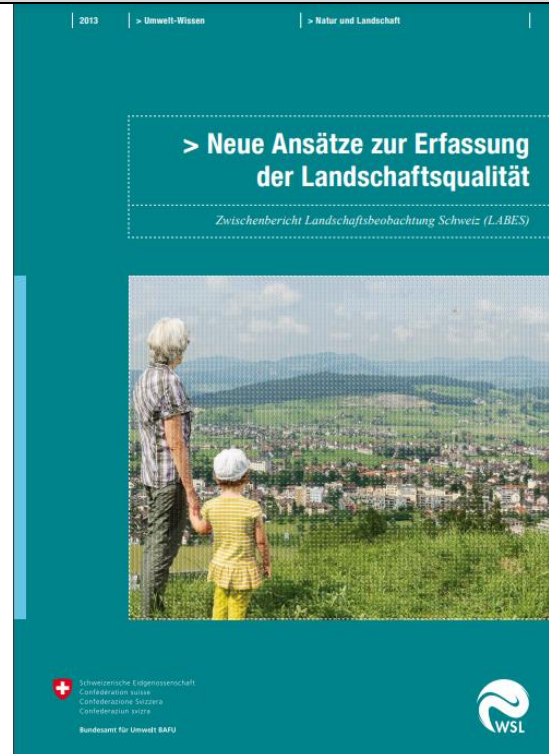
Svájcban – a magyarországi gyakorlathoz hasonlóan – törvényekben rögzített, azaz általános elv, hogy a tájat csorbítatlanul meg kell őrizni, az építményeket illeszkedve kell elhelyezni és ennek igazolása érdekében környezeti hatásvizsgálatot kell készíteni, amelyben ki kell térni a vizuális hatásokra is. A beavatkozás vizuális hatáselemzésének módszertani megújítására tesz javaslatot Eckart Lange, aki kutatásában a Bernina-hágónál tervezett gátmagasítás esettanulmányán keresztül mutatja be, hogy lehetne ezt a gyakorlatot számítógépes vizuális szimulációval fejleszteni. A módszerben statikus és dinamikus látványterveket is készít a tervezett beruházásról, összevetve ezek értékelésének eredményeit. A dinamikus szimulációban a környezetet, a terepet is felépítették, míg a statikus terveken a fényképfelvételekbe illesztették be a tervezett műtárgy megjelenését. A dinamikus modell lehetőséget ad a szekvenciális, mozgásközben érzékelt látványbemutatására is, animációk, videókészítés segítségével. Az így elkészített szimulációt egy másik szakértői csoport, egy komplex értékelő, területeket osztályozó modell segítségével azonosította a várható hatásokat. A módszer rámutatott arra, hogy a vizuális hatáselemzést is dinamikusan, a térérzékelést megközelítő módon szükséges értékelni a döntések megalapozása érdekében.

Zwischenbericht Landschaftsbeobachtung Schweiz (LABES) (Kienast et al. 2013)

A tájmegfigyelési program (LABES) számos mennyiségi mutató alapján dokumentálja és értékeli a svájci táj állapotát és fejlődését. Az időközi tájjelentésben vizsgálják a fizikai tájminőség változását és a tájkép reprezentatív lakossági megítélésének (szociokulturális értékelés) változását egyaránt, különböző mutatók segítségével.

A tájminőségét a tájszerkezet vizsgálati elemei írják le. Elemzik többek között a komplexitást (tájelemek sokféleségét), a koherenciát (a sokféle információ mennyire alkot koherens képet), a rejtélyesség mértékét (mennyire belátható, átlátható a táj), az olvashatóságot (tájékozódás mértéke), a táj észlelt szépségét, a kulturális és tapasztalati alapú megítélését (tájkülönlegesség mutató), a hitelességet, az éjszakai sötéttséggel rendelkező terület kiterjedését (mesterséges kivilágítás nélküli területek).

Kiemelten vizsgálja a lakókörnyezetben észlelt táj minőségét (28 szempont alapján, például tömegközlekedési kapcsolatok, közúti biztonság, látvány, bejárhatóság, zaj, parkok megközelíthetősége) és a helyhez kötődés mértékét. Összesen 34 indikátort alkalmaznak a változások követéséhez. A táj megítélését, a tájfelfogás értékelését, azért is emelik ki a programban, mert a társadalmi elfogadottságnak megfelelően alakítják a védelemmel, alakítással, használattal kapcsolatos intézkedéseket. A változásokat korrelációelemzéssel és átfogó hatáselemzéssel mutatják ki, amelyhez a DPSIR modellt alkalmazzák.

the environment című magazin

„A környezet” című folyóiratot negyedévente jelenteti meg a Környezetvédelmi Hivatal. Minden szám egy adott téma tematikájára épül. Az online elérhető (<https://www.bafu.admin.ch/bafu/en/home/documentation/magazine.html>) és ingyenesen előfizethető újság célja elsősorban a szemléletformálás és a tájékoztatás.

Olasz példák

Piano Territoriale Regionale – 3. Piano Paesaggistico
(2005. évi 12. számú regionális törvény, 2010. január)

Olaszországban a megyeri területrendezési terv egyik kötete a Tájterv. A mintatvételben Lombardia Tájtervét elemeztem, elemzem a Lombard területi terv 3. része. Lombardia Tájterve az Európai Tájegyezmény megvalósítását segíti. A regionális terv alapján a helyi hatóságok célja, hogy megőrizték a lombardiai tájak identitását és karakterét, irányítsák az átalakulási folyamatokat, a beavatkozások a tájképet és építészeti minőséget javítsák, valamint, hogy azonosítsák a táji értékeket.

A Regionális Tájterv a táj- és településtervezés alapjaként tekint a táj megismerésére, megértésére, a változások azonosítására és így a kedvezőtlen hatások megelőzésére. A fizikai adottságok mellett hangsúlyosan kezeli a kulturális tartalmat, az identitást formáló és erősítő elemek azonosítását és védelmét. A terv szöveges leírásokat, normatív jogszabályi követelményeket, tervezési útmutatókat összegez, amelyeket áttekintő regionális térképekkel egészít ki.

A tájterv a térképi mellékletek mellett külön kötetben tartalmazza a

- általános jelentés (Relazione generale);
- tájlemek jegyzéke (Repertori): tájak, UNESCO helyszínek, geozitok, panorámás utak, érzékeny nézetek, kilátópontok, öntözési csatornák, természeti emlékek, kezelések, nemzeti parkok, regionális és természeti parkok, natura2000 területek, stb
- tájváltozás elemzése (Analisi delle trasformazioni recenti) – 1980/1994 óta
- a lombard tájjelleg megfigyelése (Osservatorio paesaggi lombardi)
- tájkép romlás vizsgálata (Principali fenomeni di degrado);
- jellemző tájkarakterek (I paesaggi della Lombardia ambiti e caratteri tipologici): tájkarakterek, kilátások, települések fejlesztése
- normatív szabályok, előírások (Normativa);
- hálózatok, infrastruktúrák tervezési útmutatója (Piani di Sistema – Infrastrutture a rete);
- az infrastrukturális beruházások tájképi követelményei (Piani di Sistema – Tracciati base paesistici);
- bánya helyreállítás útmutató (Linee guida per il recupero delle cave nei paesaggi);

A jogszabályi követelmények, a Normativa a célok elérése érdekében három részből áll: az első részben a régió jellemzőit és tájértékeit, valamint védelmük általános elveit rögzítik; a második rész a szabályokat, a tervezési-engedélyezési, városfejlesztési folyamatokra és tervekre vonatkozó követelményeket rögzíti; a harmadik rész a tájvédelmi szerv stratégiai programját, prioritásait, forrásait és együttműködéseit rögzíti. A településeknek ezekhez illeszkedve kell a helyi szabályokat megalkotniuk. Engedély akkor adható ki, ha az a tájterv előírásainak megfelel. A környezeti hatásvizsgálatnak tartalmaznia kell a törvényben meghatározott tájelemzést. A táji hatásvizsgálat során vizsgálni kell, hogy a tervezett beavatkozás eléri-e a meghatározott relevancia küszöböt. Amennyiben meghaladja azt, akkor a tájhatás-bírálat érdekében a tervezőnek el kell készítenie az előírt tájvizsgálatot.

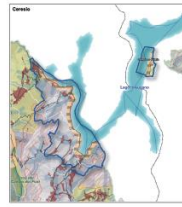
Rafforzare la competitività
Proteggere e valorizzare le risorse
Riequilibrare il territorio

PIANO
TERRITORIALE
REGIONALE

3

Piano Paesaggistico

- Legende**
- 101 Caselle comunali
 - 102 Caselle provinciali
 - 103 Caselle comunali
 - 104 Basse irrigate stabili
 - 105 Linee di navigazione
 - 106 Interporti aeroportuali
 - 107 Ferrovie
 - 108 Strade autostrade
 - 109 Strade statali
 - 110 Autostrade e tangenziali
 - 111 Aree cintrici
 - 112 Paesaggi protetti
 - 113 Riserve naturali
 - 114 Riserve individuali
 - 115 Riserve d'interesse
 - 116 Zonate
 - 117 Aree di tutela paesaggistica nei centri urbani (art. 142, D.lgs. 42/02)
 - 118 Terreni agrari (art. 142, D.lgs. 42/02)
 - 119 Terreni agricoli di alta qualità (art. 142, D.lgs. 42/02)
 - 120 Aree di interesse storico-artistico e culturale (art. 142, D.lgs. 42/02)
 - 121 Aree di interesse storico-artistico e culturale della comunità locale (art. 142, D.lgs. 42/02)
 - 122 Aree di interesse storico-artistico e culturale della comunità locale (art. 142, D.lgs. 42/02)

PIANO PAESAGGISTICO REGIONALE
QUANTO DI INTERESSE DELLA TABELLA DEI LUOGHI INDICATI
L. 142/02 - ART. 142

REGIONE LOMBARDA - PAESAGGIO REGIONALE

Regione Lombardia

SCENARIO NARRATIVO

Il paesaggio regionale lombardo è caratterizzato da una grande varietà di ambienti, che vanno dalle pianure alluvionali e dalle zone costiere, alle aree montane e collinari. La pianura lombarda è caratterizzata da una grande varietà di ambienti, che vanno dalle pianure alluvionali e dalle zone costiere, alle aree montane e collinari. La pianura lombarda è caratterizzata da una grande varietà di ambienti, che vanno dalle pianure alluvionali e dalle zone costiere, alle aree montane e collinari.

REGIONE LOMBARDA - PAESAGGIO REGIONALE

Regione Lombardia

SCENARIO NARRATIVO

Il paesaggio regionale lombardo è caratterizzato da una grande varietà di ambienti, che vanno dalle pianure alluvionali e dalle zone costiere, alle aree montane e collinari. La pianura lombarda è caratterizzata da una grande varietà di ambienti, che vanno dalle pianure alluvionali e dalle zone costiere, alle aree montane e collinari.

RIQUALIFICAZIONE E VALORIZZAZIONE PAESAGGISTICA DI NUCLEI E INSEDIAMENTI STORICI E TRADIZIONALI

Regione Lombardia

Recupero e riqualificazione del centro storico di Lazzate

Inquadramento paesaggistico e descrizione dei caratteri costitutivi del patrimonio storico-urbanistico

Il territorio comunale di Lazzate, si colloca nel paesaggio della fascia del lago di Lecco. Il paesaggio è caratterizzato da una grande varietà di ambienti, che vanno dalle pianure alluvionali e dalle zone costiere, alle aree montane e collinari.

PIANO PAESAGGISTICO REGIONALE

Analisi delle trasformazioni recenti

Recupero e riqualificazione del centro storico di Lazzate

Analisi geografica

Area geografica	Regione Lombardia - Lazzate
Categoria intervento	Recupero e riqualificazione del centro storico
Coordinatore di interventi	Regione Lombardia - Lazzate
Coordinatore di interventi	Regione Lombardia - Lazzate
Altri soggetti promotori coinvolti	Regione Lombardia - Lazzate
Fasi di realizzazione	Regione Lombardia - Lazzate
Allocazione di strumenti di programmazione/pianificazione urbanistica	Regione Lombardia - Lazzate
Allocazione di strumenti di programmazione/pianificazione urbanistica	Regione Lombardia - Lazzate

Manifesto degli indirizzi e delle linee guida della Commissione per il Paesaggio del Comune di Milano (2016. július 21.) (Prusicki et al. 2016)

A tájvédelem fejlesztési céljainak elérése és az előírásainak betartása érdekében Olaszországban az engedélyezési eljárásokban részt vesz a Tájképügyi Bizottság is. A mintavételben a milánói bizottság 2016-ban kiadott tájvédelmi iránymutatását ismertetem. Az iránymutatás elsődlegesen a tervezőknek szól, másodlagosan pedig az üzemeltetőknek, lakosoknak.

Milánó városrendezési eszközeiben a „helyes tájba illesztés a városi kontextusban” integrált tervezési alapelv, eszerint minden, a környezetet befolyásoló beavatkozás tájalakítás is egyben. Minden, a külső megjelenést befolyásoló beavatkozást a Városi Tájbizottság értékeli, az illeszkedés szempontjából. A tájvédelmi iránymutatás három alapelve: a tájminőség mindenhol elsődleges területi értéket képvisel; a tájvédelem és -fejlesztés a településrendezés eszközein keresztül valósítható meg; a tájminőség javítása a hely megismerésével lehetséges, nem pedig általános normatív követelményekkel. Emellett rögzítik, hogy ahol a helyi tájértékek ismerete és megbecsülése széles körben gyökerezik, ott a közös ítéletmegosztáshoz létrejön a kulturális harmónia.

A Bizottság értékelése során vizsgálja, hogy a tervezett beavatkozás milyen táji problémára ad megoldást (vagy keletkeztet-e újabb konfliktust), a tervezett kompozíció és eszközök (pl. anyagok és színek) mennyire koherensek a környezettel. A tájkompatibilitási értékelés során azt is értékeli, hogy a beavatkozás mennyire változtatja meg a látványt, milyen mértékben létható, vagy érzékelhető a változás. Ennek megállapítása érdekében a benyújtandó dokumentációnak tartalmaznia kell a beruházási környezet ismertetését, ábrázolását, a projekt háromdimenziós modellét, a részletek bemutatását és specifikációját, műszaki leírást.

Catalogo delle Buone Pratiche per il Paesaggio (Gamberini et al. 2007)

A Toszán Régió Regionális Tanácsának Területi és Környezetpolitikai Főigazgatósága 2007-ben adta ki a tájalakítás jó gyakorlatait összefoglaló katalógusát. A tájkontextussal párbeszédben kialakított jó gyakorlatok összegyűjtésének és terjesztésének célja, a civil társadalom bevonása, a figyelemfelhívás és tudatosítás, a kreatív kifejezőmód népszerűsítése, amely szerint a táj nemcsak a történelem kifejezéseként, hanem kortárs alkotásként is értelmezhető. A katalógust a PAYS. DOC nevű projekt keretében állították össze a mediterrán régiók bevonásával, a Mediterrane Landscape Award széleskörű részvétellel kialakított tapasztalatai alapján.

Per Una Corretta Gestione del Paesaggio Linee Guida (Fabregas 2007)

A PAYS. DOC projekt keretében összeállított útmutató példákon keresztül ad iránymutatást a tájalakítására. Témája a mezőgazdasági tájak, az ipari tájak, az úthálózat és a kulturális tájak fejlesztése. A mediterrán térségben megvalósult fejlesztéseket, ötleteket összegyűjtő útmutató szerepe, hogy orientációs eszköz legyen a várostervezés és az emberi léptékű környezetalakítás harmonizálása számára, valamint, hogy erősítse a térség szereplői közötti együttműködést. A tapasztalatok alapján határoz meg kritériumokat a táj szépségének megőrzése érdekében. Témakörönként elemzi az aktuális állapotot, feltárja a főbb kihívásokat és problémákat, ismerteti a legmeghatározóbb tervezési kérdéseket. Ezt követően meghatározza a távlati és a közeli megjelenés kritériumait, valamint az üzemeltetés és karbantartás követelményeit. Egy-egy témakörön belül ennek megfelelően kitér a helyszíni kiválasztás, a telepítés, az építészeti tömegformálás, az építészeti minőség, az épület környezet és a növényzet követelményeire egyaránt.

16

PAESAGGI AGRARI / EDIFICAZIONI AGRARIE 17

1. PAESAGGI AGRARI / EDIFICAZIONI AGRARIE

1.1 STATO DI FATTO / 18

1.2 LA SCELTA DEL SITO E LA LOCALIZZAZIONE GENERALE / 22

1.3 IL PROGETTO E LA REALIZZAZIONE / 32

1.4 GLI SPAZI FUNZIONALI E GLI ELEMENTI AUSILIARI / 42

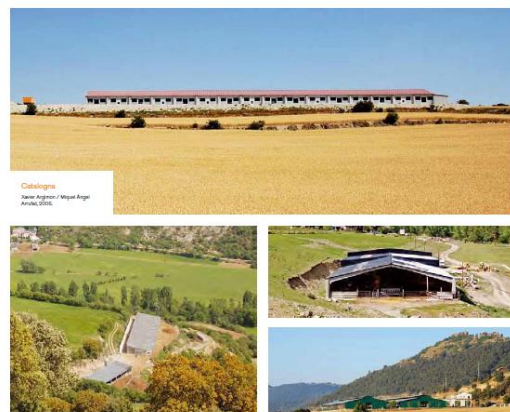
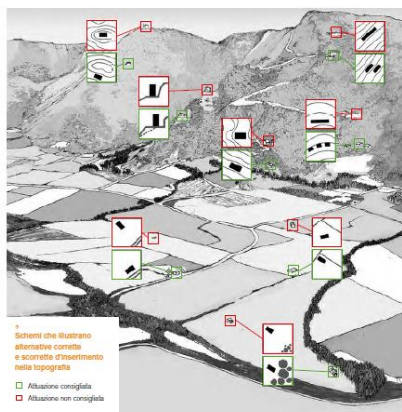
1.5 LA VEGETAZIONE / 52

30

PAESAGGI AGRARI / EDIFICAZIONI AGRARIE 31

L'INSERIMENTO NEL LUOGO

Linee guida per l'analisi, la tutela e la valorizzazione degli aspetti scenico-percettivi del paesaggio (Cassatella et al. 2014)

A térségi Tájterv helyi, városi szintű adaptálására ad módszertani javaslatokat, kifejezetten tájképi-percepció szempontok alapján. Az útmutató a helyi tervezésben, a tájképi értékek azonosításában, a szabályozásban, a területhasználatra vonatkozó konkrét szabályok meghatározásában alkalmazható javaslatok, szempontokat tartalmaz a beavatkozások látvány szempontú tájkompatibilitásának elősegítése érdekében. Tehát a regionális döntéseket helyi léptékre adaptálhatóvá teszi. Konkrét példával szemlélteti, hogy Torino esetében hogyan alkalmazható a módszer és, hogy egy-egy beavatkozásnak milyen tájképalakító hatása lehet, és hogy ezek a hatások hogyan vizsgálhatók, elemezhetők.

Carta del Paesaggio Linee Guida

Trento Tartomány a Várostervezés részeként adta ki a „tájterkép iránymutatások” című dokumentumot, amelyben a különböző táj típusokat öt kategóriába sorolja a beavatkozási lehetőségek alapján. Célja, hogy a táj értékeket tiszteletben tartó és a rendelkezésre álló korlátozott erőforrásokkal gazdaságos, fenntartható táj- és várostervezési gyakorlat kialakulását segítse. Az 5 fő kategórián belül jellegzetes altípusokat is meghatároz, amelyekhez cselekvési, tervezési feladatokat határoz meg. Megkülönbözteti a „városi”, a „vidéki”, az „erdős”, az „alpesi” és a „folyam menti” tájakat. A feladatok és ajánlások között kitér ezek fejlesztésére, kapcsolataik erősítésére, a szegélyzónák rendezésére, a harmóniára, integritásra és folytonosságra.

Atlante del Paesaggio Urbano Regione Basilicata (Abate et al. 2012)

A Pays.Med.Urban (Kiváló minőségű táj, mint a fenntarthatóság és versenyképesség kulcseleme a mediterrán városi területeken) nevű projekt keretében készült el a városi és városkörnyéki átalakulásokat tájképi szempontból elemző, és negatív hatásait csökkentése érdekében javaslatokat megfogalmazó atlasz, amely szintén a Regionális Tájterv helyi adaptálásának egy példája. Az atlasz Basilicata Régió területére készült el, ahol a 10 ezer lakos alatti kistelepülések strukturált rendszerű, alacsony népsűrűségű kisváros-hálózat a jellemző.

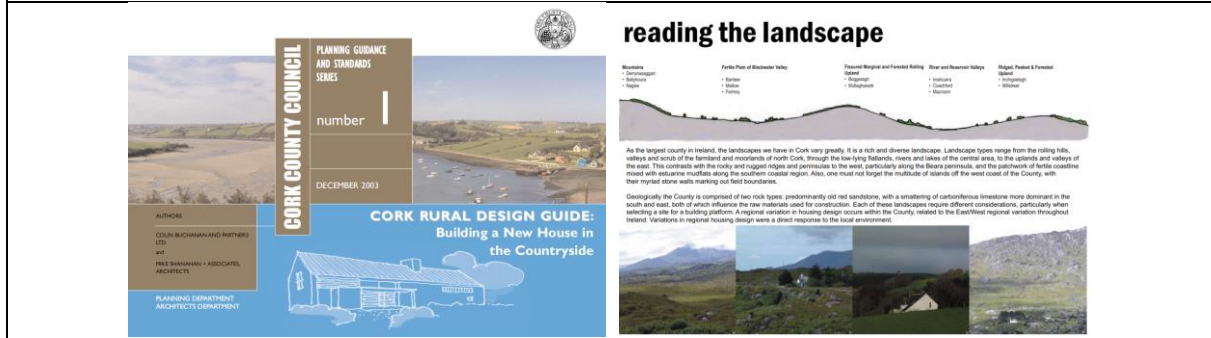
Az Atlante Del Paesaggio Urbano Regione Basilicata a 80-as és 90-es évek aszimmetrikus tervezésének problémájára hívja fel a figyelmet. Az olasz gyakorlatban a várostervezés és a tájvédelem egymástól különálló folyamat volt, aminek következtében a települési szegélyek megbomlottak, a települések „befejezetlenné” váltak a tájban a városkörnyéki átalakulások által. A kisvárosok egyedi identitását, a helyi közösség és környezet közötti kapcsolatot gyengítette az a nemzeti politika, amely a gazdasági ingatlanfejlesztés érdekében kiterjeszhetővé tette a városi területeket. A dokumentum a tartomány karakterterületeit az előzmény kutatásokra támaszkodva négy térkép kombinált összevetése alapján határoolja le. Egymásra vetíti a talajadottságok, a földhasználat, a morfológia, és az ökológiai hálózat funkcionális sémája térképeit. Az atlasz azonosított területeire ajánlásokat fogalmaz meg az értékek helyreállítására, a táj javítását szolgáló beavatkozásokra, a fenntartható fejlődésre.

Ír példák

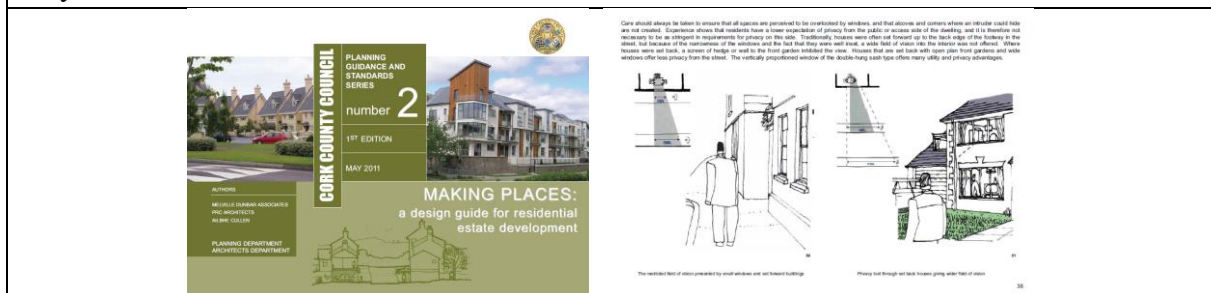
Cork County Council Planning Guidance and Standards Series number1
 Cork Rural Design Guide: Building a New House in the Countryside (Colin Buchanan and Partners – Mike Shanahan + Associates, Architects 2003)

Az angolszász országokban elsősorban az iránymutató, szemléletformáló dokumentumoknak van szerepe, amelyek a településkép alakítása kapcsán az épített környezet fizikai megjelenésére helyezik a hangsúlyt. Például a Cork megyei Rural Design Guide: Building a New House in the Countryside című útmutató a mozaikos vidéki tájban elhelyezhető lakóépületekre ad alapelveket és jó példákat. A szemléletformálás részeként felhívja a figyelmet az építéstörténeti hagyomány tiszteletére és az arányok fontosságára. Az építészeti részletek előtt hangsúlyosan szerepel a kötetben a tájkép és táji adottságok megértésének fontossága, az épületek telepítési szempontja a környezet figyelembevételével, a kert és a növényzet kialakításának irányelvei és a kerítések, mint táji szegélyek szempontjai. Az útmutató a mezőgazdasági tájban elhelyezhető egy-egy épület alakításáról és telepítéséről szól, ahol elsődleges a hagyományokhoz és a táji nyitottsághoz való illeszkedés.

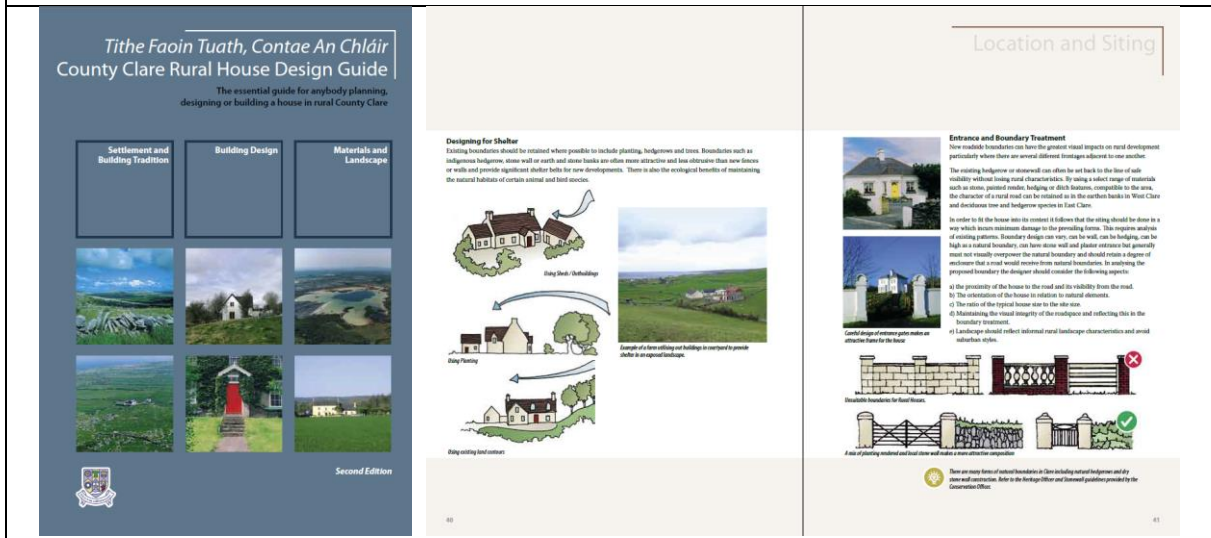
Cork County Council Planning Guidance and Standards Series number2
 Making places: a design guide for residential estate development (Melville Dunbar Associates – PRC Architect – Alibhe Cullen 2011)

Cork megye másik tervezési útmutatója a városi kontextust, a fenntartható lakóközösségek minőségi fejlesztésére fókuszál. A mezőgazdasági táj helyett itt az úgynevezett urbánus táj és a sűrűségből adódó szomszédsági konfliktusok minimalizálása, az építészeti illeszkedés áll a fókuszban. Az útmutató első része a várostervezési útmutatás szükségességének szempontjait mutatja be: hatály, alkalmazás, településfejlesztési irányelvek. A második része pedig városképi, látványtervezési szempontokat határozza meg: a helyszín fontossága, a tájépítészeti struktúra, a felszíni vízkezelés és a városkép szempontjából. A városképi szempontok között hangsúlyosak az utcaképi, a köztéri szempontok, a szomszédsági helyzetek és formai illeszkedés.

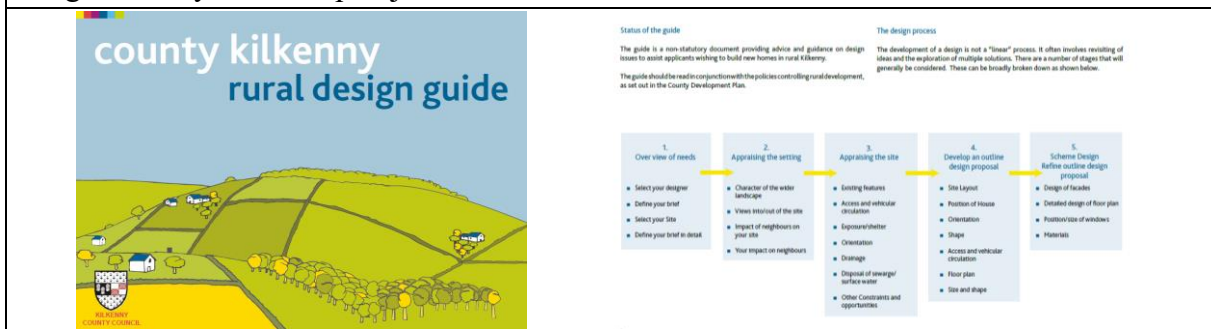
County Clare Rural House Design Guide (Conneally et al. 2005)

Clare megye vidéki ház tervezési útmutatója hasonló felépítésű, mint a Cork megyében alkalmazott vidéki útmutató. Műfajában azonos a két dokumentum, felépítésében különbséget a megye tájszerkezetének eltérése adja. Clare megye útmutatója tájkarakterek lehatárolásával és az eltérő karakterek ismertetésével, különböző éghajlati kihívásaival és az erre reagáló hagyományos építészeti formálás rövid jellemzésével kezdődik. A második fejezet a hagyományos építészeti formálás részleteit ismerteti, kitér a történetileg jellemző telepítés, forma, arány, kerítés, anyaghasználat és háztípusok bemutatására. A harmadik fejezet a táji, helyi jellegzetességek alapján határozza meg a telepítési követelményeket, amelyet követően rögzíti a ház tervezésre és felújításra, átalakításra, valamint bővítésre vonatkozó elvárásokat, ajánlásokat. Minden szempontoz ellenőrző kérdést is meghatároz.

county kilkenny rural design guide (Mullally et al. n.a.)

County megye vidéki tervezési útmutatója még egy példa ugyanabból a műfajból, mint az előzőek. Az első fejezet a Kilkenny vidéki táji, települési mintáit, hagyományos építési karakterjegyeit ismerteti (a tájkarakter lehatárolásokat és bemutatásokat a melléklet tartalmazza). A második fejezet az építési helyszín kiválasztásával, a telepítéssel, tereprendezéssel foglalkozik, majd a harmadik részben ismerteti a háztervezés elveit és szempontjait. Utolsó részben a fenntartható tervezés előnyeit foglalja össze a ház építője és a tágabb környezet szempontjából.

A példák között még Mayo, Managhan és North Tipperary megyék vidéki építkezési útmutatóit is elemeztem, ezek tematikában hasonlóak, mint az előzőek (grafikailag eltérők, de tartalom szempontjából azonosnak tekinthetők) így nem részletezem őket.

Angol példák

Design Code (CABE 2006, Carmona – Giordano 2012)

Az angliai nemzeti tervezési kódolási (design code) program 2006-ban bevezette a design code alkalmazását. Ez illusztrált tervezési követelmények összességét jelenti, amelyek konkrét, részletes paramétereket biztosítanak egy helyszín vagy terület fizikai fejlesztéséhez. A kód grafikus és írott összetevőinek tervezési elképzelésekre kell épülniük, például egy helyszín vagy terület rendezéstervére vagy egyéb tervezési és fejlesztési elképzelésekre. Célja a fenntartható minőség biztosítása, a hatékonyabb tervezés elősegítése. A kódok kiterjedhetnek táji, építészeti és energiahatékonysági témakörökre, és elsősorban új lakó funkciójú fejlesztésekre fókuszál. A módszer alkalmazására részletes útmutatót adtak ki, 6 évvel később átfogó kutatással értékelték a tapasztalatokat, a kódok alkalmazhatóságát és alkalmazásának mértékét.

The figure below sets out a simple decision-making path which code promoters can follow to determine whether design codes are appropriate in different circumstances. It also acknowledges that where design codes are not appropriate, other forms of detailed design guidance should be considered.

Design coding: To code or not to code?

START → Is detailed site-specific guidance required? → If adequate guidance already in place or no guidance required → Design scheme and apply for planning permission

If detailed site-specific guidance required? → Is the site(s) large enough to justify a code? → If likely to be built out quickly, too small to be phased → Design scheme and apply for planning permission

Is the site(s) large enough to justify a code? → Does the pattern of ownership justify a code? → If there is single owner or consortium acting together → Design scheme and apply for planning permission

Does the pattern of ownership justify a code? → Does the process of development justify a code? → If there is a single developer and/or design team → Design scheme and apply for planning permission

Does the process of development justify a code? → Potential to use a design code alongside a site-specific design vision → Consider using other site-specific design guidance*

* Guidance and advice can be found in:
 By Design – Urban Design in the Planning System: towards better practice (DERL, 2008)
 Planning & Development Draft: Guide to Better Practice (DERL, 2010)
 Creating Successful Masterplans: A Guide for Clients (CABE, 2006)
 Urban Design Guidance – Urban Design Frameworks, Development Draft and Masterplans (Urban Design Group, 2002)

Character and identity – Townscape and heritage appraisals in housing market renewal areas (CABE 2008)

A piaci lakásfejlesztések tervezéséhez készített útmutató a helyek identitás erősítése és egyediségének érdekében ismerteti az örökségvédelmi és városképi szempontokat, a fejlesztések tervezésében résztvevők összehangolása, együttműködése érdekében. Rögzítik, hogy a városi beavatkozások akkor lehetnek sikeresek és magas minőségűek, ha a „hely szellemére” reagálnak, vagyis megértik a történelmi folyamatokat, a történelmi és környezeti adottságokat, a domborzatot, a talajt, a vízviszonyokat, a növényvilágot, a köztéri mintázatot, az épített elemek jellemzőit, jellemzői formáit és anyagait vagyis elvégzik az örökségi értékelést és erre építkezve, társadalmi bevonással, közösségi részvétellel tervezik meg. A dokumentum jó példákat is bemutat.

Eastbourne Borough Plan 2001-2011 Ch.5: Urban Heritage and Townscape, The Eastbourne Townscape Guide

Az Eastbourne Borough terv 5. fejezete a városi örökség és településképzés kezeléséről, védelméről és fejlesztéséről szól. Cél, a jövő generációi számára védeni és javítani a környezetminőségét, valamint az épített környezet hatékony fenntartható kezelésének és

védelmének biztosítása, a városképet javító magas minőségű fejlesztések ösztönzése, a zöldfelületek és szabadterek védelme és állapotuk javítása. Az átfogó fejlesztési politikát és irányelveket rögzíti a városterv, amelyet a részletes tervezési útmutatással egészít ki a városképi útmutató. A irányelvek az új fejlesztésekre, a magasságokra, a kilátásvédelemre, a látványvédelemre, a tájjellemzők védelmére, a zöldítés fontosságára és lehetőségeire, a tereprendezésre, a közterületek kialakítására, a történelmi parkok és kertek védelmére, a kirakatokra és reklámokra, a külső világításra, a köztéri műalkotásokra, a természetvédelemre, a településképi jelentőségű területek védelmére, a műemlékekre és helyi védett épületekre, a történelmi épületek megőrzésére, valamint a régészeti lelőhelyekre fogalmaz meg szempontokat, követelményeket. Az útmutató a fenti szempontok részletezése mellett tartalmaz a tetőkre, nyílászárókra, homlokzatok festésére, antennák és tárolók elhelyezésére vonatkozó követelményeket és a különböző védelmek térképét és jegyzékét.

London Borough of Richmond Upon Thames – Supplementary Planning Document: Buildings of Townscape Merit (Richmond Planning Policy and Design 2015)

A „településképi jelentőségű épületek/építmények” olyan épített elemek, amelyek nem országos jelentőségű különleges építészeti értékűek, de történelmük, építészeti stílusuk, látványuk és elhelyezkedésük miatt az adott hely jellegében kiemelt fontosságúak. Ezek meghatározása és jegyzékbe vétele, kezelése helyi feladat az Országos Tervezési Útmutató szerint. Richmondban minden olyan megmaradt építmény, ami 1840 előtt épült településképi jelentőségű. Ezen túl minden olyan helyi jelentőségű épület, ami híres emberek vagy események történetéhez kapcsolódik, társadalom- vagy gazdaságtörténeti jelentőségű, sajátos jellegzetes építészeti stílusú, kitűnő építési kivitelezésű (műszaki innováció, anyaghasználat, stb.), jellegzetes épületcsoport része, eredeti megjelenésű és egyediségével pozitívan hat a településképre, a környezeti minőségre. Célja a figyelemfelhívás a helyi értékekre, az illeszkedő beavatkozásokra való ösztönzés és az egyedi jellegzetességek megőrzése. De fontos hangsúlyozni, hogy ez nem védelem, tehát az ilyen építmények elbonthatók, átalakíthatók az építési szabályzat alapján. Viszont az illetékes hatóság számára a bontást indokolni kell, valamint rossz állapot esetén a hatóság felszólíthatja a tulajdonost a helyreállításra.

1. WHAT ARE BUILDINGS OF TOWNSCAPE MERIT?

1.1 Within the London Borough of Richmond upon Thames there are many buildings and structures that, due to their historical associations, architectural style and visual interest, as well as possible their setting within an area, are of significance to the history and character of the environment. However, they are not covered sufficient detail to warrant statutory listing as being of 'special architectural or historic interest' by the Secretary of State for Culture, Media and Sport. The majority are found in the 19 Conservation Areas within the borough. Many different types of buildings and structures are designated as being of Townscape Merit ranging from houses and cottages, which form the vast majority of entries, to shops, churches, public buildings, historic country walls, war memorials, and other buildings, railway stations and industrial premises. Buildings and structures of any age, more than 50 years old, can be included.

2. WHY HAS THIS LIST BEEN MADE?

2.1 National policy contained within the National Planning Policy Framework (NPPF) states that local planning authorities should set out in their Local Plan a specific strategy for the conservation and enjoyment of the historic environment. In doing so they should recognise that heritage assets are an irreplaceable resource and conserve them in a manner appropriate to their significance. The revised National Planning Policy Framework (NPPF) notes that local planning authorities may identify non-designated heritage assets as having a degree of significance meriting consideration in planning decisions but which are not formally designated heritage assets. In the London Borough of Richmond upon Thames these buildings are 'locally listed' as called Buildings of Townscape Merit (other authorities may identify these as 'locally listed'). The criteria used and policies related to Buildings of Townscape Merit are detailed in the supplementary planning document.

2.2 The adopted (with Amendments to it) London Plan 2015 Policy 2.1 recognises the significance of built heritage and seeks to protect and enhance these assets. London Borough of Richmond upon Thames Core Strategy Policy 2.17 and Development Management Plan Policy DM 10.3 aims to protect and encourage the identification, preservation and enhancement of Buildings of Townscape Merit.

4.3 Normal permitted development rights are not affected by designation as a Building of Townscape Merit. Minor types of external development are considered to preserve the character of a Building of Townscape Merit, consideration will be given to making an Article 4 Direction. This removes the automatic right to carry out development and will require planning permission to be obtained from the Council.

4.4 If an unrecognised Building of Townscape Merit, considered by the Council to be important to the character or appearance of the conservation area, falls into a category that the Secretary of State can be asked to consider under Article 10(1) of the Planning (Listed Buildings and Conservation Areas) Act 1989 requiring urgent repairs to be carried out.

4.5 It is unlikely that many other buildings and structures will be added to the statutory list issued by the Department of Culture, Media and Sport in the near future. However, it is possible that where a threat of demolition to a Building of Townscape Merit is evident, and the Council considers it to be worthy of statutory listing, it will approach the Secretary of State for a 'list' 'spot listed' or will serve a Building Preservation Notice under Section 3 of the Planning (Listed Buildings and Conservation Areas) Act 1989.

5. FURTHER INFORMATION

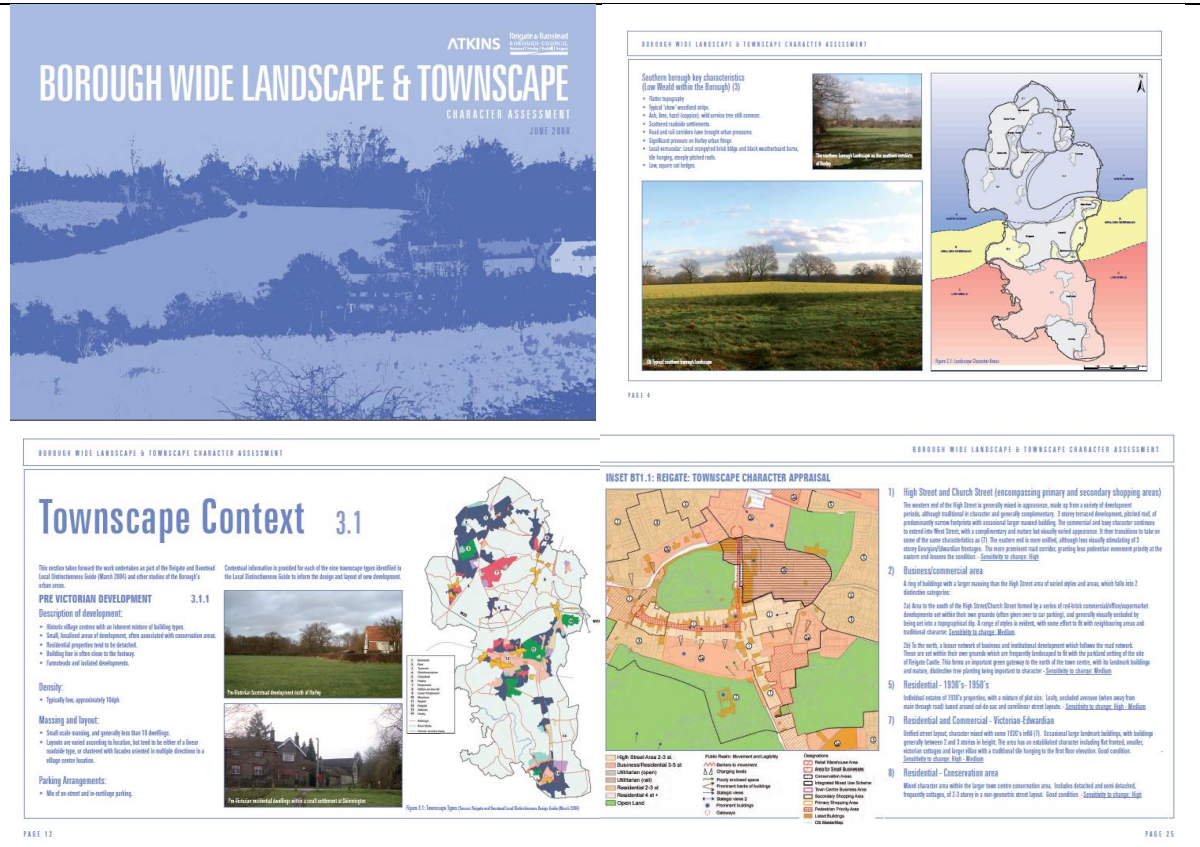
- [List of Buildings of Townscape Merit](http://www.richmond.gov.uk/townscape-merit) www.richmond.gov.uk/townscape-merit
- [Supplementary Planning Document](http://www.richmond.gov.uk/planning) www.richmond.gov.uk/planning
- [Conservation Areas](http://www.richmond.gov.uk/conservation-areas) www.richmond.gov.uk/conservation-areas
- [Listed Buildings](http://www.richmond.gov.uk/listed-buildings) www.richmond.gov.uk/listed-buildings
- [Richmond Council Planning](http://www.richmond.gov.uk/planning) www.richmond.gov.uk/planning

External guidance on locally listed buildings and structures can also be found at the following links below:

- [Historic England Good Practice Guide for Local Heritage Listing](http://www.historicengland.org.uk/images/booklets/assessing-good-practice-local-heritage-listing) www.historicengland.org.uk/images/booklets/assessing-good-practice-local-heritage-listing
- [Planning Practice Guidance](http://planningguidance.planningportal.gov.uk/fig/guidance/conserving-and-enhancing-the-historic-environment/are-non-designated-heritage-assets-and-how-important-are-they) <http://planningguidance.planningportal.gov.uk/fig/guidance/conserving-and-enhancing-the-historic-environment/are-non-designated-heritage-assets-and-how-important-are-they>

Borough Wide Landscape & Townscape – Character assessment (Atkins – Raigate & Banstead Borough Council 2008)

A karakterértékelésről szóló dokumentum a teljes közigazgatási területre tartalmazza az Angliában alkalmazott metodika alapján a tájképi és a településképi karakterek lehatárolását, amelynek összesítése alapján meghatároztak: tájkaraktereket, táji altípusokat, városképi karaktereket, városképi szempontból kulcsterületeket. A vizsgálatok alapján a területeken meghatározták a terület fő karakterjegyeit, a karakterátalakulását okozó nyomásokat (emberi beavatkozási szándékok, tényezők), a karakter érzékenységeinek mértékét.

North Pennines AONB Building Design Guide (Durham County Council, 2011)

A dokumentum a North Pennines kiemelkedő természeti szépségű területén ad útmutatást az épülettervezéshez. Az útmutató célja, hogy segítse a területen építkezőket (fejlesztés vagy karbantartás esetén is), ösztönözze a magas minőségű tervezést, fejlesztést és állagmegóvást, valamint segítse elérni a területre megfogalmazott fejlesztési célok megvalósítását. Az útmutató a jogszabályi keretek ismertetésével kezdődik, ahol bemutatják a területen elrendelt védettségeket és fejlesztésicélokat. Azt ezt követő fejezetben részletesen bemutatják a táj jellegzetességeit, a hagyományos települési jellemzőket, geológiai adottságokat, építőanyagokat, épülettípusokat. A tervezési útmutató részben alapelveket, a javítás és karbantartás, új építés szempontjait; a tájépítészeti, növénytelepítési és kerítésekre vonatkozó követelményeket. A dokumentum a fenntartható építkezés témájával zárul.

(A dokumentum oldalképei a következő oldal elején láthatók.)

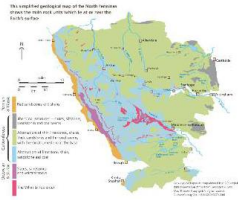
20 The Landscape and Buildings of the AONB

Geology

The special character of the North Pennine landscape has its foundation in the underlying rocks and the geological processes which have shaped it over hundreds of millions of years of Earth history. Tropical seas, deltas, mudflats, mother rocks, deserts and ice sheets have all played a part in creating the basic bones of the landscape. The range of rock types used for building reflects this varied geological foundation. The most common building stones are the Carboniferous sandstones, from which are made most of the dry stone walls and settlements of the North Pennines. Many of the older roofs of the area are made from raggy Carboniferous sandstone, especially those buildings which date from before the easy transport of slate from Wales and the Lake District.

If limestone, sandstone or clearance stones from glacial deposits. The younger red sandstones of Permian and Triassic age on the western edge of the AONB give a distinctive character to the villages which nestle along the escarpment foot. The Whin Sill, which is particularly

dramatically exposed in Upper Teesdale, is made of hard, dark dolerite (locally known as whinstone) which is very durable but is difficult to work. It has therefore only been used in buildings close to its outcrop or as blocks in stone walls.

North Pennines AONB Building Design Guide

34 Repair and Maintenance

Re-pointing

Since so much of the stock of traditional buildings in the AONB is natural stone it is worth understanding how best to repair and re-point walls that have become weakened by weathering and loss of mortar. Re-pointing is only necessary when mortar joints have panned and the mortar is breaking down, losing its structural integrity. Mortar is not glue: its function is to cushion and fill, not to stick. Some very strong cement-based mortars can be used as adhesive but for most purposes these strong mixes are both unnecessary and can seriously damage the long term condition of the stone, particularly with the softer sandstones of the Cumbrian Fells and Northumbrian Coal measures. When walls get wet the moisture they absorb moves it can to the mortar joints from where it evaporates. Traditional lime mortars allow maximum breathability and they don't crack as a result of building movement or temperature change. Hard cement-rich mortars tend to trap moisture which, through the action of frost and the concentration of salts,

accelerates the decay of the stone. Mortar will normally have a cream or brown colour though in parts of Cumbria the local sand may impart a red/pink colour to the mortar which is entirely appropriate to use with the Red Triassic Sandstones. With the darker impure limestones available in much of the area a pale mortar may set up too much contrast and the careful selection of darker sand mixed with cementing sand may deliver a more muted effect. The preparation of a couple of sample areas using mortar mixes of different sands should help to ensure a good colour and texture to match older work.

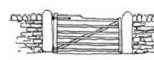

Mortar slightly recessed allows the stones to 'breathe'

North Pennines AONB Building Design Guide

98 Landscape, Planting and External Detail

For pedestrian gates, there are some well-tried local types - for example timber gates over a close fitting stone threshold, and with a solid or dense lower panel, which are good for excluding rabbits.

The design and treatment of timber fencing is often an afterthought, but poorly considered timber fences can have a considerable impact and particularly when treated with conspicuous finishes. Highly pigmented, and particularly the more orange dominated, wood stains are a contrast to the dark and subdued finishes used in the past. They should generally be avoided, and particularly for larger scale elements such as fencing. Sometimes when the need is only to prevent vehicles being driven onto grass a single rail with intermediate posts is sufficient deterrent, or a simple row of stubby posts. Fencing in rural situations fits better with its surroundings if it is functional rather than ornamental. Post and rail fences with horizontal rails are more suitably 'agricultural' in appearance than diamond or archaic patterns. Plain galvanised netting is preferred over coloured netting which rarely blends with its surroundings, even in greens and browns.

Plot edges - hms and borders

One traditional feature of many of the historic settlements in the AONB is the maximum use of space in densely built up village centres, a pattern most clearly illustrated by the use of low plant borders and or cobble hms at the junction of walls and the highway or footpath. This kind of planting detail provides a valuable demarcation strip, allows for changes in level, and provides an opportunity for a positive contribution to the public realm.

plow cobbles used as trim of Cragin

North Pennines AONB Building Design Guide

London View Management Framework – Supplementary Planning Guidance, London Plan 2011 Implementation Framework (Greater London Authority 2012)

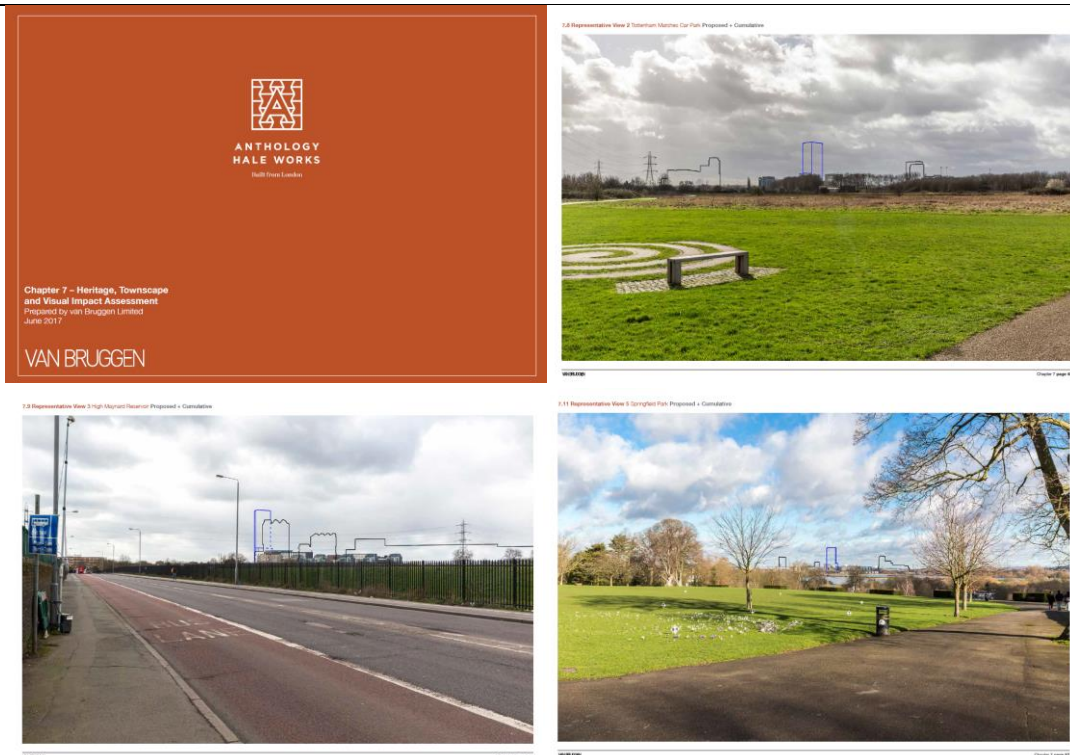
A London Plan Megvalósítási Keretrendszerének részét képező kilátás menedzsment kereteit meghatározó kiegészítő tervezési útmutató tartalmazza az építési beavatkozások esetén szükséges városképi hatásvizsgálatokhoz szükséges konkrét információkat, útmutatást. Rögzíti és ismerteti azokat a helyszíneket, ahonnan elemezni, vizsgálni kell a beavatkozás miatti látványváltozást, leírja az eljárási mentet, jogszabályi vonatkozásokat és rögzíti a védett látványtengelyeket, a védett sziluettet, a városkép és kilátásvédelem szempontjait és céljait.

Table 2 - Statutory Consultees for Protected Views

Viewing Location	GLA	City of London	GL Camden	GL Greenwich	GL Haringey	GL Havering & Thurrock	GL Islington	GL Kensington & Chelsea	GL Lambeth	GL Lewisham	GL Merton	GL Richmond upon Thames	GL Southwark	GL Tower Hamlets	GL Westminster	English Heritage	Historic Royal Palaces	GL London Borough of Barking & Dagenham
St Paul's Cathedral																		

Landscape and Visual Impact Assessments (LVIA) and Townscape and Visual Impact Assessment (TVIA)

A fejlesztések és beavatkozások miatti látványváltozást, a tájra és a vizuális erőforrásokra gyakorolt hatások értékelését a hatásvizsgálat részeként elemezni kell Angliában. Az országos követelmény alapján az önkormányzatok állapíthatnak meg ehhez részletes szabályokat (például London View Management Framework). Emiatt az alkalmazott gyakorlat részletei eltérők lehetnek, de jellemzően a hatásvizsgálati dokumentumok tartalmazzák a beavatkozási környezet látványszempontú vizsgálatát és értékelését és a tervezett beavatkozások vizuális megjelenését, a kettő összevetését. A látványvizsgálatoknál van, hogy térinformatikai leképezéssel a felszín magassági adatok alapján ábrázolják a beavatkozás láthatóságát. Az átnézett konkrét példák minden esetben tartalmazták a meglévő látványt mutató fényképen kontúrral berajzolt tervezett épület megjelenítését. Tehát a hatásvizsgálat nem az építészeti illeszkedésről szól, hanem arról, hogy a beavatkozás miatt megjelenő tömeg, hogy változtatja meg a látványkapcsolatokat, mit takar el a jelenlegi látképből és milyen új tömeg látványát okozza, hogyan szűkíti be a látható tájat.

Példa a TVIA látvány változás elemzésére (Van Bruggen Limited 2017)

M11. Fókuszcsoportos interjú

A fókuszcsoport tagjai ezt a felkészítő vázlatát kapták meg az interjúkészítés előtt.

Az értekezés összefoglalása röviden

A táj- és településtervezésben egyre nagyobb hangsúlyt kap a táji-, települési esztétikum meghatározása. A hagyományos környezetek és az újonnan megjelenő építési igények sokszor szétfeszítik a történetileg kialakult épített és táji környezet harmóniáját. A települések sűrűsödése és növekedése okán a települési szövetben, illetve a tájban szabadon maradt területek beépítése, az avult épületek lecserélése a mai kor tendenciája, így az illeszkedés kérdése egyre fontosabbá válik. Az emberi léptékű környezet alakítására és megőrzésére ma már vannak hazai és nemzetközi törekvések, normatív eszközrendszerek. Az értekezés célja ezek megismerése és összevetése. Mindemellett fontos az arculat jelentésének megértése, az arculati kézikönyv eszközének értelmezése a települések életében. A tömegesen elkészített Településképi Arculati Kézikönyvek behozták a köztudatba a településképről való tudatos gondolkodást a jogszabályok által meghatározott normatív tartalommal. Az elkészült tervek az építési szabályzatokat kiegészítő építésügyi eszközök, ebből kifolyólag a “településkép” értelmezése szűkös. Alapvető szándék a szakmai nevezéktan, fogalmak pontosítása. Elérendő gyakorlati eredmény a településképi vizsgálati rendszer meghatározása, magyarországi települések egységes szempontú kataszterének metodikai kidolgozása néhány minta feldolgozásának segítségével, a településképi arculati kézikönyvek összehasonlító metodikája és elemzése, mindezek alapján a településképi arculati kézikönyvek módszertanának pontosítására vonatkozó javaslatok megfogalmazása, a hazai településrendezési eszközökbe illeszthető módszertan kidolgozása.

A kutatás kulcstémakörei: a településképi és eszközei, településképi ábrázolásának szerepe, városarculat, helykötődés és környezetesztétika, lokalitás, a táji és a területi lépték fontossága, megújító vagy konzerváló jelleg, gyakorlati alkalmazás

Az interjúkészítés célja

A kvalitatív kutatási módszerek legnépszerűbb formája az interjúkészítés. Célja, hogy a meghívott kutatási alanyok véleménye mellett feltárja érzéseiket, attitűdjeiket, tudat alatti motivációikat a kutatási tárgyával kapcsolatban. A megkérdezettek konkrét válaszain kívül a válaszhoz fűzött kommentárok, a gesztusok, továbbá a csoportdinamikai sajátságok (vita, vélemény elhallgatása) mind-mind értékes információkat hordoznak.

Két főcélja az interjúnak:

- Helyi tapasztalatok és háttér-információk gyűjtése a témában
- Új, kreatív ötletek gyűjtése

A fókuszcsoportos beszélgetés félig strukturált kérdőív alapján történik, tehát a kérdések és az azokra adható válaszok nem szigorúan követendők. Ez nem egy kérdőív, hanem egy nyitott interjú: az a lényege, hogy az interjúalanyok a saját, szubjektív élményeiket mesélik el. Az interjú eredményei nem reprezentatívak, illetve nem statisztikai jellegű, számszerűsíthető

adatok, hanem olyan vélemények, megközelítések, állítások, érzések, jellemzések, amelyek elemzésével mélyebb betekintés nyerhető.

Kérdések vázlatja, interjú tervezett felépítése

1. Csoporttagok bemutatkozása – név, foglalkozás
2. Mi az, amit a legfontosabbnak tartanak elmondani a kutatási témával kapcsolatban?
3. Önök szerint fontos-e környezetünk esztétikai elemzése és értelmezése? Miért?
4. Milyen körülmények között gondolkoztak először környezetük esztétikájáról?
5. Hogyan határoznák meg egy mondatban a településkép jelentését?
6. Mik esztétikai környezetünk legfontosabb elemei?
7. Mennyire jelenik meg a lokalitás, a hely egyedisége a környezet esztétikájában?
Fontos ez?
8. Melyik 10 jelzővel írják le a Káli-medence képét?
9. Mitől egyedi a Káli-medence? Mi az, ami nincs máshol?
10. Hogyan jellemeznék a Káli-medence településeinek képét? Mennyire és mitől egyediek?
11. Mi a tájkép és a településkép viszonya?
12. Mit gondolnak, mi ma a településkép ábrázolásának szerepe?
13. Milyen módszerekkel elemeznék egy korábban ismeretlen hely településképét?
14. Mit gondolnak, mennyire megújító vagy konzerváló jelleggel gondolunk a hazai településképre?
15. Ismernek az esztétikai környezet alakítását befolyásoló eszközöket (hazai, külföldi gyakorlat)?
16. Mi ezekkel a tapasztalat?
17. Találkoztak már a Településképi Arculati Kézikönyv műfajával?
18. Amennyiben ismer Településképi Arculati Kézikönyveket:
 - Részt vett készítésben?
 - Részt vett véleményezésben?
 - Mik a tapasztalatai?
 - Mire használható?
 - Mik az előnyei és hiányosságai?
 - Van-e javaslata?
19. Összefoglaló értékelések, javaslatok

A kutatásban való felhasználás érdekében a tagok hozzájárulása esetén az interjú hangfelvételtként rögzítésre kerül. A kutatás részeként az interjú eredményei is publikálásra kerülnek. Köszönöm, hogy részvételével támogatja kutatásom!

Káli kör fókuszcsoportos interjún 2019. 07. 14-én részt vett:

- Kecskés Gábor (építőmérnök, településmérnök, egyetemi oktató, tervező)
- Kotsis István (építésmérnök, vezető településtervező)
- Somogyi Győző (grafikus, festőművész)
- Varga Ötvös Béla (közgazdász, település és területfejlesztés, tervező, kutató)